ALE VERK FUN MENDELE MOKHER SEFARIM

Mendele Mokher Sefarim

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

אַלע ווערק

פון

מענדעלע מוכר ספרים

(ש. י. אבראמאוויץ)

זעקסטער באַנד

נױ-יאָרק
היברו פּאַבלישינג קאָמפּאַני
52-50 עלדרידזש סטריט
1920

א י נ ה א ל ט:

א רייזע בעשרייבונג

פון

בנימין דעם דריטען.

ווער דער בנימין איז. פון וואנען ער איז און וויא די נסיכה האט פלוצלונג צו איהם זיך גענומען.

„כל ימי, אזוי זאגט בנימין דער דריטער אליין, כל ימי נתגדלתי בטונעיאדעווקע, מיין גאנץ לעבען, דאס הייסט ביז מיין גרויסער נסיעה, בין איך נתגדל געוואָרען אין טונעיאדעווקע, דאָרט בין איך אויך געבוירען געוואָרען, דאָרט בין יערצוויגען געוואָרען, און דאָרט האב איך למזל חתונה געהאט עם אישתי מיט מיין פלוניתטע הצנועה מרת זעלדע תחיה." טונעיאדעווקע דאס קליינע שטעטיל איז א פארוואָרפען ווינקעל, אַנדערזייט פונ'ם פּאָטשטאווען טראקט, כמעט אָפּגעגריסען פון דער וועלט אזוי. אז ווען א מאָהל מאכט זיך, איינער קומט אהין צופאָהרען עפענט מען דיא פענסטער, דיא טהירען און מען קוקט פערוואונדערט אָן דעם פרישען פּארשוין, שכנים פרעגען איינער ביי דעם אנדערן, ארויסקוקענדיג פון דיא אָפענע פענסטער, א סך מעהר וויא פיער קשיות: חא, ווער זאָל עס אזוינס זיין? פון וואנען האָט ער פלוצלים פון דער העלער הויט אהער זיך גענומען? וואָס קען אזעלכער בעדארפען? האָט ער עפּעס נישט א מיין? עפּעס אזוי גלאט קען עס ניט זיין, גלאט אזוי דען נעהמט מען און מען קומט! מסתמא ליגט דאָך דאָ עפּעס. וואָס מען מוז עס דערגעהן.... דערביי וויל איטליכער ארויסווייזען זיין חכמה, זיין געניטשאפט, און בויך סברות פאלען וויא מיסט. אלטע לייט, דערצעהלען מעשיות און ברענגען משלים פון אורחים. וואָס זיינען אין דעם און דעם יאָהר געקומען אהער צופאָהרען, בעלי המצאות זאָגען מכח דעם ווערטלאך, אביסעל עפּעס נישט קיין שיינע, מאנסבילין האלטען זיך בייא דיא בערדליך און שמייכלען, אלטע ווייבער זידלען אָפּ דיא בעלי המצאות אויף קאָפּאָוועס, מיט א בייזער אי מיט א לאכען אין איינעם, יוננע ווייבלאך דערלאנגען פון דיא אראָבגעלאָזענע אויגען א געבייגענעם קוק פון אונטען ארויף, האלטען דיא האנט אויפ'ן מויל און שטיקען זיך לאכענדיג אין קילאק. דער שמיעס מכח דעם דאָזיגען ענין קויקעלט זיך פון שטוב צו שטוב וויא א קויל פון שנייא און ווערד קויקלענדיג זיך אלץ גרעסער גרעסער ביז ער קויקעלט זיך אריין אין בית־המדרש סאמע אונטערן אויוון, אין דעם אָרט, וואָס אהין פערקויקלען זיך אלע שמיעסען פון אלערליי ענינים. הן סודות פון שטובזאכען, הן פּאָליטיקע מכח סטאמבול. מכח דעם יתוגר ומכח קיהר'ן, הן געלד געשעפטען, מכח ראָטהשילדס פארמעגען אין פערגלייך מיט דיא גרויסע פריצים און דיא אנדערע געוויסע נגידים, והן פּאָטשטען מכח דיא גזרות ומכח דיא רויטע יודליך וכדומה און וואָס דאָרט. „אזביראיעט זיי כסדר א בעזונדער קאמיטעט פון שיינע בעטאָנטע יודען, וואָס זיטצען שטענ־

דיג א גאנצען טאָג ביז שפּעט אין דער נאכט, זענין מפקיר ווייב און קינדער און גיבען זיך מיט דיא אלע געשעפטען טאקי אמת געטריי אָפּ, טהוען זייער זאך בשלימות גלאט אזוי לשם שמים, נישט צונעהמען פאר זייער מיה, פאר זייער פּראצע אפילו א צובראָכענעם העללער, פון דעם דאָזיגען קאמיטעט געהען אָפּט דיא ענינים אוועק אין באָד אויף דער אויבערשטער באנק און אין א פּאָלנער סאָבראניע פון שטאָדט בעלי בתים ווערען זיי דאָרט אוטווערדעט, והכל שריר וקים, אז דערנאָך זאָלען אפילו קומען כל מלכי מזרח און מערב, זיך שטעלען מיט דעם קאָפּ אראָפּ און מיט דיא פיס ארויף וועלען זיי גאָר ניט פּועלין. דער תוגר איז שיער איין מאָל נישט אומגליקליך געוואָרען אין אזא סאָבראניע אויף דער אויבערשטער באנק. ווען עטליכע יוסטע בעלי־בתים זאָלען נישט געווען האלטען מיט איהם בלאט, ווער ווייסט וואו ער וואָלט איצט אָנגעשפּארט, ראָהשילד נעביך האָט שיער ניט פערלוירען דאָרטען עפּיס א צעהען פופצעהען מיליאָן, דערפאר האָט איהם גאָט געהאָלפען אין א פּאָר וואָכען ארום, דער עולם איז געווען, וויא מען זאָגט, בגילופין, אויף דער אויבערשטער באנק איז גראָד געווען א ביסעל לעבליך, דיא בעזימליך האָבען זיך געהויבען און מען האָט איהם מיט א מאָהל צור־געלאָזט ריין פארדינסט אקעגען א ק"ן מיליאָן קערבליך! דיא איינוואָהנער אליין אין טונעיאדעווקע זענין כמעט אלע לא עליכם גרויסע אביונים שטארקע דלפנים, נאָר דעם אמת מוז מען זאָגען, זיי זיינען פרייליכע אביונים, לוסטיגע קבצנים, ווילדע בעלי־בטחון׳ס, אז מען זאָל א שטייגער פּלוצלים א פרעג געבען א טוניאדעווקער יודען פון וואנען און וויא אזוי ער איז זיך מפרנס? בלייבט ער תחילת שטעהען וויא צומישט, ווייס נעביך נישט וואָס צו ענטפערן, נאָר שפּעטער אביסעל אָבער קומט ער צו זיך און ענטפערט בתמימות: איך, וויא ארום איך לעב, איך? עט, ס׳איז דאָ א גאָט, זאָג איך אייך אָט־אָ, וואָס פארלאָזט ניט אלע זיינע בעשעפעניש, ער שיקט צו און וועט מסתמא ווייטער צושיקען, זאָג איך אייך אָט־אָ.— פּאָרט וואָס טהוט איהר אזוינס? האָט איהר חאָטש עפּיס וואָס ס׳איז א מלאכה אָדער א פרנסה אין דער האנד?—געלויבט איז השם יתברך. איך חאָב ברוך השם, אזוי וויא איהר קוקט מיך אָן אָט־אָ, א מתנה פון זיין לי־בען נאָמען, א כלי, א קול נגינה און דאווען מוספים ימים נוראים אין דער סביבה, איך בין א מוהל און א מצה־רעדלער איינער אין דער וועלט, איך פיהר א מאָהל אויס א שידוך, פיהר איך אויס; איך האָב א שטאָט, אזוי וויא איהר קוקט מיך אָן אָט־אָ, אין דער שול. היינט האלט איך אויך, צווישען אונז זאָל עס בלייבען, א שיינקעל, וואָס מעלקט זיך צוביסלאָך, איך האָב א ציעג וואָס מעלקט זיך אָהן

עין־הרע זעהר גוט און האָב נישט ווייט פון ראנען א רייכען קרוב אָט־אָ, וואָס לאָזט זיך אונטער א שלעכטער צייט אויף אביסעל מעלקען. היינט חוץ דיא אלע זאכען, זאָג איך אייך אָט־אָ, איז גאָט א טאטע און דיא ישראל זיינען רחמנים בני רחמנים, זאָג איך אייך אָט־אָ, נישט צו פארזינדיגען !..... אויך מוז מען דיא טונעיאדעווקער איינוואוינער דעם שבח נאָכזאָגען, אז זיי זיינען צופרידען מיט וואָס גאָט גיט און קלויבען חלילה אין דער הלבשה און אין דעם עסען שטארק נישט איבער. אז דיא שבת'דיגע קאפּאָטע א שטייגער איז צוהאקט צופאלען, צוריסען א ביסעל פארשלומפּערט און עפּיס נישט אזוי ריין, מאכט אויך ניט אויס, אבי זיא איז פאָרט פון אטלעס און גלאנצט, אי ערטערוויים קוקט וויא פון א רעשעטע ארויס דאָס הוילע לייב, מיילא וואָס ארט עס ועמען, ווער וועט זיך דאָ אזוי שטעלען צוקוקען ? למאי פּיאטעס. מיט וואָס איז דאָס ערגער פון אויסגעריסענע פּיאטעס ? פּיאטעס איז דען נישט קיין לייב, קיין מענשען פליש ?...... א שטיקעל ברויט מיט א קאָליש, אבי ס'איז נאָר דאָ איז זעהער א גוטער מיטאָג, ווער שמיעסט א בולקע מיט א ראָסעל פליש פרייטאָג, ווער עס האָט נאָר, דאָס איז טאקי א מאכל מלכים, קיין בעסערעס דערפון איז שוין, דאכט זיך, אויף דער וועלט נישטאָ. לאָז מען זיי דערצעהלען א שטייגעד פון אנדערע מיני מאָט־ראוועס חוץ פיש יוך, געבראָטענס און א מעהרען אָדער פּאָסטערנאק צימעס קומט זיי דאָס אויס עפּיס משונה ווילד און זאָגען דערויף אָפּ פארשיעדענע.ווערט־ליך מיט דעם גרעסטען געלעכטער גלייך וויא דער וואָס זאָגט ,דאָס איז נאריש, משוגע, און וויל זיי אויך מאכען משוגע, איינריידען זיי א קינד אין בויך, א קוח איז געפלויגען איבערן דאך און געלייגט איין איי,א שטיקעל באָקסער אין חמשה־עשר דאָס איז אזא פּרי וואָס מחיה נפשות, קוקענדיג דארויף דערמאָהנט מען זיך אין ארץ ישראל, נישט איין מאָהל פארגלאָצט מען דערביי דיא אויגען מיט א קרעכץ : אך, ותוליכנו קוממיות, זאָלסט אונז הארצעדיגער פאָטער פיה־רען קוממיות, טאקי וואָס קוממיות הייסט. לארצנו צו אונזער לאנד, וואָס ציגען עסען דאָרט באָקסאָרען !.... על פּי מקרה האָט איינער א מאָל אין דעם שטעדטיל גראָד געבראכט א טייטעל, האָט איהר בעדארפט זעהען וויא אזוי מען איז דאָס געלאָפען אָנקוקען אויף חידושים. מען האָט אויפגעמישט א חומש און געוויזען אז תמר, דער טייטעל שטייט אין חומש ! סטייטש דער טייטעל, אָט דער טייטעל וואקסט דאָך פון ארץ ישראל !.... קוקענדיג אויפ'ן טייטעל האָט זיך אויסגע־ראכט, ארץ ישראל איז פאר דיא אויגען, אָט געהט מען איבער דעם ירדן, אָט איז דיא מערת המכפלת, דער מוטער רחל'ן קבר, דאָס כותל מערבי, אָט באָדט מען

זיך אין חמי טבריא, מען קריכט ארויף אויפ'ן הר הזיתים, מען עסט זיך אָן מיט באַקסאַרען, מיט טייטלען און לייגט אָן פולע קעשענעס מיט ארץ־ישראל ערד. אָך, האָט מען געקרעכצט, און אין די אויגען האָבען זיך איטליכען געשטעלט טרערען, „יענע צייט, אזוי זאָגט בנימין, איז גאַנץ טונעיאדעוועקע, וויא גרויס זיא איז. געווען אין ארץ ישראל. מען האָט געשמאַק גערעדט פון משיח'ן, אָט אָט איז שוין גאָט'ס פריימאָג נאָך האלבען טאָג. דער נייער פריסטאוו. וואָס איז נישט לאנג אָנגעקומען האָט גראָד ביד רמה דענסטמאָל געפיהרט דאָס שטעטיל, בייא א פּאָאר אידען האָט ער אראָפּעגריסען דיא יאַמורלקעס, איינעם אָפּגעשניטען א פּאה, עטליכע נעביך געחאַפּט שמעט ביי דער נאכט אין א געסיל אָהן פּאַס פּאַרטען, ביי נאָך איינעם פּאַרנומען א ציג. וואָס האָט אויפגעגעסען א נייעס שטרויענעם דאך און ער איז דערמיט אויך געווען דיא סיבה דערפון, וואָס דער קאַמיטעט אונטערן אויוון האָט זיך שטאַרק געדורעט מיט דעם תוגר, עד מתי וועט דער שר של ישמעאל אזוי שולט זיין? מען האָט אויפגעמישט דעם געוויינט־ליכען שמיעס מכוח דיא עשרת השבטים וויא גליקליך זיי לעבען דאָרטען אין יע־נע ווייטע מקומות, אין גדולה עושר און כבוד, מען האָט אפיר גענומען דיא רוי־טע יודליך, דיא בני משה מיט גוזמאות מעשיות פון זייערע גבורות וכדומה, אָלדד הדני, עס פערשטעהט זיך, האָט אויך געטאַנצט אין דערמיט. יענער צייט צום מייסטען, האָב איך צו פערדאנקען דיא נסיעה מיינע וואָס איך האָב דערנאָך גע־מאכט.

פריהער, איז בנימין געווען וויא א הינדעלע, וואָס ליגט אין איי. אָדער וויא א וואָרעם וואָס ליעגט אין חריין, ער האָט געמיינט אז אויף יענער זייט טונעיא־דעוועקע עקט זיך דיא וועלט. קיין זיסער. קיין בעסערער לעבען וויא דאָ איז גאָר נישטאָ. „איך האָב געמיינט, זאָגט בנימין ערגעץ אין איין אָרט, אז רייכער פון פון אונזער ארענדאר בעדאַרף מען שוין ניט זיין, א קלייניגקייט עפּיס אזא שטוב מיט בעל־הבתישקייט, פיער פּאָר מעשענעלייכטער, א זעקס־רעהריגער חיינג־לייכטער אויבען מיט איין אָדלער, צוויי קופּערנע פּארעווע טעפּ מיט א פינף קור־פּערנע פּענדליך, אפּאָלעצע צינערנע טעלער און אוודאי, אקעגען א טויז טעמבע־קאָווע לעפעל, צוויי זילבערנע בעכערליך, א הדסיל, א חנוכה לעמפּיל, א ציבעלע־זיינער אין צוויי קופּערטעס מיט א גראָב קייטעל פון זאמדפּאַטשערקעס, צוויי קיה מיט א מאָהל און א טעלעצע אויף דער צייט. צוויי שבת'דיגע קאַפּאָטעס וכדומה נאָך און נאָך אזא גוטס. איך האָב געמיינט, א חכם איז טאקי נאָר איין רב אייזיק דוד רב אהרן יוסילים שרה זלאטעס, א קאַטאָוועס, מען זאָגט. אז ער האָט א מאָל

אין דער יוגענד געהאַט א ידיעה אין תשבורות, ער האָט געמעגט זיין מיניסטער ווען דאָס שטיקעלע מזל זאָל איהם נאָר דינען. ווער האָט נאָך, האָב איך געמיינט, אזא הדרת פנים, אזא בנעימותדיג שמיעסיל וויא אונזער חיקיל, זאאיקע, אָדער ווער איז אזא מומחה אזא דאָקטאָר, וואָס מאכט פון טוידט לעבעדיג וויא אונזער רופא, וואָס ער האָט כפי השמועה דיא חכמת הדאָקטאָריע געלערענט ביי א ציגיינער פון דיא חרטומי מצרים. „הכלל דאָס לעבען אין זיין שטעטיל האָט בנימינ'ען זיך אויסגעוויזען זעהר שיין, זעהר גוט, ער האָט אפילו געלעבט אין רחקות, ער מיט זיין ווייב און קינדער זענין געגאנגען קריעה־בליאה, נאָר האָט דען אדם הראשון און זיין ווייב בשעת זיי זיינען געווען אין גן־עדן פערשטאנען זיך צו שעהמען, וואָס זיי זיינען נאקעט און באָרפוס? דיא וואונדערליכע מעשיות אָבער פון דיא רויטע יודליך און דיא עשרת השבטים זענין איהם אריין טיעף אין הארצען און פון יענער צייט אָן איז איהם עפּיס וויא ענג געוואָרען אין זיין שטעטיל, עס האָט איהם עפּעס געצויגען אלץ אהין, אהין דאָרט אין ווייטע מקומות אריין„ דאָס הארץ האָט אין איהם זיך געצויגען אזוי וויא קליינע קינדער ציהען זיך מיט דיא הענטלאַך אקעגען דיא לבנה. דאכט זיך אין פלוק וואָס איז אזוינס א טייטעל, א פריסטאוו, א יארמולקע, א פאה, א יוד נעביך וואָס ווערט נלכד אין א געסעל שפּעט ביי דער נאכט, א ציג און א שטרויענער דאך? נאָר דאָס אלסדינג האָט אָנגעמאכט אין איהם א גרויסע פערענדערונג, עס האָט געפיהרט דערצו, און ער זאָל בעגליקען דיא וועלט מיט זיין בעריהמטער נסיעה. אין דער וועלט זעהט מען נישט איין מאָהל וויא פון קליינע סיבות קומען ארויס גרויסע, זעהר גרויסע זאכען, דערפון וואָס דער מוזשיק האָט געזייעט וייץ און קאָרען, וואָס דער מיהלנער האָט עס געמאָהלען, וואָס דערפון איז א טהייל אריין אין דער גאראלנע און געוואָרען בראנפען און א ביסעל פונ'ם מעהל איז אריין אין גיטעל דער שיינקערענס הענד, וואָס זיא האָט עס געראָשטשינעט געקנאָטען, געקאטשעט און געמאכט קנישעס, מצורף לזה, וואָס דיא פעניציר האָבען מיט טויזענדער יאָהר צוריק ענטדעקט דיא המצאה וויא מען מאכט גלאָז און דורך דעם איז ארויסגעקומען כוסות אי קעלישקעס, אָט פון דיא דאָזיגע אלע קליינע סיבות זענין ביי אונז אין א סך שטעדט ארויסגעשפרונגען יענע ווילדע קהלס לייט, יענע משונה בעריהמטע פיינע בריות.... מעגליך איז, אין בנימינ'ן איז געלעגען א ניצוץ פון א נוסע, נאָר דער ניצוץ וואָלט פארלאָשען געוואָרען, ווען דיא סיבות און דיא מעשיות פון יענער צייט וואָלטען איהם נישט אויפגעבלאָזען, און ווען אפילו דער ניצוץ וואָלט נישט פארלאָשען געוואָרען אין גאנצען, וואָלט ער, ווען נישט

דיא דאָזיגע סיבות אין יענער צייט. געהאט אזא קליינעם כח, אז פון בנימינ'ן וואָלט מיט דער צייט אויסגעוואקסען א וואסערפיהרער אָדער ווען פיעל א בעל העגלה. איך האָב אין מיין לעבען בעגעגענט זעהר פיעל בעלי העגלות און שמיי-סערס, וואָס זיי זיינען מסוגל געוואָרען צו זיין אזעלכע נוסעים גלייך חלעבען וויא יענע, וואָס וואנדרעווען היינט ארום צווישען יודען.... נישט דאָס אָבער בין איך אויסען :

פון יענער צייט אָן פלעגט בנימין מיט גרויס חשק זיך פארטיעפען אין רבה בר בר חנה'ס נסיעות אויפן ים און אין דער מדבר. ער האָט אויך דער-טאפט שפעטער דעם ספר „אלדד הדני" דעם ספר „מסעות בנימין" וואָס ער האָט מיט א זיעבען הונדערט יאָהר צוריק געררייזט ביז עק וועלט. דעם ספר „שבחי ירושלים" מיט הוספות און דעם ספר „צל עולם" וואָס אין זיבען קליינע בלעטלאך איז ער כולל אלע שבע חכמות און דערצעהלט חדושים ונפלאות פון דער גאנצער וועלט און פון איהרע משונה ווילדע בעשעפעניש. דיא דאָזיגע ספרים האָב'ען איהם געעפענט דיא אויגען און איהם איבערגעקעהרט פשוט גאָר פאַר איין אנ-דער מענשען. „פון דיא וואונדער שיינע מעשיות דאָרט, דריקט זיך אזוי בנימין אויס אין זיין ספר, פלעג איך שטארק נתפעל ווערען. אי, אי! פלעג איך ניט איין מאָהל פאר גרויס התפעלות א געשריי טאָהן, וויא העלפט מיר גאָט חאָטש א הונדערטיל דערפון צו זעהען מיט מיינע אויגען! דער קאָפּ מיינער האָט גע-טראָגען ווייט, ווייט.... „פון דענסטמאָל אָן איז איהם טונעיאדעווקע שוין טאקי געוואָרען צו ענג, ער האָט ביי זיך גומר געווען ארויסצוהאפען זיך פון דאָרט מיט אלע כוחות, גלייך וויא א הינדעלע, וואָס הויבט זיך אָן אויסצופיקען און ארויס-קריכען פונעם איי אויף דער ליכטיגער וועלט.

וויא בנימין ווערד א קדוש און זעלדע איין עגונה.

בטבע איז אונזער בנימין דער נוסע געווען א ווילדער בעל פחדן, היינו ביי דער נאכט פלעגט ער מורא האָבען צו געהן אויף דער גאס, שלאָפען איינער אליין אין א שטוב וואָלט ער נישט געוואָלט מען זאָל איהם אָפּגילטען. ארויסצו-געהן אביסעל ווייט פון דער שטאָדט האָט ביי איהם געהייסען פשוט זיך איינ-שטעלען דאָס לעבען, מאלע וואָס קען חלילה געשעהען. פאר א ליאד הינטעל האָט ער געציטערט אימות מות. „איין מאָל, אזוי דערצעהלט בנימין, איין מאָל, איך געדענק עס וויא היינט, דאָס איז געווען תמוז אין א שרעקליך חייסען טאָג, איז אונזער רב מיט איינעם פון זיינע לייט געגאנגען זיך אָפּטובלען אין דעם

טייכעל, וואָס אונטער דער שטאָדט. איך מיט א פּאָאר יונגליך, מיינע חברים, זענין מיט גרויס דרך ארץ נאָכגעגאנגען פון הינטען און געווען ביי זיך זיכער, אז מיר וועלען נישט האָבען קיין שום שלעכטע בעגעגעניש און אים־ירצה־השם קומען צוריק בשלום אהיים געדופּעט אויף דעם רב. עפּיס א קאטאָוועס א רב, וואָס פאר איהם האָט דרך ארץ א וועלט, וואָס קיין עלטערס פאר איהם איז שוין גאָר נישטאָ! וואָס דער טיטעל זיינער פאָרנעהמט א בלעטעל פּאַפּיער.... דער רב, אונזער בעשיטצער איז מיט ברייטקייט געגאנגען היבש פריהער פאר אונז און אז ער האָט געהאלטען אין אויסטאָהן זיך איז אין מיטען דערינען אָנגעקומען עפּיס א שייגעץ און אויף איהם אָנגערייצט זיין הונד. אונזער בעשיטצער איז נישט טויט לעבעדיג אנטלויפען צוגעהאלטען מחילה די אָפּגעשפּילעטע תחתונים מיט איין האנד און מיט דער אנדערער דאָס קיילעכדיגע געסטעפּטע פּעלפּע־נע היטעל. מיר יונגליך זיינען אוודאי מבולבל געוואָרען, דען אז דער לויתן ווערד אויף דער ווענטקע געחאפּט וואָס זשע נעביך זאָלען שוין טאָן די פּלאָט־קעס אין דער בלאָטע? מיר האָבען אָנגעגורט אונזערע לענדען און גשווינד וויא די הירשען געלאָפען פאָראויס מיט א גוואלד מיט א ביטער געשריי ביז מיר זיי־נען אזוי הענדום פּענדום אָהן א נשמה אין איינעם מיט אונזער גיבור אריינגעלאָ־פען אין דער שטאָדט ס'איז געוואָרען א מהומה, א צונויפלויפעניש א ליארם: עס ברענט! מען הרגעט, מען שלאָגט! איינער פונעם אנדערן האָט נישט גע־וואוסט.

אז בנימין האָט פיערגענומען דיא נסיעה אין דיא ווייטע מקומות איז ביי איהם געבליעבען קודם כל זיך צו שטארקען אוועקצוווארפען דעם פחד ער האָט זיך געצוואונגען, דווקא געהן אליין שפּעט ביי דער נאכט, דווקא שלאָפען איינער אליין אין א חדר און דווקא ארויסגעהן אָפּט אונטער דער שאָדט, חאָטשע דאָס האָט איהם געקאָסט געזונד און איז פאר שרעקנעביך פונ'ם פנים אראָפּ, דיא נייע הנהגה זיינע אין דער היים און אין בית־המדרש, זיין פערטראכט־בלייך פּנימיל און זיין פערפאלען ווערען אָפּט אויף עטליכע שעה פון דער שטאָדט, איז איטליכען געוואָרען עפּיס א פּליאה. מען האָט איהם גענומען אין מויל אריין און פון איהם געשמאָק גערעדט. א טהייל האָבען געזאָגט, נישט אנדערש ער איז משוגע, חסר דעה. איין מאָל, אזוי האָבען זיי גערדרונגען, איז בנימין טאקי געווען תמיד אביסיל שוטהוואטע, עס האָט איהם געפעהלט אין קאָפּ א קלעפּקע, צוויי־טענס איז שוין טאקי אין טונעיאדעווקע לערך עטליכע יאָהר נישט געווען קיין משוגענער און וויא שיקט זיך עס עפּיס? מיר האָבען דאָך א קיטאַ־לן, הא וויא

זאָגט מען עפּיס, עיר ועיר וחכמיה עיר ועיר ומשוגעיה, איטליכע שטאָדט מיט איהר חכם אי מיט איהר משוגענעם. בפרט נאָך היינט אין אזעלכע גרויסע היט־צען. פּשוט איז פּשוט בנימין איז משוגע, ווידער א טהייל, און בראש פון זיי רב אייזיק דוד רב אהרן יוסילים שרה זלאטעס, האָבען געמאכט: עט, עט!.... טאקי נאָך א מאָהל עט! אמת טאקי בנימין איז שוטהוואטע, טאקי שטארק שוטהוואטע, נאָר דערפון איז נאָך כלל נישט געדרונגען, אז ער מוז ווערען אי משוגע, וואָרים זעלט־עם אנדערש זיין אזוי, איז דאָך דיא קשיא פאר וואָס גראָד אצינד און נישט פריהער? אדרבה ואדרבה, דערצו האָט ער געהאט צייט אי פאר צוויי יאָהרען אי פאר א יאָהרען זומער. וואָס דיא היטצען זיינען דענסטאָל געוועזן א גוזמה גרע־סער. אי וואָס איהר זאָגט, טונעיאדעווקע איז ווערליג דעם קימא־לן נישט ערגער פון אנדערע שטעדט, מילא בלייבט דאָך טאקי אלץ דיא קשיא, פאר וואָס איז עטליכע יאָהר לערך נישט געוועזן דאָ קיין משוגענער? אי וואָס טהוט מען וויע־דער צוריק מיט דעם קימאָ־לן? דער תירוץ איז אָבער אונזער טייך. דער טייך אונ־זערער, האָבען מיר דאָך א קיימאָ־לן, נעהמט זיך צו פון אייביג אָן א מענשען אלע יאָהר, און פון דעסטוועגען האָט ער שוין א פּאָר יאָהר קיינעם נישט צוגע־נומען! פּארקעהרט, ער אליין איז אין דיא פּאָר יאָהר אָפּגעפאלען, אז שרטער־וויז קען מען ממש איהם איבערגעהן טרוקען־פוס... אי בנימין? וואָס טהוט מען מיט בנימינ'ן? תיקו, בלייבט א קשיא. דער גרעסטער טהייל אָבער, און צווישען זייא דיא ווייבער, האָבען געזאָגט, ער מוז האָבען צו טאָהן מיט זיי... ער פּאָרעט זיך אוודאי מיט איהם.... מיט דעם בעל דבר.... וואָס דען זשע בראָדזעט ער אליין בייא נאכט אין דער פינסטער? וואָס דען זשע ווערד ער א מאָל פארפאלען אויף עטליכע שעה? וואָס דען זשע שלאָפט ער איינער אליין אין ספּיזשארנע? זעלדע זיין אייגען ווייב דערציילט אויך, אז זיא האָרכט בייא דער נאכט וויא מען קלאפּט בייא איהם אין ספּיזשארנע, זיא האָרכט א קלאפּערייא וויא מען געהט דאָרט מיט דיא פּיס... דער דאָזיגער שמיעם מכח דעם ענין האָט, וויא געוועהנט־ליך, זיך אוועק געקויקעלט אחין אונטערען אויוועז, פון דאָרט אין דער סאבראניע אויף דער אויבערשטער באנק. מען איז איבער בנימינ'ן דאָרט צווישען זיך נאָך נישט פארטיג געוואָרען. נאָר דערוויל איז געבליבען מוסכם בייא אלע, מען זאָל צונויפשטעלען א קאָמפּאניע פון א פּאָר שיינע יורען מיט דעם סופר, וואָס זייא אין איינעם זאָלען ארומגעהן אין אלע הייזער כסדר נאָכין צעטיל און אומטום בודק זיין, רעווידירען דיא מזוזות. און ווייל דיא סאבראניע האָט אויף דעם ענין געקוקט וויא אויף א קהלשער זאך, א פּ אָ ל ז ע פאר דער שטאָדט, לכן איז גע־

בליבען, אז בכדי אויסצושטעהן דיא הצאות, וואָס אזא קומפּאניע בעדאַרף קאָס־
טען זאָל מען ארויפציהען דעם מקח פון פלייש.... אין טונעיאַדעווקע איז דאָ א
ווערטיל: פון וואָס מען זאָל ניט שמיעסען מוז ארויסקומען אויפן טויט און פון
וואָס מען זאָל נישט ריידען אויף איין אסיפה מוז מען אויסלאָזען מיט דער טאַק־
סע פון פלייש. און באמת איז עס טאַקי על פי דרך הטבע, אנדערש קען עס טאַקי
גאָר נישט זיין דער שכל איז אויך אזוי מתחייב, וואָרים סוף כל אדם למות וסוף
יהודי לטאַקסע, דאָס טייטשט: דער סוף פון א מענשען איז צוא שטאַרבען און
דער סוף פון א יודען צוצאָהלען טאַקסע! דער טויט און דיא טאַקסע דאָס זעניען
בטבע אזעלכע צוויא זאכען, וואָס מען קען פון זייא בשום אופן נישט פּטור
ווערען. אזוי האָט דער אויבערשטער בעשאַפען דיא וועלט און וויא ער האָט זיא
בעשאַפען, אזוי איז גוט, אזוי געהר עס זיכער צו זיין. קשיות פרעגען נאָר
אפּיקורסים......

שפּעטער אביסיל האָט מיט בנימין'ן זיך פּאַרלויפען א מעשה, וואָס ער האָט
מיט איהר קונה שם געווען. ארויסגעהענדיג איינמאָל פון דער שטאָדט, תמוז אין
א הייסען טאָג צוועלף א זייגער אין דער פריה. סאַמע ווען דיא זוהן האָט גע־
בראָטען, איז ער פּערגאַנגען טיפליך אין א וואַלד, אקעגען א דרייא תחום־שבתין
פון דער שטאָדט. מיט זיך אין דער קעשענע האָט ער געהאַט זיינע ספרים, וואָס
אָהן זייא פלעגט ער נישט געהן קיין טריט. ער איז געזעסען אין וואַלד אונטער־
געלעהענט אונטער א בוים און האָט געשמאַק געטראַכט. צוטראַכטען האָט ער
געהאַט זעהר פיל. באַלד איז איהם דער קאָפּ פּאַרפלויגען ווייט אהין אין יענע
לענדער איין עק וועלט ער איז געגאַנגען איבער בערג איבער טהאָלען, איבער
מדבריות און אלע ערטער, וואָס שטעהט אין זיינע ספרים. ער האָט גיוואַנדרעוועט
פוס טריט נאָך אלכסנדר מוקדון, נאָך אלדד הדני וכדומה, ער האָט געזעהן דעם
שרעקליכען פּיפּערנאָטער, דעם לינדענוואָרעם, שלאַנגען, עקדישען און אלע מיני
שלעק אי משלהתין. ער האָט זיך צוגעשלאָגען צו דיא רויטע יודליך און גערעדט
מיט דיא בני משה. דערנאָך איז ער בשלום צוריקגעקומען צו זיך און האָט גע־
טראַכט, וויא אזוי און ווען זשע זאָל ער שוין טאַקי מאַכען דיא נסיעה. אין
מחשבות'ן איז דערווייל צוגעפאַלען דיא נאַכט ער איז אויפגעשטאַנען אויסגע־
גלייכט דיא ביינער און זיך געלאָזט געהן א היים. ער געהט, און געהט, נאָך אלץ
נישט פונם וואַלד ארויס. ער געהט א שעה, צווייא, דרייא, פּיער שעה, ס'איז קיין
סוף קיין עק, ער האָט נאָך טיפער אין וואַלד זיך פּאַרשלאָגען און דאָ איז פינצטער
חאָטש איין אויג ארויסצונעהמען, פּלוצלים איז נאָך געוואָרען א שטורמווינד מיט

א שלאקסרעגען, עס האט געבליצט געדונערט און דיא ביימער האבען געראוישט א שרעק! בנימין איז געבליבען שטעהן, דער רעגען האט איהם געוואשען, א צאהן אן א צאהן האט איהם געקלאפט פאר קעלט, פאר נעטץ און פאר גרויס פחד. עס האט איהם זיך געדאכט אז פאלט אויף איהם אן א בער, אט פארצוקט איהם א לייב, א לעמפערט, אט געהט דער מאטו׳ל, וואס כפי עס שטעהט אין „צל עולם" איז ער א גרויסער א לאנגער מין בעשעפעניש מיט צוויי לאנגע הענד מיט וועלכע ערווארפט אנידער א העלפאנד, אנגסטען האבען איהם בעשלאגען נעביך און דא איז ער נאך טויט הונגעריג, חוץ א רעטשען קיכעל איז דעם גאנצען טאג אין זיין מויל נישט געקומען. ער האט פאר אלע צרות זיך גענומען דאווענען מעריב און געדראווענט מיט התלהבות פונם גאנצען הארץ, גאט האט געהאלפען ס׳איז טאג געווארען, אונזער בנימין נעהמט זיך ווייטער צום געהן אויף גאטס בעראטה, ער געהט, ער געהט, ביז ער שלאגט זיך צום סוף ארויף אויף עפעס א שמאלע וועג. מיט דעם וועג איז ער געגאנגען אקעגען א שעה צווייא און פלוצים דער הערט ער פון דערווייטענס א קול פון א מענשען. אנשטאט ער זאל מיט דעם קול זיך דער־פרייען איז ער, שונא ציון, פארצאפעלט געווארען. איהם האט זיך נישט אנדערש געדאכט אז דאס איז אווראי א גזלן. מחמת שרעק האט ער זיך געלאזט לויפען צוריק אהן אטהעם אקוראט וויא ער איז א מאל, נישט פאר אונז געדאכט געלאפען פארן רב. באלד אבער האט ער זיך בעטראכט: פע בנימין! דוא ווילסט וואנד־רעווען אזוי ווייט איבער ימים און מדבריות, וואס דארט שוויבעלט און גריבעלט פון עקדעשען, פון חיות רעות און ווילדע אומות, און דא האסט דוא מורא פארן געדאנק, טאמיר בעגעגענסט־דוא א גזלן. אי, פע, מעגסט, חלעבין, זיך שעהמען בנימין. איז דען אלכסנדער מוקדון אויך אנטלויפען אזוי וויא דוא? האט דען אלכסנדר מוקדון אויך אזוי וויא דוא זיך מיאש געווען, בשעת ער איז געפלויגען רייטענדיג אויף זיין אדלער און ס׳איז אויסגעגאנגען דאס פלייש פונם שפיטץ שפיז, וואס דער אדלער פלעגט עס פיקען און פליהען דורכדעם אלץ העכער? ניין, אלכסנדר מוקדון איז נישט אנטלויפען, אלכסנדר מוקדון האט ביי זיך אליין אויס־געשנימען א שטיק פלייש און ארויפגעשטאכען אויפן שפיז! אדרבה שטארק זיך בנימין, דאס וויל גאט דערמיט דיך נאר אויספרייווען. האלסט־דוא אויס דיא פראבע אז וואויל און גוט איז דיר דענסטמאל! דענסטמאל בנימין ביסט־דוא א מענש און ועסט טאקי ווערט זיין צו האבען דיא זכיה פון חשי׳ת צודערגרייכען דיין וואונש וועגען דיא בני משה און מיט זיי איבערשמיעסין מכח דעם כלל ישראל אין אונזער ווינקעל, דערציילען זיי גאנץ פאדראבנע דיא הנהגות פון אונ־

זערע יודעליך דאָ, וואָס זייא טהוען און וואָס זייא מאכען. ועסט־דוא איצט אויסשטעהן נאָך אי דיא ראָזינע פּראָבע. און געהן צוריק אקעגען דעם קול, דענכ־מאָל ביסט־דוא מנצח אלע פּחדים און שרעקענישען. וועסט ווערען א כלי־שלמה, א ברכה, א בענטשונג צווישען דיא קינדער ישראל און אָנטאָן כבוד גאנץ טונע־יארדעווקע. טונעיאדעווקע און מוקדון דאָס ווּעלען זיין צווייא ערטער גלייך בע־קאנט אין דער גאנצער וועלט דורך אלכסנדר טונעיאדעווקער און בנימין מוקדון!... אונזער בנימין האָט זיך אומגעקעהרט טאקי צוריק און איז געגאנגען בעהארצט וויא א גבור מיט גרויס בטחון ביז ער האָט פאר זיך דערזעהן דעם גזלן. דאָס איז געווען א מוזשיק, וואָס איז געפאָהרען אויף א פּאָר אָקסען מיט אָנגעלאָדענע זעק אין וואָגען.

— דאָברי־דיען! האָט בנימין צוגעהענדיג א זאָג געטאָן ראכטאָם אויף א משונה קול, וואָס ער האָט אין זיך געהאט אלע טעמים: אי געשרייא, אי געבעט, אי וויא איינער זאָגט: נא, נא טהוא מיט מיר וואָס דוא ווילסט! אי עפּעס וויא א בקשה: גוואלד, האָב רחמנות אויף מיר, אויף מיין ווייב און קינדער נעביך!...

אָפּזאָגענדיג, אָדער אָפּ שרייענדיג אי אָפּוויינענדיג דעם „דאָברי-דיען" איז בנימין געבליבען אָהן לשון וויא דערוואָרגען. דער קאָפּ האָט איהם זיך פאר־דרעהט, אין דיא אויגען איז איהם געוואָרען פינצטער, דיא פיס האָבען איהם אויפגעהערט צו דינען און ער איז טויט אנידער געפאלען אויפן אָרט.

אז ער האָט אויפגיעפענט דיא אויגען און צו זיך געקומען האָט ער זיך גע־פונען ליגענדיג אין וואָגען אויף א גרויסען זאק קארטאָפּלעס, איבער גערעקט מיט א גראָבער סוויטע. צוקאָפּענס איז איהם געלעגען א געבונדענער האָהן, וואָס האָט אויף איהם געקוקט אין דער זייט מיט איין אייגעל און איהם געגראבעלט מיט די נעגעל, צופיסען איז געשטאנען אָנגעשטעלט קאראָבקעליך מיט יונגען סגאָבעל אי ציבעלעס און שאר ירקות. אייער א פּנים איז דאָרט אויך געלעגען, וואָרים פּאָ־לאווע זענין געפלויגען און איהם פארשאָטען דיא אויגען. דער מוזשיק איז גע־זעסען, געררייכערט גאנץ רוהיג דאָס ליולקע און איטליכע רגע אויף דיא אָקסען אונטערגעשריען: סאָפּ, הייטא, סאָפּ! דיא אָקסען קוים וואָס זייא האָבען זיך געריהרט, און דיא רעדליך פונם וואָגען האָבען משונה געסקריפּעט איטליכעס אויף איין אנדער קול, אין איינעם איז אויסגעקומען עפּיס א סקריפּענדיגער קאָנ־צערט, וואָס האָט געגרילצט אין דיא אויערען. דעם האָהן א־פּנים, וויא עס האָט אויסגעזעהן, איז אזא סקריפּערייא אויך נישט געווען לרצון, וואָרים איטליכעס מאָל בשעת דיא רעדלאך פלעגען אין גאנצען זיך אומדרעהען און אויסאָזען אויף א

סווישטש מיט א שלשלת, פלעגט ער בנימינ'ן א שטארקען גראבעל טאָן מיט דיא נעגעל און א קרעה געבען קוקוריקוא מיט כעס, מיט אימפעט. אז עטליכע רגע דערנאָך פלעגט בייא איהם חאַרחלען פאר דומפען אינעווייניג אין האלז. בנימין האָט אין זיך נישט געפיהלט קיין גאנץ אבר און איז געלעגען א היבשע צייט שטארק פארדולט: א שפאס וואָס ער איז אויסגעשטאנען: שרעק, הונגער, נעטין און קעלט! עס האָט איהם זיך גערדאכט, אז א טערק האָט איהם געפאנגען אין דער מדבר און פיהרט איהם פארקויפען ערגיץ פאר א קנעכט. ניחייא, האָט ער גע־טראכט, ניחייא זאָל ער מיר חאָטש פארקויפען צו א יודען וואָלט איך נאָך גע־קענט פאַרט עפּיס אויפגעריכט ווערען, און באים אָבער, ער וועט מיר פארקויפען צו א פרינץ אָדער חלילה גאָר צו א פרינצעסין פון דיא אומות העולם בין איך דאָך פארלוירען, פארלוירען אויף אייביג. דערצו נאָך האָט ער זיך גראד דערמאָהנט דיא מעשה פון יוסף הצדיק מיט זליכה'ן און האָט מהמת יסורים א שטארקען קרעכץ געטאָן. דער מוזשיק האָט זיך אומגעקוקט אז ער האָט דערהערט בנימינס' קרעכץ, זיך צוגעריקט נעהנטער און איהם א פרעג געטאָן:

— נוא זשידקאָ, א שטשאָ, טראָשקע ליבשע?

דער קאָפּ איז בנימינן באמת געוואָרען אביסיל פרייער און ער האָט זיך דער־מאָהנט אין גאנצען וואָס מיט איהם איז פאָרגעגאנגען. ער האָט אָבער זיך גע־פיהלט אין זעהר א שלעכטע לאגע: גוויעס קען ער כמעט נישט קיין וואָרט, היינט וואָס־זשע טהוט מען דאָ? וויא ענטפערט מען דעם ערל און וויא טענהט מען מיט אים זיך דאָ אויס צו וויסען אקוראט וואָהין ער פיהרט מיך? בנימין האָט גע־פריווט זיך אייפזועטצען, נאָר אומזיסט, דיא פיס האָבען איהם שטארק געבראָכען.

— טראָשקע טעבע ליפשע? האָט איהם דער מוזשיק ווייטער א מאָל גע־פרעגט און טאקי בנשימה אחת א מאך גיטאָן סאָפ, הייטא, סאָפ!

— ליפשע. רק ריבי מאָי אי, אי, אי! האָט בנימין גיענטפערט וויא ער חאָט נעביך געקענט און איהם געוויזען אויף דיא פיס.

— איזווידקי טי זשידקאָ?

— איזווידקי טי זשיטקע? ! האָט בנימין געמאכט מיט א ניגון וויא אמהפך־פשטא, יא ניאָמקא, בניאמקא אוב טונעיאדעווקוא! ז

— טי איז טונעיאדעווקי? קאזשי־זשע שטשאָ טי וויטאראשטשיל נא מעני אָטשי אי גליאניש יאק שילאָני. אליע מאָזשע טי טאקי אי שילאָני. טראסצאָ טוואָאי מאטערי. סאָפ, הייטא, סאָפ!

— יא, סטייטש, יא טעבי לכתחלה קאזאטע, יא ניאָמקע סאם אוב טונעיא־

רעווקו! האט בנימין געענטפערט, געמאכט דערביי א רחמנות פנים, א ווייז געטאן מיט דער האנד און געבעטען רחמים: גוואלד אוב טונעיארדעווקע זשינקא טעבי דאם טשארקע שליש אי שאבאשקאווע בולקע, אי דאברע דאנקויעט טעבי.

דער מוזשיק אפנים האט זיך אנגעשטויסען וואס בנימין מיינט, דאברי זשידקא! האט ער געזאגט, זיך געזעצט אויף זיין ארט מיט דעם פנים צו דיא אקסען און געמאכט סאפ, הייטא!

אקעגען א פאאר שעה ארום איז דער וואגען ארויפגעפאהרען גלייך אויפ'ן מארק אין טונעיארדעווקע, ווייבער און מאנסביל האבען זיך א שאט געגעבען אקעגען מיט פארשיעדענע שעלות: דער שרייעט: טשויעש סקילקע חאטשעם זא פיוועך? זא ציבולי? יענער פרעגט: מאזשע מאיעש קארטאפלי, יאיצי? בתוך הבאים קומט איינער מיט א שעלה: טשויעש מאזשע טי באטשיל נא דאראגי זשידקא? או נאם יעדין זשידקא, בניאמקא, ווטשארא פראפאל יק אוב וואדי, און איידער דער מוזשיק האט אוספייעט איטליכען צו ענטפערן זיינען דיא אלע ווייבער וויא דיא היישעריקען איבערגעפאלען דעם וואגען, האבען אויפגעדעקט דיא סוויטקע און אין איין קול ארויסגעלאזט א געשריי: בנימין!..... ער איז דא! ציפע קרוינע! בת־שבע בריינדיל, לויפט גיכער צו זעלדען מיט דער גוטער בשורה, אז איהר שאדען האט זיך אפגעזוכט! זיא וועט שוין ניט זיין קיין וויסטע עגונה.

סאיז געווארען א רעש, א צונויפלויפעניש, גאנץ טונעיארדעווקע האט זיך געוויגט, קינד און קייט זענין געלאפען אנקוקען בנימינ'ן. מען האט איהם פאר־ווארפען מיט רייד, מיט שאלות, מיט ווערטלאך, מען האט דערציילט, אז דעם גאנצען נעכטיגען טאג מיט דער נאכט הא מען איהם געזוכט, געאקערט, מען האט איהם שוין געהאלטען פאר א קדוש און זיין ווייב פאר א וויסטע עגונה, פלוצים אין מיטען געטימעל איז דאס ווייב זיינס צוגעלויפען מיט א געוויין, זיא האט געבראָ־כען דיא הענד אנקוקענדיג איהר באשערטען וויא ער ליעגט בלייך און טויט און קען קיין ריהר זיך ניט טאהן, זיא האט נעבאך אליין נישט געוואוסט וואס צו טאן, צי זאל זיא איהם שעלטען אויסלאזען צו איהם איהר שווער ביטער געמיטה, צי זאל זיא ארויסווייזען איהר פרייד, איהר שמחה. וואס גאט האט זיא, וויסטע עגונה, אויפגעריכט.

אין עטליכע מינוט ארום האט מען בנימינ'ן אזוי טאקי וויא ער איז געלע־גען אויפן זאק קארטאפלעס, געפיהרט צו זיך אהיים איבער דעם מארק מיט א גרויסער פאראדע, דער גאנצער טונעיארדעווקער עולם פון קליין ביז גרויס האט

איהם אפגעגעבען כבוד, קיינער האט זיך נישט געלאזט בעטען, און איהם בעלייט מיט א רעש, מיט א געשריי: קדוש! קדוש! קדוש.

דער נאמען קדוש איז בנימינ'ן פון דענסטמאהל אן טאקי אויף תמיד גע־בליעבען, ער האט געהייסען בנימין דער קדוש און זיין ווייב זעלדע דיא עגונה.

דער טונעיאדעוועקער מומחה איז נאך דעם טאג טאקי צו בנימינ'ן געקומען, און האט איהם געגעבען ראטוניק מיט אלע תחבולות, וואס איז נאר מעגליך גע־ווען. ער האט איהם געשטעלט באנקעס אי פיאיוועקעס, אויך אין גאנצען איהם אפגעגאלט און געזאגט פאריין אוועקגאנג, אז נאך דיא אלע מיטעל וועט ער אים־ירצה־השם געזונט ווערען און וועט נאך מארגען קענען, אויב ער וועט כח האבען, געהן גומל בענטשען אין בית מדרש אריין.

וויא בנימין סקאמפאניעט זיך מיט סענדעריל דער יודענע.

דיא דאזיגע מעשה, וואס מיט בנימינ'ן האט זיך געטראפען, וואס האט אנ־געמאכט אזוי פיעל יסורים זיין ווייב, אזוי פיעל לייטישע רייד אי אין דער שטאדט אי דארטען אונטערן אויוועץ אי אויף דער אויבערשטער באנק האט אין פלונק, דאכט זיך, בעדארפט אויף אויביג פון איהם ארויסשלאגען דעם געדאנק פון זיין נסיעה אין דיא ווייטע מקומות, נאר אבער א טעות, פארקעהרט עס האט נאך אין איהם דעם דאזיגען געדאנק ערשט בעסער ארייגעשלאגען. ער האט פון דענסטמאל אן אויף זיך געקוקט מיט דרך ארץ וויא אויף א מענשען, א געניטען, וואס איז געוווינט אין זיין לעבען אויסגעשטאנען, ער איז ביי זיך געווען צעהען מאל טהייערער פאר זיין בעהארצקייט, פאר זיין שטארקייט, מיט וועלכער ער איז אויסגעשטאנען אזוי פיעל שווערע פראבעס און גובר געווען אין גאנצען דיא טבע זיינע. ער האט אנגעהויבען זיך צו האלטען פאר א גיבור, פאר א חקרן, וואס האט א ידיעה אין אלע שבעה חכמות, וועלכע עס געפינען זיך נאר אין דעם „צל עולם“ וואס האט זיך אנגעלייענט וויא אפויק אין אזעלכע מיני ספרים און ווייסט וואס אויף דער גאנצער וועלט טהוט זיך. ער האט אנגעהויבען אליין אויף זיך א מבין צו ווערען און זיך אליינצובעדויערן וואס ער, אזא מענש וויא ער, געפינט זיך נעביך כשושנה בין החוחים, וויא א ריעז צווישען דערנער, וואו? אין טונעיא־דעוועקע, אין אזא העק, צווישען פראסטע מענשען, וואס פערשטעהען נישט און ווייסען נישט פון זייער לעבען צו זאגען! דיא לייטישע רייד און דיא ווערטלאך, וואס זענען איבער איהם געפאלען, זיי האבען אדרבה איהם ערשט געטריעבען

אין וזגע אריין. עס האָט איהם זיך געלוסט וויא צום גיכסטען אוועק פון טונעיא־דעווקע. וויא דערלעב איך שוין, פלעגט ער אליין טראכטען, זיך אוועקצולאָזען אהין ווייט, און קומען בשלום צוריק מיט ישועות און נחמות אויף יודען, מיט כבוד און מיט א גוטען נאָמען אין דער וועלט, און דענסטמאָל וועט גאַנץ טונע־יאדעווקע וויסען, פון קליין ביז גרויס, וואָס איך בנימין בין, וואָס איך בנימין בעטייט......

בנימינ'ן האָט לעת עתה אָפגעהאלטען פון דער נסיעה נאָר דיא דאָזיגע קליי־נע מניעות: ערשטענס וואו נעהמט מען אויף הצאות? ביי איהם אליין האָט קיין מאָל זיך נישט געפונען קיין גראָשען איַנקעשענע. ער פלעגט תמיד זיצען ליידיג אין בית-חמדרש און זיין פלוניתטע איז געווען דיא אשת חיל, דיא פרנסה געבע־רין פון א נאָם אפטייקעל, וואָס זיא האָט זיך געמאכט באלד נאָכ'ן קעסט אראָפ־געהענדיג, און מישטעהענס געזאָגט, וואָס דאָס גאַנצע קלייטעל האָט אָנגעטראָ־פען; ווען זיא זאָל דערביי נישט געווען ארבייטען זאָקען, נישט פליקען ווינטער ביז שפּעט אין דער נאכט פעדערן, נישט פרעגלען אויף צו פערקויפען פסחדיג שמאלץ, נישט איינהאנדלען א מאָל אין א מארק טאָג־טאָג ביי איהרע בעקאנטע מוזשיקעס קיין מציאות, וואָלט נישט געווען מיט וואָס דיא נשמה צו דערהאל־טען. פאַרקויפען עפּעס פון שטוב־זאכען? נאָר וואָס אָבער האָט דאָרט זיך געפו־נען? א פּאָאר מעשענע לייכטער, וואָס זיינען זעלדען געבליעבען ירושה פון איה־רע עלטערען, אין וועלכע זיא בענטשט ליכט, שייערט עס תמיד און זיך דערמיט שטארק מהנה. קיין ציהרונג האָט זיא ניטי חוץ א זילבערן רייפעלע מיט א פעריל פון איהר מאמעס שטערענטיכעל, וואָס דאָס ליגט ביי איהר פארשלאָסען און מהוט עס אָן נאָר א מאָל בשעת א גרויסע שמחה אָדער בשעת א מזל־טוב אָפּגעבען. פּארקויפען זשע עפּעס פון זיינע חפצים? גאָר אין גאַנצען האָט ער געהאט א שבת'דיגע אטלעסענע קאפּאָטע נאָך פון דער חתונה אָן, צוהאקט צופאלען פּאָ־רענט אי הינטען און דער געלער אונטערשלאק האָט ארויסגעקוקט. ער האָט גע־האט פראוודע אי א טולעפּיל, נאָר אונטען איז ער געווען אין גאַנצען אָפּגעבא־רעט, דער קאָלנער מיט גאָר נישט בעליינט. בשעת זיין חתונה האָט דער טאטע זיינער, איהם צו לאנגע יאָהר, געהייסען נישט זשאלעווען, אדרבה מאכען א לאנ־גען קאָלנער פון דער פולער האנד און אָפּסטעפּען איהם לעת־עתה פון אויבען מיט א שטיק אונטערשלאק, וואָס איז געבליעבען יתור פון זיי קאפּאָטע און האָט דערביי זיך מתחייב געווען צו בעלייגען דעם קאָלנער מיט פייא איה"ש שפּעטער ביים סילוק'ן דעם מותר פונם נדן. דעם נדן אָבער האָט ער נישט געסיליקט און

דער קאָלנער איז געבליעבען אזוי וויא ער איז געוועזן ביז דעם היינטיגען טאָג...
צוויימענס האָט בנימין ניט געוואוסט וויא מען רייסט זיך ארוים פון דער חיים, איבערשמיעסען מבח דער נסיעה מיט זיין פלוניתטע און ארויסזאָגען איהר דיא גאנצע זאך בפירוש? חלילה וחס! וואָלט געוואָרען א ליארעם, א געפּילדער, זיא וואָלט איהם אָפּגעוויינט מיט טרעהרען אום איהם געהאלטען זיכער פאר ריין משוגע, וואָרום וויא האָט א יודענע שכל אזעלכע ענינים משיג צו זיין? א יודענע, אז זיא איז שוין אפילו גאָר דיא אשת חיל, איז זיא דאָך פאָרט נישט מעהר וויא א יודענע. וואָס דער מינדסטער מאנסביל האָט אין נאָגעל, האָט זיא נישט, און קען עס גאָר ניט האָבען, דיא פיינסטע און דיא קליגסטע יודענע אפילו אין איהר קאָפּ.... אוועקגעהן זשע בשתיקה און דעם זיי־געזונט פארגעסען? איז עפּים אויך פריקרע, דאָס איז אביסעל מעשה ליטוואק. ווידער זשע בלייבען זיט־צען אין דער היים און אָפּזאָגען זיך פון דער גאנצער נסיעה? דאָס איז ריין אונ־מעגליך. עס הייסט אזוי פיעל וויא אָפּזאָגען זיך צו לעבען, דיא נסיעה איז בנימנ׳ן געוואָרען דיא צווייטע נאמור, וויא א יוד מוז דריי מאָל אין טאָג דאוונען אזוי האָט ער געמוזט איטליכע רגע אין דער נסיעה טראכטען. אפילו אין שלאָף איז זיא איהם פון זינען ניט ארוים און האָט איהם זיך שטענדיג געחלום׳ט. זיא האָט טיעף איינגעוואָרצעלט איהם אין הארץ און זיך בעשעפטיגט געמאכט מיט זיינע אויגען און אויערן אזוי, אז ער האָט אויפגעהערט צוזעהען אי צוהערען דאָס אלסדינג, וואָס פאר איהם, ער האָט נאָר געזעהען אי געהערט דאָס וואָס טוט זיך דאָרט, דאָרט העט וויים אין יענע מקומות, נישט איין מאָהל פלעגט ער אין א שמיעס מיט עמעצין פלולים אריינמישען: הינדיא, סמבטיון, אנטיקו׳דא, פּי־פערנאָטער, לינדעגוואָרעם, אייזעל, מוילאייזעל, באָקסאָר, כצפּיחית, טערק, טאָ־טער, גזלן וכדומה נאָך אזעלכע ווערטער. דיא נסיעה האָט געמוזט געמאכט ווע־רען, נאָר וואָס טהוט מען מיט דיא מניעות, דאָס האָט ער זיך קיין עצה נישט גע־קענט געבען. ער האָט געפּיהלט אז ער בעדאַרף האָבען איינעם, מיט וועמען ער זאָל קענען מבח דעם זיך מישב זיין.

איש אחד היה בטונעיאדעווקע, איין מענש איז געווען אין טונעיאדעווקע ושמו סענדעריל און ער האָט געהייסען סענדעריל, נאָך זיין עלטערזיידען רב סענ־דעריל, זה הסענדעריל דער סענדעריל היה איש פשוט איז געווען א פשוט מענ־שעל, דאָס הייסט א פּראָסטער אָהן חכמות, אין בית המדרש האָט ער געהאַט א שטאָט אונטער דעם בעלמעמער, און דאָס אליין איז שוין דער בעסטער סימן, אז ער איז ניט געווען פון דיא טונעיאדעווקער פיינע בריות, פונם דאָרטיגען צי־

מעס און דער גילדענער פאָן. דיא שמיעסען אין בית המדרש אָדער ערגיץ אנדערש פלעגט ער דאָס רוב צו הערען שטיל, וויא א זייטיגער פארשוין אָדער א וואָלגיע סלושאטעל. נאָר פלעגט ער א מאָהל זיך אָנרופען א וואָרט האָט ער אָנגעמאכט א גרויס געלעכטער, נישט מחמת דרינען איז געלעגען עפּיס א ווילדע חכמה אָדער א גרויסע המצאה, ניין, נאָר גלאט זיינס א וואָרט האָט עפּעס געמאכט לאַ־כעדיג, חאָטשע ער האָט עס נעביך געזאָגט גאנץ פּשוט בתמימות און האָט כלל גאָר נישט געמיינט יענעם דערמיט לאכעדיג צו מאכען, אדרבה, אז מען פלעגט לאכען, פלעגט ער אויסשטעלען א פּאָר אויגען און אָנקוקען פאר וואָס מען לאכט, פאראיבעל האָבען דערפאר פלעגט ער קיין מאָהל נים. ווארים ער איז בטבע געווען א גוטער, א פּאָקאָרנער, וויא עס גיט זיך א מאָהל אויס א פּאָקאָרנע קיה, ער האָט גאָר נישט געוואוסט אז מען בעדארף פאראיבעל האָבען. יענער לאכט, נוא מילא לאָז ער זיך לאכען, מסתמא חאָט ער דאָך הנאה, דאָך מוז מען מודה זיין, אז אין סענדערלים א וואָרט איז א מאָל געלעגען טאקי איין אמת גלייכער איינפאל חאָטש ער אליין האָט עס גאָר אזוי ווייט נישט געמיינט און עס געזאָגט גלאט בתמימות, מיט איהם פלעגט מען ליעב האָבען קאטאָוועס צו טרייבען. דער גרעסטער טהייל בערליך אין תשעה־באב זענין אין זיינע פּאות איינגעפּלאָנטעט געווען. דער בעסטער חלק קישעליך, וועלכע מען ווארפט הושענא רבה ביי דער נאכט ביים אויפזיין, איז איהם אָנגעקומען, אקעגען זשע דער קלייסטער חלק רעטשען קיכעל און בראנפען פון תיקון אָדער גלאט אזוי בראנפין איז ווידער טאקי אין איהם אָנגעקומען. הכלל סענדעריל איז תמיד און אומעטום געווען דאָס כפרה הינדעל, און מחמת דעם האָט ער טאקי בעקומען א צונעמעניש : סענדעריל דאָס כפרה הינדעל, סענדעריל איז בטבע נישט געווען, וויא אנדערע, קיין עקשן, האָט איינער געזאָגט אזוי איז פון זיינעטוועגען רעכט געווען אזוי. סענדעריל חאָט געטאָהן יענעמס רצון, נישט מחמת מבטל צו זיין זיין רצון כדי יענער זאָל דערפאר מבטל זיין זיין רצון פאר זיין רצון, נאָר גלאט פּראָסטע איז מאָסטע ער האָט געטאָן יענעמס רצון. וואָס ארט עס מיך ? איז זיין שטייגער געווען צו זאָ־גען, וואָס פאר א דאגה חאָב איך ? דוא ווילסט דוקא אזוי נו זאָל זיין אזוי. צווי־שען יונגליך איז סענדעריל געווען א יונגעל, ער פלעגט עפּטערס געהן, שמיעסען, זיך שפּיעלען מיט זיי אין איינעם און האָבען דערפון תענוג צווישען זיי איז סענ־דעריל באמת געווען וויא א פּאָקאָרנע בהמה וואָס לאָזט צו זיך צו קינדער, זיי זאָלען אויף איהר רייטען און איהר קראטצען דיא מאָרדע, קונדסים פלעגען איהם קריכען אויפן קאָפּ און צופּען איהם ביים בערדיל, אנדערע פלעגט עס א מאָל ארען

און פלעגען אָנשרייען: תרבית שקצים פאר איין עלטערן פאר א יודען מיט א באָרד! וואָס צופט איהר איהם דאָס בערדיל?! נישקשה, נישקשה, פלעגט סענדעריל זיך אָנרופען, וואָס ארט עס מיך? וואָס פאר א דאגה איך האָב? זאָלען זיי מיך א ביסעל קראטצען, ביי זיך אין דער היים האָט סענדעריל נעביך קיין האָניג ניט געלעקט. זיין ווייב איז געגאנגען אין ספאָדיק און ער האָט ביי איהר געהאט א וויסטע, ביטערע דאָליע, זיא פלעגט איהם האלטען אין דער מורא, א מאָל דערלאנגען א זעטץ און ער נעביך האָט עס געמוזט מקבל באהבה זיין. אונטער א יום טוב פלעגט זיא איהם אנידערשטעלען אויסוויסען דיא שטוב און אונטערבינדען איהם דאָס בערדיל מיט א טיכעל, ער פלעגט איהר שיילען קארטאָפלעס, קאטשען און בראָקען לאָקשען, אָנפילען פיש, אָנטראָגען אי ארייגליינען אין אויוען האָלץ און אונטערהייצען, אקוראט וויא א יודענע, דעריבער האָט מען איהם טאקי אויך גערופען סענדעריל דיא יודענע.

אָט דעם סענדעריל דיא יודענע האָט אונזער בנימין אויסגעקליעבען איהם צו עפענען דאָס הארץ און מיט איהם זיך שואל בעצה זיין וואָס ער זאָל טאָן. דער טעם דערפון, פאר וואָס גראָד סענדעריל? איז דער: וויל בנימין האָט תמיד געפיהלט צו איהם עפּיס א שטיקעל ליבשאפט. סענדעריל איז אין פיל זאכען איהם זעהר געפעהלען, ער האָט אין א סך ענינים זיך מיט איהם אויסגעגלייכט און פלעגט א מאָהל אין שמיעס מיט איהם זיך פשוט מחיה זיין. מעגליך אפשר נאָך אי צוליעב דעם אויך וואָס בנימין האָט גערעכענט דארויף וואָס סענדעריל איז קיין עקשן נישט. ער סענדעריל, וועט זיין פּלאַן אָננעהמען און איהם נאָכגעבען אלסדינג, וואָס ער וועט איהם זאָגען. און אויב סענדעריל וועט אפשר אין עטליכע פונקטען זיך איינשפארען, וועט ער איהם מיט גאָטש הילף און מיט זיין חלקת הלשון גובר זיין......

ויהי כבוא בנימין לסענדעריל און אז בנימין איז געקומען צוא סענדערלין האָט ער איהם געטראָפען כשהוא יושב על ספסל החלב וקולף קארטאָפלעס. ווי ער זיצט אויף דער מילכידיגער באנק און שיילט קארטאָפלעס. איין באק האָט איהם שטארק געפלאמט און אונטערן אויג איז איהם געוועזן בלויא מיט א גראבעל, עפּיס וויא מען דערלאנגט א קרעל מיט א נאָגעל. ער איז געזעסען וויא א נעכטיגער, בעטריבט און פערטומערט וויא א יוגענד, וואָס דער מאן איהרער האָט זיא אוועקגעוואָרפען און איז אַוועקגעגאנגען למדינת הים, אָדער וויא איין אשה, וואָס דער מאן האָט איהר דערלאנגט א פאטש.... סענדעריל'ס ווייב איז ניט געוועזן אין דער היים.

— גוט מארגען סענדעריל! וואס ביסט דוא שערדצע אזוי בעטריעבט? האט בנימין געזאגט אריינקומענדיג און געוויזען סענדערלין מיט א פינגער אויף דער באק. הא, וויטער זיא? וואו איז זיא, דיא בחורטע?

—אין מארק.

—גאנץ גוט! האט בנימין כמעט א געשריי געטאהן פאר גרויס שמחה. לייג אוועק, נשמה מיינע, דיינע קארטאפלעס און קום מיט מיר אין אלקער אריין. דארט איז קיינער נישטא? קיין שומר מיט דיר בעדארף איך איצט נישט האבען, איך וויל דיר ענטפלעקען מיין הארץ. איך קען מיר שוין נישט איינהאל-טען, עס קאכען אין מיר דיא געבליטען, אך גיכער סערדצע גיכער, זיא קען נאך אנקומען און אונז שטערען איידער מיר וועלען פארטיג ווערען.

—וואס ארט עס מיך? דוא ווילסט טאקי ניך זאל זיין גיך, וואס פאר א דאגה איך האב? האט סענדעריל זיך אנגערופען און איז אריין אין אלקיר.

—סענדעריל! האט בנימין אנגעהויבען מיט אזא שמיעס, זאג מיר, דוא ווייסט וואס אויף יענער זייט טונעיאדעווקע איז?

— איך וויים. דארט איז דיא פריטשעפע וואו מען בעקומט א מאל א גוט ביסעל בראנפין.

— דוא ביזט א נאר, איך מיין וויטער, א סך וויטער.

— נאך וויטער פון דער פריטשעפע? ! האט סענדעריל פערוואונדערט זיך אנגערופען, ניין, וויטער דערפון וויים איך נים. און דוא בנימין ווייסט?

— אויב איך וויים? א שאלה אביסעל אויב איך וויים? דא איז ערשט דא א וועלט? האט בנימין א זאג געטאהן מיט התלהבות גלייך וויא קאלומבוס בשעת ער האט ענטדעקט אמעריקא.

— וואס זשע איז אזוינס דארטען?

— דארטען, דארטען. האט בנימין זיך צופלאקערט. פיפערנאטער! לינ-דענוואָרעם!.....

—דער לינדענוואָרעם, מיט וועלכען שלמה המלך האט געשניטען דיא שטיי-נער צום בית המקדש? האט סענדעריל אריינגערוקט זיין ווארט בתמימות.

—יא, נשמה מיינע, יא, דארט איז ארץ ישראל, דארט איז יענע מקומות... הא, דוא וואלסט געוואלט זיין דארט?

— און דוא וואלסט געוואלט?

— א שאלה אביסעל! איך וויל סענדעריל, איך וויל און וועל טאקי דארט באלד זיין.

—איך בין דיר מקנא בנימין. דוא וועסט עס דארט זיך אנעסען אביסעל מיט באקסארען און מיט טייטלען. הא הא!

—דוא סענדעריל קאנסט עס אויך עסען וויא איך. דוא האסט אין ארץ ישראל אזא חלק וויא איך.

— חלק האב איך טאקי. נאר וויא קומט מען אבער אהין? דארט איז דאך דער תוגר.

— דערצו סענדעריל איז דא א תרופה, זאג מיר, סערצע, דוא ווייסט עפיס פון דיא רויטע יודליך?

—איך האב אנגעהערט גענוג מעשיות איבער זיי אונטערן אויוועז, נאר וויסען אקוראט וואו זיי זיצען און וויא מען קומט צו זיי, דאס ווייס איך נישט. איך זאל וויסען מסתמא וואלט איך דיר אויך מודיע געווען. פאר וואס ניט? וואס ארט עס מיך?

— הע הע! זעהסט־דוא און איך ווייס, האט בנימין געזאגט מיט גדלות און ארויסדערטאפט פון קעשענע דעם „שבחי ירושלים“. זעהסטו אט וואס דא שטייט איך וועל דיר עס לייענען.

„אז איך בין געקומען קיין ברוט“י, אזוי שטעהט געשריעבען, האב איך גע־פונען פיער יודען פון בבל. האב איך גערעדט מיט איינעם פון זיי וואס האט פערשטאנען לשון קודש און האט געהייסען ר׳ משה. האט ער מיר דערציילט גאנץ אמתע זאכען פון טייך סמבטיון אז ער האט געהארכט פון ישמעאלים וואס הא־בען איהם געזעיהן און אז דארט זענין דא דיא בני משה. אויך זאגט ער ווייטער: „אז דער נגיד האט מיר דערציילט, אז א יאהר דרייסיג אין דעם איז בייא איהם איינגעשטאנען איינער וואס ער איז געווען פון שבט שמעון, און ער האט געזאגט אז אין זיין מקום זענין דא פיער שבטים, איינער פון זיי איז דער שבט יששכר, וואס איז זיך עוסק אין תורה און פון דעם שבט איז דא א מלך איבער זייא“. חוץ דעם שטעהט נאך בפירוש, אי אין דעם דאזיגען ספר „מסעות בנימין“ אט דיא ווערטער: פון דארט איז א מהלך פון צוואנציג טעג צו דיא בערג ניסבון, וואס אויף דער טייך גוזן. אין דיא בערג ניסבון זענין דא פיער שבטים: דער שבט זבולון, דער שבט אשר און דער שבט נפתלי, זיי האבען מדינות און כרכים און די בערג. פון איין זייט נעהמט זייא ארום דער טייך גוזן, זייא האבען ניט אויף זיך קיין יאך פון דיא אומות, נאר איין מלך איז דא איבער זייא און ער הייסט ר׳ יוסף אמרכלא הלוי. און זייא האבען א ברית, א בונד מיט דעם כופר אל־תור“ך. „א חוץ דעם שטעהט נאך און נאך זאכען וועגען דיא בני רכב אין דעם לאנד

תימאַ, וואָס זיי האָבען איבער זיך א יודישען מלך און פאסטען און בעטען גאָט אויפֿן גלות ישראל, נוא, וואָס דיינקסט דוא, סערדצע, אז זייא וואָלטען א שטייגער פּלוצלים דערזעהן מיך, מיך זייער ברודער בנימין פון טונעיאַדעווקע קומט צו זייא צו גאסט? הא, וואָס דיינקסט דוא סענדעריל? אדרבה זאָג, איך בעט דיך, וואָס זאָגסט־דוא דערצו?

— זיי וועלען פשוט זיך מחיה זיין, זאָג איך דיר בינימין, א קאַטאָוועס אזא גאסט, אזא טהייערער גאסט! איטליכער וועט דיך פארבעטען צו זיך אויף א מאָהלצייט. דער מלך אמרבלא מסתמא אויך. לאָז זייא דאָרט האָטש פון מיר גאָר פריינטליך געריסען. איך זאָל קענען וואָלט איך הלעבין אויך מיט דיר אהין גע־גאנגען.

— הא! האָט בנימין א מאך געטאָן פארפלאָמט פון א נייעם געדאנק, וואָס איז איהם איינגעפאלען. הא! טאָמיר באמת טאקי סענדעריל. סערדצע, וואָלסט־דוא מיט מיר אין איינעם געמאכט דיא נסיעה. נארעלע. אצינד הלעבין האָסט־דוא זעהר א גוטע געלעגענהייט. איך געה אבלייז אהין וועל איך דיר מיטנעהמען. נארעלע איינער, אין צווייען איז היימליכער. טאָמיר וועל איך דאָרט, א קשיא אויף א מעשה, ווערען מלך וועל איך דיך מאכען, הלעבין, פאר א משנה למלך. נא דיר מיין האנד תקיעת־כף! וואָס ווערסט דוא, נארעלע, דאָ זיטצען און ליידען גלות נעביך פון דיין פּלוניתטע, דיא רשע'טע. קוק אָן וואָס פאר א באק נעביך דוא האָסט. דוא האָסט דאך בייא איהר א וויסטע, פינצטערע דאָליע. הלעבין סענדעריל קום. ווערסט נישקשה קיין חרטה נישט האָבען.

— טאָ. האָט געזאָגט סענדעריל, אויב דוא ווילסט דוקא אזוי, זאָל זיין אזוי. אי זיא? וואָס פאר א דאגה איך האָב? א נאר וואָלט איך בעדארפט זיין איר זאָגין וואָהין איך לאָז מיך אוועק.

— נשמה מיינע, לאָמיך דיך א קיש טאָן! האָט בנימין ארויסגעלאָזט מיט גרויס שמחה און פאר ליבשאפט ארומגענומען סענדעריל דיא יודענע. דוא האָסט מיר סערדצע מיט איין וואָרט פארענטפערט א קשיא, א קלאָטץ־קשיא. איך זאָג איצט אויך אזוי וויא דוא: אי זיא?־ מיינע, מיין איך, וואָס פאר א דאגה איך האָב? ס'איז אָבער דאָ נאָך א קשיא וואו נעהמט מען אויף הוצאות.

— אויף הצאות? דוא ווילסט דען זיך אויסקליידען, בנימין, אָדער אי־בערניטצעווען דיין קאפּאָטע. הערסט־דוא, און איך וואָלט געזאָגט, מען בעדארף הלעבין נישט. אין וועג איז אדרבה גלייכער אלטע קליידער. דאָרט וועלען מיר מסתמא בעקומען נייע שיינע קאפּאָטעס.

— יאָ טאַקי אמת, דאָרט האָב איך שוין קיין דאגה נישט. מען בעדאַרף דאָך אָבער לעת־עתה ביז דאָרט האָבען עפּיס געלד פּראָסט אויף צועסען ?

— וואָס הייסט, בנימין, אויף־צועסען ? דו האָסט דען בדעה מיטפיהרען מיט זיך א קעך ? צו וואָס ? נישטאָ דען אויפן וועג קיין קרעטשמעס, קיין הייזער ?

— איך פערשטעה דיך, סענדעריל, נישט וואָס דו מיינסט, האָט בנימין פאַרוואונדערט זיך אָפּגערופען.

— איך מיין, האָט סענדעריל געענטפערט בתמימות, אבי ס'איז דאָ נאָר הייזער, קען מען אין איין וועג טאַקי געהן איבער די הייזער. וואָס טהוען דען אלע אנדערע יודען ? חיינט געהן א טהייל צו יענע אין די הייזער דערנאָך געהן יענע פון זייער זייט צו אנדערע אין די הייזער. ס'איז דאָך א יודישע זאך, נאָר א גמילות חסד....

— דו ביסט חלעבין גערעכט ! האָט בנימין א זאָג געטאָהן בשמחה. אצונד איז מיר ליכטיג געוואָרען אין די אויגען. אויב אזוי, בין איך ברוך השם אין גאַנצען פאַרטיג און פאַרזאָרגט מיט אלסדינג. נאָך מאָרגען טאַקי, גאַנץ פריה אז דער עולם וועט נאָך שלאָפען קענען מיר אוועקגעהן. פאַרליהרען צייט איז חלעבין איין עברה. דו ביסט מוסכם ?

— דו ווילסט מאָרגען, זאָל זיין מאָרגען, וואָס פאר א דאגה איך האָב ?

— מאָרגען גאַנץ פריה, הערסטו סענדעריל ?, וועל איך שטילערהייט ארויס־געהן פון דער היים. לעבין דער פּוסטער ווינטמיהל דאָרט וועל איך אויף דיר וואַר־טען. געדיינק זשע סענדעריל, מאָרגען גאַנץ פריה זאָלסט דו אהין ארויסקומען. געדיינק זשע, האָט בנימין נאָך א מאָל איבערגעחזערט און שוין געוואָלט איוועקגעהן.

— וואַרט נאָך בנימין, וואַרט אביסיל ! האָט סענדעריל געזאָגט, זיך גע־באָברעט איבער דער בוזעם־קעשענניע פונם לייביל און ארויסדערטאַפּט פון דאָרט עפּיס איין אלט פארשוויצט שטיקעל יערבע, ארומגעוויקעלט מיט בענדליך עט־ליכע מאָל הין און צוריק און פערקניפּט אוודאי מיט א צוואַנציג קניפּלאַך. זעהסט־דו בנימין, אָט דאָס קניפּעל האָב איך אוספּייעט אָנזאַמלען אונטער מיין ווייב פאר דער גענצער צייט, וואָס איך האָב פאר איהר חתונה געהאַט. עס וועט אונז אין דער התחלה צוניטץ קומען, הא ?

— אצינד, פערדצע, ביסט דו ווערט מען זאָל דיר אויסקישען איטליכס

אבר, איטליכם גליד בעזונדער, האָט בנימין געזאָגט הויך, לעבעדיג און ארומגע־חאפּט סענדעריל דיא יודענע.

— אָ פארחאפּט זאָלסט־דוא ווערען! קוקט נאָר אָן, איך בעט אייך, דאָס גרויסע ליבשאַפט וויא מען נעהמט זיך אַזוי ארום, און דאָ אין שטוב שטעהט א ציג און עסט דיא קארטאָפּלעס! האָט זיך פּלוצים געהערט א געשרייא.

— דאָס געשרייא איז געוועז פון סענדערילס פּלוניתטע, זיא איז געשטאַנען אָנגעצונדען אין איין פייער, מיט איין האנד געוויזען אויף דער ציג און מיט דער אנדערער גערופען צו זיך סענדערלין, סענדעריל האָט מיט איין אראָפּגעלאָזטען קאָפּ זיך געלאָזט פאמעליך פאמעליך אריינגעהן אין שטוב גליך וויא א פארזינ־דיגט קינד וואָס מען וויל איהם מקיים פּסק זיין.

— שטארק זיך, נשמה מיינע, דאָס איז איהר שוין דאָס לעצטע מאָל, געד־דיינק זשע מאָרגען.... האָט בנימין שטילערהייט איינגערוימט סענדערלין אין אויער און וויא א קעטצעלע זיך ארויסגערוקט פונם שטוב.

וויא בנימין מיט סענדערלין פארלאָזען טונעיאדעווקע.

אויף מאָרגען גאנץ פריה איידער דער פאסטוך האָט נאָך פארנומען דיא בהמות אין דער טשערעדע אריין איז אונזער בנימין שוין געשטאַנען גרייט לע־בין דער ווינטמיהל מיט א פּעקיל אונטערן אָרם. אינעווייניג אין דעם פּעקיל איז געלעגען אלע זאכען, וואָס זענין נייטיג געווען צו דער נסיעה היינו: טלית און תפילין, א סידור דרך החיים, א חוקיל, א תהילים און יענע אלע ספרים, אָהן וועל־כע ער האָט זיך נישט געקענט ריהרען אַזוי וויא א בעל מלאכע אָהן זיין געצייג. דיא שבתדיגע קאַפּאָטע זיינע איז אויך דאָרט געלעגען מען מוז דאָך פאר דער וועלט א פּנים האָבען און יוצא זיין פאר לייט. אין קעשעניע האָט ער געהאַט א פּופּצעהנטהאלבען גראָשען, וואָס ער האָט פארן אוועקגאַנג ארויסבעקומען בייא זיין פּלוניתטע אונטער דער קישען. הכלל ער איז געווען ברוך השם פאר זאָרגט מיט אלסדינג און שוין געקענט זיך לאָזען אין וועג אריין.

דיא זון איז דערווייל אויפגעגאַנגען זעהר שיין און האָט אראָפּגעקוקט מיט איהר ליכטיגען פּנים אויף דער וועלט. איין קוק איהרער האָט צוא געגעבען א שטיק געזונד, מחיה געווען איטליכע זאך בעזונדער. ביימער און גראָז האָבען עפּיס וויא זיס געשמייכעלט איידער דיא גרויסע טרעהרין טויא פון ביי־נאכט זענין זיי נאָך נישט אויסגעטריקענט, אקוראט וויא קליינע קינדער צולאכען זיך פּלוצלים פרעהליך אין מיטען געוויין פון א בליטשעדיג טשאטשקעלע, בשעת טרעהרען ווי דיא באָבען שטעהן זייא נאָך אין דיא אויגען. דיא פעלדפייגעליך האָבען געשווינד

זיך געטראָגנען אין דער לופט, געשפּילט און געזונגען ארום בנימינ'ן. גלייך וויא זייא וואָלטען געזאָגט: קומט, לאָמיר זינגען אי שאלען און דערפרייען דעם פיינעם פּארשוין לעבין דער ווינטמיהל! דאָס איז בנימין אליין, דאָס איז בנימין דער טונעיאדעוקער, דער אלכסנדר מוקדון פון זיין צייט, וואָס ער פארלאָזט זיין פאָטער לאנד, ווארפט אוועק ווייב און קינדער און געהט אין גאָטס שליחות וואָהין דיא אויגען טראָגען! אָט שטעהט דער גרויסער בנימין, וואָס ער איז וויא דיא זון ארוים פון זיין געצעלט און פרייט זיך וויא א גבור צולויפען אין וועג מיט זיין פּעקיל אין דער האנד! ער איז שטארק וויא א לעמפּערט און גרינג וויא איין אָדלער צוטאָן דעם רצון פון אונזער פאָטער אין הימעל! זינגט שפּילט: טרילילילי, טרריל, טריל! שאלט זינגט און דערפרייעט זיין הארץ!... בנימינ'ן איז טאקי באמת פרייליך געוועזן אויפן הארץ, ער האָט בייא זיך געטראכט: „איך בין דאָך דער גליקליכסטער מענש אויף דער וועלט, וואָס פעהלט מיר אָהן עין-הרע? וואָס געהט מיר אָפּ? מיין ווייב האָב איך, געלויבט איז השי"ת, פאר-זאָרגט. זיא האָט א שטיקעל פּרנסה. איך אליין בין א פרייער פויגעל, גלייך וויא דיא אלע פעלדפייגעליך דאָ. דיא גאנצע וועלט איז פאר מיר אָפען. מיט מיין גע-ניטשאפט, מיט מיין בעהארצקייט און מיט מיין שטיקעל ידיעה אין דיא שבע חכמות וועל איך נישקשה ערגיץ נישט פארפאלען ווערען. היינט דערבייא בין איך דאָך עפּיס א יוד, א שטיקעל בעל בטחון, אוועקגעלייגט שוין אלע מעלות אין דער זייט לעבען דאָך יודען אָפּ א וועלט מיט בטחון אליין און גאָט פיהרט זייא אוים.

בנימין איז עפּיס זעהר גוט געוועזן אויפן הארץ אזוי, אז דיא לעפצען זיינע האָבען זיך גיעפענט און ער האָט בנעימותדיג אויפן בייא־קול אונטערגעזונגען א מארש פונם מלך עליון. זיין מארש האָט זיך פארמישט מיט דעם געזאנג פון דיא פייגעליך, מיט דעם זזשען פון דיא פליגלען. מיט דעם שמוטצערען פון דיא גריי-לען און האָבען אין א קאָנצערט זיך דערהייבען ביז צום כסא הכבוד פון זיין ליבען נאָמען הויך אויף דעם אויבערשטען הימעל!

דערוויי איז א וועק א היבשע צייט און סענדעריל איז נאָך נישטאָ דאָס האָט אָנגעהויבען בנימינ'ן אביסיל צווארען און צושטערט זיין שמחה ער האָט געקוקט אין אלע זייטען, זיך ארויסגענומען דיא אויגען קוקענדיג, נאָר אומזיסט דיא מיה מען הערט נישט מען זעהט נישט, ניטאָ סענדעריל! האָט איהם אפשר דען דיא רשעטע זיינע מכבד געוועזן מיט עפּיס א מלאכה? נאָר דערצו איז נאָך אָבער איצט נישט דיא ייט, גאנץ טונעיאדעווקע שלאָפט נאָך אצונד געשמאק. קאר-טאָפלעס הייבט מען אָן צו שיילען העט שפּעטער, יודענס נעהמען זיך צום וואר-

עמס ערשט נאָכן אָפּקריגען און אָפּשעלטען זיך מיט דיא מאנען, ערשט דערנאָך ווען מען שמייסט שוין אָפּ קינדער און מען הייגגט ארויס טריקענען דיא בעבי־כעס... אונזער בנימין האָט ניט געוואוסט וואָס צוטאָן און איהם איז געוואָרען נישט פּרייליך שטארק ניט פּרייליך. אלכסנדר מוקדון האָט צובראָכען דיא בריק איבער וועלכער ער איז אריבער קיין הינדיאָ, בכדי ער זאָל נישט קענען צוריק געהן. לאָזען־זשע זיך אליין אָהן סענדערלין? ניין, דאָס איז פּריקרע זעהר פּריקרע! סענדעריל איז איהם געוועזן שטארק נייטיג, זינט ער האָט מיט איהם זיך סקאָמפּעניעט איז איהם עפּיס ליכטיג געוואָרען אין דיא אויגען. אָהן סענדערלין זיך אוועקצולאָזען וואָלט אויסגעקומען עפּיס משונה ווילד, עס וואָלט נאָר א פּנים געהאט וויא א שיף אָן א רודער, אָדער וויא א מלוכה אָהן א מיניסטער.

פּלוצלים האָט זיך געלאָזט זעהן פון דער ווייטענס עפּיס וויא א מענשענגעשטאלט, דאכט זיך סענדעריל און פּאָרט נישט סענדעריל, דאכט זיך גאָר איינע און א ציצען קליידעל און מיט א טיכעל אויפן קאָפּ. בנימינ'ן האָט א טיאָכקע געגעבען דאָס הארץ און איז געוואָרען טויט, בלייך וויא דיא וואנד. איהם האָט זיך גע־דאכט אז דאָס געהט זיין ווייב. ניין זיא געהט נישט, זיא לויפט, זיא יאָגט, אָט קומט זיא צולויפען, חאפּט זיך אויף איהם ארויף מיט גרויס כעס, לאָזט צו איהם אויס איהר שווער ביטער הארץ און שלעפּט איהם א היים מיט א יאָמער, א קלאָג. „איין גאָט נאָר ווייסט“ אזוי דערצעהלט בנימין אליין „וויא איך בין דענסטמאָל געשטאנען אין איינע צרות, אין געהאקטע וואונדען, הונדערט פּיפּערנאָטערען וואָלט מיר דענסמאָל ליבער געוועזן צובעגעגענען וויא מיין ווייב; ווארים א פּי־פּערנאָטער בייסט נאָר דאָס לייב, דעם גוף, און א ווייב בשעת כעס גריזשעט און בייסט דיא נשמה. השי"ת אָבער האָט מיר געשטארקט, איך בין באלד טאקי בע־הארצט אנטלאָפען זיך פּארבאָרגען הינטער דער ווינטמיהל און געגלוט דאָרט ווי א לייב גליגט אויף זיין פארצוקונג“. — אין עטליכע מינוט ארום איז בנימין ארויסגעשפּרונגען פון זיין פּארבאָרגעניש מיט א שרעקליכען שפּרונג און מיט א געשרייא וויא א ריינער משוגענער:

הא סענדעריל!

סענדעריל איז געגאנגען אָנגעטאָן אין א ציצען חאלאטיל. אונטערגעבונדען ביידע באקען מיט א פארשמאָלצענע טיכעל, אונטער ביידע אויגען בלויא, צו־גראבעלט, א שטעקען אין דער האנד און אויף דיא פּלייצעס א היפּש פּעקיל. ער האָט אין בנימינס אויגען געהאט דענסמאָל דעם זיבעטען חן וויא א שיינע אויס־געפּוצטע כלה אין דיא אויגען פונם חתן. בנימין שילדערט זיין שמחה דענסטמאָל

מיט דיא ווערטער: וויא א קינד וואס גלוסט אויף קוואלען וואסער, וויא א דאָרשטיגער אין דער מדבר, וואס געפינט לעבעדיגע, קוועלענדיגע וואסער, וואס רינט אראפּ פון א שפּיץ סקאלע אזוי האט מיין גלוסטיגע לייב זיך גיטאָן טאָן דערפרייען אויף סענדערלין מיין בעשעהרטען מיין געטרייען געזעלען".

— וואס איז דיא מעשה סענדעריל? וואס האסט־דוא געלאזט אויף זיך אזוי לאנג ווארטען?

— שטייטס איך בין דאך געגאנגען צו דיר א היים, האט סענדעריל בתמימות געענטפערט, ביז וואנען איך בין דערגאנגען און ביז וואנען איך האב איפגעוועקט דיין זעלדען איז דערווייל אוועק א היבשע צייט.

— אויפגעוועקט זעלדען! האט בנימין א געשרייא געגעבען משונה ווילד נישט מיט זיין קול. סענדעריל. למאי משוגענער, האסט דוא אזוינס געטאָן?

— וואס סטייטש למאי? ! האט סענדעריל פארוואונדערט זיך אָנגערופען למאי, אז איך האב דיר פריהער אָנגעקלאפּט אין דער ספּיזשארנע און דוא האסט זיך נישט אָנגערופען האב איך מיך גענומען קלאפּען אין דער שטובטהיר סטוק, סטוק, סטוק נוא איז זעלדע, נישט טוים נישט לעבעדיג, אויפגעשטאנען, און איך האב זיא גיפרעגט מכח דיר.

— סענדעריל, מיר זענין פערבייא! דוא האסט פארקאָכט א גוטע קאשע סטייטש זעלדע וועט נאך לויפען, זעלדע און וועט....

— אי, שרעק זיך נישט בנימין! זיא האט מיך אָפּגעשיקט צו אלדע שוואר־צע יאהר מיט אזא כעס גלייך וויא איך וואלט איהר געקוילעט דיא קאפּאָטע. „געה מיט מיינעם אין איינעם, אין דער ערד ארייןביידע!" האט זיא געזאָגט און צוגעמאכט דיא טהיר. איך בין א היבשע צייט געבליבען שטעהן אין דרויסען וויא צומישט. דערנאך ערסט האב איך מיך דערמאָנט אָן דער ווינטמיל און זיך געשטויסען, דוא מוזט שוין א פּנים זיין דאָ, און דעריבער טאקי האט א פּנים דיינע געזאָגט: „געה מיט מיינעם אין איינעם, אין דער ערד אריין ביידע" זיא האט א פּנים, מוז געדרונגען זיין, געזעהען וויא דוא ביסט אוועקגעגאנגען.

— וואס, וואס סענדעריל! זיא האט געזעהען? אפשר געהט זיא, געהט זיא אפשר?

— חלילה, בנימין! זיא האט גאר פארקייטעלט דיא טהיר. אז איך האב פארן אוועקגעהן ווידער אָנגעקלאפּט און געפרעגט: זעלדע זעלדע, וואס זאָגסט־דוא עפּיס אָן צו דיין מאן זעלדע? אָדער האסט דוא אפשר, א קשיא אויף א מעשה, וואס איהם מיטצוגעבען, זעלדע? האט זיא נישט געענטפערט קיין גוט

ווארט. א פנים זיא האט זעהר א הארטען שלאף, און שלאפט געשמאק אהן עיך הרע. גוא האב איך געזאגט: זעלדע דוא שלאפסט, שלאף זשע שלאף געזונטער־ הייט! זייא מיר געזונט זעלדע! האב איך געזאגט און בין מיר אוועקגעגאנגען.

סענדערילם לעצטע ווערטער האבען אזוי וויא טראפענס אפגעמינטערט בנימינען. ער האט אנגעהויבען פרייא צו אטהעמען און געסאפעט, גלייך וויא א שטיין איז איהם פונם הארץ אראפ. דאס פנים האט איהם געשיינט און זיינע אוי־ גען האבען געפלאקערט פאר גרוים פרייד.

— אצינד סענדעריל! האט ער עפים ווילד א קוויטש געגעבען, אצינד מיט דער רעכטער פום!

אין דער צייט האט פון אלוזשע אין דער זייט זיך ארויסגעלאזט א קול פון זשאבעס, גלייך וויא זיי האבען זיךגעזעגענט מיט אונזערע פארשוינען און זייא צוגעקוואקעט א מארש, טונעיאדעוקער זשאבעס שרייען משונה שטארק אין זייד ערע פארשימעלטע בלאטעס, זיי זענען בעריהמט אין דער וועלט גלייך מיט דניעפראווויצער וואנצען און טאראקאנעס...

וואס מיט אונזערע פארשוינען פאסירט זיך באלד ביים ערשטין ארויספאהר:

אונזערע פארשוינען האבען זיך אלאז געמאן ראפטאם און געגאנגען גע־ שמאק גיך, גלייך וויא זייא וואלטען זיך אפגעריסען פון א קיים אדער גלייך וויא איינער וואלט זייא פון הינטען געטריבען מיט א ביימש. מיט זייערע ברייטע פא־ רעס פון געוויסע דילעזשאנסען אין אונזער ווינקעל וואלטען זיך חלעבען געמעגט שיף, וואס געהט געשווינד אויף איהרע אויסגעשפרייטע זעגלען. דיא קאנדוקטע רעס פון געיסע דעלעזשאנסען אין אונזער ווינקעל וואלטען זיך חלעבען געמעגט ווינשען: הלוואי דער גאנג פון אונזערע וואנדערער אויף זייערע פערד געזאגט געווארען! סאראקעס און וואראנעס וואס האבען ארומגעשפאצירט אויף דער ערד האבען מיט דרך ארץ אפגעטראטען דעם וועג און זענין שרייענדיג זיך צופלייגע: אין אלע זייטען מחמת גרוים פחד פאר דיא צוויי פיסינגע מיני בעשעפענים, וואס האבען זיך געיאגט מיט גרוים חשק און התלהבות. קיין פען איז נישט ביכולת צו בעשרייבען וויא גליקליך, איבער גליקליך זייא זענין דענסמאל געוועזן, עס האט זייא עפים משונה הנאה געמאן און זענין געוועזן שטארק צופרידען — צו־ פרידען פון זיך אליין, צופרידען איינער פונם אנדערען און צופרידען פון דער גאנצער וועלט. סענדעריל, וויא עס האט אויסגעזעהן, איז זעהר פרייליך געוועזן.

וואָס ער האָט זיך ארויסגעחאפּט פון זיין ווייבס הענט און איז פּטור געוואָרען אזא שווערען, ביטערען גלות, נעכטיגער טאָג בעזאָנדערענס איז פאר איהם גע־ביך געווען זעהר א שווערער, א ביטערער, א טאָג פון צרות און יסורים, וואָס האָט איבערגעלאָזט א סליעד פון סיניאקעס אויף זיין לייב, וואָס האָט מיט שטורעם אויסגעוואָרצעלט אסך האָר פון זיין בערדיל און וואָס האָט גאנץ פּרייא פאר דער גאנער וועלט זיך געחתמעט מיט ברוין־בלויע צייכענס אונטער זיינעביידע אוי־גען. נישט פאר אייך פאנטאָפעלמענער געזאָגט געוואָרען אזא וויסטען פינצטערען פּעטשאטאק, וועלכען סענדעריל נעביך האָט נעכטען פריה געחאפּט פון זיין בחורטע!

א היבשע צייט זיינען אונזערע פארשווינען געפלויגען כמעט אָהן א נשמה שא שטיל, נישט צו ריידען איינער מיט דעם אנדערן א וואָרט. זייא האָבען זיך שטארק דערוואָרעמט און גרויסע טראָפּען שוויים האָבען זייא ארויסגעטרעטען אויפן פּנים. סענדעריל האָט אָנגעהויבען ביסלעכווייס זיך אָפּצושטעלען און גע־סאָפּעט וויא א גאנז. גיכער, גיכער סענדעריל! האָט בנימין איהם אלץ אונ־טערגעגעבען קוראזש און איז געפלויגען מיט אימפּעט פאָראויס, וויא א־גבור וואָס גורט אָן זיינע לענדען און לויפט מיט פייל־און־בויגען אין דער מלחמה.

— גוואלד, בנימין, האָב רחמנות אויף מיין נשמה! האָט סענדעריל נעבע־טען רחמים, איך האָב מעהר קיין כח נישט דיר נאָך־צולויפען. דוא לויפסט אָהן עין־הרע וויא א הירש אויף דיא בערג און וויא א צאפ פאר דער טשערעדע.

— גיכער, גיכער סענדעריל! האָט בנימין איהם אלץ געשריגען און גע־לויפען פאָראויס מיט גדלות אויף זיין בריהשקייט. זעהסט דוא סענדעריל, איך וואָלט אזוי געפלויגען, געפלויגען ביז עק וועלט!

— נאָר צו וואָס בנימין, איך בעט דיך, לויפסט דוא אזוי? האָט סענדעריל געפרעגט. מיר וועלען חלעבין גאָרנישט פארזאמען. אז מיר וועלען אָנקומען אהין שפּעטער מיט א טאָג אָדער אפילו מיט עטליכע טעג איז אויך חלעבין קיין סכנה נישט. דיא וועלט וועט נאָך אזוי גיך נישט אונטערגעהן. זיא האָט נאָך צו שטעהן, כפי איך האָב געהאָרכט, ביז דעם אלף השביעי, שטארקע עטליכע הונדערט יאהר.

—גיכער סענדעריל, גיכער, איין עברה דיא צייט! וואָס גיכער ארויסרייסען זיך פון דאנען איז אלץ בעסער. האָרעווע סענדעריל, קנעל אביסעל צו, נישקשה! דערפאר קומענדיג אהין וועסט דוא אויסגלייכען דיר דיא ביינער, וועסט עסהמען און לעבען וויא א שררה.

— דוא ביסט, בנימין, זעהר גערעכט. דוא ווילסט גיכער, וואָס פאר א דאגה

איך האָב זאָל זיין ניכער, בייא מיר האָסט־דוא געפּויעלט, נאָר וואָס טהוט מען מיט דיא פּיס, מיט מיינע פּיס?

אין ברירה בנימין האָט געמוזט צוליב טאָן סענדערלין און איינהאַלטען אבי־סיל דעם גאנג, אז דיא זון איז ארויס פון איהר פּוטערפאַס און האָט געשמאק גע־ווארעמט, געבראָטען מיט איהרע ליכטיגע שטראהלען זענין אונזערע וואנדערע אנידערגעפאלען נעבען א וועלדעלע ביי דער זייט פונם וועג. זיי זענין געלעגען אין איין שוויס און האָבען שטארק געסאָפּעט, געמאכט מיט דיא זייטען, דיא פרישע סינאָקעס האָבען בייא סענדערלין זיך צופּריעט און ער האָט געפּיהלט א ועהטיג וויא מען שטעכט מיט שפּילקעס. נאָכדעם אז זייא האָבען אביסיל אָפּ־גערוהט איז דיא ערשטע זאך געווען ארויסצונעהמען טלית און תפילין און דאַווּ־נען, בנימין האָט זיך געשאָקעלט, געדראוועט לעבעדיג מיט א ברען, ער איז ווערט געווען דערנאָך אביסיל בראנפין, נאָר וויא האָט ער עס אָבער געקענט דאָ אויס־פיהרען? ער וואָלט גערען געוועזען ער זאָל האָבען חאָטש א שטיקעל ברויט. דאָס הארץ האָט איהם געחאלעשט, דער אַפּעטיט זיינער איז געווען זעהר גרויס נאָך אזא געשמאקען גאנג, ער וואָלט געקענט אויפעסען א וועלט און דאָ האָט ביי איהם מעשה שטן, זיך נישט געפונען אפילו א ברעקיל ברויט וויא אכזית. ער האָט גע־וואָרפען מיט דיא אויגען אהין און אהער, אויסגעקנאקט דיא פינגער, געגענעצט, זיך געקראצט פּאסמאקעוועט, געמאכט אלץ טא, טא, געגלעט געצווינגען דיא פּאות דאָס בערדיל, נאָך א מאָל א קראמץ און נאָך א מאָל טא, ביז ער האָט זיך מיישב געווען און ארויסדערטאפּט פונם קלומיקיל עפּיס א פערטעלדיגין ספר וויא א מחזוריל, אין וועלכען ער האָט אריינגעקוקט און אונטערגעברומט מיט איין אקדמות־ניגונדיל.

— סענדעריל! האָט בנימין אין דערמיט מפסיק געווען, דוא ווייסט וואָס איך זאָג דאָ איצט אזוינס? דוא ווייסט פאר וואָס איך זאָג עס איצט מיט דעם ניגונדיל?

— דוא מוזט אוודאי הונגעריג זיין, האָט סענדעריל גיענטפערט בתמימות.

— גראָם שטארם, האָט בנימין זיך אָנגערופען, און אז איך בין הונגעריג מילא?!

— מילא, מילא, דעריבער זינגסט דוא, האָט סענדעריל געענטפערט, ס'איז דאָך דאָ א בפירוש ווערטיל: קאָלי זשיד ספּיוואיע, קאָלי ווין גאָלאָדני. דוא, בנימין, מעגסט דיר זינגען, זינג דיר, זינג, און איך וועל מיר דערווייל עפּיס אנ־דערש טאָן.

אינדעם וויא סענדעריל האט געערדט האט ער מאקי אריינגעשטעקט דיא האנד זיינע צוזיך אין פעקיל און ארויסבעקומען פון דארט א טארבע.

— עס, דוא ווייסט נישט, דוא פארשטעהסט נישט אקעגען וואס איך טהוא עס. האט בנימין געזאגט. סענדעריל, נארעלע, איך וועל דיר מפורש זיין דעם טעם דערפון.

נאר סענדעריל אבער האט דערוויל זיך זיינס געטאן און פאמיליך פאמעליך אויפגעבונדען דיא טארבע. אז בנימין האט א קוק געטאן איז איהם ליכטיג גע־ווארען אין אלע רמ"ח אברים. אין טארבע איז געלעגען פון כל טוב, ברוים שטיק־ליך קוילעטש, וואס איז איבערגעבליבען פון שבת, אוגערקעס, רעטעכליך, ציבע־לעס און קנאבעל סענדעריל האט אין זינען געהאט אלסדינג, אנצונרייטען וויא א גוטע בעל הביתטע און ער איז בייא בנימין דערפאר געהויכט געקרוינט געווארען נאך א סך מעהר וויא פריהער. בנימין האט אין הארץ זיך שטארק געפרייעט וואס השי"ת האט איהם בעשערט אזא טהייערען חבר אויף דער נסיעה, סענדער־לין האט מיר גאט צוגעשיקט, אזוי האט ער געטראכט, וויא דיא קינדער ישראל מן אין דער מדבר.

נאכדעם אז זיי האבען אונטערגעלעהנט זייער הארץ האט סענדעריל איינ־געוויקעלט דאס ביסיל שפייז וואס איז איבערגעבליבען צוריק אין טארבעלע מיט דיא ווערטער:

— דאס ביסיל שפייז וועט אונז צוניטץ קומען נאך אויף א מאל און דאס טארבעלע אויף טויזענד מאל, אויף אונזער גאנצען לעבען. דערמיט וועלען מיר איה"ש איבער דיא הייזער ארומגעהן. נישקשה, גאט ברוך־הוא וועט אונז העלפען!

דאס וואונדערליכע טישטיכעל, אין דיא מעשה־ביכליך, וואס מען זאגט: טישטיכעל, טישטיכעל, גיב מיר עסען! גיב מיר דאס, גיב מיר יענס! און דאס טישטיכעל גיט, אט דאס דאזיגע הידושים וואונדערליכע טישטיכעל איז בייא אונז יודען דיא טארבע. פיל נפשות. זעהר פיל, שפייזען זיך חידושליך־גרינג זייער גאנץ לעבען נאר פון דער טארבע און לאזען זיא איבער בירושה קינדס־קינדס קינדער. דיא טארבע איז אין תוך אריין אלץ איינע, נאר בייא פארשיעדענע קלא־סען מענשען בעקומט זיא איין אנדער מין פארמע און איין אנדער מין נאמען. ביים פראסטען עולם איז זיא פשוט א טארבע, א פראסטע לייווענטענע טארבע, ביים געהייבענעם עולם אבער נעהמט זיא אן אלערלייא מיני געשטאלטען וויא א שטיינער: א קעסטעלע, א קאראבקעלע, א כלי־קודשיל, א חברהלע, א פישקעלע

א קהלש ביימעלע, א גמילות חסד באנקעלע, א מחברישער פלוידערזעקעלע וכדומה, דיא אלע זענין באמת מאקי נאָר מאַרבעס, מאַרבעס, עכטע יודישע מאַרבעס !...

— סענדעריל ! האָט בנימין זיך אָנגערופען, געשמארקט פון סענדערילס ווערמער, מירביידע זענין א זיווג מן השמים, מיר ביידע זענין וויא א גוף מיט דער נשמה. ווען דוא זאָרגסט אין נשמיות מכח עסען און טרינקען אויף אונזער נסיעה אקעגען זשע זאָרג איך אין רוחניות זאכען. נאָך א מאָל פרעג איך דיר סענ־דעריל, דוא ווייסט פאר וואָס איך זאָג אקדמות ? איך האָב דערמיט א גרויסען כיוון. איך זאָרג מיך איצט, אז השי״ת וועט אונז בשלום ברייגגען אהין, צוא דיא בני משה זאָהלען מיר קענען א מויל עפענען און מיט זייא זיך אויסטענהן. זייא ריידען עפיס האלב תרגום, צום מייסטען ריידען זייא דאָרט אקדמות-לשון. אלדר הדני, וואָס איז פונם יענעם ווינקעל צו אונז געקומען ער האָט דאָך דאָס דעם אקדמות געמאכט, ושריות שותא סענדעריל, איז דער טייטש, איך הייב אָן צו שפּרעכען געדיינק זשע סענדעריל ! דאָ אין חוץ לארץ קען מען זיך בעגעהען מיט אונזער לשון, מיט דייטש, אָבער דאָרט, דאָרט מוזען זייא קיין דייטש אוודאי נישט קענען.

— איך פארלאָז מיך אין דיא זאכען אין גאנצען אויף דיר, האָט סענדעריל געזאָגט בהכנעה. דוא ביסט א געלערענטער מענש און קוקסט אריין אין דיינע ספרים, מסתמא ווייסט דוא וואָס דוא טהוסט, וואָהין דוא געהסט, א סימן איך האָב דיך אפילו נישט איבערגעפרעגט צו געהן מיר מיט דעם גלייכען וועג. דוא געהסט, וואָס פאר א דאגה איך האָב, געה, איך געה דיר נאָך וויא א קיה נאָ־ א קעלביל.

בנימינ'ן האָט משונה הנאה געמאָן סענדערילס גרויסער במחון אויף זיין חכמה. ער האָט ביי זיך אין דיא אויגען אויסגעזעהן וויא א שיפסקאפּיטאן וואָס ער אליין פיהרט דיא שיף אויפן ים. דאָס פון דעסטוועגען, האָט איהם נישט אָפּ־געהאלטען זיך באלד מאקי צו בעטראכטען, אז ער ווייסט באמת נישט וואו ער געפינט זיך, מעגליך אפשר בלאָנדזשעט ער און איז גאָר אראָפּ פונם וועג. דערווייל וויא ער האָט געטראכט האָט גאָט אָנגעטראָגען א מוזשיק, וואָס ער איז געפאָהרען פארבייא אויף א פולען, אָנגעטאסעוועטען וואָגען מיט הייא.

— סענעדריל, האָט בנימין געזאָגט, עס שאָדט כלל נישט א פרעג צוגעבען דעם ערל מכח דעם וועג. געה אויף ציקאוועשטש גיב א פרעג. דאָ אין חוץ לארץ וועסט דוא בעסער פון מיר זיך קענען אויסטענה'ן מיט די מוזשיקעס אויף זייער

גראָבען לשון. דיין פּלוניתטע פלעגט דאָך עפּטערס דיך מיטנעהמען מיט זיך אויפן מארק.

סענדעריל האָט זיך אויפגעהויבען פון זיין אָרט צוגעגאנגען מיט גרויס דרך ארץ צום מוזשיק און געזאָגט כהאי לישנא:

— דאָברי דיען! קאָזשי נאַ טשעלאָוויטשע קודי דאראָגי אויף ארץ ישראל!

— שטשאָ? ! האָט דער מוזשיק פארוואונדערט געמאכט און אויסגעשטעלט א פּאָר אויגען. יאקי סרול? באטשיל יא סרוליא?

— ניא, ניא! האָט בנימין זיך נישט געקענט איינהאלטיען און זיך ארייני געמישט פון דערווייטען. עטאַ וויא סרול, א ווין להבדיל ארץ ישראל קאזאטע ווין, סענדעריל. זאָג איהם נאָך א מאָל בפירוש ארויס. ער האָט א פויערש קעפּע־לע. שארפער שארפער סענדעריל!

— אויף שרריך־אישראל קודי דאראָגי? האָט סענדעריל נאָך אמאָל שארף איבער־ געחזרט.

— א פּיעס וואס זשידקי זנאיעט, שטשאָ וויא מאראָטשעטע מעני גאלאָווי, עטאָ דאָראָגי דאָ פּיעווקי א וויני עלעססלאָל! עלעססלאָל! האָט דער מוזשיק זיך נאָכגעקרימט, א שפּייא געטאָן און אוועק געפאָהרען ווייטער.

אונזערע פארשוינען האָבען זיך געלאָזט ווייטער אין וועג. בנימין האָט גע־פּיהלט א וועהטיג אין דיא ליסקעס, דיא פיס זענען איהם געווען. לא עליכם, וויא אָפּגעשניטען. דאָך האָט ער נעביך זיך נישט וויסענדיג געמאכט, זיך געמאכט הארץ, אליץ אונטערגעגעבען קוראזש. און מחמת איהם איז, נישט פאר קיין יודען נעראכט, זעהר שווער געווען צו געהן גלייך און געשווינד, האָט ער געמוזט אליץ אונטערשפּרינגען. אוודאי איז דאָס נישט געווען אזא גאנג וויא פריהער. עס איז געווען געמוטשעט נאָר פון דעסטוועגען האָט ער געטאָהן זיינס און איז געגאנגען, וואָרים דיא קשיא איז דאָך, וואָס האָט ער דען געקענט מאכען? אנידערלייגען זיך, שונא ציון, אויפן וועג? מילא, וואָס וואָלט דערפון דער תכלית געווען? היינט וויא לייגט עס זיך א איד אין מיטען וועג גלאט אנידער? ער וואָלט נאָר מצער געווען סענדערלין, און דיא נסיעה וואָלט חלילה אויפגעהאלטען געוואָרען. הכלל זייא זיינען געגאנגען, געגאנגען אזוי א גאנצען טאָג ביז גאָט האָט זייא בשלום געבראכט קיין פּיעווקי אויף נאכטלעגער.

אריינקומענדיג אין פּיעווקער קרעטשמע איז בנימינס ערשטע זאך געווען, זיך א וואָרף צוטאָן וויא גרויס ער איז אין א ווינקעלע אויסצורוהען דיא פיס און חאפּען דעם אָטהעם. סענדעריל איז וויא איין אלטע בעל־הביתטע געגאנגען צר

בעשעפטיגען זיך אין דעם בעל־הבאטישקייט און שמיעסען מכח וועטשערע. דער גאנצען הילוך ארויסגעזעהן, אז דאָס איז עפּעס נישט גלאט אזא פארשוין וויא אנדערע, וואָס פאהרען געוויינט ליך דורך. ער האָט איהם אָפּגעשטעקט א שלום עליכם, און אויף דער שאלה: מה שמכם? פון וואנען איז א יוד? האָט סענדער־ריל, געענטפערט בתמימות, ער הייסט סענדעריל, ער איז א שטיקעל ארץ ישראל יוד, ער איז א משמש בייא רב בנימין, וואָס ליגט איצט מיט זיין כבוד דאָ אין א ווינקעל. דער ארענדאר האָט געמאכט א פרום־פנימיל, זיך אביסיל פארטראכט און געבעטען סענדערלין זיטצען.

לאָמיר לאָזען דיא בת מלכה, דאָס הייסט סענדערלין, שמיעסין מיט דעם ארענדאר און זיך אומקעהרען צום בן מלך, צו בנימינ'ן זעהן וואָס ער מאכט און וואָס ער טהוט.

אונזער בנימין אז ער האָט זיך א וואָרף געטאָן אין ווינקעל איז געבליבען ליגען וויא א שטיין און נישט געוואוסט אויף וועלכען עולם ער איז. דיא אָדערען פון דיא פיס זענין געווען שטארק אָנגעקוואָלען דאָס בלוט האָט אין זייא זיך צור־שפּילט, געזעטצט און געטשיפּעט, גלייך וויא מורעשקעס וואָלטען דאָרט הויפענס וויים ארומגעפלויגען און געביסען. געשטאָכען. דיא שלייפען האָבען געהאקט, געקלאפּט וויא האמערס. אין דיא אויערען האָט פּארדומפּפען גערוישט און דאָס רוישען פלעגט זיך אלץ אויסלאָזען צום סוף מיט א הילכידיגען לאנגען קלונג וויא א תקיעה גדולה, אָדער מיט א שארפען שום, וויא בשעת מען לאָזט ראקעטען. ביי איטליכען ארויספליהענדען ראקעט פונם קאָפּ האָט מיט א מאָל איהם א בלישט־שע געגעבען אין דיא אויגען טויזענדערלייא פייערווערק: געלע, גרינע, בלויע, העלע, רויטע, פאָמסענע, נאָך אי נאָך קאָלירין אָהן איין עק אָהן א סוף. אין א מינוט ארום ווערען דיאפייערווערק אויסגעלאָשען, חושך פינצטער ווערד איהם אין דיא אויגען און אין דיא אויערען רוישט ווידער וויא אין א מיהל, ליגענדיג פארטראָגען אזוי א היבש צייט הערט בנימין א קול פון גלעקליך קלינגען אין דרוי־סען פון רערווייטען, מיט איטליכער מינוט קומט דער קול צו אלץ נעהענטער, נעהענטער ווערט אלץ העלער אי שטארקער און פלוצים גיט א סקריפּ וויא א וואָגען האָט זיך אָפּגעשטעלט לעבען טויער. פונם וואָגען לאָזען זיך הערען, אלער־ליי מיני קולות: בייא־קעלכליך, פיסטליך, געמבעס, הייזעריגע, האָרחלענדיגע אי געלעגערטע שטימעס, גלייך וויא א גאנצע שטעדטיל האָט דאָרט זיך פארקלי־בען אויף א וויכטיגער, וואזשנער אסיפה, אלע ריידען שרייען מיט א מאָל און מען

חערט נישט איין וואָרט. פון קעטץ, וואָס פערזאמלען זיך, צייטענווייס אויף דיא דעכער, חערט מען האָטש א מיוקען, דאָס הייסט, ווען אפילו קאטצען־לשון איז נישט צום פארשטעהן, דאָך אויסהערענדיג א פּאָבראַניע קעטץ קען מען וויניג־סטענס זאָגען גאַנץ בעשטימט: יאָ דיא קעטץ מיוקען. נאָר דאָ אָבער איז ריין אוממעגליך צו בעשטימען אי דאָס אויך, וואָס פאר א מין איז דאָס געשרייא פון דיא פארשוינען, ווייל דרינען איז אויסגעמישט אי גלעכטער אי א געקרעכצערייא, געזיפצערייא, אי א שושקעריייא אי א קוויטשעריייא, אי א טאָן פון א שייגעץ אי דאָס זיסע חניפה־קולכעל, אי א הוסטערייא אי א נאָזשנייצערייא, א געקלאפּע־רייא, און א געפּאטשערייא. היינט געה פארשטעה וואָס דאָס אלסדינג איין איי־נעם איז. וואָס דאָס בעטייט ? באלד דארויף עפענט זיך דיא טהיר און א האָפּטע מענשען שיטען זיך אריין אין שטוב מיט אימפּעט. בנימין ריקט זיך ווייטער אין ווינקעל און נורעט זיך שטארק איין. דערווייל ווערד אין שטוב זעהר ליכטיג פון א סך ליכט. וואָס ברענען אין שבתדיגע מעשענע לייכטער, א טהייל זענין פאר־שטאָפּט מיט שנויצען און דיא ליכט שטעהן אויף זייא צוגעשמאָלצען, נאָר אויף משקלות, א טהייל זענין מיט צוגרויסע ברייטע נישט קיין טיפע לעכער און דיא ליכט שטעהן אין זייא קרום אין דער זייט פארשטעקט פון אונטען מיט א קויל. ביים עק פון א לאנגען דעמבענעם טיש זיצט א חברה קלעזמער און סטראָיען שטע־לען אָן זייערע כלים, דער פידלער פּאָרעט זיך מיט דער פידיל, קיצעלט זיא מיטן פינגער און איטליכע סטרונע רופט זיך אָפּ זים, זים, זים אויף איהר קול, גלייך וויא זיי ריידען: נישקשה מעגסט אונז קיטצלען, פון אונזערט וועגען זענין מיר פארטיג, אבי דיין סמיטשיק זאָל נאָר קיין מניעה נישט זיין, ער האפּט זיך צום סמיטשיק. גלעט איהם און האלט איהם גרייט צום שפּיל, דער פלייטער שמיעסט איבער שטיל מיט דער פלייט, זיא פייפט איהם שטילערהייט אָן, און דער צימב־לער לויפט זיך דורך איבער דעם צימבעל און קלאפּט זיא פּאמעליך מיט דיא הע־מערליך, נאָר דער בלינדער פּויקער זיטצט אָנגערוקט מיט דער קוטשמע איבער דיא אויגען און האפּט א דרעמיל. לעבין דיא קלעזמער שטעהט אויף א ביינקעל עפּיס א מין פארשוין, וואָס קוים רעדט ער אויס א וואָרט שטיקט מען זיך פאר גלעכטער אפילו קינדער וואָס שטעהן אָנגעשטופּט און קוקען אריין פון דיא פענס־טער לאכען משונה און קרימען זיך נאָך. דער פארשוין גיט דערנאָך א געשרייא: הררי! לכבוד דיא מחותנים ולכבוד דעם בעל הבית ולכבוד כל המסובים בכאן שפּילט אָפּ א לעבעדיגעם א פריילעכעס! און דיא קלעזמער צולאָזען זיך באלד אויף דיא כלים, פריילעך לעבעדיג, ווייבער מיט מאנזבילין נעמען זיך צונויף און

טאנצען א ראָד האָץ, האָץ, אלס דינג האָט זיך בעוועגט אפילו וואנצען אי טאראַ־קאנעם זענין ארויס פון דיא שפּאַלטען און זיך צוקראָכען איבער דיא ווענד. טאנ־צענדיג פאלט איינער ארויף אויף בנימינ'ן אין ווינקעל. דער טענצער קוקט איהם אין פּנים אריין און לאָזט ארויס א געשרייא: א בנימין! איך האָב איהם דער־טאפּט חלעבין. דיא כשרה מציאה, ער איז דאָ, ער איז דאָ! אויף דעם געשרייא לויפען צו נאָך מענשען. בנימין דערקענט צווישען זייא טונעיאדעוועקער פיינע בריות און דעם דאַרטיגען רביל. אין איין קול איין געשרייא: בנימין קום טאנ־צען! בנימין קום טאנצען! איך קען אסור ניט, בעט זיך בנימין רחמים, איך קען זיך נישט ריהרען פונם אָרט. — נישקשה, נישקשה! ענטפערט מען איהם קום, זאָגט מען דיר דוא וועסט קענען, וואָס האָט מען דאָ צו קענען? אדם א מענש, קאטשקע ריק זיך! ריהר זיך בחמת, מיר ועלען נישקשה דערציילען. — זעלדען! גיט בנימין א געשרייא אין איין אָטהעם, איך בעט אייך דערצעהלט נישט זעל־דען! — ריהר זיך זשע בהמה! שרייעט מען איהם, ריהר זיך בהמה, שטעל זיך שוין אויף דיא פיס! — דערבארעמט זיך יודישע קינדער! בעט זיך בנימין, איך קען חלעבין זיך איצט נישט ריהרען, איך האָב א טעם פאר וואָס איך קען נישט. ס'איז א סוד, וואָס איך וועל איהם מגלה זיין דעם רב. און וויא ער האפּט ארום דעם רב פעסט מיט בײדע הענד אריינצורוימען איהם אין אויער א סוד פיהלט ער פּלוצלים א שרעקליכען זעטץ אין דער זייט אזש ס'איז איהם פארגאנגען אין דער נאָז וויא פון חריין, ער גיט זיך פאר וועטהיג א וואָרף, רייבט דיא אויגען און זעהט, אין שטוב איז גאָר טונקעל, דיא לבנה שיינט אריין פון דיא פענסטער ער ליעגט לעבין א קעלביל און האלט זיא ארומגענומען שטייף מיט ביידע הענד.

וואָס טהוט זיך דאָ אזוינס? ! פון וואנען נעהמט זיך דאָ פּלוצלים א קעל־ביל? האָט זיך דען בנימין געקעלבט? נאָר וויא שיקט זיך עס? אָנגענומען דיא סברא בנימין איז א בהמה, צעהן מאָל הונדערט מאָל א בהמה. נאָר ער איז דאָך אָבער א צוויי־פיסיגע בהמה און וואו איז דאָס געהערט אי געזעהן געוואָרען אז א צווייא־פיסיגע בהמה זאָל האָבען א קעלבעל? ! אמת בייא אונז איז דאָ א סך קעלבליך און דאָס רוב דווקא אין ליטישע הייזער, אָבער דאָס זענין דאָך פאָהרט נישט מעהר וויא קעלבליך אין א מענשענס געשטאלט. זייא זענין דאָך דאָס רוב גראָד זעהר שיין מיט א שיין פּנימיל און מיט חן גריבעליך, אָבער דאָס קעלבעל, וועלכער בנימין האלט דאָ און נעהמט זיא שטארק ארום איז דאָך מאַקי פּשוט איין אמת קעלבעל. היינט פון וואנען, איז דיא קשיא האָט זיא זיך

אהער געגומען ? א חידוש נפלא. נישט אנדערש זיא איז פונם הימעל אראפגע-פאלען !....

ניין רבותי ! גלויבט נישט אין הימעלשע קעלבליך, צווישען אלע אונזערע קעלבער איז אפילו נישט אי איין קעלביל פונם הימעל אראפגעשיקט געווארען, עס איז גאר נישט אזא חידוש נפלא וויא איהר מיינט, איהר האט זיך אויף דעם קעלביל גאר נישט אזוי צו וואונדערין און פון איהם אזא פירוש צומאכען. פראסטע איז מאסטע'גאר אחן קונצען, דיא מעשה דערפון איז אזוי געשעהן.

אז בנימין איז נישט טויט נים לעבעדיג אנידערגעפאלען אין ווינקעל האט ער פאר גרויס מידיגקייט נישט בעמערקט אז דארט ליגט א קעלביל. בשעת איהם האבען זיך צושפילט דיא געבליטען איז ער אנשלאפען געווארען און איהם האט זיך פארגעשטעלט אין חלום דיא גאנצע חתונה מיט דיא מחותנים און מיט דיא קלעזמער. ער איז געווען שרעקליך אומרוהיג, זיך אלץ גערוקט אין ווינקעל, און בשעת ער האט אין חלום ארומגענומען דעם טונעיאדעווקער רביל האט ער גאר ארומגעכאפט פעסט דעם פיקעווער ארענדארס קעלבעל, און איהם איינגעדריימט אין אויער דעם סוד פון זיין נסיעה. דאס קעלביל אבער האט עס נישט גורם געווען, נישט געוואלט ליידען מען זאל איהם אזוי האלזען אי שטיקען. עס האט אויסגעשטרעקט דאס פיסעל אנגעריהרט בנימין אין דער דיך און בנימין האט זיך אויפגעהאפט.

אז בנימין האט זיך אויפגעהאפט האט ער נאך אלץ געהאלטען ארומגענומען דאס קעלביל מיטביידע הענד זעהר פארדולט און צומישט. ערשט אין א רגע שפעטער האט ער פון זיך א שטופ געטאן דאס קעלביל, זיך אויפגעהויבען דערשראקען און זיך געלאזט געהן געשווינד. דאס קעלבעל פון זיין זייט וויא באלד עס איז לייז געווארען פון פרעמדע הענד איז אויך אויפגעשטאנען געשווינד און זיך געלאזט מאכען א פליטה איז לויפענדיג ארויף ראפטאס אויף בנימינ'ן און ביידע זענין געפאלען איבער א גרויסען צעבער וואסער, טראך מיט א שרעקליכען קלאפ !

שטארק דערשראקען פון אזא טראך איז סענדעריל און דער ארענדאר מיט א ליכטיל אין האנד ארויסגעלאפען פונם אנדערען חדר אין שטוב אריין. זייא גיבען א בליק. א-וואו, א שרעק ! בנימין מיט דעם קעלביל ליגען ביידע אויסגעצויגען אויף דער ערד און שווימען פשוט אין א לוזשע וואסער, עפיס נישט אזוי פריש שמעקעדיג ! ווען א לידעל-מאכער זאל געווען דענסטמאל זייא ביידען אנקוקען וואלט ער אזוי געמאכט : „ליבעהארצעדיגע אוי זיסע, אי אין ווינקעל אי

אין רער לוזשע זענין זייא נים צושיידט געוואָרען !" נאָר דער ארענדאַר און סענדעריל זענין געוועזן פּראָסטע בשר ודם, נישט קיין לידעלמאכער און האָבען די ליבהארצעריקע אי זיסע באלד צושיידט. דאָס קעלביל האָט מען אָפּגעשיקט צי דער מוטער מיט שטעכווערטליך פאר איהר שלעכטער אויפפיהרונג, און בנימינ'ן האָט מען פון דער טבילה ארייננעפיהרט אין א בעזונדערן אלקיר און בעלייגט אויף עטליכע קוליקליך שטרויא מיט א קישען צוקאָפּען.

ווייא אונזערע פארשוינען פארשלעפּען זיך קיין טעטעריווקע און בנימין האפּט א פּאטש.

בנימינס אברים זענין אביסיל אָפּגעגאנגען אין דער ליל טבילה נאָך דעם אָפּשוויינקען זיך מיט א גאנצען צעבער קאלטע וואסער, און אויפשטעהענדיג אין דער פריה האָט ער זיך געפיהלט פרישער אי געזינטער. ער האָט בעשיינפערליך ארויסגעזעהן א פינגער פון וואונדער אין נעכטיגער מעשה מיט דעם קעלביל, וואָס דורך איהם גראָד איז געקומען דיא רפואה צו זיינע וועטהיגען, ער האָט בעוויזען סענדערלין דערמיט, ווייא אומגערעכט דער זינדער מענש איז, וואָס בעקלאָגט זיך בשעת עפּיס איין אומגליק קען זיין, פיהרט גאָר צום גליק און פון דער רעה קומט ארויס א טובה ; ווייא דער אויבערשטער מאכט פאר א שליח אלע זיינע בעשעפּעניש, אפילו א בהמה ; ווייא א דאָקטאָר קען א מאָל גאָר זיין א קעלביל ; ווייא אמיק אפילו קען א מאָל פּיקן אין קאָפּ, שטארק דאקוטשען און שטעהן אין דער גרגרת, פאר א ראיה דערצו דינט דיא מיק מיט טיטוס הרשע אין דיא אלטע, אלטע צייטען. דאָס נעכטיגע בעגעגעניש איז איהם איצט געוועזן א גוטער סימן, אז דיא נסיעה זיינע איז אין א גוטער מזלדיגער שעה און ער וועט איה"ש מצליח זיין צודערגרייכען וואָס ער ווינשט. — „וואסערטרעגער" וואָס געהט איבער מיט פולען איז פון אייביג אָן א גוטער סימן, א פּשיטא שוין א גרויסער א פולער צעבער : האָט סענדעריל זיך אָנגערופען און צוגעבאסעוועט מיט דיא רייד.

נאָר מחמת דעם וועטהיג, וואָס בנימין האָט נאָך געפיהלט אין דיא פיס און מחמת דיא קוליקליך שטרויא, וואָס דארויף איז איהם ווייך געוועזן צוליגען איז בנימין פארבליבען דעם גאנצען טאָג אין פּיעווקע. ער איז געגליכען געוועזן צו א שיף אין ים, וואָס האָט זיך געזעצט אויף א זאמד און קיין גוטער ווינד איז נישטאָ ארויפצוטרייבען פון דאָרט. אויף מאָרגען גאנץ פריה האָט בנימין זיך אויפגעהייבען פון זיין געלעגער און זיך געלאָזט ווייטער אין וועג אריין.

א היבשע צייט איז בנימין געגאנגען עפּיס ווייא מרא־שחורהדיג, שטיל

פארטראכט, נישט צורייזדען קיין ווארט דער נאך האט ער א פאטש געגעבען זיך אין שטערען און געבליבען שטעהן שטארק בעטריבט. ערשט אין א פאר מינוט שפעטער האט ער געעפענט א מויל און ארויסגעלאזט מיט א קרעכץ דיא ווערטער:

—אך, סענדעריל, איך האב פארגעסען!

— וואו פארגעסען? וואס פארגעסען האט סענדעריל זיך אנגערופען און זיך א האפ געטאן צו דער טארבע.

— אין דער היים, סענדעריל, אין דער היים האב איך פארגעסען!

— אי, בנימין, וואס פאלט דיר איין? האט סענדעריל געמאכט. מיר האַבען, דאכט זיך, מיטגענומען אלסדינג, וואס נייטיג איז מענשען אין וועג אריין: א טארבע, נישט צופארזינדיגען, איז דא, טלית און תפילין מיט סידורים איז אויך דא, שבתדיגע קאפאטעס אויך דא, דאכט זיך אלסדינג ברוך השם איז דא, אלסדינג האבען מיר פארנומען. וואס געהט אונז דען אפ? און וואס האבען מיר אזוינס געקענט פארגעסען?

—דיא זאך וואס איך האב פערגעסען, סענדעריל, איז זעהר וויכטיג, נייטיג אין לעבען אריין, הלוואי אלסדינג זאל אפלויפען בשלום נאר באים חלילה, לא יעלה ולא יבוא, גאט זאל שומר ומציל זיין, אויפן וועג וועט עפים מעשה שטן געשעהן, דענסמאל וועלען מיר ערשט דערפיהלען דעם גרויכען ווערטה פון דער טהייערער זאך, וואס איך האב פארגעסען, ארויסגעהענדיג פון דער היים האב איך אין איילעניש פארגעסען צו זאגען א שפרוך, וואס שטעהט געשריבען אין א ספר, ארויסגענומען פון א גאנץ אלטען כתב יד, דער שפרוך מוז גיזאגט ווערען פאר א נסיעה ארויסגעהענדיג פון דער היים, בייא דער ראגאנדקע, און מען איז ערב, אז ער איז א זיכערע שמירה אין וועג פאר כל מיני סכנות און שלעכטע בעגעגענים, אט וואס איך האב פארגעסען!

— אפשר איז דיין גוטער ווילען זיך אומקעהרען א היים? האט סענדעריל געזאגט בתמימות.

— דוא ביסט משוגע צי חסר דעה! האט בנימין א געשרייא געטאן און דאס גאנצע בלוט איז איהם אין פנים אריין סטייטש, וואס הייסט, זיך אומקעהרען א היים? נאך אזוי פיעל מיה און אנגעהען זיך אזא וועג פלוצלים אומקהרען זיך! סטייטש און דיא וועלט? וואס וועט זאגען דיא וועלט?

— וואס הערען מיר, בנימין, דיא וועלט? האט סענדעריל זיך אנגערופען, דיא וועלט האט דען דיך געבעטען מאכען דיא נסיעה? האט זיא דען מיט דיר

א קאָנטראקט געמאכט און דיר אויף הוצאות געגעבען דוא זאָלסט געהן, וואנדרעוועןְ?

— גאנץ שכלדיג! האָט בנימין זיך נאָכגעקרימט, און אלכסנדר מוקדון איהם האָט דען דיא וועלט געבעטען ער זאָל געהן קיין הינדיאָ און מלחמה האל־טין דאָרט? און דיא אלעוועלנדערער בייא אונז יודען האָט דען דיא וועלט גע־בעטען ארום צו-וואנדרעווען פון שטאָדט צו שטאָדט?

— ווייס איך? האָט סענדעריל געמאכט מיט א שמייכעלע, פון מיינעט־וועגען האָבען זייא אלע געמעגט הלעבין זיטצען אין דער היים, עס וואָלט, דאכט זיך, בעסער און גלייכער געווען פאר איטליכען, אך נארעלע, נארעלע דוא אלכסנדריל מוקדון, דוא האָסט אין דער היים פון כל טוב, זיטץ, לעב הייר צו פרידען און גלעט דיר דאָס בייכיל, צו וואָס טויג דיר נאָך נארעלע הינדיען? סידי דאָמא דא ני ריפּאיסא, איז דאָ א עולם׳ס ווערטיל, און דער עולם זאגט: א עולמ׳ס ווערטיל איז להבדיל א גמרא, מעהר חידוש איז אויף אונזערע יודעליך זייא האָבען דאָך טאקי יאָ געמאָגט האלטען פון דער גמרא, זיטצען אויף זייער אָרט און בעשעפטיגען זיך איטליכער מיט זיין זאך, צו וואָס טויג דאָס ארומ־וואנדרעווען, דאָס ארומבלאָנקען זיך וויא א דולער הוא-הא־הא גישט צו וויסין אליין פונם געזינד פונם לעבען און גאָר אומזיסט אומנישט רייסען שטיוועל? וויא איך בין א יוד, בנימין! איך זאָל אזא פארשוין בעגעגענען וואָלט איך איהם גלייך אויפן אָרט אָפּ געזאָגט דעם עולם׳ס ווערטיל, להבדיל דיא גמרא מיין איך.

א חיבשע צייט האָבען אונזערע פארשוינען זיך אוועקגעהאמפערט, סענדע־ריל האָט געפרעגט קשיות און בנימין האָט איהם אלץ אוים געוויזען אז ער איז א נאר און האָט קיין פיטצעל ידיעה נישט אין אזעלכע זאכען. סענדעריל איז דענסמאָל געגליכען גיוועןְ צו א פערדיל, וואָס תמיד דינט ער זיין האר געטרייא און פאָלגט איהם אין פייער און אין וואסער אריין, פלוצלים מאכט זיך אמאָל פאלט אויף איהם אָן פון דער העלער הויט עפּיס א מאנקאָליע. עס שפּארט זיך איין, שטעלט זיך דיבאָם און וויל זיך נישט ריהרען פונם אָרט, טהוא זיך דאָ, שונא ציון, א מעשה אָז, און ווען בנימין האָט דענסמאָל ניט געשמיסען דעם איינגעשפּארטען סענדערלין מיט א בייטש, דערפאר האָט ער איהם דורכגעבוי־קערט מיט זיין זים צינגעל און איהם אָפּגעשאָטען מיט רייד, ביז סענדעריל איז געווארען ווייך וויא א טייג, א גוט פערדיל וויא פריהער ער האָט אויפגעשטעלט דיא אויערן הערענדיג בנימי״נ׳ס רייד, וואָס האָבען געבראָכען דעם מוח, און

לסוף האָט ער זיך אָנגערופין, ווען זיין שטיינער איז געווען ענטליך, מיט דיא ווערטער:

— אויב דוא ווילסט דוקא אזוי, זאָל זיין אזוי. וואָס פאר א דאגה איך האָב?

אז בנימין איז פארטיג געוואָרען מיט סענדערלין האָבין זייא זיך ווייטער געלאָזט אין וועג אריין און נאָכדעם אז זייא זענין זיך אָנגעגאנגען אויף וועגען און זייטענוועגליך זענין זייא נישט טויט נישט לעבעדיג אָנגעקומען קיין טעטעריווקע.

טעטעריווקע איז דיא ערשטע גרויסע שטאָדט, וואָס אונזער'ע וואנדערער האָבען געזעהן אין זייער לעבין, דריבער איז קיין וואונדער נישט וואָס זייא האָבען געקוקט אויף דיא גלייכע אויסגעברוקירטע גאסען אי אויף דיא גרויסע הויכע מויערין און נישט געקאָנט זיך זאט אָנקוקען. כמעט אויף דיא שפיצען פינגער זענין זייא געגאנגען אויף דיא טרעטואַרען און געהויבען דיא פיס עפּיס משונה, גלייך וויא זייא וואָלטין זיך געהיט צושטארק נישט צו בעריהרען דיא גלאטע שטיינער און נישט אָנמאכען חלילה קיין שאדען, פיס, וואָס האָבען נישט עפּעס אזא גוטע דאָליע בייא זייערע בעלי-הבתים אין דיא קליינע שטעדליך און וואָס מען מאכט דאָרט פאר זייא נישט עפּעס גרויסע צערעמאָניעס! קליינשטעטיל-דיגע פיס, וואָס ווייסען נעביך נישט פון קיין פאדלאָגע צוזאָגען אפילו אין שטיב, וואָס קריכען נעביך וויא דיא חזרים אין בלאָטע, וואָס זייערע בעלי-הבתים שטעקען זייא געהענדיג טיף אהינצו אריין און דראלען מיט זייא פארס-טע-מאָסטע גאר אָהן שום מלאכות, אזעלכע פיס מוזען באמת מבולבל ווערען ווי דיא שיכורע אז זייא דערפיהלען פלוצלים אונטער זיך א בריק פון שטיינער און מוזען פאר גרוים כבוד מאקי אביסעל אונטערשפרינגען און נישט וויסען א ציים זיך וואָהין צוטאָן, פרישע ערשט אָנגעקומענע קליינשטעטילדיגע פיס ווען איהר באלד דערקענען אויף דיא אויסגעבריקירטע גאסען אין דיא גרויסע שטעדט, אונזערע טונעיאדעווקער פארשוינען זענין געגאנגען וויא מיט א פאר-קלעהמט הארץ און בהכנעה אָפּ געטרעטען פאר איטליכען דעם וועג, סענדעריל פלעגט אין אזא פאל אָננעהמען בנימין בייא דער פאָלע און איהם א שלעפּ טאָן אין דער זייט, אמאָל איז דורך דעם סענדערלין אוים געקומען צוחאפּען א שטיל טענציל מיט עמיצין וואָס איז געקומען אקעגען. יענער איז זיך געגאנגען גלייך זיין וועג און האָט זיך אָנגעשלאָגען מיט סענדערלין, וואָס מחמת דעם אָפּטרע-טען האָט ער איהם פונקט גאר פארשטעלט דעם וועג, יענער האָפּט זיך רעכטס,

אבער אונזער סענדעריל האָט איהם מקדים געווען און שטעהט שוין גרייט. ביידע וואַרפען זיך לינקס און ווייטער רעכטס ביז יענעם געראָט לסוף אויסצומיידען זיך איינער, וואָס איז גראַד נישט אויפגעלייגט געווען צו טאַנצען מיט סענדער־לין, האָט איהם פּראָסט אָנגענומען און א וואָרף געטאָן אין דער זייט אַז די צײַן זיינען איהם שיער נישט ארויסגעפאַלען. אלסדינג זיינען פאַר אונזערע פאַר־שווינען געווען נייא. אלסדינג, האָט זיך זייא אויסגעוויזען, טייט אויף זייא מיט דיא פינגער. דיא דראָזשקעס שרייען, דיא פּאַעטאָנען פילדערען, דיא מויערען שטעהן האָפערדיג, קוקען שמאָלץ מיט זייערע גרויסע גלעזערנע טאַפּלעס און דיא מענשען קרימען זיך, אלסדינג שרייעט זייא נאָך: תרבית קבצנימליך! תרבית קליינשטעטלדיגע יודעליך! תרבית תרבית!....

— הערסט־דוא בנימין! האָט סענדעריל געזאָגט, נאָכדעם אַז ער האָט פאַררייסען דעם קאָפּ און געקוקט אויף דיא מויערען מיט דרך ארץ, איך מיין בנימין, דאָס איז כטאַמבול!

— געה שוין, געה נאַרעלע, וויא קומט עס צו סטאַמבול? האָט בנימין גע־מעכט מיט אזא מינע גלייך וויא ער איז א סטאַמבולער א געבירדיגער. סטאַמ־בול נאַרעלע, האָט ת״ק מאָל ת״ק גאַסען, איטליכע גאַס האָט ת״ק מאָל ת״ק פּופּעחן „צוואַנציג" אָדער אפשר דרייסיגגאָרענדיגע הייזער און אין איטליכס הויז וואוינען ת״ק מאָל ת״ק מענשען! דוא מיינסט אַז דוא ביסט שוין פּאַרטיג? ניין, וואַרט נאַרעלע איינער, היינט איז נאָך דאָ קליינע גאַסען, יורדקעס, קאַט־שעוואניקעס, מאַטשעוואניקעס, פּיסקעס יאַרען און פּאָדווילען כחול הים!

אי, אי, אי! האָט סענדעריל געמאַכט פאַר גרוים וואונדער, ס'איז דאָך עפּים גאָר א שרעק חלעבין אזא גרויסע שטאָדט! נאָר איך בעט דיך, בנימין, פון וואַנען קומט עס אָט דיא אלע גרויסע שטעדט? מענשען זאָלען זיך צונויפ־שטיקען אין איין אָרט און ליגען איינער איבער דעם אנדערען, גלייך וויא דיא וועלט איז ווייניג און נישטאָ מעהר קיין ערד! עס מוז דאָך אוודאי דרינען עפּים זיין וואָס מענשען דערווייטערען זיך פון דער ערד און ווילען אלץ פליהען אין הימעל, אין דיא הויכע פּענסטער, זאָל עס אפשר זיין דעריבער, וואָס דעם מענ־שענס נשמה וואַקסט פון הימעל און מחמת דעם ציהט עס איהם נעביך אלץ ארויף ארויף, און ער האָט זעהר שטאַרק חשק אויסצושפּרייטען דיא פליגעליך און זיין אלץ פון אויבען? וואָס זאָגען דערצו עפּים דיינע חקרנים, בנימין? האָסט דוא נישט בענעגענט מכח דעם עפּים א שמיעס ערגיץ אין דיינע חקרה־ספרים.

— על פי חקירה, האט בנימין געמאכט מיט א קנייטשעל, איז וועגען דעם ענין דא א גאנץ ווייטער שמיעס, איך האב שוין דערפון אפילו געהאט א מאל צוטאן בייא אונז אין בית־המדרש אונטערן אויוועז און דורכדעם איז פארענט־פערט געווארען דיא גמרא פון דיא צעהן טעפ ארעמקייט, וואס זענין אראפגע־שיקט געווארען אויף דער וועלט, וויא אויך דער פסוק, כי מלאה הארץ חמס, דיא וועלט איז פול געווארען מיט רויב. נאר איך וועל עס דיר אביסיל מסביר זיין על פי אונזער תורה. חומש האסט־דוא דאך געלערענט, סענדעריל! לויט וויא עס שטעהט אין חומש האבען אונזערע עלטערען גאר תחילת, אין דיא פריהערדיגע דרות, געוואוינט אין געצעלטען, נאר בשעת דעם דור הפלגה האבען אלע מענשען זיך פארקליבען אין איין ארט, זיך גענומען מאכען ציגעל און אויסבויען א שטאדט מיט הויכע מויערען אין הימעל, אין דערמיט ארבייט טאקי איז שוין אויף זייא אנגעפאלען א בייזע מהומה א געטימעל, איינער האט נישט פאר־שטאנען דעם אנדערען און דיא גאנצע פיהרונג דארט איז עפיס אויסגעקומען קאפויר, א נס וואס גאט האט זייא באלד צוטריבען האבען מענשען ווידער אנגעהויבען צו לעבען, עטהמען פרייער און דיא וועלט איז ווייטער אויפגעריכט געווארען, נאר דער חטא פונם דור הפלגה האט נאך אין גאנצען נישט אויפגע־הערט, פון יענער צייט אן ציהט זיך נאך אלץ, בעונותינו הרבים, דיא תאוה ביי מענשען צושטיקען און צונויפשטיקען זיך, אויסצומויערען זיך הויך, צומאכען זיך א שם און פליהען אין הימעל, וואס האסט דוא אין מיר זיך אנגעטשעפעט וויא א אזלודניע? זאגט אברהם צו לוטין, למאי זאלען דיינע מענשען זיך קריגען מיט מיינע איבער א שפאן ערד, דיא גאנצע וועלט שטעהט דאך פאר דיר פרייא, נעה דיר וואהין דוא ווילסט און לאז מיך געמאך!

נאר איידער נאך בנימין האט געענדיגט דעם שמיעס האט זיך געלאזט הער־רען א שטארקער געשרייא פון א פארטשיק, וואס איז אונזערע פארשוינע אנ־געפאהרען פון הינטען און האט זייא שיעור נים מזיק געווען מיט דעם דישעל, אוחניאקעס! האט דער פארטשיק געשריגען אין איין אטהעם און געמאכט אויף זייא מיט דער בייטש. וואס קריכט איהר, צוא אלדע שווארצע יאהר, וויא דיא ראקעס און פארשטעלט דעם וועג! הייא, הייא יאלדען! הייא, הייא פלאכטען!

אונזערע פארשוינען נעביך האבען געהייבען פיס און געלאפען פאר שרעק וויא דיא פארסאממטע מייז, דער אהין און דער אהער. לויפענדיג האט סענדעריל זיך א זעטץ געטאן אין א שטופ און זיך אויסגעצויגען נעביך, וויא גרוים ער איז, אויף דער ערד, בנימין האט אין איילענים זיך אנגעשלאגען אין א קויש מיט

אייער, וואס א קורעלאפניטשקע האט געטראגען, דיא אייער האבען זיך צובראד־
כען און אויף איהם האט זיך געעפנט א גיהנ'ם, א פיסק, א פייער, א געשרייא,
יענע פון דיא צוסבראכענע איינער נעבאך האט איהם אפגעשאטען מיט טויטע
קללות, זיא האט איהם געוואלט אפשטעקען אדער זיא האט איהם שוין טאקי
אפגעשטעקט א פאטש און שטארק חשק געהאט איינצופלאנטען זיך אין זיינע
האר, קורץ, בנימין האט געגוג געלייזט ביז ער איז קוים מיט צרות לעבעדיג
ארויס פון איהרע הענד און געמאכט א פליטה אין א הינטערגעסיל, וואס אהינצו
איז אויך סענדעריל באלד צוגעקומען.

אט האסט-דוא דיר א גרויסע שטאדט! האט סענדעריל געזאגט און אפגער־
ווישט מיט דער פאלע דעם שוויים פון זיין פנים. דא געה נישט, דא שטעה נישט,
דא רוה נישט. ווייסט זייא אלע דער שווארץ־יאהר!

— דאס ציהט זיך נאך אלץ פונם דור הפלגה, האט געענטפערט בנימין,
וואס האט געשאפעט וויא א גאנז, דאס אלסדינג וואס דוא זעהסט דא, איז אלץ
דור הפלגה, מיט בייזער מהומה. מיט זיין געטימעל, גנבה, גזלה און רציחה!

— א, אין דער ערד אריין מיטן קאפ! האט סענדעריל א מאך געטאן, קום
בנימין, לאמיר זיך אויסרוהען! דוא זעהסט עפיס שרעקליך אויס, עס פייערט
דיר עפיס א באק, א רוח אין דער חצופה'ס טאטען אריין! וויש נאר אפ, זייא
מוחל, דעם פנים, דיא חצופה האט א פנים בשעת מעשה דיך אויסגעשמירט
מיט געלכען פון אייער!

וויא צוליעב בנימינן ווערד איין איבערקעהרעניש אין דער פאליטיקע.

אין איינעם פון דיא טעטערייוקער קלייזליך האט שטארק געקאכט פון דער
דענסטמאליגער קרימער מלחמה, דער אונטערראוויוען איז צופאלען אויף פארשי־
דענע כתות, איטליכע כתה מיט איהר פרעזידענט און מיט איהר גאנג אין דער
פאליטיקע, חייקיל בעל־מוה און זיין קומפאניע איז זעהר בעשעפטיגט געווען
מיט דער מוהמע ווימען, פלעגט זיא צוליגען אויף טעלערליך און בעווייזען דיא
הכברות אי דיא שפיטצליך וואס אין איהר שטעקט. חייקיל איז געווען א מאל
א שטיקעל זייגערמאכער, ער האט געהאט א גרינגע האנד צו מצה רעדלען, קיי־
נער האט נישט געקענט אזוי וויא ער א סוכה מאכען, דאס לאקשענברעט, דיא
לאפעטע, דיא מילכעדיגע באנק, דאס טשאלענטברעטיל און דיא צובראכענע
שטייג פונעופות זענין אין קיינעמס סוכה נישט געווען אזוי גוט צוגעפאסט וויא
אין זיינער, דעריבער ווען עס פלעגט נאר אויסקומען עפיס א רייד אין מאשינען
זאכען פלעגט דער עולם האבען פאר איהם אבשיי און זאגען: דאס געהער זיך

אַן מיט חייקלין, חייקיל ווייסט, חייקעל פּלעגט אַלץ דערצעהלען וואונדערליכע זאכען פון משונה ווילדע ענגעלשע מאשינעס, אזש דיא האָר פלעגען זיך שטעלען פּשוט קאפּויר הערענדיג, און אז איינער האָט איהם א מאָל מפסיק געווען דיא רייד מיט עפּיס א קשיא און איהם געפרעגט דעם שכל דער פון, פּלעגט חייקעל דערקלעהרען דאָס אין גאנצען קורץ און פּראָסט מיט עפּיס אזא מין שפּרינגזשינקעלע און דערבייא מאכען אזא מינע מיט א זיס שמייכעלע גלייך וויא ער וואָלט פאַרענטפערט א קלאָץ קשיא און יענעם געעפענט דיא אויגען, הכלל מיט א שפּרינגזשינע האָט חייקעל דערקלעהרט אלסדינג, אי דעם זייגער, אי דעם טעלעגראף אי א שפּיעלפּושקע און אלע אנדערע מיני המצאות אויף דער וועלט. איציק פּשטן אָבער איז קיינמאָל נישט צופרידען געווען מיט חייקילס שפּרינגזשינקעס ער פּלעגט קיקען דארויף עפּיס וויא אויף אפּיקורסת און מאכען מיט א געשפּעט: באלד וועט שוין חייקעל זאָגען אז א גולם וכדומה אזעלכע מופתים זענען אויך דורך א שפּרינגזשינקעלע... פּע, פּע חלעבין! זיינע אלע זאַכענישען זיינען פּשוט אין פּשוט, איך בעט אייך איבער, גאָרנישט טאקע אמתע נארעשקייטען, און ווייל חייקיל בעל מוח איז געווען פאַרקאָכעט אין וויטען, דריבער האָט איציק פּשטן,חייקילס בעשטענדיגער מתנגד אין אלע זאכען, זיך אָנגעטשעפּעט אין דער מוהמע ראסיע און זיך ארויסגעשטעלט פאַר איהר מיט אלע קרעפטען, איטליכער פון ביידע צדדים האָט שטארק געארבייט צו געווינען אויף זיין זייט דיא איבעריגע קומפּאניעס, איז חייקיל שוין געשטאַנען אויף א שמיקעל שטייגער מיט שמיאליק וואָקסאָר, דער פּרעזידענט פונם פּעטער ישמעאלס כנופיא, און האָט שוין כמעט וויא האלב זיך אויסגעגלייכט מיט בעריל פּראַנצויז נאפּאָלעאָנס א הייסער חסיד, האָט איציק אָנגעמאכט א האַרמידער און צוגעצויגען צוא זיך טביא מאָק, קירהם מענש, פּאָטשטען זענין געפלויגען פון אלע זייטען, איטליכער האָט געלאָזט זיינע ראציעס, דיא וועלט האָט זיך געקעהרט און דאָס קלייזעל האָט זיך פּשוט געוויגט! אָט אין דער דאָזיגער יעט בשעת דער גרויסער מהומה זענין אינזערע פאַרשווינען אַנגעקומען קיין טעטעריווקע און זיך אָפּגעשטעלט אין דעם דאָזיגען קלייזעל אויף סטאַנציע.

סענדעריל מיט זיין כאראקטער איטליכען נאָכצוגעבען האָט אין דיא ענינֵי הפּאָליטיקע אויך זיך נישט איינגעשפּארט און איטליכען צוליב געטאָן אזוי וויא ער וויל, דוא ווילסט אזוי, פלעגט ער זאָגין, וואָס פאר א דאגה איך האָב זאָל זיין אזוי, און דאריבער האָט ער שטארק נושא חן געווען און איז באלד איטליכען געפעלען, ביים ערשטען שלום־עליכם איז בייא דעם עולם נעבליבען, אז סענדעריל

איז אַחן א גאַל, איוד אַחן כחמות, וואָס האָט אין זיך נישט דיא מרה פון עקשנות. און ווען סענדעריל איז געווען אויפגעטראָגען מיט אלע גלייך גאָר אַחן א שום חלוק, אקעגען־זשע איז בנימין געווען איין איבערקלייבער און גאָר צום ערשטען איז איהם מעהר פון אלע עפּיס געפעלען שמואליק באָקסאָר, צו וועלכען ער האָט ביסלעכוויים זיך צוגעלאָזט ביז ער איז מיט איהם געוואָרען שטארק חבר, בנימין האָט איהם מגלה געווען דעם גאנצען פּלאַן פון זיין נסיעה און שמואליקין איז דיא זאַך זעהר שטארק געפעלען, ער האָט מכח דעם איבערגעשמי־עסט מיט חייקלין, חייקיל האָט דאָס גענומען אויף זיין מוח, און הגם דיא זאַך איז איהם אויסגעקומען אביסיל שווערליך, דאָך איז דאָס איהם געגאַנגען אין קאָפּ, ער האָט באלד טאקי אין א סעסיע מיט בעריל פּראנצוויז און טוביה מאָק אפּירגענומען דעם דאָזיגען ענין. און זייא האָבען זיך דארויף שטארק פארחי־דושט. בנימין, האָבען זייא געזאָגט, זעהט טאקי עפּיס ניט אויס וויא א געוויינט־ליכער מענש, ער איז עפּיס וויא צוטראָגען נישט אויף דעם עולם, אז ער רעדט איז שווער צופארשטעהן וואָס ער מיינט, ער פארטראכט זיך א מאָל, שטעלט אויס א פּאָר גלעזערנע אויגען און שמייכעלט, זיין הילוך און זיינע אלע פּאָס־מעטקעס זענין עפּיס משונה, דאָך אלץ בעוויזט, אז ער איז העט העט גאָר פון איין אנדערע מדרגה, נישט גלאט א מענשל, אין איהם מוז בוודאי עפּיס שטעקען, גלאט פּשוט קען עס לגמרי נישט זיין, ווער ווייסט, אפשר איז דער בנימין גאָר נישט קיין בנימין, א קאשיא אויף א מעשה!.....

אז בנימין און סענדעריל זענין פארשאַפּעט אריינגעקומען אין קלייזעל נאָך דער מעשה מיט דער יודינע פון דיא אייער איז דאָרט געווען א שרעקליכער גע־פּילדער, דיא סעסיע פון אונזערע פּאָליטיקער האָט שטארק זיך מפלפל געווען מיט איציק פּשטן, וואָס ער האָט זיך געריסען אויפן גאָרגעל און איטליכען ארי־בערגעשריגען.

— נאט זעהט, וואָס שטעהט אין יוסיפון, האָט איציק געשריגען אין איין אָטהעם און געטייט מיטן פינגער אין א ספריל, אין יוספון שטעהט. אז אלכסנדר מוקדון האָט געוואָלט געהן צו דיא קינדער יונדב בן רכב איז ער דערגאנגען ביז צו דיא הרי חושך און ער מיט זיינע גבורים האָבען דאָרט נישט געקענט לחלוטין געהן, זייערע פיס זענין געזונקען אין בלאָטע ביז איבער דיא קניע, מחמת דיא זון שיינט דאָרט נישט איז דיא ערד אין יענעם אָרט שטארק זומפּיג, חיינט פאר־שטעהט איהר שוין, אלכסנדר מוקדון, דער גרויסער. אלכסנדר מוקדון, וואָס איז געפלויגען אויף איין אָדלער און וואָס איז שוין געווען בייא דיא טיהרען פונם

גן־עדן ער האָט נישט געקענט אריבער דיא חרי חושך, מכל־שכן אייער פארשוין, אזא נפש וויא ר! עס וועט איהם נישט העלפען דערצו אפילו חייקעל מיט אלע זיינע שפרינגשינקעס.

— דוא גראָבע קאָפּ איינער! האָט חייקיל זיך צולאָזט אויף א קול און גע־מיטשעט איציקין מיטן גראָבען פינגער, וואו זיינען דיינע אויגען? אדרבה זעה טאקי וואָס דאָ שטעט ווייטער ,ער זאָגט: אז אלכסנדר מוקדון האָט דאָרט גע־הערט עופות, פייגליך, ריידען יונות, איין פויגעל האָט איהם געזאָגט בזה הלשון דיין מיה איז אומזיסט, ווייל דוא ווילסט קומען אין גאָטס הויז און אין דעם הויז פון זיינע קנעכט, דיא בני אברהם יצחק ויעקב, הייגט פארשטעהסטדוא שוין, גראָבע קאָפּ איינער, פאר וואָס אלכסנדר מוקדון האָט אהינצו נישט געקענט געהן?

— מילא וואָס ווערסט־דוא אָבער טאָן, מיין גרויסער בעל מוח, אויב עס קומט גאָר אויס וויא דיא יש אומרים דאָרט, אז דיא עשרת השבטים מיט דיא רויטע יודליך אָדער דיא בני משה וואוינען גאָר דאָרט ערגיץ לעבין דעם לאנד פונם פריסטער יאן? נוא, הייגט לאָז דיין נפש מוחל זיין געפינען ערגיץ דאָס לאנד פונם פריסטער יאן! מאָרגען נאָכן קאלטען קוגעל!

— עס נארעשקייטען, איציק! חלעבין נארעשקייטען.

—ווארט נאָר. ווארט מיין בעל מוח! עס איז עפּיס נאָך דאָ א סמבטיון אויך! וואָס וועט ער טאָן מיט דעם סמבטיון, וואָס ער שליידערט א גאנצע וואָך שטיינער? לאָמיר שוין אָננעהמען אין דער סברא, אז ער איז שוין אריבער דיא חרי חושך, ער האָט שוין געפונען דאָס לאנד פונם פריסטער יאן. נוא קומט ער צו צום סמבטיון, טפררוא! עס רעגענט מיט שטיינער אוממעגליך צושטעלען א פוס דאָ דאָ וועט דאָך איהם נישט העלפען אפילו דיין וויטע, זיא זאָל זיך אפילו שטעלען מיטן קאָפּ אראָפּ און מיט דיא פיס ארויף.

— הע, הע, דוא טשעפּעשט שוין זיך אין וויטען! אָט וואוהין דוא ביסט פארקראָכען.

— וואָס איז דאָס אין אמת'ן פאר א נאנג, איציק, אומזיסט אומגישט שפעטען פון דיא מלכיות, האָט בעריל פראנצויז זיך אריינגעמישט מיט פאר־דרוס, מיר רעדען דאָך איצט פון בנימינן, זידיל דיר בנימינין און מיש נים אריין דיא מלכיות, איך בעט דיך!

פאר וואָס זידלען בנימינין? האָט זיך אָנגערופען טוביה מאָס. בנימין געהט דאכט זיך אויף א דרך, דורך איהם קען נצמח ווערען יודען א ישועה.

— אי מאָק, מאָק! האָט איציק געמאכט מיט תרעמות און געשאָקעלט מיטן קאָפּ, אויף דיר מאָקוגיווא האָב איך מיך חלעבין נישט געריכט, אז דוא זאָלסט האלטען מיט זיי און מאכען אזא פּירוש פון בנימינין, וואָס האָסט־דוא אין איהם אזוינס דערזעהן?

הערט נאָר, איך בעט אייך, א גאנג פון א מענשען: וואָס האָסט־דוא אין איהם אזוינס דערזעהן? האָט שמואליק באָקסאָר זיך נאָכגעקרימט מיט א געשפּעט, משוגע ביסט־דוא חיינט, איציק, צי וואָס? זיין אָפּגעלאָזענקייט, זיין צוטראָגענקייט, זיין קוקען, זיין ריידען מיט זיין גאנץ בענעהמען בעווייזען דאכט זיך זעהר גוט ווער ער איז אזוינס, דאָס פּנים איז דער בעסטער שפּיגעל אויב דאָס אלסדינג איז בייא דיר קיין בעוויז נישט, ווייס איך שוין ניט וואָס חייסט בייא דיר אזוינס א מענש, אדרבה איך בעט דיך, אַט איז ער איצט אליין אָנגעקומען, קוק איהם זייא מוחל אָן און זאָג אויב דוא ביסט נישט משוגע טאקי ריין חסר דעה.... איהר זעהט, עפּיס פּלאַמט איהם דאָרט א באק און דרייא געלע פּאַסעקליך ציהען זיך איהם וויא א שין אויפן פּנים! נוא איציק וואָס פאר א פּנים האָסט־דוא איצט?

איציק איז צוגעגאנגען נעהנטער צו בנימינן, האָט איהם אָנגעקוקט פון קאָפּ ביז דיא פיס, איהם א שפּייא געטאָן כמעט אין פּנים אריין און איז אוועקגעגאנגען אין איין כעס, פון דעם ראָזיגען שמיעס אָן וועגען בנימינין האָט בעקומען די פּאָליטיקע איין אנדער פּנים, שמואליק באָקסאָר מיט בעריל פראנצויז האָבען געשלאָסען בלאט מיט חייקלין, וויטע האָט ארויסגעשיקט אין ים טויזענט גרויסע אָקרענטען מיט שרעקליך ווילדע מאשינעס, דער פעטער ישמעאל איז אריבער דעם פרוט און נאפּאָלעאָן האָט געשאָסען מיט באָמבעס אויף סעוואסטאָפּעל, טוביה מאָק איז געשטאנען אויף משקולת נישט אחין נישט אהער, גערעהט מיט דער צונג נישט צו־ווייסען מישטעהנס געזאָגט אויף וועלכער וועלט ער איז און איציק פּשטן איז געבליבען איינער אליין וויא אויפן וואסער, ער האָט נעבאָך געארבייט אויף אלע כלים און שיער נישט געשפּרונגען ארויס פון דער פון הויט א קאטאָוועס איינער אקעגען אזא חברה! דערפאר האָט ער זיך פארגעסן אויף בנימנן, ער האָט פון יענער צייט אָן זיך אלץ צו אים געזוכט און איהם געטאָן אין דער גאל אריין, „גאָט איז מיין עדות, דערצעהלט בנימין אין איין אָרט, אז איך האָב מיך נישט געמישט אי דער פּאָליטיקע, וואָרום איין מאָל צו וואָס טויג עס? צווייטענס וואָס געהער זיך עס מיט א יודען אָן? פון מיינעטוועגען האָט געמעגט זיין אזוי אדער אזוי, גאנץ גלייך, סענדעריל מיינער האָט אין אזעלכע זאַ־

בענישען זיך אויך אסור נישט געמישט און פון דעסטוועגען האט מיך איציק ני געלאזט רוהען, איך האב פון איהם נישט געהאט קיין טאג און קיין נאכט. א מאל פלעגט ער מיך ארומשטעקען חינטען מיט פעדערען, אדער ווארפען אויף מיר שטילערהייט א קישעלע, אדער פערשליידערן ערגעץ מיינעם א שוך, אז א'ך האב מיר דעם קאפ פערדרעהט זוכענדיג. בין איך ביי דער נאכט אנשלאפען געווארען אויף מיין געלעגער פלעגט ער מיט א שטרייעלע מיר קיטצלען דיא פיא־טעם אז איך פלעג אזש אונטערשפרינגען, אדער ער פלעגט מיר לאזען א פאמפע אונטער דער נאז, איך פלעג זיך אויפחאפען נישט טויט נישט לעבעדיג און קיי־כען הוסטען מחמת דער רויך אפשר א שעה כסדר, גלייך וויא איך בין שולדיג געוועזען וואס דיא דריי קומפאניעם האבען געמאכט יד אחת“.

דעם גרעסטען טהייל פון שטאדט זיינען אונזערע פארשוינען טרוד געוועזען מיט דער פרנסה, זיי האבען געמאכט וויזיטען אין דיא טעטעריוויקער הייזער און האבען אין א קורצער צייט קונה שם געוועזען אזוי אז מען פלעגט אויף זיי נאכטייטען מיט דיא פינגער אונבעגעגנען זיי דער מיט א גלייך ווערטעל, דער מיט א שמייכעלע. איין אנדערער אויף זייערער ארט וואלט זיך שטארק איבער־געגומען פון אזא כבוד און צופויקט אומעטום פון זיין גרויסקייט, אהן עין־הרע, אין דער וועלט, וויא מען האט זיך געשמאלצען פשוט אנקוקענדיג איהם, וויא מען האט זיך געלאבט מיט איטליך זיינס א ווארט און מיט וואס פאר א שמיי־כעלע מען פלעגט איהם אויפנעהמען און ארויסבעלייטען פון דער טיהר ,נאר אונזערע פארשוינען אבער זענין ביי זיך געוועזען פראסטע מענשליך און האבען פון אזא כבוד זיך גאר נישט געמאכט. בנימין איז געוועזען פארטראגען אין זיינע זאכען און סענדערלין איז געלעגען אין זינען דיא טארבע זאל זיין פול און אין דער קעשענע זאל זיין עטליכע גראשען אויף הוצאות, צו גיסט־דוא מיט א שמיי־כעלע צו מיט א קרים וואס מאכט עס א יורע אוים, אבי גיב.

חיינט איז פורים מארגען איז אוים
גיב מיר א גראשען און טרייב מיך ארוים !

אט דאס איז דאס בעקאנטע אידישע לידעל, וואס שילדערט זעהר גוט, זייער פראסטקיים, זייער עניוות און וואס סענדעריל פלעגט עס געהענדיג אויפן וועג זעהר אפט שטילערהייט אונטערזינגען.

א גוט מארגען, נאט חעלף! פלעגט סענדעריל זאגען ביים אריינגעהן ער־גיץ אין א שטוב נאכשלעפענדיג הינטער זיך בנימינ'ן פאר דער פאלע, דערנאך פלעגט ער איהם דערלאנגען א שטופ פאראוים, איהם איינראמען אין אויער

ער זאָל ניט שעהמען און אליין אנידערשטעלען זיך אין דער זייט מיט גרויס דרך ארץ.

ארומגעהענדיג אויף אזא שטייגער זענין אונזערע פּארשוינען איין מאָל אריין אין א שטוב. אין וועלכען זיי האָבען געטראָפען עפּעס א יונגען מאן טענהנדיג מיט דעם בעל הבית, עס האָט אויסגעזעהן פון דיא רייד וויא דער יונגער מאן גיט דעם בעל הבית צו פערשטעהן דיא וויכטיגקייט פון עפּיס איין ענין, וואָס דורך דעם קלינגט מיט איהם איצט דיא וועלט, וויא ער לויבט זיך פאר איהם אָפּ. ווייזט פּאפּירען אין פערלאַנגט פון איהם עפּעס א זאך, נאָר דער בעל הבית קרימט זיך אָבער, טענהט וויא ער קען און צאפּעלט פּשוט זיך אויסצו־דרעהען פונם יונגען מאנס הענד, דער בעל הבית האָט זיך אָנגעחאפּט אין אונזע־רע פּארשוינען אזוי וויא א דערטרונקענער אין א שטרוי. ער האָט געשווינד זיך צונעלאָזט צו זיי אין דער דאָפּנונג אפשר האָבען זיי צו איהם א נייטיג געשעפט און וועלען איהם דערוויילע בעפרייען פון דער נויט. נאָר קוים אָבער האָט ער דערהערט ווער זיי זיינען און וואָס זיי ווילען איז ער געבליעבען שטעהן צומישט, שטארק פערוואונדערט, וויא איינער בשעת דאָס אָנשיקעניש טרעט פּלוצים צו פון אלע זייטען.

— אָט האָט איהר גאָך נוסעים! האָט דער בעל הבית זיך אָנגערופען נאָכ־דעם אז ער איז צו זיך געקומען און זיך געווענדעט צום יונגען מאן. דיא דאָזיגע יודען, זעהט איהר, זענין אויך נוסעים! נאט אייך נייס, נוסעים אויף אונזער קאָפּ!

דער יונגער מאן מיט אונזערע פּארשוינען האָבען איינער דעם אנדערן זיך אָנגעקוקט.

— הערסט דוא, האָט סענדעריל א ציה געטאָהן בנימין׳ן פאר דער פּאָלע און איהם איינגערוימט אין אויער, מעגליך אז דער דאָזיגער יונגער מאן וואנדרע־ועט אויך אהינצו.... ער קען נאָך חלילה פארלויפען פריהער און אונז אָפּטאָן אייף טערקיש.

— אפשר זיינט איהר טאקע אלע איין קומפּאניע? האָט דער בעל הבית זיך ווייטער אָנגערופען.

— חלילה, חלילה! האָט בנימין מיט סענדערלעןביידע אין איין קול גע־שריען, מיר געהן בעזונדער, געהען מיר!

— געהט אייך געזונטער הייט בעזונדער, ביי מיר אָבער הייסט איהר איין קאָמפּאניע. האָט דער בעל הבית געזאגט און ארויסגענומען א מטבע פון דער קעשעניע.

— גיט, זייט מוחל, אונז, אונז גיט, האט סענדעריל געבעטען און אויס־געשטרעקט דיא האנד, מיר וועלען שוין דעם יונגען מאן ארויסגעבען זיין חלק קוממ יונגער מאן, מיר וועלען אייך ארויסגעבען, איך האב מינץ.

אין מיטען דרינען האט זיך געעפענט דיא טהיר פון דער קיך און א שרעק־ליכער קול האט זיך געלאזט הערען פונדארט משונה ווילד:

דאס איז ער, ער! אט דער, וואס שטעהט לעבין דעם קליינעם דארען אידעל, זיי האבען דענסטמאל אויך ביידע זיך ארומגעשלעפט. איך האב איהם דערקענט, דעם שיינעם נפש, אין זיין פנים'ל, אין זיין געל בערדיל, אויסגעצופט זאל עס איהם ווערען! אין זיין צוהראשטעטע הערצעלע, א פארהאפט רבונו של עולם זאל ער ווערען! זאל עס מיט איהם קויקלען, מארדעווען און אויסרינען דאס מארך פון זיינע טרפהנע ביינער אויסרינען!

קום בנימין אוועק! האט סענדעריל געזאגט שלעפענדיג בנימינען פאר דער פאלע, א רוח אין דער חצופה'ס טאטען אריין, זיא האט נאך אלץ צוטאהן מיט היא צובראכענע אייער.

וויא זכות אבות האבען פאר אונזערע פארשוינען זיך געלייגט.

זיפצען און קרעכצען מוז מען אז מען לייענט דיא געשיכטע פון דיא גרויסע בעריהמטע קאפ־מענשען וויא זיי האבען נעביך געליטען שטארק זייער גאנצען לעבען פון דער וועלט, פאר וועלכע זיי האבען מקריב געווען זייערע טעג און יאה־רען און זיא בעגליקט מיט זעהר ניצליכע זאכען, וואס זיי האבען מיט זייער שכל בעגאנגען. דיא וועלט איז בטבע א קינד וואס האט ליעב זיך צו האלטען נאר אין דער מאמעס פארטוך, נישט אפצוטרעטען פון איהר אויף א האאר, וואס האט ליעב אלץ דיא אלטע נארישע מעשיות. וועלכע דיא ניאנקעס און אלטע באב־בעס הזרן זיי איהם איבער הונדערט מאל אין טאג. וואס מיינט, אז בעסעדם פון זיינע שפילכלאך איז טאקי גאר נישטא, אין דערינען שטעקט דיא גאנצע חכמות וואס קען נאר זיין, און אז דער בעהעלפער קוממ איהם נעהמען אין חדר אריין, אויסצולעהרנען איהם עפעס, שרייעט ער געוואלד גלייך וויא מען וואלט איהם געקוילעט, דיא וועלט האט ליעב צו לעבען אזוי וויא זיא איז געוואהנט, עפעס א נייס קוממ איהר אוים משונה ווילד, זיא שרייעט דארויף מעשים און זידעלט, מאכט מיט דער בלאטע גלייך דעם, וואס טראכט אזוינס אוים, ערשט דערנאך אז דאס נייס איז שוין נולד געווארן, עס האט זיך איינגעלעבט און ווייזט בעשייפערליך ארוים דעם גרויסען נוטצען וואס אין איהם ליגט, ערשט דענסט־

מאל האפט מען זיך אין דעם שטארק אן. מען האט דערפון גרויס הנאה און פאר־געסט כלל יענעם נעביך וואס האט ער מיט נויטשוויים ממציא געווען, נאך זעהר שיין פון דער וועלט אז זיא האט זיך זיינער דערמאהנט איהם צו מאכען האטשע א מלא און צושטעלען איהם א מצבה, מיליאנען מענשען לעבען היינט גליקליך און עטהמען פרייא אין אמעריקא, און קאלומבוס בשעת איהם איז אריין דער געדאנק צו ענטדעקען אמעריקא האט נעביך שטארק געליטען, דיא וועלט האט איהם געהאלטען פאר משוגע און אויס איהם חוזק געמאכט, דעסגלייכען איז אויך געווען מיט אונזער בנימינין פון טונעיארעווקע, נאר אנקוקענדיג איהם האט מען איהם געהאלטען פאר א משוגענעם און הערענדיג זיינע רייד איבער דער נסיעה האט מען זיך געשטיקט פאר געלעכטער, מען האט מיט איהם געטריבען קאטא־וועס.איטליכער האט מיט אים געהאט צו טאן און אויס איהם געמאכט א קאטער, א נס וואס בנימין האט עס אזוי פיעל ניט פערשטאנען, זיסט וואלט ער זיך פארעסען, חס ושלום קראנק געווארען און א שפייא געטאן אויף דער גאנצער נסיעה! מיר היפערען איבער א סך זאכען פון דעם עולם'ס המצאותליך איבער בנימינין בכדי דאס זאל אויף אונז אלע נישט פאלען פאר קיין אייביגען פלעק און דאס זאל אונז נישט זיין צו קיין חרפה צו קיין בושה אין דער געשיכטע פאר דיא שפעטערדיגע דורות. מיר מאכען זיך נישט וויסענדיג פון דיא אלע זאכען, האטעפאקרעשקע, און נעהמען זיך ווייטער צו אונזער דערצעהלונג.

אין טעטעריווקע, זאגט בנימין, איז דא א גרויסע קהלה יודען, זאלען זיך פרוכפערען און מעהרען, ווער זייא זענין, וואס פאר א מיני מענשען זייא זענין און פון וואנען זייא האבען זיך גענומען, דאס, פרעגט זייא בחרם, ווייסען זייא אליין נישט, זייא האבען נאר בקבלה פון טאטעס, זיידעס או עלטער־עלטער זיי־דעס, אז זייא וואקסען פון יודען, און וויא עס זעהט אויס פון א טחייל זייערע מנהגים, פון זייער הלבשה, פון זייער לשון און פון זייער האנדעל וכדומה זענין זייא אפנים טאקי מחויב צו זיין יודען, נאר צונויפגעלאפענע, אפגעריסענע פון פארשיעדענע שבטים, ווארום איינער מיט דעם אנדערן געהר זיך כמעט נישט אן, לאז א שטייגער איינער פאלען וועט דער אנדערער איהם נישט אויפהייבען האטש ער זאל שונא ציון דיא כפרה ווערען, דיא מיתה משונה איינגעהמען דא אויפן ארט... צווישען זייא איז דא א טחייל, וואס פארשטעהען זעהר גוט מאני־פארגע לשון. מאניפארגע איז פון דעם שורש מאניפארניסימו'ז, דאס הייסט מאני לשון, פארגי ציגיינעריש, מאניפארגע־יודען קענען חכמת היד, קוקען יענעם אין האנד אריין און ציהען געוויינטליך דערפון זייער פרנסה דערצו נאך קענען

זיי אנדערע מלאכות, לעמכלכמאכערס און טאָקערס זענען זיי טאקי איינע אין דער וועלט, חידושין נאָר מוז מען זיך וויא זייא מאכען א מאָל יענעם א לעמפעל און טאָקען אָפּ זאכען עפּעס נאָר שלא כדרך הטבע, אויך האָבען זייא א מתנה פון זיין ליבען נאָמען אָפּצוזאָגען א מאָל א פּזמון, און דווקא שטילער הייט, מיט אזעלכע מיני תנועות, אזש טרעהרען שטעלען זיך דורכדעם אין דיא אויגען און זייא נעהמען דערמיט בייא יענעם פּשוט צו דאָס חיות... מען זאָגט יאקבי זייא שטאמען פון דיא ערב רב פון דער גזע כפתרים, בכלל, זאָגט בנימין, זענען דיא איינוואוינער דאָרט עהרליכע לייט, גוטע מענשען, זייא פלעגען מיך אויפנעהמען תמיד מיט א שמייכעלע און משונה הנאה האָבען מיט מיר זיך אָפּצוגעבען, מען האָט געזעהן בעשיינפּערליך, אז זייא זענען מיט מיר שטארק צופרידען. איך ווינטש זייא פונס גאנצען הארץ, אז גאָט און לייט זאָלען פון זייא אייביג אויך אזוי צופריעדען זיין, אָמן."

א חידוש נפלא, דערצעהלט וויטער בנימין, דאָרט אין דער סביבה בעגעגענטמען א מאָל פּארשוינען וואָס זענען אביסיל וויא חזירעוואטע, מען דערקענט עס זייא באלד אין דעם אנבליק. א טהייל זאָגען אז דאָס איז אזא פּאָראָדע, ווידער א טהייל ווילען האָבען אז דער אָרט איז דערצו מסוגל. בנימין וויל דרינען נישט מכריע זיין, דאָס געהער זיך אָן מיט דיא געלערענטע, זייא זאָלען דיא זאך פּאָרשען און אונז דערקלעהרען אקוראט וואָס דאָס בעטייט. נאָר וויא דיא מעשה איז, זאָגט בנימין, אזוי צי אזוי, דיא זאך אליין איז קיין נייס נישט אויף דער וועלט, נאָך דער אלטער מתתיהו דעלעקארטי העט העט אין דיא פריהערדיגע יאהרען בריינגט אין זיין ספר „צל עולם" בזה הלשון: „אין בריטאניה איז דאָ א פאָלק מיט איין עק פון הינטען וויא בייא בהמות, אויך זענין נאָך דאָ ווייבער, הויכע גרויסע וויא דיא ריזען און זייא זענין בעוואקסען מיט שטשיטינעס (חזיר־האָר) וויא דיא חזירים. אין צפרת האָט זיך געוויזען א פאָלק מיט הערנער, אויף יענע בערג זענין דאָ קרומע ווייבער און דיא וואָס איז מעהר קרום איז אלץ שעהנער: „טאקי ממש וויא מען בעגעגענט נאָך בייא א אונז, היינטיגע צייטען, זעהר פיעל ווייבער, וואָס קומען אויס קרום, שטארק בולט מחילה פון הינטען, מיט א לאנגען עק, וואָס באמבעלט זיך און שלעפּט זיך זייא נאָך אויף דער ערד, דאָס וואָס איז געוועזן, זאָגט דער פּסוק, דאָס וועט אויך זיין און ס'איז נישטאָ קיין נייס אונטער דער זון!

טעטעריוווקע, זאָגט בנימין, איז גרויס מיט שיינע מויערען און לאנגע גאָר־סען, אנקוקענדיג זיא ביים ערשטען מאָל דאכט זיך אויס, זיא לעבט, עס קאָכט

דאָרט און רוישט, נאָר דערנאָך אז מען ווערד אביסיל איינגעוועהנט ועהט מען, אז זיא איז אין תוך אריין א מין גרויסע טונעיאדעווקע, דיא איינוואוינער דאָרט עסען, לייגען זיך שלאָפען, שטעהן אויף וויא געוויינטליך אלע טאָג אין איין צייט, דיא צייט ווערט גערעכענט דאָרט נאָך דעם עסען, פונם אָנבייסען א שטייגער ביז ווארמעס און פון ווארמעס ביז וועטשערע, מחמת אָנבייסען, ווארמעס און וועטשערע זענין דרייא קרעטשמעס אין זייער לעבען, וואָס אהינצו גארט מען זיך צורערשלעפען אויף א פּאָפּאָס און עפּיס טאָן נאָכדעם אז מען האָט פארבראכט א שטיק צייט מיט גאָרנישט אין א פוסטען סטעפּ, מען זאָגט יאקבי טעטעריווקער לופט מאכט בטבע פויל,אָפּהענדיג און שלעפעריג,ווען עס פאלט אהינצו אריין עפּעס א מענש מיט קוראזש, מיט א חשק עפּעס צו ווירקען, נעהמט עס אין א קורצער צייט בייא איהם צו אי דעם קוראזש, אי דעם חשק, און עס בלייבט איהם מעהר נישט איבער וויא דער חשק צו עסען, שלאָפען און אויפצושטעהן בכדי ווייטער צו עסען און צו שלאָפען .בנימין האָט דאָרט געזעהן דיא סטאנציעס פון דיא קליין שטעטעלדיגע סבאָרטשיקעס און פּאָוויערענעס, אוועקפאָהרענדיג פון דער היים האָבען זייא ארויסגעוויזען קוראזש און שטארקייט נאָך פיל מעהר וויא מען בעדארף. מען מוז פאָהרען, האָבען זייא אלץ גערדרונגען און איינגעשמיעסט דעם עולם, מען מוז פאָהרען זיך סטארען ארבייטען און איינלאדעווען מכח דעם געלד אויף געוויסע קהלשע הצטרכות און מכח נאָך אנדערע שטעטישע זאכען, חאָטש זייער סטארען זיך, ארבייטען און טאָן וועגען דעם איז אין גאנצען איין איבעריגע זאך, טאקי נאָר וויא א פינפטע ראָד צום וואָגען, ווייל דארויף איז דאָ א סמעטע, און אלצדינג וועט געמאכט ווערען גאָר אָהן זייער הילף, נאָר זייא האָבען אָבער פאָרט בעקומען שטארק חשק, עס האָט זיך זייא משונה פאר געלוסט, האָבען זייא גענומען ביים עולם געלד פאר זייערע ווייבער און קינדער אי פאר זיך אויף הוצאות און מארש אין וועג אריין אין א גוטער אין א מזלדיגער שעה, אין טעטעריווקע קומענדיג איז זייא, מעשה שטן, באלד פארגאנגען דער חשק, וואו בריחשקייט, ווען בריחשקייט! האָבען זיך אנידערגעזעצט אויף דער סטאנציע פויל, אָפּהענדיג, נאָר געגעסען נעביך, געטרונקען און געשלאָפען, גלייך מען האָט זייא א כישוף אָנגעטאָן, אין דעם צושטאנד פארברייגען זייא נעביך דאָרט זייערע טעג און יאהרען, דער עולם שיקט זייא אלץ צו, אויף זייער בקשה, געלד און ווייטער געלד און זייא הינען טאקע אלץ, געניצין, עסען, שלאָפען נעביך וויא דיא פארצויבערטע פרינצען און ס'איז פשוט אוממעגליך זייא פון דאָרט ארויסצורייסען, אפילו קיין בעל שם און קיין טאָטער קענען דערצו אויף נישט

חעלפען. — בנימין האט אנגענומען א יצר הרע זיך צו בעקענען מיט דיא בעריהמטע געלערענטע און שריפטשטעלער וואס אין טעטעריווקע, עפעס איז ער דאך אויך א שטיקעל קענער, א חקרן, וואס קוקט אריין אין דיא קליינע אותיות־ליך און ווייס, וואס איז אזוינס א יודישער חקירה־ספר, פון וואנען דיא דאזיגע לייט האבען געשעפט זייער תורה, זייער ידיעה אין דיא שבע חכמות, היינט וויא שיקט זיך עס, קומען אהער און זיך נישט זעהן מיט זיין סארט מענשען ? ! חוץ דעם האט זיך איהם געוואלט טאקי איבערשמיעסען מיט זייא וועגען זיין נסיעה, אזעלכע לייט וועלען איהם דאך פארשטעהן און קענען אפשאטצען דעם ווערטה זיינעם, ער האט געהאפט, זייא וועלען איהם נאך געבען הסכמות און איהם חיי־בען וויא אויף דרוקעס, זייא האבען דאך ליעב ארויסצוגעהן מיט זייערע הסכמות אויף קלייניגקייטען, שמאכטעלייען, בפרט נאך אויף אזא זאך, אויף אזא וויכטי־גע זאך, דא וועט דאך דיא פען זייערע זיך צולאזען גאלאפ, גאלאפ וויא א פערד, נאר צו וועלכען פון זייא בנימין איז געקומען האט ער איהם אלץ געטראפען אדער ער עסט אדער ער שלאפט! איינמאל איז איהם געראטען צו טרעפען א נעם פון דיא לייט — א ווילדער שרייבער משונה א בעריהמטער בריה — וויא ער איז געזעסען אנגעלעהענט אויף א באנקבעטעל אין איין אפגעזונדערט חדריל, גוט מארגען! — גוט יאהר! ? וואס וויל א יוד— עט, אזוי, א ביסיל שמיעסין! — אהין אהער עפים פלאטשיק דער עוסק. דער בריה איז עפים וויא צוקראכען, קוים וואס ער ריהרט מיט דיא ליפען, דיא נשמה ליגט איהם אויף דעם שפיטץ נאז און עס קלעפען זיך איהם דיא אויגען. בנימין מינטערט איהם, רעדט איבער איהם וויא ער קען, נאר אומזיסט דיא מיה, ער איז קאלט וויא אייז. ערשט דערנאך האט ער זיך אביסיל אויסגעטשוכעט, א שטארקען געניץ געטאן און ארייגגערופען דאס ווייב, ווען וועט מען שוין געהן עסען ? האט ער זי א פרעג געגעבען או אויסגעקנאקט דיא ביינער מיט א געשמאקען געניץ. לאז מען שוין געבען עסען, ווארום איך וויל, האט ער גיזאגט, איך וויל אביסיל צוליגען מיך שלאפען.... הכלל טעטעריווקע איז א גוטע ספאלניע אלסדינג שלאפט דארט רוהיג. אי דאס געלערענטקייט ,אי דער האנדעל, אי דיא ביינס, אי דיא פראצע־סען (לארענישען) און אלע מיני געשעפטען. וויא מען זאל זייא נישט פריווען וועקען קען מען זייא אלץ נישט דערוועקען. אפילו ווען עטליכע מענשען פארקלייבען זיך אמאל אין איינעם נעהמט זייא באלד אפ דאס לשון, זיטצען, געניצין און קר־קען איינעם דעם אנדערען אן וויא דיא גולמ'ס, און דיא גאנצע געזעלשאפט ווערען אנשלאפען, ערשט ווען מען דערלאנגט דיא וועטשערע ריהרט זיך אין זיי

איין אכר, זייא ווערען לעבעדיג, נעהמען זיך געשמאק צו דער אכילה, עסען אפ—
און א גוטע נאכט זייא גייען א חיים שלאָפען.... אונזער בנימין האָט עם געפיהלט
שפעטער אויף זיך אליין, ער האָט דערנאָך אין טעטעריווקע נישט מעהר געטאָהן
וויא געגעסען און געשלאָפען און דער חשק פון דער נסיעה איז איהם עפיס וויא
פארגאנגען. ער איז געווען אין א גרויסער סכנה פארפאלען צו ווערען דאָרט, אזוי
וויא א שיף, וואָס חאפט זיך אריין אין דעם שטילען ים, און אָפּשלאָפען דאָרט
זיין לעבען ביז אצונד ווען מיט איהם זאָל זיך נישט געווען מאכען א מעשה, וואָס
האָט וויא א שטורמווינד, אויף זיין גליק און אויף דער וועלטס גליק, איהם מיט
גוואלד ארויסגעטריבען פון דאנען ווייטער צו זיין נסיעה.

דיא שנאה פון איציק פשטן צו בנימינין האָט וואָס א טאָג אלץ מעהר גע־
וואקסען, ער האָט דיא לעצטע צייט וויא א זלודניע זיך איינגעגעסען אין בנימנין
און זיך גענומען שטארק מפלפל צו זיין מיט איהם איבער זיין נסיעה, איהם ,ליי־
גען שטיינער אויפן הארץ. אז דענסמאָל ווען דאָ אויף דער דאלאָניע וועט וואק־
סען האָר, וועט ער קומען צום סמבטיון, און זעהן דיא רויטע יודליך וויא ער זעהט
זיין אויער. בנימין אָבער האָט זיך נישט געלאָזט שפייען אין דער קאשע און
אויסגעדרונגען, אז סאיז דאָ אין דער וועלט א בורא, וואָס פארלאָזט נישט דיא,
וואָס האָבען אין איהם א בטחון, נישקשה ער וועט אם ירצה השם מיט גאָטס כח
דערגעהן אהינצו, שונאים אויף צושפרינגעניש, און אז בנימינין פלעגט טענהדיג
זיך צושפילען דיא געבליטען, פלעגט ער ווערען פלאם־פייער און אין דערמיט
שמיעס ארייגוווארפען אויף א קול. פיפערנאָטער, לינדעגווארם, אייזעל, מויל־
אייזעל וכדומה ! דאָס האָט געהייסען אזוי פיל וויא: בילט אויף דיא ציין, אָט
בין איך שוין העט ווייט, אָט בין איך שוין דאָרט אין דער מדבר און געה און געה
און געה !... איציק פלעגט דרייא מאָל אויסשפייען און זאָגען: ער איז פשוט
משוגע חסר דעה, מען בעדארף איהם פיהרען צום טאָטער. און האָט צום סוף אזוי
ווייט געבראכט, אז קוים האָט בנימין זיך געוויעזען אויף דער גאס, זענין איהם
ווייסע חברה נאָכגעלאָפען וויא נאָך א משוגענעם מיט שטיינער, איהם געמאכט
א אורא און געשריען: פיפערנאָטער לינדענוואָרם ! איינמאָל אז בנימין מיט
סענדערלין זענין פארנאכט געגאנגעןביידע אין גאס איז חברה זייא בעפאלען
וויא דיא היישרעקען און זייא שטארק דעקוטשעט, אזוי אז זייא האָבען געמוזט
אנטלויפען מיט הינטערגעסליך. אין איינעם פון דיא איינגע געסליך, האָבען זייא
לויפענדיג בארג ארויף איבער א לאנגער, שמאָלער קלאטקע זיך בעגעגענט דאָרט
פאמע אויף דערמיט מיט א מענשען, וואָס איז זייא געקומען אקעגען, אויסמיידען

זיך דאָרט איז נישט געווען קיין שום מעגליכקייט סיידען אראָפּשפּרינגען און צו־שלאָגען דעם קאָפּ, אָדער וויינינגסטענס זיך אויסברעכען א פוס. דיא ביידע זאכען אָבער האָבען אונזערע פּאַרשוינען בעדאַרפט האָבען נייטיג אין לעבען אריין, אָהן א קאָפּ אָדער אָהן א פוס וואָלט דאָך קיין סברא נים גיווען צו מאכען זייער נסיעה. און בנימין מיט סענדערלין זענען געבליבען שטעהן מיט אראָפּגעלאָזענע נעזער.

— א־א שלום עליכם בנימין! האָט יענער פּאַרשוין, וואָס איז געקומען אקעגען, א זאָג געגעבען מיט א פאַרדראָס אי מיט א געלעכטער אין איינעם. א גוטע בעגעגעניש חלעבין, אזוי וויא געוואונשען!

— שלום עליכם, עליכם שלום רב אייזיק דוד! האָט בנימין געענטפערט נישט מיט זיין קול שטארק צומישט.

דער דאָזיגער פּאַרשוין איז געווען רב אייזיק דוד רב אהרן יוסילים שרח זלאטעס, דער חכם פון טונעיאדעווקע.

— שיינע מענשען! האָט רב אייזיק דוד געמאכט מיט תרעומות. מען פאָהרט אוועק פון דער היים בגנבה גלאט אוועק, פאר וואָס, פאר ווען? ווייס איך? אלסדינג מוז דאָך זיין עפּים מיט א גאנג, מיט א דרך הטבע. וואָס הייסט גלאט אוועק און מאכען ווייבער נעביך. אָהן א שום גאנג, פאר וויסטע עגונות מאכען ווייבער! ווייס איך? שטייטש אדרבה, שוין אוועקגעשטעלט אלסדינג אין דער זייט. פרעג איך אייך נישט מעהר, נאָך אמאָל טאקי אדרבה סטייטש סטייטש? ! פאַרקעהרט זאָגט וואָס טהוט איהר דאָ? איך מיין טאקי דיך אויך סענדעריל, נישקשה איך זעה דיך וויא דוא שטעהסט פון הינטען. דיין ווייב סענ־דעריל וועט דיר נישקשה געבען, גוט מכבד זיין וועט זיא דיך דיין ווייב, וויא א הערינג אזוי אין כעס איז זיא וואָלט זיא דיך צוריסען דיין ווייב, דאָס הארץ אָבער האָט איהר געזאָגט אז דאָ מוזט איהר אוודאי זיין האָט איהר געזאָגט דאָס הארץ דיין ווייב, און זיא האָט געוואָלט נישט אנדערש פאָהרען נאָר אהער האָט זיא געוואָלט נאָר מיט מיר דיין ווייב.

— הא ער איז דאָ! האָט א געשרייא געטאָן א יודענע, וואָס איז אונטער־געקומען פון הינטען צו רב אייזיק דוד'ן.

סענדעריל האָט אין איין קול דערקענט זיין בחורטע, ער איז געוואָרען טויט וויא דיא וואנד און געבליבען אָהן א נשמה פאר שרעק. ער האָט מיט ביידע הענד זיך אָנגעהאפּט אין בנימינס פּאָלע. ער זאָל נישט אראָפּפאלען פון דער קלאטקע, אזוי האָט איהם זיך דער קאָפּ פאַרדרעהט. עס האָט איהם זיך געדאכט, אָט

נעהמט איהם שוין אַן זיין ווייב און פּעטש שיטען זיך איהם וויא האָלץ.

— קוקט נאָר אַן דיא נפשות, דיא שיינע נפשות. אַ דיא כפּרה זאָלין זייאביידע ווערען! הא וואו איז ער דאָרט ערגיץ מיין ימחשמוניק? לאָזט מיך נאָר צו איהם צו אביסיל, לאָזט מיך, איך וועל איהם ווייזען וואָס פאר א גאָט מיר האָבען! אזוי האָט אין איין אָטהעם געשריגען סענדערילס ווייב און געשטופּט רב אייזיק דוד'ן.

— נאָר אָהן געשרייא, אַן רעש. האָט רב אייזיק דוד זיא געבעטען. האָט נאָר צייט. אז איהר האָט אזוי פיל געוואַרט, ווארט זשע נאָך אביסיל. קיין עגונה מיט גאָטס הילף וועט איהר דאָך שוין קיין עגונה נישט זיין. און ווייטער וויא זאָגט מען עפּיס הא? אויף דיא אייגענע מעשה, א יודענע בלייבט טאקי א יודענע. דאכט זיך א קלוגע און פאַהרט א יודענע. לאָמיר שמיעסען דיא אייגענע זאַך פארקעהרט, מילא מה רעש? ס'איז נישט מעהר גלאט פארדראָסיג: גלאט אוועק, פאר וואָס, פאר ווען? אלסדינג מוז דאָך זיין עפּיס מיט א גאנג, פאר־שטעהט איהר מיך? נאָר אז ס'איז אזוי איז דאָך טאקי דיא קשיא: צי וואָס נאָך שרייען? דער תירוץ איז אָבער, איך בעט אייך איבער וויאָ איין אייגענע מוטער; א יודענע מחילה בלייבט א יודענע.

רב אייזיק דוד האָט זיך ערשט צו וויגט און געוואָלט, וויא זיין שטייגער איז, דעם שמיעס זיינעם איבערשמיעסען ווידער פארקעהרט, דער נאָך ווייטער א מאָל פארקעהרט און אריינגעבען דרינען א ביסעל פעפער מיט ציבעלע, נאָר פון ביידע זייטען קלאָטקע זיינין געשטאנען א סך מענשען, וואָס זענין דערוויל אָנגעקומען. זייא האָבען פון דערווייטען זיך שטארק געבייזערט דארויף, וואָס יודען האָבען זיך אנידערגעשטעלט דאָ שמיעסין, גלייך וויא עס געהט זייא נישט אָן דיא גאנצע וועלט, און לאָזען קיינעם נישט אריבערגעהן. דיא קלאָטקע איז אזוי שמאָל געווען, אז צווייא מענשען האָבען דאָרט זיך נישט געקענט מיידען. דיא וואָס פון איין זייט האָבען תמיד געמוזט ווארטען ביז יענע פון דער אנדערער זייט וועלען פריהער אריבער. דריבער האָט סענדערילס ווייב מיט רב אייזיק דוד'ן געמוזט צוריק געהן צו יענער זייט קלאָטקע פון וואנען זייא זענין אָנגעקומען, דערסגלייכע סענדעריל מיט בנימינ'ן האָבען זיך צוריק געקעהרט צו דער אנ־דערער זייט און ערשט דערנאָך האָט, פון דער דאָזיגער זייט טאקי, דער עולם אָנגעהויבען איבערצוגעהן דיא קלאָטקע.

— איך בעט דיך סענדעריל, וואָס שטעהן מיר דאָ אזוי, און ווארטען? האָט זיך אָנגערופען בנימין, וואָס איז פריהער צו זיך געקומען. עפּיס שטעהן

מיר דאָ, אזוי גלייך וויא מען בינט צו א יונגעל מיט איין עק פאַדים אין מויל און מיט דעם אנדערען צום פיסיל פון טיש. נארעלע, איצט האָבען מיר ציימ ניצול צו ווערען.

— געראַכט, וויא איך בין א יוד! האָט סענדעריל א זאָג געטאָן פרעהליך וויא איינער וואָס רייסט זיך ארויס פון דער קלעהם. גיכער, גיכער, בנימין! אויב דוא ווילסט איך זאָל נישט אריינפאלען אין איהרע הענד. דאָס איז נישט קיין קלאַטקע, נאָר זכות אבות האָבען דאָ פאר אונז זיך געלייגט.....

אונזערע פארשווינען האָבען געמאַכט געשווינד א פּליטה און אין עטליכע מינוט זענין זייא שוין געווען ווייט ערגיץ אין איין אנדער עק שטאָדט. זייא האָבען נישט געמאַכט לאנג שיהות. פארנומען באלד זייערע פּעקליך און זיך געזעגענט מיט טעטעריוזקע.

אורא רויטע יודליך!

חייא, וויא, וויא, האָט אויף דער קעלניע פון א בויד חייזעריג געשריגען א שטייסער און איז שיעור מיטן דישעל נישט ארויפגעפאָהרען אויף צווייא ווייבליך, וואָס זענין געשטאנען אין דערמיט גאס, סאמע דיא לעבעדיגסטע פון גלופּסקער גאסען, ביידע מיט טאָרבעליך שפּייז: פלייש, רעטעכליך, ציבעלע, קנאָבעל, אונטערען אָרם, און האָבען איינער דער אנדערער איינגערוימט סודות אי אויסגעגאָסען דאָס הארץ שרייענדיג אויף א קולכיל, אז מען האָט איהם געקענט הערען ווייט פאר א מייל, דיא ווייבליך זיינען אין מיטן שמיעס זיך צולאָפען, איטליכע אין איין אנדער זייט גאס, און זיך געשטעלט פון דערווייטענס צו ענדיגען זייער שמיעס אריבערשרייענדיג מיט א ניגון איבער בוידען, דראָזשקעס, טעליגעס און פוהרליך האָלץ, וואָס האָבען זיך געצויגען איינע הינטער דער אנדערער אין א גאנץ לאנגער שורה, אזוי אז א היבשע צייט איז ריין אוממעגליך געווען דיא גאס איבערצוגעהן.

— חסיא ביילע! נוא ווּעסט־דוא היינט בייא דער נאכט קומען אהינצו — צו דער קאָרטענוואָרפערען? איך וועל דאַרט זיין מיט מיינעם... דיינער וועט אויך אהינצו קומען. ער האָט מיך געבעטען איך זאָל דיר זאָגען, עס וועט דאַרט זיין פרעהליך. קום נארעלע, וועסט הלעבין חנאה האָבען! נוא חסיא ביילע, וועסט דוא קומען?

מיין בעל־הביתטע, ברענען זאָל זיא, וויל מיך היינט מכבד זיין מיט ראַשטשינען ברויט און איבעררייבען גרייפּליך. איך וועל מיך אָבער אויסדרעהן און

קומען. נאָר איך בעט דיך דאָבריש, לאָז עס זיין בסוד, זאָג נישט קיינעם!

— ווארט נאָר חסיא ביילע ווארט! דער רוח וועט דיין בעל-הביתטע נישט נעהמען אז דער ווארמעס וועט שפּעטער מיט א שעה ארויסקומען. זיא וויל פרעסען? ניא לאָז זיא עסען ווערעם, קריינק! איך האָב גאָר פארגעסען חסיא ביילע! זיפּ נישט איבער אזוי דיא מעהל. דיא מיטשניטשקע איז ניט צופרידען פון דיינע קלייען. וויפיל איז דיר געבליבען היינט פונם אנקויפען?

— שייגעץ, שייגעץ! חאפּט איהם נאָר דעם שייגעץ! וואָס איז עס פאר א מאָדע חאפּען? א פארחאפּט זאָל ער ווערען!

— וואָס איז דאָרט חסיא ביילע? וואָס שרייעסט־דוא אזוי?

— א קארמאנשטשיק דאָבריש! ער האָט ביי מיר שיעור שיעור נישט ארויסגעשלעפּט דאָס טאָרבעלע שפּייז פון אונטערן אָרם. א מערכה וואָס איך האָב בעצייטען מיך ארומגעקוקט.

— זעה נאָר זעה חסיא ביילע! וואָס איז דאָרט אזא צולויפעניש? עס מוז שוין ווייטער עדגיץ ברענען, ס'איז שוין היינט דיא צווייטע שרפה. ביז נאכט קען זיין נאָך עטליכע שרפות.

— מען הערט נישט קלינגען, דאָבריש א שרפה וואָלט מען דאָך געקלונגען.

— שאַ, אָט געהט דיא מעקלערין. איך וועל זיא א פרעג טאָן. סימע דוואָסיע! סימע דוואָסיע! וואָס לויפט מען דאָרט עפּיס אזוי?

— איך וויים נישט קיין צער! אפשר ווייסט נחמע ניסע, נחמע ניסע! וואָס איז דאָרט פאר א רעדיל, סערדצע? אייערע קאטשקעס שרייען עפּיס, אז מען הערט נישט וואָס מען רעדט. האָדיל איז היינט געלעגען געוואָרען, זיא וועט ביי איך צונעהמען דיא קאטשקעס. היהנער האָט איהר אויך? זעהר פעטע קאטשקעס, אייער איז היינט נישט געווען זיך צו דערקויפען. וואָס איז דאָרט אזא מהומה?

— וויים איך? עפּיס רויטע יודליך. עפּיס האָב איך געהערט שרייענדיג רויטע יודליך.

— וואָס, עס זענין אנגעקומען רויטע יודליך! אי־אי־אי־! מען מוז דאָך געהן אנקוקען אויף חידושים. האָבען אלע מיט א מאָל א געשרייא געטאָן און זיך געלאָזט לויפען העגדום פּעגדום צום רעדיל מענשען.

— אורא פּיפּערנאָטער, לינדעגוואָרם! אורא רויטע יודליך! האָבען צוויי־

שין דעם רעדעל מענשען געשריען א גאנצע האַפּטע ווייסע חברת.

דיא דאָזיגע רויטע יורליך, דאָס זענין געוועזן אונזערע פּארשוינען, בנימין מיט סענדערלין, וואָס אין א קורצער צייט נאָך יענער מעשה, וועלכע עס האָט מיט זייא זיך געטראָפען אויף דער קלאטקע, זענין זייא אָנגעקומען קיין גלופּסק און האָבען דאָרט במשך פון א פּאָר וואָכען שטאַרק קונה שם געווען. עס האָבען זיך געפונען א סך עהרליכע אידען וואָס האָבען פון זיי פּשוט אָנגעקוואָלען, ממש אזוי וויא פון דעם שוסטעריל, וואָס ער איז אין יענע צייט דורך זיינע מופתים אין גלופּסק פלוצלים נתגלה געוואָרען. טאָלצע און טריינע, צווייא געוויסע אלטע יודענעס, כשרה נשמות, וואָס פלעגען, וויא איטליכען איז בעקאנט, אלע טאָג פאר נאכט שבתדיג זיך אָנטאָן מיט דער ייפּע אי מיט דעם שטערענטיכעל און ארויסגעהן אונטער דער שטאָדט בעגעגענען משיח'ן, אָט זייא זענין דאָס געוועזן דיא גליקליכע אין איין פארנאכט צו-ווסטרענציען אויף יענער זייט ראגאדקע אונזערע פּארשוינען ביים אָנקומען זייערען פון טעטעריוועקע און אין א גוטע שעה אריינצופיהרען זייא אין גלופּסק. באלד טאקי בייא דעם ערשטען בעגעגענים האָבען שוין דיא ביידע ייפּעס זיך דערוואוסט אלסדינג, וועמען גאָט האָט זייא דאָ בעשעהרט. טאָלצע מיט טריינען האָבען פארוואונדערט זיך אָנגעקוקט, איינע די אנדערע זיך געשטאַרכעט. נוא טריינע? — נוא טאָלצע? האָבען זייא זיך געשושקעט, דאָס הארץ אָבער האָט אונז גלייך געזאָגט, אז דאָס זענין עפּיס ניט קיין גלאטע מענשען. טאָלצע און טריינע האָבען זיך געשמאָלצען אין אונזערע פּארשוינען, זייא זיינען עפּים וויא יונגער געוואָרען, עס האָט זיך זייא געפּרייעט דאָס הארץ הערענדיג פון דער נסיעה, זייא האָבען געקוקט אויף זייערע בעשעהרטע און זיך אליץ געשטורכעט מיט א שמייכעלע: נוא טריינע? — נוא טאָלצע?... טאָלצע האָט זייא אונטערגעארבייט זאָקען, טריינע האָט זייא פארלאטעט העמדער, צוגענעהט בענדליך און זענין געוועזן גליקליך, איבערגליקליך, אקוראט וויא כלה-דווייס, א מאָל אין דיא יונגע יאהרען, הכלל אונזערע פּארשוינען האָבען אין גלופּסק אויף זיך געפונען מבינים. אזעלכע לייט וויא זייא קען טאקי נאָר אין גלופּסק שאטצען און פארשטעהן זייער טהייערען ווערטה. אהין, אין גלופּסק אריין איהר יודישע קינדער! וואָס וואלגערט איהר זיך נפשות שיינע מענשען און ווערט וויא בטלנים פארפאלען אין דיא קליינע שטעטליך אונטערן אויווען?! אין גלופּסק אריין צו אלדע שווארץ יאהר! דאָרט וועט איהר געפינען אייער גלייכען, דאָרט ווארטען אויף אייך אייערע טאָלצעס, אייערע טריינעס און טויזענטער עהרליכע יודען, כשרה נשמות, דאָרט קענט איהר וואקסען, דאָרט קענט איהר

אויפגעריכט ווערען, דאַרט קענט איהר געפעלען, שטארק גילטען א פנים,חאַבען און ערשט לעבען!

אין גלופסק א רוח אין אייער טאטען אריין!

אַט וויא אזוי אונזער בנימין שילדערט דיא שטאָדט גלופסק:

אז איהר קומט אַן קיין גלופסק דורך דער טעטעריוווקער גאס זאָלט איהר מוחל זיין איבערשפּרינגען דאָרט איין בלאָטע, ווייטער א ביסעל דיא צווייטע, נאָך ווייטער אביסיל דיא דריטע, סאמע דיא גרעסטע, וואָס אהינצו לויפען אריין מחילה רינשטעקליך אי בעלי בתישע פּאָמייניצעס און ברענגען מיט זיך אַן פון כל טוב. איטליכען טאָג עפּיס איין אנדער מין סחורה, אנדערע סאָרטען חפצים פון אלערלייא קאָלירען און פארשיעדענע מיני ריחות, וויא עס פּאסט צום ענין, און דורכדעם איז זעהר גרינג צו טרעפען דעם טאָג. גיסען זיך אהין א שטייגער גאַלע לוזשקעליך פון זאמד, מיט וועלכען מען וואשט דיא פּאָלען, און טראָגען מיט זיך אַן לישקעס פון פיש, דרויב פיסליך, קעפּליך פון היהנער, אביסיל האָר מיט פארברענטע שטיקלעך קאפּיטעס, זאָלט איהר האָבען א סימן היינט איז פרייטאָג, נעהמט א בעזעם מיט א ראשקע און לויפט, זייט מוחל, אין מרחץ אריין. טראָגען לעבער מיט עקין פון הערינג און גרויסע אויסגעהוילטע מארחביינער, אהא, גוט שבת אייך יודישע קינדער! זאָל אייך וואויל בעקומע נאָכין קיגעל, זעהט איהר אָבער דיא רינשטעקליך קוים קוים וואָס זייא ריהרען זיך, עס שלעפּען זיך דאָרט פארברענטע שטיקלעך קאשע, פארדארטע שטיקליך טייג, א צעריסענע שמאטע מיט א צופּאלען וויכעטש איז א סימן דאָס איז היינט זונטאג, דער וואטער פיה־רער האָט נאָך ניט געבראכט קיין וואסער, קוים וואָס מען האָט אויסגעזויגען אבי־סעל פון דער פאס אויף אויסצו־וואשען ווי ס'איז חאָטש די טשאָלענטעפּ מיט דיא מאקערטעס. און אזוי אין אלע איבעריגע טעג פון דער וואָך האָט איטליכע לוזשע איהר בעזונדער פּנים, איהר בעזונדער געשטאלט מיט איהר בעזונדער ריח. און אז איהר זענט בשלום איבערגעקומען אי דיא דאָזיגע בלאָטע אויך וועט איהר, רבותים, געהן פארביי א היבשען בערגעל מיסט, דאָס איז א איבערגעבליען זכר פון איין אָפּגעברענט הייזיל, וואָס אויבען שטעהט געוויינטליך א בהמה, גלייך וויא א קעלבעקער מגיד, איז גאנץ רוהיג זיך מעלה גרה, מאכט מיט דעם מויל און קוקט תאמאוואטע אויף דעם גאנצען עולם יודען, וואָס לויפען אונטען וויא דיא פּארסאמטע מיט אלערהאנד שטעקענס, שטעקליך אי פּאראסאָנען. טחוט דערביי אַ מאָל א סאָפּע, אָדער א קיהישען זיפץ, טאקי נאָר גלייך וויא זיא געזיפצעט און געקרעכצט מישטעהענס געזאָגט אויף דעם דאָזיגען עולם אויך אויף

איהר, שלימזאל, וואס זיא איז נעבאך אריינגעפאלען אין יודישע הענד... אי. בעקומענדיג אי דעם בערגיל. וועט איהר געהן גלייך, גלייך, אלץ גלייך. אפשר וועט איהר, לא יעלה ולא יבוא, זיך א זעטץ געבען אין דיא שפיצעכדיגע שטיינער פונם ברוק, וואס ליגען צוזייעט, צושפרייעט משונה ווילד. און חס ושלום פאלען זאלט איהר מוחל זיין אויפשטעהן, אויב איהר וועט קענען, און אלץ טאקי געהן, געהן, באם איהר האט נישט אויסגעבראכען קיין פוס חלילה, ביז איהר וועט קומען אויף עפעס א פלאץ. דארט אויף דעם פלאטץ וועט איהר געפינען דעם תמצית פון גלופסק. און ווען סאיז נאר א סברא טעטעריוועקער גאס אנצורופען דעם מאגען פון גלופסק קען מען נאכדעם שוין מיט רעכט זאגען, אז דער דאזי־גער פלאטץ איז איהר הארץ, וואס דארט קלאפט זיך תמיד טאג אי נאכט און וואס דארט איז איהר חיות. דאס גאנצע לעבען. דארט שטעהען קלייטען. קלייטלאך, שאפקעס און דיא בעקאנטע גנבה-שאפקעלעך, וואו בעלי מלאכות זעטצען דארט אפ דעם יתור: שטיקלאך מאטעריע, טאסמעס, ענדליך, סאמעט און שטיקלאך פעלץ. דארט רידעוועט זיך שטארק, עס שוויבעלט און גריבעלט, א געדיכטער עולם אהן עין-הרע: אידען שטופען זיך און האפען נעביך פון איטליכען זייט דיש־לעם פון טעליגעס און פארקעס. דאקטוירים זאגען, באשר אז מען פאלמעסט א גלופסקער יודען געפינט מען דאס רוב ביי איהם אין לייב שטעקט א דישעל. נאר אויף גלופסקער דאקטוירים קען מען זיך גאר נישט סומך זיין, דיא רופאים שפיעלען דארט א סך א גרעסערע ראליע. דארט הערט מען תמיד א קול: הייסע באבקעס יודעלעך! אהער. הייסע רעטשאניקעס, קנאבעל, ציבעלעס יודישע קינדער! פון אפגעריסענע אינגלעך, וואס געהען ארום און שרייען מיט עפעס א משונהם ניגון. דארט האפט מען א מאל פארנאכט א דאווען, מען איז מחדש גאנץ הויך דיא לבנה און מען שרייעט דערביי צו איטליכען, וואס געהט נאר פארביי: שלום עליכם פעטער! דארט שטעהען טרעגערס ארומגעגארטעלט מיט גראבע שטריק, אטסטאוונע סאלדאטען מיט אלטע חאלאוועס און אויסגעריבענע שענעלען, טאנדעטניקעס מיט אלטע תחתונים, קאפטענס, לייבליך או נאך אלער־ליי שמאטעס, אין מיטען שטעהט דער פאני סטאראזש און עסט און עסט גע־שמאק א שטיק אידישען קוילעטש, וואס ער בעקומט שבת פאר דיא ליכט אפ-שנייצען און היט זיך, להבדיל וויא א שמורהניק, בשעת ער גיט א בים, עס זאל חלילה קיין ברעקעל ניט אראפפאלען. קארמאנשטשיקעס דרעהען זיך דארט ארום צו מאכען דיא קונץ, עפעס א פערשמירט מיידעל מיט צושויבערטע, צופאטעלטע האר שפרינגט פלוצים פון דער העלער הויט ארויס רעוועט, בעט א נדבה אויף א

צוריפעטען קול, חאפט אָן פאר דער פּאָלע און שרייט, האָרחעלט וויינענדיג, גלייך
וויא איהר וואָלט זיא געקוילעט און צוגענומען ביי איהר געלד. א פעקיל ווייסע
חברה לויפט דאָרט מיט א אורא נאָך עפּיס א משוגענעם, וואָס זינגט טרויעריגע
לידלעך, האלב אידיש האלב פּויליש, און טראָגט אויפ'ן קאָפּ א צוקנייטשט קאפּע־
לושעל דאָרט שטעהט א בחור מיט עפּעס א מין קעסטעלע, יודען קוקען אהינצו אין
לאָך און ער רעדט דערביי מיט פּיסקעס זיין געוועגטליכען פּזמון: דאָס איז לאָנ־
דאָן, דער פּייפּס פאָהרט דאָ רייטענדיג אין רויטע הויזען און אלע שטעהען פאר
איהם אָהן א היטעל! איצט זעהט איהר, וויא נאפּאָלעאָן מיט זיינע פראנצויזלעך
שלאָגען זיך מיט דעם פּריים און דיא פּרייסען צולויפען זיך וויא דיא טאראַ־
קאנעם! אָט אצינד קומט פּיר, וויא איינע פאָהרט אין איינעם מיט דעם תוגר
אין איין קארעטע, דער גראָספעציר האלט דיא בייטש און טרייבט אָן. דיא פערד
האָבען זיך ראספּאָלאשעט, אויסגעקעהרט דיא קארעטע, דער תוגר נעביך איז גע־
פאלען, זיך א גוטען זעטץ געטאָהן, און זיא זוכט אין איילעניש וויא זיך אויסצור־
דרעהען! נוא א סוף! גענוג שוין צו קוקען פאר א הארטען גראָשען. דאָרט זיצען
שורות-ווייס אויסגעזעצט אידענעס מיט מולטערס ,פּול אָנגעלייגט מיט בינד־
לעך קנאָבעל, מיט אוגערקעס, קארשען, אגרעסען, וויימפּערלעך, ארץ ישראל עפּע־
לעך, כל נדרי בארלעך און מיט נאָך אנדערע זאכען, אין דער זייט שטעהט אויף
הינערשע פּיסלאָך איין אלטע איינגעהויקערטע בודקע, אָהן טיהר און פענס־
טער, וואָס כפי אלטע גרייז־גרויע אידען דערצעהלען איז א מאָל דאָרט געשטאנען
א בודאָטשניק און דיא גאנצע שטאָט איז דאמאָלס געלאָפען אָנקוקען דיא בוד־
קע, מיט וועלכער גאנץ גלופּסק איז זיך מיחס וויא מיט עפּעס איין אלטען קרע־
פּאָסט, דאָרט אונטער עפּעס א מין דעכעל בעדעקט מיט עטליכע פאשימעלטע
ברעטליך, מיט איבערגעפּוילטע שטרוי און ראָגאָזשעס, אָנגעשפּארט אויף פּיער
קרומע אויסגעבויגענע סלופּעס זיצט דוואָשע דיא סעדעכע, ארומגערינגעלט פון
אלע זייטען מיט מולטערס. ביי איהר געפינט זיך תמיד איהר גרויסער פּייער־
טאָפּ, וואָס ווינטער זיצט זיא אויף איהם, וויא א קוואָטשע אויף דיא אייער,
דעם גאנצען טאָג כסדר, נאָר וואָס זיא חאפּט איהם א מאָהל פון אונטער זיך
ארויס אונמטערצובלאָזען דיא קוילען און ארויסנעהמען פונם איש געבראָטענע
קארטאָפלעס.

פון יענע אידי'ען, אזוי געהט ארום צווישען עולם א גאנץ אלטע אגדתא, פון
יענע אידען, וואָס שלמה המלך האָט געשיקט אויף שיפען קיין אופיר נאָך גאָלד
און אנדערע מיני אויסלענדישע סחורות זענען א סך, מחמת כמה טעמים, אי־

בערגעבליעבען דארט. זיי האבען מיט דער צייט געעפענט אין אינדיען זעהר טהייערע קלייטען אי גרויסע קאנטארען, האבען געהייבען ביי דיא דארטיגע דייטשען שטארקע הקפות און אלערליי קאמיסיעס און דאס מזל האט זיי א לאנגע צייט שטארק געדינט. דערנאך אבער האט זיך איבערגעדרעהט דאס רעדעל און אונזערע סוחרים האבען זיך געשטעלט און געמוזט עוקר זיין. א טהייל פון זיי זיינען פערפאלען געווארען אין דעם מדבר, א טהייל זיינען בשלום אריבער דיא גרענעץ, האבען זיך געזעצט אין אקרענטען און געזעגעלט אויף דער פיאטיגנילעווקע, וואס איז אין יענער צייט אריינגעפאלען גלייך אין ים אריין, אזוי האבען זיי געזעגעלט געזעגעלט ביז פלוצים איז אויפגעשטאנען א שרעקליכער שטורמווינד, דיא חוואליעס האבען זיך אויפגעהויבען ביז דעם הימעל, חאבען צושלאגען דיא אקרענטען און ארויפגעווארפען דיא מענשען אויפן ברעג. דארט האבען זיי אויסגעבויט א שטאדט און זיא א נאמען געגעבען גלופסק. דיא חוקרי קדמיניות וואס קענען מיט זייער גרויסער חכמה מאכען פון גאר נישט א מושקאטקויל, האבען פון דער דאזינער אגדתא געמאכט א גאנצען פירוש און אויסגעדרונגען מיט טויזענטער שארפע שפיטצליך, וויא זייער שטייגער איז, אז דרינען ליגט א שטיק אמת. דיא ראיות, וואס זיי ברענגען דארויף זענין: ערשטענס, דער פאסאן פון דיא הייזער, וואס איז עפעס משונה ווילד נאר אויף דעם אלטען שניט, וויא מיט טויזענטער יאהרען צוריק, אז מענשען זיינען נאך געזעסען אין געצעלטען און זיך געוואלגערט אין לעבער. פיעל הייזער זיינען דא אין גלופסק וואס זעהנען באמת אויס נאר וויא לעבער און א סך האבען א פנים וויא דיא געצעלטען פון'ם טאטער. פון זייער אנבליק פון זייער שטעהן זעהט אויס וויא זיי זיינען איינער מיט דעם אנדערן עפעס נישט שוה בשוה. דוא שטעהסט אריינגערוקט וויל איך מיר שטעהען, דיר אויף צו להכעיס, ארויסגערוקט, דוא שטעהסט פאפערעק און איך וויל מיר שטעהן, קאפויר, דוא ווילסט אין דרויסען א טרעפעל און איך דווקא א לייטערעל, ווער עס בעדארף וועט נישט קראנק זיין קלעטערן, און אז דוא האסט שוין יא עפעס משונה הויך פאררייסען דיין פארלאטעט דעכיל נו האלט איך מיר מיין דעכעל דווקא אראפגערוקט. געשמאיע דיר פארפול! וועמען עס געפעהלט נישט, לאז זיך צו מאכען דיא אויגען..... קורץ דאס אלסדינג איז מרמז אויף אלטע גאנץ אלטע צייטען. צווייטענס די מנהגים פון די איינוואהנער, צווישען זיי זעהט מען נאך עד היום אזעלכע מנהגים, וואס קומען ארויס פון דיא הײדען, צווישען וועלכע זיי האבען אין פריהערדיגע צייטען זיך אויפגעהאלטען. דער כתב און חכמת החשבון איז דארט נישט שכיח אזוי אז אלע עניני הקהלה און אלע חברות

דאָרט ווערען געפיהרט אָהן ביכער און דיא פיהרער גיבען קיינעם נשט אפּ קיין חשבון. דריטענס, דיא כיתות, די מענשען טיילען זיך דאָ אויך אין פארשיידענע כיתות וויא א מאָהל ביי דיא אינדיאנער; וויא א שטייגער דיא כתה האפּלאָפּער, סאמע דער צימעס,, וואָס געוועלטיגען ביד רמה; דיא כתה בלאטהאלטער, זאשטשיטניקעס, וואָס האלטען שטאָל און אייזען, קריגען און שלאָגען זיך פאר די האפּלאָפּער מיט דעם שונא און נעהמען דערפאר ביי זיי געוויסע זשאלאָוואניעס און אומזיסט פלייש; דיא כתה וחלקלאַקער, ארויפפיהרער אויף א גליטש און וואָס אליין דרעהען זיי זיך אויס גלאט וויא אויף א טעלער. דיא דאָזיגע לייט צופאלען אויף קוממיותזאָגער, וועלטליכע מענשען וואָס האָבען צוזאָגען אין עניני המסחר, און אויף צבועקאנער, כלי קודש, וואָס האָבען צו זאָגען אין עניני האמונה; דיא כתה גלופּאָ־טרוסאָ-בעזיאזיקאָ קאבצאנער, דער פּראָסטער אָרעמער עולם, וואָס איז שטארק ניכנע דיא אלע איבעריגע כיתות און בעקומט פאר זיי דאָס נייניעהריגע קדחת. חיינט פערטענס דיא מטבע, וואָס מען האָט א מאָהל בשעת גראָבענדיג דיא גרעבליע, דאָרט געפונען. פון איין זייט איז זיא געוועזן שטארק אָפּגעריבען קוים קוים וואָס מען האָט ארויסגעזעהען עפּעס וויא א שטיקעל פּארטוך צונעטשעפּעט צו א שטעקען, אונטען עפּעס פּאָחאָזשע אויף א מולטעריל פון וואנען עס האָבען ארויסגעשטעקט שטיקליך קעפּ. פון דער אנדערער זייט איז דיא מטבע געווען כמעט גלאט, נאָר אז מען האָט זיך גוט צוגעקוקט האָט מען דערקענט אלטמאָדישע כתיבהטע אותיות יאשלג ועשנפּ. דיא געלעהרטע האָבען אויף דער דאָזיגער אויפשריפט זיך געבראָכען דיא קעפּ און ארייגעלייגט דרינען פּשטים, איטליכער אויף זיין גאנג א טהייל האָבען געהאלטען אין דער סברא, אז דיא י׳ און דיא ג׳ ביין אָנהויב און סוף וואָרט י א ש ל ג זיינען גאָר נישט קיין אותיות נאָר שטיקלאך פון טשאטשקעלעך, וואָס זיינען פון דער צייט אָפּגעריבען געוואָרען, בכן מאכט עס א ש ל א בוים ו ענ פ און א צווייג און דאָס איז דער שטעקען מיט דעם פארטוך. ווידער א טהייל האָבע זעם דערקלעהרט גאָר אנדערש און דיא געלערענטע האָבען דערמיט מרעיש עולם געוועזן, ביז דערנאָך איז געקומען איינער מיט אָפענע אויגען, און האָט דערינען דערזעהן נאָר ראשי תיבות וואָס זיי מאכען יהודי אופיר (אָדער אינדיאָה) שבאו לכאן (אָדער לק״ק) גלופּסק ונתישבו על נהר פּיאטיגנילעווקע. דער שטעקען מיט דעם פארטוך און מולטעריל מיט דיא קעפּ, דאָס בעטייט איין אָקרענט מיטן זעגעל און מיט פארשוינען. דער דאָזיגער געלעהרטער האָט איבער דעם געמאכט זעהר א דיקען ספר און ווענדעט זיך דאָרט צום עולם מיט א בקשה, אז מען זאָל רייניגען דעם טייך ווײַט מען

דאָרט זיכער געפינען א סך אלטע זאכען, וואָס וואָלטען געעפענט דיא אויגען אין דער חקירה מכח גלופסקער אידען נאָר דיא דאָרטיגע איינוואָהנער שייען זיך אָבער אויסצורייניגען דיא בלאָטע און זאָגען, דאָס וואָס מען האָט פון אלטע צייטען אָנגעמאכט דאָס מוז בלייבען, קיין מענשענס אויג טאָהר אין דעם פאר־באָרגעניש נישט אריינקומען.....

אין דער שטאָדט אליין געפינען זיך אקעגען א דרייסיג פערציג לוזשעס, שוין מיט לעוואָדים אין איינעם, זיי פעראייניגען זיך דורך היילען מיט דיא אָפּ־גרונטען פון דער פיאטיגנילעווקע און אין געוויסע צייטען, בפרט נאָך פאר א פאר־פסח, צושפּיעלען זיי זיך שרעקליך שטארק און פארפלייצען דיא גאסען מיט אזא טיפער, שיטערער בלאָטע, אז ביי דיא הויך געוואקסענע מענשען אפילו ווערד געהענדיג פארשלומפּערט דאָס היטעל. גלופסק ווערד אין דיא פינסטערע נעכט בעלייכט פון א קליינער לאמפּטערנע, זיא ווערד אויך בעוואכט פון א פּאָר בו־דאָטשניקעס. פון דעסטוועגען פאלט מען דאָרטען פּאָרט ביי דער נאכט און מען בּרעכט האלז אי לייב, און גנבות טרעפען זיך דאָרט אויך זעהר אָפט, חאָטש ס'איז דאָ אזא שמירה. דערפון איז טאקי געדרונגען, אז מען קען זיך כלל נישט איינהיטען, מען קען זיך נישט בעוואָהרענען, וואָס ס'איז בעשעהרט דאָס איז בע־וועהרט, עס חעלפען גאָר נישט דעם מענשען'ס חכמות מיט זיינע אלע תחבולות. דורם, זאָגט בנימין, בעדארפען מיר צומאכען דיא אויגען און געהן תמיד אויף גאָטס בערואטה מיט דעם בטחון, מסתמא וועט ער זיינע מלאפים געביטען אונז צוהיטען און אויף דיא הענד אונז צוטראָגען. עס פאלט נישט דער שפּאָן ביז ס'איז עפּעס דראָן. בעדארף עז מעהר, זאָגט ער, וויא איך האָב בעוואָהרענט מיין טלית און תפילין־זאַק, איך האָב איהם אנידערגעלייגט אין בית המדרש אויף דער פּאָלעצע, וואָס קען שוין דאכט זיך זיין מעחר א זיכערער אָרט וויא דאָ? פון דעסט־וועגען אז גאָט האָט נישט געוואָלט אָפּהיטען חאָט מען איחם אין איינעם מיט דיא איבעריגע אונזערע זאכען פון דאנען אויף אוועקגעגנב'עט!

חידושים ונפלאות אויף דער פיאטיגנילעווקע.

אויף דעם טייך פיאטיגנילעווקע אז אונזערע פארשוינע האָבען דאָס ער־שטע מאָהל א קוק געגעבען זיינען זיי נבהל ומשתומם געוואָרען. זיי האָבען אזא מין טייך נאָך קיין מאָל אין דיא אויגען נישט געזעהן. סענדעריל האָט געזאָגט, דאָס מוז אוודאי זיין דער גרעסטער טייך אין דער וועלט. וואָרום אנדערש חאָט איהם גאָר אין קאָפּ זיך נישט געלייגט, א קאטאָוועס אזא טייך וואָס איז אפשר א הונדערט מאָל גרעסער פון טונעיאדעווקער, נאָר סענדעריל איז געוועזן א

פראסט מענשיל, מעחר פון טונעיאדעווקע האט ער נישט געוואוסט, אין דיא קליינע אותיותלעך אריינקוקען האט ער נישט געקענט, דעריבער איז אלסדינג, וואר נאר עפעס נישט אזוי וויא אין טונעיאדעווקע, ביי איהם געווען א חידוש נפלא אין פלעגט מיינען אז דערמיט עקט זיך שוין טאקי דיא וועלט. בנימין אבער וואס פיעל געלערענטער פון איהם, וואס האט אין זיינע מיני הקירוז ספרים שוין געהאפט, וויא מען זאגט, א לעק פון דיא שבע חכמות, וואס האט געוואוסט אביסעל דיא בעשרייבונג פון דעם גן־עדן התחתון, פון דיא משונה ווילדע בעשע־פענים אין הינדיא וכדומה נאך אזעלכע מיני זאכען הגם ער פלעגט ביים ער־שטען מאל אנקוקענדיג עפעס א נייעס זיך אויך שטארק חידוש'ן אין חארץ נאר ער פלעגט דערביי מאכען אזא מינע מיט א שמייכעלע, גלייך וויא איינער זאגט: עט, נארישקייטען, דאס איז נאך גאר נישט אקעגען יענעם וואס איז נאך דא.... ער האט סענדערלין בעוויעזען, אז דיא פיאטינגנילעווקע איז פשוט בלאטע, איך בעט אייך איבער, טינוף אקעגען דעם ירדן, וואס איז פיל מאל גרעסער פון איהר, זיא וואלט דעם שור הבר נישט געקלעקט אפילו אויף איין צאהן, און פונם נאמען ירדן טאקי איז אויך אזוי דיא משמעות, ווארים, ירדן איז דאך דער טייטש: א גוזמא, א סך, א ירדן!

— ווייסט דוא סענדעריל, וואס מיר איז איינגעפאלען? האט בנימין גע־זאגט נאכדעם אז ער איז געשטאנען איינמאהל שטארק פערטראכט לעבען דער פיאטינגנילעווקע. מיר איז איינגעפאלען צולאזען זיך פון דאנען מיט דעם וואסער.

— נאט איז מיט דיר! האט סענדעריל זיך א חאפ געטאהן פאר גרויס שרעק. דערמאן זיך נאר בנימין, אז אונזער טייך נעאהמט אלע יאהר צו א מענשען היינט מי וירע וויא פיעל מענשען מוז דער דאזיגער טייך א יאהר צונעהמען. האב רחמנות אויף אונזער לעבען, אויף דיין ווייב און קינדער בנימין!

— בטחון, בטחון, סענדעריל! בטחון איז א יודישעזאך, מיט בטחון איז יעקב אבינו מיט זיין שטעקיל דעם ירדן איבערגעגאנגען. מיט בטחון, זעהסט־דוא, עפענען דא אידישע קינדער אויף גרויסע געוועלבען. אלסדינג וואס דוא זעהסט דא איז אלץ לויטער בטחון. אפילו טרעפ און סטעליעס ווי אויך פיל גרויסע הייזער האלטען זיך דא נאר אויף בטחון....

— נאר פאר וואס ווילסטו דווקא מיט דעם וואסער, האט סענדעריל גע־פרעגט, אז מיר קענען דאס אייגענע אויך מיט דער יבשה.

— איך האב דערויף א סך טעמים, האט בנימין געענטפערט. איין מאל וועט, וויא מיר דאכט זיך, דיא נסיעה מיט דעם וואסער זיין אי נעהענטער אי גי־

כער. מיר בעראַפּען זעהן אָנקומען אהין וויא צום גיכסטען. וואָס פריהער איז אלץ בעסער. פאר וואָס? דאָס ווייס איך שוין, דאָס איז שוין מיין זאָך. איך קוועטשט, סענדעריל, מיך קוועטשט זעהר שטארק, עס פּיקט מיר אָט דאָ, דאָ אין קאָפּ איך וואָלט שוין וועלען דאָרט זיין מיט לייב און לעבען. ווען עס זאָל מעגליך זיין וואָלט איך וויא א פייגעל אין דער לופט אהינצו געפלויגען..... צווייטענס אז בנימין פון טודעלא האָט בימיו זיך געלאָזט אויף זיין נסיעה, איז ער תחילת אויך געפאָהרען מיט דעם טייך עברא, אזוי שטעהט בפירוש געשריבען אין זיין ספר. מסתמא אז ער איז פארצייטען געפאָהרען מיט דעם טייך און ניט מיט דער יבשה, בעדאַרף דאָך טאקי זיין דווקא אזוי און נישט אנדערש, מסתמא האָט ער געוואוסט וואָס ער טהוט און איז אזוי פיל קלוג געווען וויא מיר אלע חלעבען. רב בנימין איז א קדמון, א פריהערדיגער פאר אונז, מוזען מיר איהם הערען גאָר אָהן קשיות.....

— אויב אזוי האָט סענדעריל געמאכט, איז שוין טאקי רעכט. ביי מיין יודישקייט, בנימין! נישט נאָר אויפ'ן טייך אפילו ווען רב בנימין וואָלט פארציי־טען געפאָהרען רייטענדיג אויף א קאָטשערע וואָלטען מיר דאָ נישט בעדאַרפט לאנג טראכטען, זיך גענומען אויפגעזעצט און אויך געפאָהרען אויף א קאָטשערע.

— און דריטענס, איז בנימין אריינגעפאלען סענדעריל'ן אין דיא רייד, שאָדט טאקי כלל נישט מיר זאָלען זיך געוועהנען צופאָהרען מיט דעם וואסער איידער נאָך עס ועט אונז שפּעטער אויסקומען צו פאָהרען אויפ'ן ים אוקיאָנוס. איך וואָלט נאָך אפילו געזאָגט, אז איידער מיר וועלען זיך אָפּפּאַרטיגען דאָ אין גלופּסק וואָלט אסור גאָר נישט קרום געווען צופּריוען גלאט אזוי דורכפאָהרען זיך א ביסעל אויפ'ן טייך. דאָרטען, זעהסט־דוא, שטעהט איינער מיט א לאָטקע, אָט חלעבען לאָמיר צוגעהן און איהם עפּעס געבען וועט ער מיט אונז אביסעל פאָהרען.

אין עטליכע מינוטען ארום זיינען אונזערע וואנדערער בעהארצט אריין אין א לאָטקע און האָבען זיך געשיפט איבער דיא פּיאטיגנילעווקע, תחלת האָבען זיי אפילו זיך געשראָקען, סענדערלין האָט זיך פארדעהט דער קאָפּ און ער האָט געצאפּעלט מיט הענד או ןפיס, אָט אָט. האָט ער געמיינט, קעהרט זיך דיא לאָטקע אום און ער פאלט אדיין אין דיא טיעפע אָפּגרונטען פון'ם טייך. ס'איז איין עק פון זיין לעבען און זיין ווייב בלייבט אן אייביגע עגונה, נאָר דערנאָך איז איהם געוואָרען א ביסעל בעסער.

— נישקשה סענדעריל, האָט בנימין איהם געטרייסט, אז זיי זיינען ארוים

אויפ'ן ברעג. זאָל דיך נישט ארען וואָס דער קאָפּ דרעהט זיך און עס ווערד עפּעס נישט גוט. דאָס איז דיא ים קראַנקהייט. וואָס איטליכער מוז זיא ליידען אז ער פאָהרט דעם ערשטען מאָל אויפ'ן ים, דעם צווייטען מאָל, וועסט דוא זעהן, וועט זיין בעסער און דוא וועסט שוין גאָר ניט פיהלען.

פון יענער צייט אָן פלעגען אונזערע פארשוינען זעהר אָפט פאָהרען אויפ'ן טייך און דערפון גרויס תענוג האָבען, זיי זיינען ביי זיך געוואָרען אזוי שטאַרק, אז איבערשיפען זיך דעם ים האָט זיך זיי געדאַכט א שפּיעל. בנימין פלעגט דורך סענדערלין זיך ארייגלאָזען אין א שמיעס מיט דעם לאָטאָטשניק און איהם פאר־ווארפען מיט שאלות, וויא א שטייגער: פרעג נאָר סענדעריל דעם קאַפּיטאַן וויא פיעל מייל האָבען מיר פון דאנען ביז דעם ים? פרעג איהם. אויב ס'איז דאָ עפּעס וויספעס? וואָס פאר א מיני לייט וואוינען דאָרט? צי וואוינען צווישען זיי אי־דען? ועמען צאָהלען זיי מס און צו וויסען זיי פון א גלות? אָדער א שטייגער אזוי: פרעג סענדעריל אויף א ציקאָוועשטש דעם ערל וועגען דיא בערג ניסבון און דעם כופר אל טורך? צו וויסט ער עפּעס מכח די עשרת השבטים? א קשיא אויף א מעשה אפשר האָט ער עפּעס געהערט. וכדומה נאָך און נאָך אזעלכע שאלות פלעגט אליץ בנימין הייסען פרעגען. נאָר דאָס ביסעל גויעש, וואָס סענדעריל האָט זיך אויסגעלערענט ריידען געהענדיג מיט זיין וויב תמיד אויפ'ן מארק, איז קארג געווען פאר אזעלכע הויכע ענינים. דינגען זיך פאר אייער, ציבעלעס קארטאָפעל, דאָס האָט ער נאָך וויא עס איז געקענט, אָבער אויסטענה'ן זיך מיט א קאפּיטאַן איבער געלעהרענטע זאכען, דאָס האָט ער לחלוטין ניט געקענט. ס'איז געווען צער בעלי חיים וויא סענדעריל נעביך פלעגט זיך מוטשען אין אזא שמיעס, ער פלעגט ריידען מיט הענד און מיט פיס, ארבייטען אויף אלע כלים און אָפּגעהען מיט שוויים, אז איין גאָט האָט געמאָגט אויף איהם רחמנות האָבען. זיין קאַפּיטאַן פלעגט שפּייען, טענה'ן אָנקוקען איהם בייז פון איין זייט, און בנימין פלעגט איהם דורען א קריזש, שטורכען און קוקען איהם אין מויל אריין פו דער אנדע־רער זייט.

— ווין טשערוואָני זשידקי ווין פיטאיע. פלעגט סענדעריל ארויסגעהן מיט אזא שפראכע א שטייגער.

— איז טשערוואָני זשידקאָוו יא זנא לייבקו, שמולקו, באַגאַטיע זשידקי. אזא תשובה פלעגט סענדעריל בעקומען פון זיין קאַפּיטאַן.

— ני לייבקע, ני ני! ווין טשערוואָני זשידקי פיטאיע, טאמאַטשקא וויא זאָגט מען עפּעס, גיא טאמאַטשקא לעבין בערגעלע ניסבון.

— ניסבאַנא, ושידקאַ ניסבאַנא ?

— זאָג איהם סענדעריל פלענט בנימין שרייען, זאָגען זאָלסטו איהם א בארג! מאָהל איהם אויס וויא דוא קענסט.

סענדעריל פלעגט צונויפשטעלען הויך דיא הענד, אויסצומאָהלען דער־מיט א בערגעלע און שרייען דערבייא: חעט, העט וויסאָקאָ ! — טפוא ! פלעגט דער ערל אויסשפייען, אויסבאטלען אויף סענדערלין חלומות און איהם אָפשיקען צו אלדע שווארצע יאָחר.

פון זיינע נסיעות אויף דער פיאטיגנילעווקע דערצעהלט בנימין חקדושים וואונדערדליכע זאכען, וואָס האָט אין דער וועלט א רעש אָנגעמאכט. מיר וועלען דער פון דאָ נאָר א מקצת ארויסשטעלען.

שיפענדיג זיך איינמאָל אויף דער פיאטיגנילעווקע האָט בנימין דאָרט דער־זעהן אין דערמיט טייך א גאַנץ גרויסען אָרט, וואָס איז געווען גרין בעוואקסען און מיט זיין גרינקייט דיא אויגען פארנומען. ער האָט געמיינט דאָס איז א וויספע בעוואקסען מיט גראָז אי מיט שמעקעדיגע קרייטעכצער, אז ער האָט ארויסגע־שטעלט א פוס און שוין געוואָלט א שפרונג געבען אויף דער וויספע האָט דער קאפיטאן פון דער לאָדקע איהם פלוצים א חאפ געטאָהן פון הינטען מיט א געשריי און א שליידער געגעבען איהם צוריק אין דעם שיפעלע מיט דעם גאנצען כח אזוי אז ער איז א היבשע צייט געבליבען ליגען שטארק פארדולט, ער האָט מעהר ניט געהערט וויא ארום דעם שיפעלע קאָכט, רעשט זיך, גלייך וויא עס רייגגעלט זיך מיט עפּים, און עס געהט מיט גרוים מיח זיין וועג. און אז ער איז שפעטער צו זיך געקומען האָט אים דער ערל געזאָגט, ער איז געווען אין א גרויסער סכנה דער־טרונקען צו ווערען אין דעם גרינקיים, וואָרים דאָס גרינקייט איז נישט קיין וויספע וויא ער האָט געמיינט, נאָר דאָס איז גאָר דער צווים, וואָס דיא פיאטיג־נילעווקע, צוויטעט אלע יאהר. איך אָבער, אזוי שרייבט בנימין, האָב מיך נישט געקענט לאָזען איינריידען, אז דאָס זאָל זיין צוויט, אמת טאקי א ריח עפים האָט עס געהאט, נאָר זינט איך לעב האָב איך נישט געהערט או אויך אין מיינע ספרים נישט בעגעגענט, אז וואסער זאָל צוויטען, ווען עס זאָל צוויטען וואָלט דאָך דארויף בעדארפט וואקסען דער נאָך עפים א מין פרי. איך האלט נאָך אין דער סברא אז דאָס איז דער משונה גרויסער ים-פיש כ ל י ינ" אָ. פון וועלכען ס'איז דאָ זעהר א שיינער שמיעס אין דעם ספר צל עולם מיט דיא דאָזיגע ווערטער : „דער שרעק־ליך גרויסער פיש בעדעקט זיך מיט גראָז און מיט ערד ביז ער זעהט אויס וויא א גרויסע וויספע און א מאָל מיינען דיא וואָס זעגלען אין ים, אז דאָס איז א שיי־

נער בארג, זייא שמעלען זיך דארויף, טהוען וואס זייא בעדארפען. קאכען מאכלים און אז דעם פיש ווערט ווארעם, פונם פייער טונקט ער זיך אונטער אין די אפ־גרוגרונטען און אלע וואס האבען אויף איהם געלאגערט ווערען דערטרונקען". דער מיט טאקי איז א שטארקע אייזערנע ראיה צו יענע ווילדע חקרנים, וואס האלטען, אז דיא גלופסקער איינוואוינער וואקסען פון הינדיא"ה, זעגלענדיג פון דארט איבער דער פיאטיגגילעווקא אין דיא אלטע יאהרען האבען זייא מיט זיך פארשלעפט דעם כ לי י ג נ"א. וואס האלט זיך אויף באמת אין אינדיא"ה און וואס זיין טבע איז נאכצולויפען נאך דיא שיפען.

אז בנימין האט איינמאהל אריינגעקוקט אין טייך האט ער דארט דערזעהן טיף אין וועסער עפים מיני בעשעפעניש, אקוראט גלייך צו דיא געשטאלטען פון ווייבער. נאך גאנץ לאנג, זאגט בנימין, האב איך געלייענט אין ספרים אז אין וואסער זענין דא ים-מענשען, פון אלטע אמתע מענשען, וואס מען מעג זייא גלוי בען אויפן ווארט, האב איך אייך געהערט דערצעהלענדיג, אז זייא האבען אליין געזעהן אזעלכע ים־מענשען בייא קאמעדיאנטען, וואס פלעגען געוויינטליך נאך דער קאמעדיע זייא ווייזען יעדערען פאר עטליכע גראשען, נאר היינט האב איך עס דערלעבט צו זעהען מיט מיינע אויגענע אויגען. איך האב מיט גרוים וואונ־דער געוויזען דערויף דעם ערל און ער האט מיר געוויעזען אויף עפעס פראטשקעס, וואס זענין געשטאנען ביים צברעג טייך און געוואשען גרעט .איך ווייז איהם אונ־טען אין וואסער, און ער ווייזט מיר אויבען אויפן ברעג. און ווייל מיר האבען איינער דעם ענדערענס לשון ניט פערשטאנען, האט ער ניט געוואוסט וואס איך ווייז איהם אוי איך האב ניט געוואוסט וואס ער ווייזט מיר, און איך האב פון איהם מכות דעם נארנישט געקענט דערגעהן.

נישט ווייט פונם ברעג לעבין דער שטאדט האט בנימין געזעהן אזא ארט אין טייך, וואו דאס וואסער איז משונה געדיכט, ערטערוויים איז עס פארגלי־ווערט עפים גאר וויא דרילעס און ערטערוויים איז דאס וואסער נאך געדיכטער. פון דעם דאזיגען וואסער פיהרען דיא וואסער פיהרער צו די בעלי הבתים אין דיא הייזער. דאס ווערען דיא געדיכטע דרידלעס צופירט מיט פראסט וואסער אין דער פאס און מען קאכט דער מיט אלע מאלכים. איך אליין, זאגט בנימין, האב דאס געקעבטס פון אזא וואסער געגעסען, איך זאל אזוי עסען פון דער סעודה של לויתן, עס האט געהאט דעם זיעבעטען טעם. א ראסעל פלייש דער פון איז א מאכל מלכים, איך האב אנגעלייגט מיט דעם וואסער פולע קעשענעס און געהייסען טענ־

רערלין מאכען דערפון א פעקיל מחמת אויף אונזער ווייטער נסיעה אין ימים און אין מדבריות קען עס זעהר גוט צוניטץ קומען.

לוסטיג און פרעהליך זענין איינמאל נאך מיטאג אונזערע פארשוינען גע־גאנגען נישט וויים פון דער שטאדט, האבען געלאכט, געשפאסט, געקוקט איינער דעם אנדערען אין דיא אויגען אריין און עפים זעהר שטארק הנאה געהאט. עס האט אויסגעזעהן נאר וויא א פארליבט פאר פאלק באלד נאך דער חתונה, וואס שפאצירט זיך פריי אויף דע סגרינעם גראז און קוויקט זיך מיט איטליכס ווארט מיט איטליכען קוק. נאר וואס זשע איז מיט אונזערע פארשוינען עפים אזוי דיא שמחה געוועזן? פארט וואס האט זיי עפעס אזוינס משונה הנאה געטאן אזש זייא האבען געשפרונגען אונטערגעזונגען און געמאכט אנשטעלען וויא דיא ריינע משוגענע? אט וואס רבותים, בלי נדר מארגען איז בייא זייא ביידע געבליבען צו פארלאזען גלופסק און אין א גוטער שעה צו זעגלען העט אהין.... און וויא זייא געהן זיך דא אזוי לעבעדיג פרעהליך קומט זיי אונטער פלוצלים א פוהריל, אויפ'ן וואגען זיטצען צווייא יודליך, איינער טרייבט אן און דער אנדערער זיטצט אנגע־בויגען אויף דער זייט, דאס היטעל איז אחים פארריקט און האלט אין מויל א שטריעלע, זעהר גוטע סמנים, אז דאס יודיש קעפיל טראכט דערנסמאל עפים איין אויבער־הסברהלע און דרעהט זיך משונה שטארק. דיא צווייא יודען האבען אנגע־קוקט אונזערע לוסטיגע פארשוינען, זייא בעטראכט פון קאפ ביז דיא פים און זיך אריינגעלאזט דערנאך מיט זייא אין א שמיעס. דיא ערשטע שאלה איז וויא דער שטיינער איז געוועזן: פון וואנען זיינען עס יודען? דערנאך מה שמיכם? און דערנאך דאס איבעריגע צעטיל שאלות, וואס יודען פרעגען געוויינטליך איינער דעם אנדערען ביים ערשטען בעגעגעניש. מעחר האבען אונזערע פארשוינען נישט בעדארפט. זייא האבען געעפענט א מויל און זיך גענומען דערצעהלען אלסדינג וויא מען זאגט וואס אויף דער לונג דאס אויף דער צונג. דיא יודען האבען זיך אנגעקוקט מיט א שמייכעלע, זיך געשושקעט אביסיל און דער יוד מיטן פארריקט היטעל אי מיט דעם שטרייעלע אין מויל האט דערבייא געמאכט: עט, נישקשה עס וועט אפלויפען, גאר אין ערגסטען פאל איז נאך עטליכע ממתקים...

— וויסט איהר וואס? האבען דיא יודען צום סוף זיך אנגערופען אונזער שטאדט מעג חלעבין אויך דיא זכיה האבען צוזעהען בייא זיך אזעלכע צווייא פיינע מענשען, מיר בעטען אייך זעהר שיין, אט חלעבין טהוט אונז אן דעם כבוד און זעצט זיך זייט מוחל, באלד טאקי מיט אונז אויף נישט לאנג געטענהט. מיר

זענין אייך ערב אז מען וועט אייך בייא אונז זעהר שיין צונעהמען מיט עסין מי טרינקען און מיט וואָס נאָר מעגליך.

— מיר וואָלטען עס אייך בנאמנות צוליב געטאָן, האָט בנימין געענטפערט. נאָר בייא אונז איז געבליבען מאָרגען בלי נדר פון ראנען זיך צולאָזען מיט דעם וואסער.

— האָט נישט קיין פאראיבעל, האָבען דיא יודען געזאָגט, איהר רעדט חלע־בין נארעשקייטען. אויף מיר א וואסער דיא פיאטיגנילעווקע! זיא איז מחילה א פישגריבעל, א טינוף, א פארשטונקענע בלאָטע, א פארצוויטעטע פארשימעלטע לוזשע. בייא אונז האָט איהר דעם דניעפער, וואָס פאלט גלייך אין ים אריין. פון אונז וועט איהר טאקי אם ירצה השם גיך און געשווינד קומען אהין אין אייער רוהע אריין. עקשנט זיך נישט חלעבין, היידא ארויף אויפן וואָגען.

וואָס זאָגסט־דוא סענדעריל? האָט בנימין זיך אָנגערופען, לאָמיר אפשר טאקי דיא יודען צוליב טאָן און פאָהרען.

וואָס פאר א דאגה איך האָב, האָט סענדעריל געענטפערט, אז דוא ווילסט פאָהרען זאָל זיין פאָהרען.

עס האָט נישט גדויערט לאנג זענין אונזערע פארשוינען שוין געזעסען אין וואָגען שטארק צופרידען אויף דעם כבוד, וואָס מען פארבעט זייא צוגאסט און האָבען זיך פירגעשטעלט גדולות. א וועג האָבען זייא געהאט זעהר א פרעהליכען. דיא יודען האָבען אויף זייא געהאט איין אויג און פשוט געהיט זייער טריט, האָ־בען זייא צוגעפילעוועט מיט עסען און טרינקען אזוי וויא א קינפעטערין. אונזערע פארשוינען האָט זיך אזוינס אין זייער לעבען ניט געחלומט. אויף דעם צווייטען טאָג פארנאכט זענין זייא אָנגעקומען בשלום קיין דנעפראָוויץ. דיא יודען זענין מיט זייא פארפאָהרען אויף א סטאנציע און געמאכט פאר זייא א גוטע וועטשערע.

— היינט זענט איהר פון א וועג מיד, שעלפעדיג, האָבען דיא יודען געזאָגט, בכן איז גלייכער איהר זאָלט זיך לייגען פאר פריה אויסרוהען. מאָרגען אם ירצה השם, אז איהר וועט אויפשטעהן געזונט, פריש און שטארק, וועלען מיר אייך פיהרען צו עטליכע גרויסע לייט, פארוואָרפען פאר אייך א גוט וואָרט, און אז זיי וועלען אייך אויפנעהמען זענט איהר שוין פארזאָרגט מיט אלע אייערע הצטרכות און וועט קענען גיך און באלד מאכען אייער ווייטע נסיעה. א גוטע נאכט!

— א גוטע נאכט, א גוט יאהר! האָבען אונזערע פארשוינען געענטפערט, באלד טאקי האָבען זייא אָפגעלייענט קריאת־שמע, זיך געגלעט אביסיל דעם ביי־

בעל. געגענעצט, געקראצט זיך וויא דער שטייגער איז און זיך געלייגט מיט א פרעהליך געמיטה שלאפען.

וויא מען פיהרט אונזערע פארשוינען אין באד.

— גוואלד וידוי, האטש אפזאגען ווידוי! האט סענדעריל פונם שלאף גישט מיט זיין קול געשריגען און אויפגעוועקט מיט זיין געשרייא בנימינין.

בנימין איז נישט טויט ניט לעבעדיג אראפגעשפרונגען פון זיין געלעגער, האט אין דער גיך אפגעגאסען נעגעלוואסער און איז צוגעלויפען צו סענדערלין זעהען וואס טהוט זיך מיט איהם אזוינס. אין דרויסען האט אנגעהויבען צו שיינען אויף טאג און אומעטום איז געווען שטיל, מען האט נאר געהערט א חראפען פון שלאפעדיגע מענשען אין דעם גאנצען שטוב. איטליכער האט געחראפעט אויף זיין שטייגער: דער אויף א קול פון א באנדורע, יענער אויף טרומייט, איינער האט עס געמאכט שטיל בקצור, דער אנדערער האט עס געצויגען העכער העכער אויף דרייא גארען, דערנאך אויסגעלאזט מיט א דרעה, מיט א בייזער, וויא איי־נער פרעגט א שטארקע קשיא, און צוגעפויקט מיט דיא באקען. אין איינעם איז עס געווען א נאזענקאנצערט, אין וועלכען דיא נעזער האבען געטרייא געארבייט אויף אלע כלים און צוגעשפילט לכבוד דיא בעריהמטע דנעפראָוועצער וואנצען בשעת זייא האבען געשמאק געגעסען דיא שלאפענדיגע און געטרונקען זייער בלוט — יודיש בלוט! דנעפראָוויץ האט א לאנגע צייט געפאסעט איהרע וואנ־צען, איהרע מענשען פרעסער דארט אין דער שרעקליכער פארוויערקע, און דער וויסטער אפגעזונדערטער יודישער אכסניא, וואו א וואנץ אין עפיס א קווארטאל איז אלץ אהינצו געקראכען און געזויגען און געצאפט יודיש בלוט... קומענדיג קיין דנעפראָוויץ איז שוין א יוד מוכן ומזומן געווען אז ועט איהם קאסטען אביסיל בלוט און אחן אזא כאבאר איז גאר קיין סברא נישט זיך אויסצודרייען. בייס שוין בייס דוא „דנעפראָוועצק", שטינק שוין שטינק דוא וועגצעלע, שרייב שוין שרייב דיינע בלוטיגע צייכענס און טראג זיך געה דיך צו אלדע שווארצע יאחר! —

— וואס שרייעסט דוא אזוי סענדעריל? האט בנימין איהם געפרעגט צו־געהענגריג צו זיין געלעגער, אוודאי א וואנץ האט דיך געמוזט שטארק א בים

טאָן ? א שרעק וויפיל דאָ איז וואנצען, זייא האָבען א גאנצע נאכט מיך נישט געלאָזט איין אויג צוטאָן ערשט נישט לאנג וואָס איך בין אנשלאָפען געוואָרען.

— אי—אי גיכער, לאָמיר גיכער אנטלויפען ! האָט סענדעריל געשאַיגען נאָך אלץ פארדולט.

— גאָט איז מיט דיר סענדעריל ! וואָס רעדסט־דוא ? מילא מה רעש אז א וואנץ גיט א ביס ? דארויף איז זיא דאָך א וואנץ און דוא ביסט א מענש...

סענדעריל האָט אקעגען א פּאָר מינוט אָנגעקוקט בנימינין וויא צומישט, דערנאָך זיך אויסגעריבען דיא אויגען און געזאָגט מיט א זיפץ.

— אוי עס האָט מיר זיך געחלומט זעהר א שרעקליכער חלום ! הלוואי דער־פון זאָל זיך גאָרנישט אויסלאָזען.

— עס, מאלע וואָס א מענשען חלומט זיך א מאָל. האָט בנימין געמאכט. מיר האָט זיך היינט אויך געחלומט עפּיס א פּיפּערנאָטער קומט צו מיר געשווינד צו, קוקט מיר שטארק אָן און זאָגט צו מיר : איהר זיינט עס רב בנימין פון טונע־יאדעווקע ? קומט, זייט מוחל, מיט מיר אהין, אהין, אלכסנדר מוקדון שטעהט דאָרט מיט זיין חיל. און חלשט מיט אייך זיך צו בעקענען. איך גיב מיך א לאָז, דער פּיפּערנאָטער לויפט פאָראויס, איך נאָך איהם. „איהר לויפט אָהן עין־הרע, געשווינד וויא א פייל אויסען בויגען, איך קען אייך גאָר נישט אניאָגען" הער איך עמיצין שרייענדיג הינטער מיר, איך קעהר מיך אום און דערזעה אלכסנדר מוקדון. אדוני מלך ! שרייא איך, האפּ איהם בייא דער האנד, קוועטש און קוועטש, עס פארגעהט מיר אָבער פּלוצלים אין דער נאָז עפּיס א מין שרעקליכער געשטאנק טאקי גאָר צום חלשען. איך האפּ מיך אויף און פיהל אין דער האנד א צוקוועטשטע וואנץ.... טפוי, זאָל עס ווערען ! אָט שפּייא חלעבין דרייא מאָל אויס סענ־דעריל און פארגעס דיין חלום. וואָס האָט דיר אזעלכעס זיך געחלומט ?

טפיא, טפוא, האָט סענדעריל בתמימות דרייא מאָל אויסגעשפּיגען און דערצעהלט זיין חלום :

מיר האָט זיך געחלומט ווי איך געה מיר גלאט אזוי אויף דער גאס און פארגעה מיר העט ווייט. פּלוצלים גיט מען מיך פון הינטען א חאפּ און מען ווארפט מיך אין א זאק אריין, מען טראָגט מיך אזוי אין דעם זאק, מען טראָגט מיך מען טראגט ביז מען האָט מיך ערגיץ עפּיס פארטראָגען. איך פיהל וויא עמיציר בינדט דעם זאק אויף און דערלאנגט מיר א פּאטש, טאקי וואס פאר א פּאטש הייסט אז צווייא ציין זענין מיר ארויסגעפאלען. דאָס האָסט־דוא דיר ערשט איין אדאָרויף, הער איך וויא מען זאָגט, אין גאנצען וועל איך דיר סיליקין שפּעטער. איך גיב א

בליק, מיין ווייב אין א ספאדיק שטעהט מיר אקעגען שטארק אין כעס דיא אוי־
גען ברענען איהר וויא א העליש פייער און פונם מויל זעטצט איהר ארויס א שוים.
ווארט נאר א ביסיל ווארט, תכשיט מיינער, זאגט זיא מיט א בייזען געלעכטער,
איך וועל געהן נעמען דיא קאטשערע און דיר ווייזען וואס פאר א גאט מיר האבען,
וויא זיא געהט נעהמען דיא קאטשערע אז מיינער האפט דיא פיס אויף דיא פליי־
צעס און אוועק, אוועק, אוועק, איך לויף, איך לויף און קום צו לויפען אין עפעס א
קרעטשמע. אין דער קרעטשמע איז פינצטער, גליטשיק, נישטא קיין נפש. איך
לייג מיך אין א ווינקעל, מאך צו דיא אויגען און שלאף, וויא איך שלאף קומט
דער זיידע רב סענדעריל עליו השלום צו מיר צוגעהן, זעהר אומעטיג, מיט פאר־
וויינטע אויגען און זאגט: סענדעריל מיין קינד שלאף נישט! וויא גאט אזי דיר
ליב סענדעריל שטעה אויף! שטעה אויף סעטדעריל, סענדעריל און לויף פון דא־
נען אזועק! אוועק סענדעריל וואהין דיא אויגען טראגען, דוא ביסט אין א סכנה!
איך וויל אויפשטעהן אבער איך קען מיך נישט ריהרען, גלייך וויא מען האלט
מיר צו. איך נעהם מיך צום קאפ און טאפ אויף מיר אן עפעס א קאפקע. הע,
הע, איך בין גאר נישט סענדעריל, איך בין מחילה גאר א יודענע, אהן א סימן
בארד, טראג עפעס א מין ייפע און מיין בויך, מיין בויך, נישט פאר קיין אידען
געדאכט, טהוט מיר שרעקליך וועה, נישקשה, רופט איינער עפעס זיך אן,
ביי איין ערשטלינג געהט עס תמיד אביסעל שווער צו. אוי פעטער, פעטער!
שריי איך אין איין אטהעם, ס'איז גאר ניט פאר מיינע כוחות, אט, אט פאל איך
חלשות. א קילאק אין דער פאטיליציע איז.דערצו זעהר א גוטע סגולה, דער מיט
קען איך דיך מינטערען, זאגט דער פעטער, און לאזט מיך טאקי אראפ עטליכע
קולאקעס, נא דיר פאר פריהער, פאר איצונד, אי פאר שפעטער, מאכט ער דערביי,
דרייעט זיך אוים און ווערט פארשווינדען. איך ליג אין איינע צרות ליג און ליג
ביז גאט העלפט מיר איך גיב מיך א ריס מיט גוואלד און שטעה אויף. איך לויף
צו גיך צו דער טהיר, זיא איז פארשפארט, איך קלאפ, קלאפ און קלאפ, אומזיסט
דיא מיה. פלוצלים שפרינגט דיא טהיר זיך אויף און וויא איך שטעל ארויס א פוס
חאפען מיר גזלנים און פיהרען מיך אוועק עפים אין א חייל, דארט נעהמען זייא
ארויס א חלף און ווילען מיך קוילען, וויא זייא האלטען דעם חלף מיר אויפן האלז
שרייא איך גוואלד! לאזט מיך האטש אפזאגען ווידוי! אט דאס האסט־דוא דיר,
בנימין, מיין חלום, הלוואי ער זאל זיין צו גוטען.

— שפייא אוים, סענדעריל, נאך דרייא מאל, חאט בנימין איהם איין עצה
געגעבען, און שלאג דיר דיין חלום פונם קאפ ארוים. איבעריגענס אויב דוא ווילסט

שטעה אויף ס'איז שוין טאָג און זאָג עטליכע קאפיטעל תהלים.

סענדעריל איז מיט א זיפץ אראָפּ פון זיין געלעגער, האָט אפּגעגאָסען נעגל־וואסער, אָנגעטאָן זיין חאלאטעל און ארויסבעקומען זיין תהילים עברי טייטש. עס האָט זיך אויפגעמישט דאָס צעהנטע קאפיטעל ביי וועלכעס ער האָט געהאלטען און ער האָט מיט איין אומעטיגען ניגון אָנגעהויבען:

וואָס שטייעסט־דוא גאָט פון ווייטען.
פארבאָרגסט־זיך אין שלעכטע צייטען?

זיין ניגונדיל איז געוואָרען טרויעריגער און ריהרענדיגער ווייטער אביסיל ביים
דיא דאָזיגע פסוקים:

ער זיצט אין ערגיץ א פארטייעט אָרט,
אין שטילען טויט ער דעם עהרליכען דאָרט.
דיא אויגען דרעהען איהם זיך הין אי צוריק,
אויפן אָרעמען האָבען זיי א שטארקען קיק.
וויא א לייב אין זיין נאָרע לויערט אויף ער,
ער לויערט צו חאפּען דעם אָרעמען אחער.
דערלאנגט דעם אָרעמען שוין טאקי א האפּ,
אבי מיט זיין נעץ א ציה נאָר א קלאפּ:

אז סענדעריל האָט אָפּגעזאָגט תהלים איז שוין געוואָרען רעכט טאָג, אלע מענשען אין שטוב זענין שוין אויפגעשטאנען. א גרויסער סאמעוואר וויא א קע־סיל האָט שטארק געקאָכט אויפן טיש און דער עולם האָט געטרונקען טהע, בנימין און סענדעריל האָט מען אויך געגעבען צו גלעזליך ווארעמס, זייא האָבען אביסיל זיך דערפרישט און פרייליכער געוואָרען. דיא שטוב וואָס פריהער אביסיל איז זי געווען א ספּאלניע דערנאָך א טשאינע איז פּלוצים געוואָרן א קלייזעל. עס האָ־בען זיך פארקאטשעט ארבעל, זיך ענטפּלעקט נאקעטע יודישע אָרעמס: רויכיגע, גלאטע, דארע, פעטע, שווארצע, ווייסע, טונקעלע פון אלערלייא קאָלירען און גע־שטאלטען, איטליכער אזוי אריין אין טלית און תפילין און געגעבען א דאווענען. אונזערע צווייא יודען האָבען געדאווענט געשמאק, זיך געפּיעסטעט, געקרימט, געמאכט הנדליך און פּיסקעליך וויא אמת צובראָכענע יודען, זייא האָבען אוועק־געטענעט מיטן רבונו של עולם אליין: טאטעניוא! פּאָטערזניוא! און שיחות גע־מאכט אין דאווענען מעהר פון אלע אנדערע. נאָכן דאווענען האָבען זייא גענומען צו קעלעשקעליך שליש, א זופּ געטאָן פריהער, זיך פּאָסמאקעוועט און אויף דער נאָז זענין אריסגעטרעטען רויטגלאנצענדינע ווימפּערליך, דערנאָך האָבען זייא

געמאכט צום גאנצען עולם לחיים, לחיים און צוגעווינטשעוועט: דער אויבער־שטער זאָל שוין רחמנות האָבען אויפֿן כלל ישראל נעביך! האָבען פֿארגלאָצט דערבייא דיא אויגען, געטאָן א שטילען זיפֿץ און ארייגעגאָסען אין זיך דאָס קעַ־לעשקיל. א סימן, דאָס זענין געווען נישט קיין פּראָסטע יודען, נאָר פרומע, כשרע, שיינע יודען.

איינער פֿון דיא דאָזיגע שיינע יודען איז דער ווייל אוועקגעגאנגען אין דער שטאָדט און האָט זיך דאָרט פֿארזאמט אקעגען א פּאָר שעה. אז ער איז צוריק געקומען האָט דער חבר זיינער איהם ארייגעקוקט אין פּנים, וואָס האָט בעשיינ־פּערליך געלויכט, און ביידע זענין געווען זעהר צופֿרידען. זייא האָבען געהייסען גרייטען צום טיש זיך געגאנגען וואשין און איבערגעקוקט פֿריהער דיא קוואָרט וויא דער שטייגער איז פֿון שיינע יודען, האָבען געבעטען אונזערע פֿארשוינען זאָלען אויך זיך וואשען און מוחל זיין זעטצען זיך מיט זייא אין איינעם עפּיס איבערצובייסען. ביים טיש זענין זייא געווען לוסטיג, האָבען געלויבט דיא בעל הביתטע פֿאר איהרע גוטע מאכלים און משונה פֿון איהר הנאה געהאט. זייא האָ־בען זיך ארייגעלאָזט אין א שמיעס, גערעדט מכח דעם כלל יודען וויא ס'איז שוין מאקי צייט זייא זאָלען נעביך אויפגעריכט ווערען, פֿאר וואָס קומט אזא פֿאָלק, אזא טהייער פֿאָלק זאָל נעביך אזוי פֿארשווארצט ווערען? זייא האָבען זיך צולאָזט אין דיא שבחים פֿון דיא כנסת ישראל, געלויבט אין טאָג אריין דאָס יו־דיש קעפּיל. וואָס קענען דאָס יודען נישט? אלע חכמות פֿון דער וועלט, וויא דער טעלעגראַף, אייזענבאנד און נאָך אזעלכע זאכענישען געפֿינט מען נאָך גאנץ לאנג בייא יודען, נאָר דאָס אלסדינג אָבער איז נאָך פֿון דיא קלייניגקייטען דער עיקר איז גאָר עפּיס אנדערש. דאָס פּינטעלע דאָס פּינטעלע אָט וואָס דער עיקר איז....

זייא האָבען זיך ארויפגעהאפּט אויף דיא אפּיקורסים, אויף דיא היינטיגע מאָד־נע געלערנטע, פֿארשאָלטען זייא דאָס געביין, געשפּיגען קלעק אויף זייא אין גאנצען און אויף דיא שקאָלעס, וואָס מען לערנט דאָס טרפה־פּסול אָהן א היטעל. באלד וועט מאקי זיין א פּרק משניות א רעגדיל און א פּראָשענע אָנשרייבען א גילדען. אוי איז היינט א וועלט, א שיינע וועלט חלעבין!.... אזוי האָבען זייא פֿון אונזערע פֿארשוינען. מיר ווינשען אייך, האָבען זייא געזאָגט, השם־יתברך זאָל חסד טאָן און ממלא זיין דאָס אלסדינג, וואָס מיר בעגעהרען אין אייך צו זעהען, בנימין איז געווען אויף דעם זיבעטען הימעל פֿון אזא ברכה, דער צו איז ער נאָך געווען, וויא זאָגט מען עפּיס, אביסיל פֿארלעקט, ער האָט געפּעגט א מויל און גערעדט פֿאר פֿייער אי פֿאר וואסער.

— ווייסט איהר וואס רב בנימין, רב סענדעריל ? האבען דיא יודען געזאגט צוצויגען, נאכדעם אז זייא האבען זיך יאויפגעהייבען פונם טיש, מיר וועלען זיך והג זיין בפשטות וויא פראסטע יודען, אזוי וויא אונזערע עלטערען האבען זיך נוהג געווען נאך א וועג וועלען מיר זיך אלע געהן אין מרחץ אריין, צופארען דיא ביינער. איהר וועט זיך מעגען דארט אפשערען אדער אפגאלען, איהר וועט חלע־בען ווערען גאר אנדערע מענשען, און נאך'ן מרחץ וועלען מיר זיך נעהמען צו אונזערע עסקים. אזוי טאקי בנאמנות, אזוי וועט בפשטות טאקי זיין גוט. ס'איז אפשר אביסיל נישט חיינטמאדעש, בייא דיא אפיקורסים מעג זיך א מרחץ אויס־קומען עפים נישט שיין, נאר מיר זיינען אבער נישט קיין געבולבעטע, אט לאמיר זיך נוהג זיין וויא אונזערע זיידעס פארצייטען !

פון א מרחץ זאגט זיך א יוד קיינמאל נישט אפ. דאס וואס א שיינק פאר די פויערען, א טייכעל פאר גענז און קאטשקעס, דאס איז אין הונדערט גראדען נאך מעהר דיא באד פאר יודען. דעם טעם וואס א יוד פיהלט אין א באד קען עס קיין אומה ולשון גאר נישט פיהלען. דיא באד האט בייא איהם א גרויס שייכות מיט זיין רעליגיע, מיט זיינע אינוועגדיגסטע געפיהלען און מיט זיין סעמיינעם לעבען. קיין יודישע נשמה ריהרט זיך נישט פונעם הימעל ארייצוקריכען ערגיץ אין א בויך, מען קען זיא נישט נעהמען, איינבעטען דורך קיין שום זאך, סיידען נאר דורך א באד. דא איז דיא גלאוונע אגענטסטווא, דיא צענטראלע קאנטאר צווישען דעם הימעל מיט דער ערד, איידער א יוד ווערט נאך געבוירען, איידער נאך עס ווארפט זיך אין איהם איין אבר, ווייסט מען שוין פון איהם אין דער דאזיגער קאנטאר פונם בעדער מיט דער בעדערקע ביז דער טוקערקע און דער ביטעלמא־כערען. דיא נשמה יתרה שבת און יום טוב פיהלט אין זיך נישט אזוי א יוד וועו ער שווייגקט זיך פריהער נישט אפ אין באד, אהן דעם איז ער עפים אלטגעבאקען, נישט פריש. קוקט אן א יודען פרייטאג קומענדיג פונם מרחץ, ער בליהט, ער איז איינגער מיט עטליבע יאהר, דער אידישער פונק ברענט אין איהם און לייכט פון זיינע אויגען, אלע זיינע געפיהלען זענין עפים שארפער, פרישער, דער ריח פון דיא געפילטע פיש אי פון דעם איינגעפריעטען צימעס פארגעהן איהם וויא קטורת אין דער נאז, זיא שמעקט, שמארעט און איז מקבל טענוג. עס זינגט זיך איהם עפים אויפן הארץ, ער גיט קאנצערט אין טראפ, קנאקט וויא א סאלאווייא שיר השירים, צופיעסטעט זיך דארט וויא א קינד, צופלאקערט זיך, צוהיצט זיך און איז האלב אויף יענעם עולם.... אין באד קומט א יוד וויא אין א פאטערלאנד, וויא אין א פרייער מדינה, וואו איטליכער האט א גלייכע דעה. וואו עס שטעהט

פאר איהם פרייא צו דערגרייכען גלייך מיט אנדערע א הויכע שטופע — ארויפ־קריכען אויף דער אויבערשטער באנק. דער מינטערען זיין פאראומערטע נשמה, הָאטש אויף א שעה אויסגלייכען זיינע ביינער און אראפּ ווארפען פון זיך זיין פעקיל דאגות און יסורים. אָט וואָס א באָד איז בייא יודען!

דעריבער איז דער פלאן פון אין מרחץ געהן אונזערע פארשוינען געוועזען שטארק לרצון, זייא האבען נישט געמאכט קיין גרויסע הכנות און אין עטליכע מינוט ארום זענען זייא שוין געגאנגען מיט דיא צווייא שיינע יודען. אונזערע פארשוינען האבען זיך פירגעשטעלט א באָד וויא געוויינטליך א מרחץ איז אין דיא יודעשע שטעטליך, עפּיס א מין בנין, שווארץ, פארשמירט פון דרויסען, בארג אראפּ ערגיץ אין א העק מיט א שווערען צוטריט אהינצו אויף שמאָלע צובראָכענע קלאטקעס, און אז דיא יודען זענען צוגעקומען צו א שיינעם דרייא גאָרענדיגער מויער, סאמע אין דער מיט גאס, און געזאָגט אָט דאָס איז דיא באָד, האבען זייא פאררייסען דיא אויגען און געקוקט שרעקליך פארוואונדערט. איהר זענט נאָך טאַקי גאָר אמתע תריצען, האבען דיא יודען פון זייא געשפאסט, קומט, זייט מוחל אינווענינ וועט איהר נאָך עפּיס שעהנערעס זעהן.

אריינקומענדיג אין דער פערערניע האט אונזערע פארשוינען פארשיינט אין דיא אויגען דער געמאָהלטער פּאָל מיט דיא אויסגעשפרייטע סטעזשקעס. עס האט זיך זייא אויסגעדאכט, אז זייא זענען אין דעם פארצויבערטען שלאָס, וואָס אין בבא מעשה און אין טויזענט מיט איין נאכט. באלד וועלען פרינצעסענס, בת־מלכות זייא מקבל פנים זיין, זייא וועלען זיך דאָ וואויל טאָן און לעבען אויף וואָס דיא וועלט שטעהט. נאָר אָנשטאָט דיא בת־מלכות איז צוגעגאנגען צו זייא א סאָלדאט מיט אייבעליך און האט שיין פיין זייא געלאָזט בעטען זיך אויס צר טאָן, טהוט זיך זייט מוחל אויס, האבען דיא שיינע אידען צו זיי געזאָגט, מיר וועלען דערווייל אריינגעהן אהין בעצאָלען באָד געלד. נישקשה איר וועט דאָ האָבען א גוטע שוויטצבערעל.

אז אונזערע פארשוינען האבען זיך אויסגעטאָהן האבען זיי פארנומען זייער פעקיל זאכען וויא דער שטייגער איז, אוים צופּרודען עכ. קיין טויט, העמדער האט אין זייער גאָרדאָראָבע זיך נישט געפונען, זייא האבען אוועקגעטראָגען א העמד עטליכע וואָכען, עס פערשטעהט זיך אז עס האט זיי נעביך געביסען און דאָס פּרודען איז זייא געווען טאקי נייטיג אין לעבען אריין. נאָר דער סאָלדאט האט בייא זייא אוועקגענומען דיא זאכען און זייא אריינגעפיהרט אין א חדר אריין. דער חדר איז געווען אויסגעמעבעלט מיט בייכליך, ארום א גרויסען טיש זענען

דאָרט אויף שטולען געזעסען מענשען פיין אָנגעטאָן. אונזערע פארשוינען האָבען זיך ארומגעקוקט אין אלע זייטען, זיי איז שטארק קשה געוואָרען וואו גיסט מען דאָ אויפן שטיין און וואו װעלען זייא דאָ שוויצען?

— צי טוט זשידאָווסקי באניא? האָט סענדעריל א פרעג געטאָהן נאָכדעם אז בנימין האָט איהם א שטורך געגעבען און איהם געהייסען נישט מאכען דאָ קיין פיעל שיהות און פרעגען.

איינער פון דיא לייט וואָס ארום טיש איז צוגעגאנגען, האָט אָנגעקוקט אונזערע נאקעטע פארשוינען, וואָס זענין נעביך דאר אויסגעדיייוועדט, אָהן א לוים פלייש נאָר הויט און ביין, און געמאכט מיט זייא עפּיס א שמיעס אויף מאָסקאָוויטערש.

— הא, וואָס זאָגט ער דאָ עפּיס, סענדעריל? האָט בנימין געפרעגט.

— איך זאָל דאָס אָנהייבען פארשטעהן א וואָרט! האָט סענדעריל געענט־פערט און געמאכט מיט דיא אקסלען. נאָט אייך מישטעהנס געזאָגט א לשון! עפּיס זאָגט ער אלץ בילעט, בילעט.

— א—א נארעלע, האָט בנימין זיך אָנגערופען, וואָס פארשטעהסט דוא דאָ נישט נארעלע? דאָס איז דער בעדער, ער פרעגט בייא אונז א בילעט, וואָרים אין אזא באָד מוז מען געהן אויף בילעטען. זאָג איהם אז דיא יודען האָבען שוין דאָך דאָ פריהער בעצאָהלט פאר אונזערע בילעטען.

— יאק־זשע פאני, טייע זשידקי אָווזשע דאלי טומעטשקא זא.....

האָט סענדעריל א רעד געטוען און איז פלוצלים געבליבען וויא דערוואָר־נען, נישט געקענט אויספיהרען וואָס ער האָט געוואָלט זאָגען.

— זא בילעט פאני כטייטש זשידקי להבדיל פאני זאַפלאַטיל! איז בנימין ארויס אויף זיין לשון און האָט פערקלעהרט דיא זאך גאנץ קלאָהר, קיין אין שאוף.

דער דאָזיגער מענש וואָס איז פריהער צוגעגאנגען צו אונזערע פארשוינען האָט א מאך געטאָן מיט דער האנד און מען האָט זייא באלד אריינגעפיהרט ווייטער אין א חדר, וואָס דאָרט איז מען, כפי זייער מיינונג, מחויב געווען א פנים צו שוויטצען געשמאק....

אז מען האָט בנימינ'ן מיט סענדערלין שפעטער אביסעל מיט א צייט ארויס־געפיהרט אויף דער גאס איז שווער געווען זייא צו דערקענען אזוי פארענדערט זענין זייא נעביך געוואָרען: אפגעגאָלט פון פאָרענט, אָהן בערד אָהן פאות, דיא אויגען פארדרעהט, נאָר גלעזערנע, אויף דעם שטערען קאלטע גרויסע טראָפען

שוויס, א וואָלקען א חמאָרע אויפן גאנצען פנים, איינגעגנורעט, איינגעהויקערט מיט א דראָזש איבער דעם גאנצען לייב און ארום זייא סאָלדאטען, אויפן הימעל האָט זיך אָנגערוקט א שווארצע פיסטערע חמאָרע. א בליץ האָט מיט א מאָל בע־לייכטעט די דאָזיגע קומפּאניע, באלד דארויף האָט א דונער געגעבען שרעקליך שטאַרק אז אלע זענען פארציטערט געוואָרען. עס האָט זיך אויפגעהויבען א שטורמווינד, רעדליך שטויב האָבען זיך געטראָגען וויא דיא רוחות, פארחאפּט אויפן וועג מיכט, שטרויא, בלעטליך אי שטיקליך פאפּיר, אלע אין איינעם האָ־בען געטאנצט עפּיס א משוגענעם טאנץ און זיך געדרעהט געדרעהט אלץ אין דער הויך ארויף ארויף.... דיא טשערדע פונם פעלד איז געלויפען אומרוהיג מיט א געשרייא און א רעווען וויא א סטאיע הונגעריגע וועלף וואָלטען זיא נאָכגעיאָגט. עס האָט געשטורעמט, געבליצט, געדונערט גלייך וויא דער אויבערשער איז שטאַרק אויפגעבראכט געוואָרען אויף דער זינדיגער ערד און אויף אלסדינג וואָס דאָ געהט פיר, ער האָט זיך אָנגעחאפּט ביים קאָפּ, געבליצט מיט זיינע צאָרענדיגע אויגען, געהילכט און געשריגען, אי, אי! מיט זיין דונערדיגען קול, עס האָט צום לעצט א זעטץ געטאָן משונה א שרעקליכער דונער, פון הימעל האָט אראָפּגעקאָ־פּעט וויא טרעהרען גרויסע טראָפּענס רעגען, וואָס איז זייא האָבען זיך אויסגע־מישט טראָפּען נויט שוויס און בלוטיגע טרעהרין פון אונזערע בידנע, אומגליק־ליכע פארשוינען....

אך, בנימין און סענדעריל האָבען גאָר ניט געוואוסט, אז נישט דווקא אין דער מדבר איז א סכנה צו רייזען מחמת דיא ווילדע שלעק, עקדעשען, פּיפּערנאָ־טערען און חיות רעות וואָס דאָרט, נאָר דאָ אין דיא מקומות, דאָ איז עדשט דיא גרעסטע סכנה! יענע צייט ווען אונזערע פארשוינען האָבען געוואנדרעוועט איז געווען דיא שווערע, פינצטערע ביטערע צייט — דיא צייט, ווען איין יוד האָט געזוכט צו דערטאפּען דעם אנדערן און

וויא א לייב אין זיין נאָרע געלויערט האָט ער,

געלויערט צו חאפּען דעם בעזפּאָספּאָרטנע אחער

און איהם אָפּגעבען פאר א פּוימענע, א קרבן פאר זיינע, אָדער פאר יענעמס קינדער! אך, אונזערע פארשוינען נעביך האָבען נישט געוואוסט, אז זייא געפינען זיך שוין טאקי אין דער מדבר צווישין ווילדע בעשעפּעניש אי חיות רעות, און די צווייא שיינע, כשרה יודען זענין גאָר פּיפּערנאָטערען!

אוים כלה און ווידער א מויד.

איטליכער קען זיך משער זיין דיא שלעכטע לאגע פון אונזערע בידנע פאר־שווינען וויא פינצטער און ביטער זייא איז נעביך געווען, מיר פארשפארען עס צו שילדערען, דיא ערשטע צייט זענין זייא געווען וויא צומישט און האבען לחלוטין נישט פארשטאנען וואס מיט זייא טהוט זיך אזוינס. אלסדינג איז פאר זייא גע־ווען פרעמד, אי די סאבראנע, אי דיא סאלדאטען, אי דער לשון און די אלע זאכען וואס מען האט זייא געהייסען טאן. דער שינעל איז אויף זייא געהאנגען וויא א טארבע, ער האט אויסגעזעהן טאקי נאר וויא א ייפע, און דאס היטעל מיש־טעהנעס געזאגט איז געלעגען אויף זייער קאפ נאר וויא א קאפאטע. אנקוקענדיג זיי האט זיך גערעכט עפים איז עס אין גאנצען גאר איין אנשטעל, עפעס האבען צווייא יודען זיך פארשטעלט און מאכען חוזיק פון דיא אלע זעלנער, קרימען זיי זיך נאך און ווייזען פאר איטליכען גאנץ פרייא וויא נארעש מישטעהנעס געזאגט זיי אלע זיינען מיט זייער אלץ מיט אנאנדער. אז אך־און־וועה צום ביקס נע־ביך, וואס ער איז אריינגעפאלען צו אונזערע פארשוינען, בייא זייא אין דיא הענד האט ער גאר ניט געהאט דאס פנים, אקוראט וויא א קאטשערע, אין דיא הענד פון א מאנסביל וואס פארעט זיך אין קיך ביין פריפעטשעק. בייא דער אוטשעניע פלעגען זייא אפארבייטען אזעלכע שטוקעס מיט דיא הענדליך און דיא פיסליך, אז ס'איז געווען נאר א ריינע קאמעדיע, אין קלעפ פארשטעהט זיך, זענין זייא נישט זשעדנע געווען, נאר וואו איז דען, זאגט מען אין דער וועלט עפים א צרה, וואס דער מענש זאל מיט איהר נישט געוועהנט ווערען? נישט נאר דער מענש אפילו אנדערע בעשעפעניש ווערען אויך געוועהנט. בעדארף מען מעהר פרייא ווי א פויגעל איז, פון דעסטוועגען אז מען פאנגט איהם און מען זעצט איהם אריין אין א שטייגעלע, געוועהנט ער זיך צו ביסליך, חייבט אן צו פיקען זערנע מיט אפעטיט, שפרינגט און זינגט פרייליכע ליעדער, גלייך וויא דיא גאנצע וועלט מיט איהרע פעלדער און וועלדער איז פאר איהם דא אין דעם איינגען שטייגעלע. אונזער סענדעריל האט ווייטער טאקי אנגעהויבען מיט זיין לאגע זיך צוגעוועהנען, פלעגט זיך גוט צוקוקען צום מושטיר פון דיא זעלנער און פריווען נאכמאכען זייערע אלע שטוקעס אויף זיין שטייגער. ס'איז געווען א פרייד צו זעהן וויא סענדעריל פלעגט אפט פאר זיך אליין איבערחזרען דעם מושטיר, זיך אויסציהען גלייך וויא א סטרונע, פארדרייסען דאס קעפיל, אנבלאזען דיא פיס־קליך וויא א גבור, חייבען פיסליך און געהן א מארש נאר טאקי וויא איין אנגע־

בלאָזוענער אינדיק, פלעגט זיך דרעהן דרעהן און לסוף פארפלאָנטען דיא פיסליך און פאלען. נאָר אקעגען זשע בנימין אָבער ער האָט מיט אזעלכע זאכען בשום אופן נישט געקענט זיך געוועהנען, ער איז געווען בטבע איינער פון יענע מיני פייגעל, וואָס הייסען וואנדער־פייגעל, דאָס הייסט אזעלכע, וואָס זייער טבע איז אלע יאחר סוף זומער אוועקצופליהען און איבערווינטערען דאָרט אין דיא ווייטע ווארעמע מקומות. דיא טבע צו וואנדערען מאָהנט אזא מין פויגעל אזוי שטארק, אז באם מען האלט איהם דענסמאָל געפאנגען אין א שטייגעל איז איהם נישט ניחא דאָס לעבען, ער עסט נישט, טרינקט נישט, ער דראפעט זיך אויף דיא גלייכע ווענט און זוכט ערגיץ עפּיס א שפּאלט אנטרונען צו ווערען. דיא נסיעה אהין אין יענע ווייטע מקומות, וואָס האָט וויא א ולודנע זיך איינגעגעסען אין בנימינס קאָפּ, וואָס איז איהם געוואָרען דיא צווייטע נאטור, וואָס צוליעב איהר האָט ער אעקגעוואָרפען ווייב און קינדער, דיא דאָזיגע נסיעה האָט איהם נישט געלאָזט רוהען קיין רגע, האָט איהם געבויערט, געפּיקט דעם קאָפּ, זיא האָט אין איהם גע־בורטשעט און אלץ געשריגען: געה ווייטער! געה ווייטער, ווייטער.

דעה ווייל איז אוועקגעגאנגען אזוי דער ווינטער און אונזער בנימין נעביך האָט זיך שטארק געמוטשעט.

איינמאָל אין א שיינעם טאָג נאָך פסח אז סענדעריל האָט בינו־לבין־עצמו זיך געמושטירטאיז בנימין צו איהם צוגעגאנגען מיט אזא שמועס:

— חלעבין סענדעריל, דוא ביסט א יונגעל! דוא שפּילסט זיך און מאכסט עפּיס אזעלכע קונצען וויא א קונדעס. וואָס קען דער פון, איך בעט דיך, דער תכלית זיין? ר פא געסנאָר נישט אז דוא ביסט ברוך השם א בעווייבטער. דער צו נאָך אויך עפּעס א איד היינט צו וואָס פארנעהמסט דוא זיך מי טאזעלכע זא־זאכענישען און לייגסט דרינען דעם גאנצען קאָפּ דיינעם אריין? למאי נפקא מינה צי מיט דער לינקע צי מיט דער רעכטע פוס קרוגאָם, וויא זייא רופען עס דאָרט עפּיס, וואָס מאכט עס אויס?

— וויס איך? האָט סענדעריל געענטפערט, מען הייסט קרוגאָם זאָל זיין קרוגאָם, וואָס פאר א דאגה איך האָב.

— און אונזער נסיעה, זאָג נאָר, האָסט־דוא שוין פארגעסען? גוואלד אונזער נסיעת, אונזער נסיעה אהין, אהין.... לינדענוואָרם, מויל אייזעל, פּיפּערנאָטער! האָט בנימין געערדט צוקאָכט.

— מארש, מארש, מארש! האָט סענדעריל געמאכט און געהייבען פיסליך.

— אז אָך און ועה צו דיר סעגדעריל, און צו דיין מארש ! סע, מעגסט זיך
חלעבין שעמען ! זאָג מיר נאָר בעסער, קונדעס איינער, ועלען מיר מאכען אונזש־
נסיעה ?

— פון מיינעט וועגען אָך ! האָט סענדעריל געענטפערט, אבי מען ועט אונז
נאָר לאָזען.

— וואָס טויגען מיר זייא און וואָס בעדארפען זייא אונז האָבען ? האָט
בנימין זיך אָנגערופען. אדרבה סענדעריל זאָג אליין ביי דיין יודישקייט, אז
באם דער שונא זאָל חס ושלום קומען ועלען רען אזעלכע צווייא איהרע וויא מיר
זיך קענען שטעלען איהם אקעגען ? און אז דוא וועסט איהם טויזענט מאָל זאָגען:
געה דיר אװעק אלא ניט מאך איך פויא, פויא ! וועט ער דען דיך הערען ? פאר־
קעהרטע, ער וויט זיך נאָר אָנהאפען און דיין גליק וועט זיין אז דוא וועסט לעבע־
דיג פון זיינע הענד ארויס. גלוב מיר חלעבין, וויא איך זעה זענין מיר דאָ אין
גאנצען איבעריג, זייא וואלטען גערען געוועזן אונזערער פטור צו ווערען. איך האָב
אליין געהערט וויא דער עלסטער האָט זיך איינמאָהל אויסגעדרוקט אז מיר זענין
טאקי נאָר איין אָנשיקעניש. ווען עס זאָל אין איהם געווענדעט זיין וואָלט ער אונז
שוין לאנג ארויסגעטריבען צו אלדע שווארצע יאהר. און באמת טאקי וואָס טוי־
גען מיר זיי ? איך זאָג דיר סענדעריל, בפירוש, אז דאָס איז גאָר לחתחילה געוועזן
א קרומע זאך נישט קיין גלייכער שידוך. מיר טויגען זייא נישט און זייא טויגען
אונז נישט. דיא יודען וואָס האָבען אונז אין זייערע הענד ארייגגעגעבען האָבען
זיכער געמוזט זייא דערציילען אויף אונז, אז מיר זענין ווילדע גבורים און קענען
טכסיסי מלחמה, טאקי וואָס קענען הייסט. מילא וואָס זענין מיר שולדיג אז דיא
אידען האָבען זיי אָפּגענארט ? למי אונז האָבען די אידען אויך מיאוס אָפּגענארט.
מיר זענין דאָך נאָר מיט דער דעה אהער געקומען עפּיס צונויפצומאכען און לאָ־
זען זיך ווייטער אין ועג אריין. פון טכסיסי מלחמה איז כלל קיין מדובר נישט
געוועזן, איך וועל שווערען אפילו אין טלית אין קיטעל אז דער פון האָט מען אפילו
נישט מזכיר געוועזן. גלאט האפּעניש גילטניש איז דאָך פּשוט שוין קיין יושר ניט,
הערט דאָך שוין טאקי אויף אלסדינג ! — סורץ זייא זענזי ניט שולדיג וואָס מען
האָט אונז אָפּגענארט און מיר זיינען ניט שולדיג וואָס מען האָט זיי אָפּ־
גענארט, שולדיג זענין דאָ נאָר דיא יודען, דיא ליגנער, דיא כלבויניקעס, וואָס
האָבען ביידע צדדים אָפּגעליגנערט. דיא יודען, סענדעריל, דיא יודען זייא אליין
זענין דאָ טאקי אין גאנצען שולדיג, קיינעם בעדארף מען אין דער זאך ניט בע־
שולדיגען נאָר דיא יודען, דיא יודען און נאָך אמאָל דיא יודען !...

— מילא וואָס ווילסט־דו בנימין זאָלען מיר טאָן ? האָט סענדעריל געפרעגט.

— איך וויל האָט בנימין געענטפערט מיר זאָלען זיך לאָזען ווייטער אויף אונזער נסיעה. אויס כלה און ווייטער א מויד! מיר דאכט זיך אז קיינער וועט אונז דאָס נישט פארוועהרען, חן על פי דין וחן על פי יושר טאָר קיינער אונז ניט פארהאלטען, אי וואָס, דוא האָסט מורא טאָמיר וועט מען אונז פאָרט נישט לאָזען, איז דערצו א פראָסטע תרופה מיר זאָלען פון דאנען שטילערהייט אוועקגעהן, וועמענס עסק איז דאָס בייא אונז צו וויסען ? געזעגענען זיך בעדארפען מיר מיט קיינעם נישט.

— איך מיין אויך אזוי, אז געזעגענען זיך איז איין איבעריגע זאך, האָט סענדעריל געמאכט. להייא אז מיר זענין פאר א יאהרען אוועקגעאנגען פון דער היים און קיינעם נישט אפילו ווייב און קינדער נישט געזאָגט האָטש נא.... טעבי!

פון דעם דאָזיגען שמיעס אָן האָבען אונזערע פארשוינען אָנגעהייבען טראכטען ווידער פון זייער נסיעה און זיך אלץ מישב געווען וויא צו מאכען פליטה. אין בנימינין האָבען זיך שטארק צושפילט דיא געבליטען, ער איז געווען שרעקליך אומרוהיג און ארומגעפארעט צוקאָכט וויא א היחן וואָס וויל אין ועטסגע זיך זעטצען אויף אייער, ער איז געווען אזוי פארטיפט אין זיינע געדאנקען אז ער האָט נישט געהערט נישט געזעהן וואָס ארום איהם טהוט זיך, איז פארבייא איהם דורכגעגאנגען עפּיס איין עלטסטער האָט ער מחמס צוטראָגענקייט נישט אראָפּגענומען דאָס היטעל ; האָט ער געהאפּט א פאטש אָדער א זעטץ אין דער פאטילי־צע האָט ער אפילו זיך נישט פארקרימט גלייך וויא נישט איהם מיינט מען ; האָט מען צו איהם גערעדט עפּיס אין עניני המושטיר איז איהם נישט אריין אפילו אין דער לינקער פאה, ער האָט געהערט דאָס וכדומה אזעלכע זאכען אקוראט וויא אין טשערנאָוויטש דיא מגילה. ער האָט אין זינען געהאט נישט מעהר וויא דיא נסיעה און דער קאָפּ זיינער איז געפלוינגען ווייט, ווייט!

איינמאָל שפּעט בייא נאכט אז אלע זעלנער אין דער קאַזארמע האָבען געשמאק געשלאָפען איז בנימין אויף דיא שפּיטץ פינגער צוגעגאנגען צו סענדערלס געלעגער.

— סענדעריל, דוא ביסט פארטיג ? האָט בנימין שטליערהייט געפרעגט.

סענדעריל האָט א שאָקעל געטאָן מיט דעם קאָפּ, אָנגענומען בנימינין פאר דער פאָלע און זענין ביידע שא קימש ארויסגעגאנגען אויפן הויף.

אין דרויסען האָט געבלאָזען א ווארעם ווינטעל, שטיקער שווארצע אי ברוינבלויע וואָלקענס האָבען זיך געטראָגען אין דער הויך, און זיך געצויגען איינע נאָך

דיא אנדערע, גלייך וויא טויזענטער טשיטשאקעס געהן דאָרט מיט אַנגעלאָדענע פוהרען סחורות, און יאגען זיך בעצייטענס אַנצוקומען אין חימעל אויף דעם יריד. דיא לבנה איז וויא א פריקאשטשיק אויף געגאנגען מיט דעם דאָזיגען משונה לאנגען צוג, פלעגט אויף א מינוט נאָר ארויסשטעקען דעם קאָפּ, א קוק טאָן וואָס טהוט זיך אין דרויסען, דערנאָך וויטער אויף א חיבשע צייט זיך באהאלטען און געלעגן איינגענורעט דאָרט ערגיץ אונטער א וואָלקעדיגען לאנטוך, שווארץ אָפּגע־שמירט וויא מיט סמאָלע. אונזערע פארשוינען האָבען אין דער פינצטער זיך גע־לאָזט געהן איבער דעם הויף און שטילערהייט צוגעגאנגען צום פלויט. זייא זענען ארויפגעקראָכען אויף א בארג מיט האָלץ און פון דאָרט איז זייא שוין גרינג גע־ווען ארויפצוקלעטערין אויפן פלויט, פלוצלים האָט סענדעריל זיך א האַפּ געטאָן און געזאָגט בנימינין אין אויער אריין:

— אך בנימין, איך האָב פארגעסען דיא טאָרבע זאָל איך מיך אומקעהרען נעהמען דיא טאָרבע:

חלילה! האָט בנימין געמאכט, אומקעהרען זיך איז א מיאוסע זאַך. אז גאָט העלפט א מענשען העלפט ער איהם אויך אויף א טאָרבע.

— עס קומט מיר איצט פיר, האָט סענדעריל געזאָגט. וואָס דער זיידע רב סענדעריל עליו השלום האָט מיך געוואָהרענט אין חלום, שטעה אויף סענדעריל, האָט ער געזאָגט, און לויף פון דאנען אוועק וואוהין דיא אויגען טראָגען! חלוואי זיין זכות זאָל אונז אצינד ביישטעהן, ער איז געווען טאקי מיטן פולען מויל א יוד, גאָר אָהן שום מלאכות. דיא באָבע עליה השלום פלעגט אלץ דערצעהלען...

נאָך איידער סענדעריל האָט זיך גענומען צו דערצעהלען וואָס זיין באָבע פלעגט אלץ דערצעהלען פון זיין זיידען, האָט זיך געלאָזט הערען א קול פון א זעלנער, וואָס איז דאָרט אין דער זייט געשטאנען אויף דער וואַך. אונזערע פאר־שוינען האָבען זיך צוגעטולעט צום פלויט, איינגעהאלטען דעם אָטהעם, געלעגען שטיל קיין ריהר זיך נישט צו טאָהן און אויסגעזעהן וויא צוויא טרויסע אלטע שמאטעס. שפעטער אביסיל, אז ס'איז ווידער געוואָרין רוהיג שטיל, האָבען דיא דאָזיגע שמאטעס ארויסגעוויזען א סימן פון לעבען און פאמעליך זיך אראָפּגע־לאָזט פונם פלויט. זייא זענען געקראָכען אויף דיא הענד און דיא פיס און זיך גע־ריקט פאמעליך אלץ ווייטער ווייטער, ביז גאָט האָט זייא געהאָלפען אויס צומיי־דען דעם זעלנער וואָס אויף דער וואַך און ארויסצוקריכען אין א געסיל. אונזערע פארשוינען האָבען זיך אויפגעשטעלט אויף דיא פיס, געשטאנען אביסיל צו האפּען דעם אָטהעם און זיך אָנגעקוקט פרייליך מיט פייערדיגע אויגען.

— דיא באָבע עליה השלום פלעגט אלץ דערעהלען, האָט סענדעריל אָנגעהויבען צורייזען. וויא דער זיידע רב סענדעריל עליו השלום פלעגט בחייו אלץ דיינקען פאָהרען קיין ארץ ישראל, פארן טויט האָט ער זיך אויפגעזעצט און געזאָגט מיט דיא ווערטער: אויב איך האָב נישט זוכה געוועזן בייא גאָט פאָהרען קיין ארץ ישראל בין איך בטוח אז איינער פון מיינע קינדער וועט דאָרט זיין. דאָס הארץ מיינע זאָגט מיר איצט, אז דאָס האָט ער געמיינט מיך. הלוואי פון מיין מויל אין גאָטס אויערען אריין!

גאָר פון סענדערילס מויל אָבער איז גאָר אין אנדערע אויערען אריין! קוים וואָס סענדעריל האָט ארויסגערעדט דעם וואונש זיינעם האָט פלוצלים איינער אויף מאָסקוויטערש זייא א פרעג געגעבען: ווער איז דאָ? און אז ער האָט נישט בעקומען קיין ענטפער איז ער געשווינד צוגעגאנגען און ווייטער געפרעגט.

דיא לבנה האָט צום שלימזל, ארויסגעשטעקט דעם קאָפּ פון אונטער א פינצטערען שטיק חמארע און בעלויכטען אונזערע בידנע פארשוינען, וואָס זענען געשטאנען אָהן לשון, טויט וויא דיא וואנד, און דעם עלטסטען זייערען, וואָס האָט זיך שרעקליך געבייזערט, געמאכט מיט דיא הענט און זייא נעביך געגעבען אין טאטען און אין דער מאמען אריין.

אין עטליכע מינוט ארום זענען אונזערע פארשוינען געזעסען וויא ארעסטאנטען דאָרט אויף דער הויפּטוואכע!

ס'איז גאָר נישטאָ אזעלכע ווערטער צו בעשרייבען דיא שרעקליכע יסורים, וואָס אונזערע פארשוינען האָבען געפיהלט זיטצענדיג אין געפיינגניס. זייא זענען נעביך אראָפּ שטארק פונם פנים און געוואָרען פשוט אויס מענשען. סענדעריל האָטש פלעגט נאָך שלאָפען און שלאָפענדיג האָט ער וויינינגסטענס עטליכע שעה נישט געפיהלט דיא ביטערע צרות, ער פלעגט נאָך א מאָל האָבען א גוטען חלום, דער זיידע רב סענדעריל האָט עפּעס אָנגעהויבען עפּטערס זיך צו זעהן און געטרייבען מיט איהם שפּאַס, ער פלעגט קיין מאָל נישט קומען ליידיג: א מאָל איז ער געקומען מיט א פיילענבויגען, מיט א שווערדיל אָדער מיט א המנקלעפּיל, פלעגט א קניפּ געגעבען דעם איינקעל ביים בעקעלע און זאָגען מיט א שמייכעלע: נא דיר, קונדעסיל, טשאטשקעליך! שפּיל שקאָץ דער מיט, מאַך פוי, פיף, פאַף סענדעריל!... און אמאָל איז ער געקומען מיט א דריידעל, זיך געזעצט שפּילען מיט זיין ליבהארצעדיקגען סענדערוניון. סענדעריל האָט געדרעהט, נעדרעהט, געדרעהט, געמאכט ג' און געוואונען ביים זיידען א גראָשען.... גוט איז דעם מענשען. אי א גוטער חלום, דיא וועלט אין גאנצען איז דען נישט א חלום? בנימין אָבער האָט

דאָס אויך נישט געהאָט, עס האָט פון איהם זיך אָפּגעמאַכן דער שלאָף ער איז גע־ווען משונה צוטראָגען און דאָס בלוט האָט אין איהם געקאָכט וויא א קעסעל, ער האָט געזעהן דורך דעם פענסטער, דיא זון שיינט גאָר מחיה, דאָס גרינע גראָז וואקסט און שפּראָצט, ביימער צווייטען וואונדער שיין, מענשען געהן, לויפען אהין און אהער, און פייגעל פליהען פרייא אין הימעל, איצונד איז דיא רעכטע צייט צו וואנדערווען נאָר ער זיצט אָבער פארשפּארט און קען זיך נישט לאָזען אויף זיין נסיעה. ער פלעגט אזש אונטערשפּרינגען פאר גרוים עגמת נפש, זיך חאפּען ביים קאָפּ, ארומלויפען צו דולט און שרייען רעדען מיט גאל: גוואלד־! וואָס האָב איך זייא געטאָן? גוואלד, גוואלד! וואָס האָבען זייא צו מיר?....

אין דער וואָיענער קאנצעלאריע זענין שפּעטער מיט עטליכע טעג נאָך דער מעשה מיט אונזערע פארשווינען, געזעסען א סך אָפיצירען אין דער פּאָלנער פּאָר־מע. צווישין זייא דער גענעראל מיט דעם פּאָלקאָווניק. אין דער זייט לעבין דער טהיר זיינען געשטאנען צווייא זעלנער מיט אראָפּגעלאָזענע קעפּ און האָבען אויס־געזעהן וויא א מויז וואָס מען נעהמט ארויס פון א לאָדעשקע זוויערמילך. דיא אָפיצירען האָבען געקוקט אויף דיא זעלנער, זייא בעטראכט פון קאָפּ ביז דיא פיס, דער נאָך צווישין זיך עפּיס גערעדט און אביסיל אונטערגעשמייכעלט.

— הערסט דוא סענדעריל, האָט איין זעלנער שטילערהייט געזאָגט בשעת דיא אָפיצירען אָבען צווישען זיך געשמיעסט, איך זאָל וויסען מיין טויט זאָל דאָ אפילו זיין מוז איך זייא ארויסזאָגען דעם גאנצען אמת. איך בין שטארק אָנגע־לאָדען.

— פון מיינעטוועגען בנימין זאָג דיר זייא דעם אמת. האָט דער אנדערער זעלנער זיך אָנגערופען. אויב דוא ווילסט אזוי זאָל זיין אזוי, וואָס פאר א דאגה איך האָב.

— איהר זענט עס דיא לייט וואָס האָבען שפּעט בייא דער נאכט זיך ארויס געגנבעט פון דער קאזארמע? האָט דער גענעראל געפרעגט סטראָגע. איהר ווייסט וואָס קומט פאר אזא שולד?

—אָ־וואָ, אָ־וואָ! איז בנימין אויף גאָטס בעראטה ארויס מיט א שפּראכע, האלב יודעש פּאלעווינע רייסיש, און אנידערגעלייגט א שמיעסיל אז חייקיל זאאיקע דער בעל דברן פון טונעיארעווקע האָט געמעגט חלעבין זיך בעגראָבען גיין איילען אין דער ערד.

דער גענעראל האָט אויסגעקעהרט דעם קאָפּ מיט א געלעכטער, א מאָך

געגעבען מיט דער האנד און דער פאלקאווניק האט אנשטאט איהם אנגעהויבען צו ריידען.

— איהר האט זיך שטארק פארזינדיגט, אייך קומט מיאוס צו בעשטראפען פאר אזא שולד.

— וואשע בלאגאראדיע! האט בנימין אויסגעשאסען אויף א קול, האפען מענשען אין מיטען העלען טאג און פארקויפען זיי וויא היהנער אויפן מארק דאס מעג מען, און אז זייא נעביך ווילען ניצול ווערען דאס רופט מען אן שולד! אויב אזוי איז דאך טאקי הפקר א וועלט, און אייך פארשטעה שוין אסור נישט וואס הייסט אזוינס מעגען און נישט מעגען! אדרבה לאמיר פרעגען דא טאקי מענשען זאלען זייא זאגען ווער איז שולדיג. א שטיינער וויא וואלט געוועהן אז מען זאל אייך האפען ערגעץ אויפן וועג און מיט גוואלד אריינשטופען אין זאק אריין, נוא וואלט איהר חלילה שולדיג געווען ווען איהר וואלט מיט אמצות-כח פונם זאק ארויס? איך זאג אייך בפירוש דאס איז געווען לכתחילה א געניימטע זאך א גע־נארערייא, שולדיג זענין דא נאר דיא יודען, מי יודע וואס זייא האבען נאך אנ־גערעדט. מיר זענין אייך מוסר מודעת — זאג סענדעריל זאג! וואס שטעהסטו־דו וויא א גולם? געה ארויס מיט דעם אמת אויף גאטס בעראטה. גאר אהן מורא און זאג מיט מיר אין איינעם: — מיר זענין אייך מוסר מודעה אז פון טכסיסי מלחמה האבען מיר נישט געוואוסט, מיר ווייסען נישט און מיר ווילען ניט וויסען, מיר זענין ברוך חשם בעווייבטע, האבען אין זינען עפיס גאר אנדערש און מיט אזעלכע זאכענישען קענען מיר לחלוטין זיך נישט אפגעבען. זייא געהן אונז אפילו גאר אין קאפ נישט. היינט מילא וואס טויגען מיר אייך? מיר דאכט זיך אז איהר בעדארפט אליין וועלען אונזערר פטור ווערען.

און באמת איז בנימין טאקי זעהר גערעכט געווען, מען איז נאך לאנג טאקי גערען געווען זייערער פטור ווערען. אז דיא עלסטע האבען זיך געווען צוגעקוקט צו אונזערע פארשוינען, צו זייער הילוך, צו זייערע פאסטעמקעס, צו זייער שפי־עס און צו זייערע מארשען האבען זייא שוין זיך אנגעשטויסען מיט וועלכע נפשות זייא האבען צו טאן און פלעגען נישט איינמאל זיך האלטען בייא דיא זיי־טען לאכענדיג, דער כיון פון דער איצטיגער סאבראניע אפיצירען איז געווען צו נעהמען אונזערע פארשוינען אויפן פארהער און פריווען זעהן מיט וועמען זייא האבען איין עסק. בנימין מיט סענדערלין האבען דא זיך פארחערט און ברוך השם שטארק אויסגענומען נאך מעהר וויא געוואונשען אזוי אז דיא אלע אפיצירען

האבען עפּיס משונה הנאה געהאט פאר געלעכטער, נוא, דאָקטאָר, האט דער גע־נעראל געמאכט צו איין אָפיצער, וואָס האָט זיך ארייננגעלאָזט אין א שמיעס אוּן מיט אונזערע פארשוינען זיך שטארק אָפּגעגעבען. דער דאָקטאָר האט אנידערגע־לייגט א פינגער אויפן שטערען און געמאכט שאָקלענדיג מיטן קאָפּ גלייך וויא ער וואָלט געזאָגט — דאָ פעהלט א קלעפּקע!

דער שפּיטץ איז געווען, נאָכדעם אז דיא אָפיצירען האָבען צווישען זיך גע־רעדט און עפּעס געשריבען, האָט מען געהייסען אָפּלאָזען אונזערע פארשוינען פרייא פונם דינסט.

— געהט אייך, האָט מען צו זייא געזאָגט, געהט אייך געזונטערהייט!

בנימין האָט זיך זעהר שיין געזעגענט מיט א פארבייג און זיך געלאָזט אוועק געהן. סענדעריל האָט וויא א זעלנער געהייבען פיסליך און געגאנגען נאָך איהם מיט א מארש.

ענדע.

דער פּריזיון

אַ דראַמע

אין פינף אקטען.

דיא פּאַרשוינען.

שמחה מאַריאַשעס. א בעל טאַקסע.

שפּרינצע. זיין ווייב.

רייזילי. זייער טאָכטער.

זלמן קריסטאַל.

זעלדע, זיין ווייב.

אלכסנדר. זייער זוהן, א בן יחיד. רייזילי׳ס חתן.

ר׳ יוחנצע דעם רב׳ס.

חאַסקיל. זיין זוהן.

חינקע. חאַסקיל׳ס ווייב.

פייבוש גאַטסוואונדער. א לאַנד־שרכן.

מענדיל. א משרת } ביי שמחה
דוואָסיע. א קעך־מויד } מאַריאַשעס

שמואליה. איין אַלטער, אויסגעדינ־מער, ניקאָלאַיעווסקער סאָלדאַט.

הערשעלי. אַ יונגער סאָלדאַט.

ניסיע. הערשעלע׳ס ווייב, שמואליק׳ס אייניקעל.

ר׳ אליה, גלאַט א יוד.

איציק דער קרעמער.

ליפּע דער חלפן.

די מוהמע אָהן א נאָז. א גאַבאיטע.

דאָס קליינע כלי-זמריל.

נגידים, פיינע יודען, בעלי טובות, ווייסע חברה, פּורים שפּילער, איין עולם מאַנסבילין, ווייבער און סאָלדאַטען.

מיין טהייערער מ ש ה!

די צרות אין דער לעצטער צייט האָבען פערשטיינערט מיין הארץ, אזוי אז די צונג האָט מיר זיך נישט געלייגט צו ריידען און די האנד צושרייבען א וואָרט. דאָס איז אזא שווייגען, וואָס מאכט זיך מיט א מענשען, ווען שטאַרקע יסורים טרעטען צו מיט א מאָל און קאָסט איהם געזונט און לעבען א סך מעהר ווי קרעכצען און וויינען מיט בלוטיגע טרעהרען; וואָס אויב אזעלכעס געדויערט אָהן עפּעס א הילף פון דער זייט, איז מען אין א גרויסער סכנה צו ווערען אויס מענש. דו, טהייערער פריינד, האָסט געפיהלט מיין ביטער געמיטה, האָסט פערשטאַנען, אז איך צאַנק און געה אויס ווי א לעכט און זיך גענומען ארויסצושלאָגען מיר די מרה־שחורה פונם קאָפּ. דו האָסט איבער מיר גערעדט און גערעדט און פון דיינע רייד איז מיר אראָפּ דער שטיין פון הערץ. עס האָט אין מיר זיך געעפענט א פרישער קוואַל הייסע געפיהלען און מיר עפּעס א ברען געטאָן אויסצוגיסען זיי אין ווערמער פרייא פאר דער גאַנצער וועלט. דאָס איז יענער ברען, וואָס וועקט אין וועסנע אויף דאָס בעטריבטע, פאַרוואָגעלטע זומערפייגעלע, ערגעץ אין דער פרעמד, צוריק צו קעהרען זיך ווידער א ה י י ם צו זיין נעסט און צו זיין פריהערדיג שטייגער לעבען . . . . און הגם דאָס יודישע לע־בען אונזערס איז אצינד בעדעקט ארום־און־אַרום מיט שווארצע, געדיכטע חמארעס, שטורמווינטען בלאָזען פון אַלע זייטען, אומעטום וויסט, עלענד טרויעריג א שרעק—איז מיר באַלד ביי מיין אויפחאַפּען זיך נאָך אזא לאַנגען שטילשווייגען, אויפן הארצען דאָך געוועזן עפּיס גוט. עס האָט מיך עפּעס גע־צויגען אהין, אין יענעם ווינקעל פון יודישען לעבען, וואו עס געפינען זיך מיינע אלטע בעקאַנטע פאַרשוינען, פון וועלכע איך פלעג א מאָל דעם עולם דערצעהלען משונה ווילדע, וואונדערליכע מעשיות. עס האָט מיך שטארק

זיך געגלוסט ווידער צו מיינע לייט-: קינות, יאָמער און קלאָג אויף דער יו-דישער שלעכטער לאגע—אין דער זייט, מיר איז געלעגען מיינס אין זין. שפּי-לען א וויינענדיגס ווען איך נישקשה נישט פארזאמען שפּעטער. מיט צרות האָבען יודישע קינדער, ברוך השם, קיין דאגה נישט. צרות אלערליי האָבען זייא געהאט מיט עטליכע טויזענט יאָהר צוריק, צרות אזעלכע האָבען זיי אצינד און ווען די אלע צרות וועלען האָבען איין עק, ווייסט נאָר איין גאָט אליין וואויל. און דערוויל איז מען דאָך פאָרט נישט מעהר ווי א מענש, א בשר-ודם. עס גלוסט זיך פאָרט א מאָל א קוק טוהן אין דער זייט, א לאַך טוהן, א שפּיל טוהן און טאקי חאפּען הינטערוויילעכס א טענציל אויך. — מיינע אלטע פארשוינען האָב איך געטראָפען, ברוך השם, אלע פריש און שטארק מיט זייערע אלע אלטע קאפּריזען און משונהדיגע גיינג: זיי פרוב-פּערען און מעהרען זיך, מאכען זיך א מאָל נארעש און רייסען זיך ביי דיא נעז איבער א שפּילכען אזוי ווי פריהער. די וועלט, נישקשה, בלייבט א וועלט.... מיר האָבען איינער דעם אנדערען באלד דערקענט און גאָר אָנ-געקוואָלען, וואָס, געלויבט איז גאָט, מען זעהט זיך געזונטערהייט. איך האָב זיי אָנגעקוקט מיט גרוים הנאה, גוט בעטראכט פון אויבען ביז אראָפּ און גיב אצינד ארוים א בעשרייבונג פון א טהייל נאָר פון זייא אין דעם דאָזיגען בוך.

דוא, מיין ליבער משה, האָסט געפּענט מיין פארשטיינערט הארץ, דורך דיר איז די דאָזיגע ווערק מיינע, נולד געוואָרען און דיר ברייננג איך איהם דעריבער במתנה. אויב אנדערע וועלען דיר זאָגען דערפאר א יישר-כח, דאָס וויים איך נישט. איך פון מיין זייט אָבער דאנק דיר דאָ פאר אונזער גאנצען עולם דערפאר, וואָס דו האָסט מיר דערמינטערט, געטרייסט און געשטארקט מיט דיינע קלוגע און גוטע רייד.

דיין געטרייער פריינד נאָך פון די יונגע יאָהרען

דער מחבר.

אָדעססא, 5 יוני, 1884.

ערשטער אַקט
בײַ שמחה מאַריאַשעס אין הויז.

ערשטע סצענע.

נייטאַרינס פעסטען שטיקליך וועביל, שפּרינצע און פייבוש.

נייטאַרינס. צו צוויי און פופציג ארשין און נאָך מיט א עודף. אויב איין שניט, אָהן געסטקעס און איינזעטצליך פון באַטיסט וועט אויסגעהן צו פופצעהן עמדער. אָבער עמדער, שררות׳שע! גאָר אנטיק פון וועביל, דין וויא א רויך און פעסט וויא אייזען. (זייא רייסען) אין א גוטער, מזל׳דיגער שעה! אייער רייזילי זאָל טראָגען און צורייסען געזונטערהייט.

שפּריצע. אמן, אמן, רבונו של עולם! — פאַרגעסט זשע נאָר נישט קיין צוויקליך, מאַכט עס, איך בעט אייך, גוט. וויפיל האָב איך גאָט געבעטען, מיין רייזילין חתונה קליידער דערלעבען צו נייען. מיר פאַר איהר קאָפּ! וואָס ווייסט איהר, וואָס זי איז פאַר א גאָלד.

נייטאַרינס. זאָל איהר לויכטען אַזוי דאָס מזל, וויא זיא לויכט און שיינט. דער חתן, נישקשה, מעג אָנקוועלען, וואָס צו איהם איז די הענט פאַלט אריין אזא בריליאַנטענע כלה מיט גילדענע מעלות און מעשים טובים. קינדערליך, אייניקליך און אוראייניקליך זאָלט איהר מיט אייער מאַן, שפּרינצעניו, פון איהר דערלעבען, גרויס נחת און פיל גוטס. וואו איז זי ערגיץ די כלה? לאָמיר איהר חאָטש צו ווינטשעווען.

פייבוש. (אריינקומענדיג) א גאָט העלף, שפּרינצעלי! (ער קוקט זיך אַרום, לייגט אריין די האַנט אונטערן קאָלנער און טהוט זיך א קראַטץ) א פּנים טאַקי, אז מען זוכט געפינט מען. עס האָט מיר עפּיס געצווינגען

דאָס האַרץ. הא, וואוהין געצויגען? צו שפּרינצעלין, שפּרינצעלין! בין איך געקומען און געפונען טע־טע־טע... אַקוראַט, חלעבין וויא געוואונטשען.

שפּרינצע. טאַקי אַט וואָס הייסט אַ שדכן, אַ גוטער פריינד. איהר האָט נישקשה אַ חוש הריח און טרעפט תמיד ווען צו קומען.

פייבוש. אויב פייבוש האָט אַ חוש הריח! פון וואַנען וואָלטען זיך גענומען די אַלע זווגים ווען נישט דער חוש הריח? אויף אָנשמעקען איז פייבוש, ברוך השם, אַ בריה, איינער אין דער וועלט. (ער סמאָרעט מיט דער נאָז) וואַרט עפּיס שמעק איך אצינד.... עס שמעקט דאַכט זיך עפּיס אַזוי וויא לעקיך און בראָנפּין.

שפּרינצע. געררעכט חלעבין! אצינד קומט טאַקי לעקיך און בראָנפּין. (זי געהט צו דער שאַפע).

פייבוש. (צו דיא נייטאָרינס) ביי מיין יודישקייט! אַזא שפּרינצעלי איז נישטאָ מען זאָל וויט די וועלט אומזוכען. וואָס זאָגט איהר וויא זיא שטויסט זיך אָן. — (שפּרינצע שטעלט אויפ׳ן טיש אַ טאַץ מיט לעקיך און אַ פלאַש בראָנפּין מיט קעלישקליך).

נייטאָרינס. (צונויפנעהמענדיג די שטיקליך וועביל אין אַ פּעקיל) זייט געזונט, שפּרינצע!

שפּרינצע. נאָט אייך חאָטש צו שטיקליך לעקיך. אפשר וועט איהר איינטונקען אין אַ ביסעל בראָנפּין? — ניין! נוא, געהט זשע געזונטערהייט. למען השם צוויקליך, עס זאָל חלילה איבער אַ צוויקעל אַ עמד נישט קאַליע ווערען (די נייטאָרינס געהן ארויס).

פייבוש (דרעהט דעם שפּיץ בערדיל קוקענדיג אויפ׳ן פלאַש בראָנפּין) טריי־טריי ריי, הים הים.

שפּרינצע. מאַכט זשע ברכה, ר׳ פייבוש, וואָס שטעהט איהר?

פייבוש. עט.... ברכה, מהיכא תיתי זאָל זיין ברכה (ער גיסט אָן אַ קעלישיק און נעהמט אין דער האַנד) לחיים, שפּרינצעלי!.... עס זאָל זיין וויא מיר ווינטשען. דער זיווג זאָל עולה יפה זיין און מיר זאָלען הנאה האָבען.... ביז דער חתונה איז נישט ווייט אין דערנסטמאָל מוז איך בלי נדר געבען שבת פאַר דער מחותנתטע און געה מיט אייך אַ קאַזאַק. (ער טרינקט).

שפרינצע. אוי, רבונו של עולם! אוי לעבעדיגער פאטער, טאטע רחום, צדיק!

פייבוש. אי, פע, שפרינצעלי, וואס איז דאס פאר איין אוי! א חתן האב איך אייך געגעבען טאקי נאר קפריסין, מיט אלע מעלות, און איהר....

שפרינצע. ניין, ר' פייבוש, חלילה נישט דאס, נישט דאס.....

פייבוש. ניין, איך וויל גאר נישט הערען, לאזט זיך דינען. אפגילטען בין איך ווערטה זאל מען מיך פאר אזא שידוך. נאט אייך א דרייער פאר יענע פלאסקעדריגעס. עפעס אזא חתן וויא אלכסנדר וואלגערט זיך אויפ'ן מיסט! איהר ווייסט וויפיל מען וואלט היינט פאר איהם געגעבען? אזא געלערענטער, א בריה טע-טע-טע....

שפרינצע. דאס פארשפארט איהר מיר גאר צו זאגען. ווער נאך אזוי וויא איהר ווייסט וויא איך האב מיך געלייגט אין דער לייגג אין דער ברייט ביז מיין שמחה האט געמוזט דעם שידוך איינווילינגען. א קאטאוועס בין איך פון מיינעם אויסגעשטאנען! אי נאך היינט חאפט ער זיך א מאל ארויס אקעגען מיט א ווארט.

פייבוש. אוודאי חלעבין מעג אייער ר' שמחה אויף אייך, אויף מיר זיך בלאזען! א פנים ער ווייסט וואס הייסט היינטיגע צייטען א בתולה, וויא איהר קוקט מיך אן, שפרינצעלי, בין איך שוין אין דעם ברויט, הא, פארט וויפיל מיינט איהר?... וויא דיא מעשה איז, עס האט זיך בייא מיר גערדעהט, אהער א דרעה, אהין א דרעה, עס האט זיך געדרעהט און היינט, זאג איך אייך (ער קוקט אויפ'ן פלעשיל בראנפין) וויא דאס איז א שהכל, אז עס איז פע, חלשות! וואס איז היינט א מיידעל? עס ווערט אזש טרוקען אין האלז ריידענדיג.

שפרינצע. נעהמט א ביסעל בראנפין, ר' פייבוש. לאזט זיך נישט בעטען.

פייבוש. (קווינקעלט זיך) טא, וואס קען עס שאדען. איך וועל אייך צוליב טוהן (ער טרינקט) יא, פע, פע, בנאמנות! — קנישעס א שטייגע־קענט איהר זעהר גוט מאכען. וואס טהוט איהר, שפרינצעלי? איהר נעהמט קעז, טייג און קלעפט אוים גאר א וואוילען קניש. ביי מיר אבער קלעפט זיך די צייטען נישט. ס'איז דא א בתולה, א בחור. דאכט זיך א שידוך, און עס

קומט ־ ירט אום א קאָטער. פאַר וואָס ? ווילט איהר וויסען. זאָגט זשע מיר, זאָלט איהר געזונד זיין, וואָס איז דער פּאָסטערנאַק נאָך דעם ערשטען דונער ? פאַרדאָסט, מחילה, חלשות. אָט האָט איהר אייך דאָס שדכנות נאָכדעם אז ביי אונז האָט זיך אָנגעהויבען די בילדונג שמילדונג. עס האָט אי[illegible]צען פערלאָרען דעם טעם. בתולות זענין אָהן עין הרע אָנגעזעצט, ווילען נ[illegible]יך חתונה האָבען און חתנים זענין ווי אויסגעטריקענט געוואָרען. די זיינען געבליבען סטיבונעס, האַרטע רעטיך ווי דעמב, יענע ווילען חתונה האָבען גאָר אויף א נייעם שניט. עפּיס מיט אויבער הסברות, און אזעלכע, וואָס לאָזען זיך שוין יאָ ריידען שידוכים, קוקען נאָר אויף דער מטבע, הייסען זיך אָפּגילטען. טפוא, זאָל עס ווערען! מען מוז נעהמען אביסיל בראָנפין חאָטש עס ווילט זיך נישט. לאָמיר זיין געזונט, שפּרינצעלי ! (ער טרינקט).

שפּרינצע. לאָז אייך וואויל בעקומען. עסט אייך פון דעסטוועגען נישט אָפּ דאָס האַרץ, ר' פייבוש. נישקשה, די וועלט איז נאָך נישט חרוב געוואָרען. אזוי לאַנג דער זינדיגער מענש לעבט מוז מען חתונה האָבען. חתנים נישקשה וועלען זיך געפינען.

פייבוש. חאַפּט זיי דער וואַטעלע מאַכער ! אוודאי מעג זיך אייער מאַן בלאָזען. פאַרצוקערן וואָלט מען דאָך היינט אזא חתן ווי אלכסנדר. א געלערנטער און דערצו נאָך א בן יחיד. איהר פאַרשטעהט וואָס הייסט היינט אזוינס א בן יחיד! זינט דער פּריזיוו איז א מינדסטער לגאָטניק א גרויסע מציאה, א קאַלינקע, א בעל מום יקרות טהייער. א פּערכיל, מחילה, איז א מתנה פון זיין ליבען נאָמען, גאָלד און זילבער. ווען איך האָב צעהן אזעלכע בעל הבתישע טע טע טע טע . . . . זינדיגט זשע נישט, שפּרינצעלי, און מאַכט חלעבין נישט קיין אוי.

שפּרינצע. איך זינדיג נישט, חלילה. איך אויקע נאָר א מאָל וויא דערלעב איך שוין איבערקומען דעם היינטיגען פּריזיוו און רייזילים חתן זאָל שוין זיין פריי. ער איז טאַקי אמת א בן יחיד, נאָר געה וייס, וואָס קען זיך נאָך מאַכען.

פייבוש. איהר רעדט, האָט מיר קיין פאַראיבעל נישט ווי א ליטוואַק, וואָס גלויבט נישט ביז ער צעהלט נישט איבער. איהר האַלט א פּנים,

שפרינצעלי, משפון בבית שלם בקעשעניע. (הינטער דער סחיר הערט זיך א קול: בעל הביתטע, בעל הביתטע!)

שפרינצע. בלייבט נאך, בלייבט, ר' פייבוש, מיר וועלען נאך שמיעסין. איך געה נישט אויף לאנג (זיא געהט ארויס).

צווייטע סצענע.

פייבוש, דערנאך דוואסיע.

פייבוש. וואס פעהלט מיר, דאכט זיך, וואס געהט מיר אפ? זיטץ מיר צוליינט דא אויף'ן שטול, וויא ביים טאטען אין וויינהויז, אין שבנות מיט לעקיך און א פלעשיל בראנפין, איינער אליין!.... (ער גיסט אן א כוס קוקענדיג אויף'ן פלעשיל מיט א שמייכעלע) לחיים פייבוש!. גאטוניו זאל געבען, דאס רעדיל זאל זיך דרעהן (ער טרינקט געשווינד אויס), עך, האט זיך עס א מאל ביי מיר געדרעהט, געדרעהט. יודען האבען זיך געהאפט ניכער, ניכער חתונה צו האבען. ס'איז געווען פרנסה. און היינט.... וואס מיר היינט.. (ער גיסט אן א כוס, טהוט א זופ און שפייעט אוים פו!) היינטיגע בתולות, בחורים משטשהנעם געזאגט!.... עפים איז זיי גאר נישט איינצובייסען אלץ אליין, אליין, אפילו שידוכים, אויך אליין צווישען זיך, מיט דער מאדע, מיט דער פאליטיקע. מיין קאפ זאל אזוי נישט קריינקען, ווען רייזלי מיט איהר חתן זאלען איינער אין דעם אנדערן זיך נישט פארליאפען אויב איך וואלט עפים גע־פועלט. גלאט זייא האבען זיך אנגעשמעקט און דרינען גאר אונטערגעשטופט. א גוטע וועלט חלעבין, א שעהנע רייזילי!.... שעהנע בתולות, פיינע בחורים דיא היינטיגע, שפארען שוין אן אין בעל־הבתישע ערטער אין גאנץ יודישליכע חייזער! נעה לעב, האב פרנסה פון אזעלכע. (ער דערגיסט דעם כוס מיט א שמייכעלע) הנני מוכן ומזומן לקיים כוס שלישי, עט, נישקשה, בטחון, בטחון!.. לאזען נאר, גאטוניו, דיינע יודעליך אביסיל קומען צו זייערע קרעפטען און זיך פרובפערען און מעהרען, דענסטמאל קנאק איך מיט דער בייטש טשאקענדיג,

ארויסשטעקענדיג דער וועלט צעהן פיינגער. (ער טרינקט מיט א מאל אויס און פארקרימט זיך) ביטער! לעת עתה האָב איך א פיינ. עס דרעהט זיך, דרעהט זיך דער קאָפּ. א ביטערע, ביטערע צייט. (ער קוקט א ווײלע שטיל שארף אין פלעשיל) דרעה מיך אהין אהער.... צאפּעל זיך.... דאָ אין דער משקה. צעהן פיינגער, חע חע חע! ווען שטעק פון דאנען? איך מיר אליין טאקי ארויס. קוקו! נאָ, א פיינ א פיי.... (ער לאָזט אראָפּהייננגען דעם קאָפּ און שפּארט אָן מיטן שטערען דעם טיש. פונם קאראדאָר הערט זיך א בייזערין. דוואָסיע לויפט אריין געשווינד, פארקאָטשעט דיא אַרבעל ביז דיא עלענבויגענס מיט א בארשט אין דער האַנד).

דוואָסיע. נו א טאָג! א בייזע מהומה אויף מיינע שונאים'ס קעפּ. עס שטעלט זיך היינט דער גוטער טאָג. דיא בעל הביתטע קאָמאנדעוועט, חוא האָ, האָ הוא! און דער בעל הבית פארקרימט זיך וויא סרעדאָ נאָ פּיאַט ניצא, איז עפּיס אויף דער לינקער זייט היינט אויפגעשטאַנען. און צו וועמען לאָזט זיך עס אין גאנצען אויס? צו דוואָסיעס קאָפּ! דוואָסיע — דאָס, דוואָסיע — יענץ, דוואָסיע — אהין, דוואָסיע — אהער. דוואָסיע, שונא ציון, צערייס דיך, דוואָסיע. שפּרינג אויס דער הויט!.... אָט האָסט דוא דיר....

פייבוש (וויא פונם שלאָף צוצווינגען מיט א געניץ) א פיינ!

דוואָסיע (ארומקוקענדיג זיך פארוואונדערט) טפוא! וואָס האָט זיך מיר געחלומט דיא נאכט און יענע נאכט....

פייבוש (משוכעט זיך) בחורים, פיינע בחורים....

דוואָסיע. א לשון אביסיל!

פייבוש (אויפשטעהענדיג) אזוי, שפּרינצעלע, וויא מחילה אזא לימ־וואַק....

דוואָסיע (אין דער זייט) וויא מחילה א שכּור!

פייבוש (אויסקנאַקענדיג זיך דיא ביינער מיט א שמייכעלע) חע פע! א גוטען!.... אויף דער חתונה, אם ירצה השם, געהען מיר, בלי נדר ביי א קאַזאַק. (ער געהט ארויס)

דוואָסיע (פארקרימענדיג זיך) אָט צוואַנג איך מיך!....

דריטע סצענע.

דוואָסיע דערנאָך מענדיל.

דוואָסיע (שטעהט און בעטראַכט איטליכס ווינקעלע, שאָקלענדיג מיט דעם קאָפּ) וואָס דאָ טהוט זיך אביסיל!... אומעטום ברעקליך, שטיק־ליך נאָר וויא אין א הקדש, — טפוא! אז רייוילין גלוסט זיך חתונה האָבען איז ווער שולדיג? דוואָסיע! געה קעהר, ריים. דוא נאר ביסט א מענש און יענער חלעבין האָט גאר קיין נשמה נישט. אוי, דערבאַרמדיגער גאָט, לאָמיך היינטיגעס יאָהר אויך עפּיס אויפגעריכט ווערען. שוין צייט, צייט, חלעבין! (זיא נעהמט זיך קעהרען, זינגענדיג דערביי פאר זיך צו צווינגען אונטער דער נאָז):

אויפ'ן פּריפּעטשיקעל ברענט א פייעריל
און אויסען קוימענדיל געהט א רויך,
אז איך דערמאָהן אין מיין בעשעהרטען זעך
פארליהר איך אוי דעם קאָפּ און דעם מוח.

אין דרויסען געהט א רעגענדיל,
אין שטיבעלע איז זעך פארנע,
אויף דער גאַנצער וועלט איז א פרייד
און מיר איז ביטער און מארנע.

(פונם קאראַדאָר הערט זיך א געשריי. דוואָסיע! דוואָסיע!)

דוואָסיע (פאר זיך). א אויף דיא ציין, אויף דיא ציין! א קול אביסיל וויא איין עשו (זיא רופט זיך אָן) אָט געה איך, נעה! (אין דער טחיר שטעקט זיך אריין א קאָפּ פון עפּיס א יודענע. דוואָסיע שושקעט זיך מיט איהר און אין דעם געשושסעריי האפען זיך בייא איהר ארויס ווערטער הויך אויף א קול) אזוי? אויף היינט אין אָוונט האָט איהר איהם ביי זיך בע־שטעלט? .... גוט, עלקע! .... איך וועל מיך זעהן אויסרייסען. הא, וואָס? שבתדיג זאָל איך מיך אָנטאָן? .... נוא נוא! .... א שיינער? .... גוט,

נוּט, עלקע.... איך וועל קומען.... גערט געזונד.... (זיא נעהמט אריף אויבענאָן צו) א יונגער מאַן גאָר א וואוילער. א קאָפּ גאָר א פּאַנקוכען, א פּאָר באַקען וויא צוויי פעטע, פאַרברוינטע חרעמזליך, א ניידעריל וויא אַן אָנגעפּיהלט העלזיל. מחיה! ער איז נישט קיין בעל מלאכה, נישט קיין משרת, נאָר גלאט אזוי זעך א פיינער יונגער מאַן. (מיט א זיפץ) עס איז שון גענוג אָך און וועה, אז ר' כתריאל דעם מלמד'ס א טאָכטער זאָל דינען, זיין אין דער פרעמד, נאָר איך זאָל נאָך נעהמען עפּיס אזא פאַשנע מענשען. ניין! אזא בזיון איז שוין צו גרויס.... (זיא נעהמט זיך ווידער קעהרען און זינגט צו)

אוּן מיר איז ביטער און מאַרנע.
טפוּא, מיינע שונאים, מיינע שונאים!
און פלוּצלים דאכט זעך עפּיס א שאַרף,
ע־הע, ע הע, אין הארצען טיאָף טיאָף!

(זיא וואַרפט קעהרענדיג אַראָפּ מיט דער באַרשט עפּיס א פּידעלע) א, אין דער ערד מיט דעם קאָפּ! געה שטעל זיך נאָך קלייבען. (זיא הייבט אויף א פּאָר קרעלענע אויירינגליך מיט א קעלנעריל און נעהמט זיך זיי בעטראַכטען) גאָר אנטיק חלעבין פון אויירינגליך. רייזילים כלה מתנות. עס פאַרנעהמט דיא אויגען! איך בין א בעלן זיי אָנצומעסטען, וואָס פאר א פּנים וועל איך אין זיי האָבען (זיא טהוט אָן דיא אויירינגליך, קוקט אין שפּיגעלע און שמאָכט פאר גרויס הנאה) אָך, שיין! מיטן ווייסען קעלנעריל ועט נאָך שעהנער אויסקומען. (זיא נעהמט זיך אָנמעסטען דאָס קעלנעריל, קוקענדיג אין שפּיגעלע, מאכט מיט דעם קעפּעלע און זינגט זיך אונטער):

ע־הע, ע־הע, אין הארצען טיאָף טיאָף.

מענדיל (קומט גאנץ שטיל אריין. גערט צו אויף דיא שפּיץ פינגער הינטער דוואָסיען, שאָקעלט איהר נאָך מיט דעם קאָפּ און קושט מיט א האוואיעלע דיא פינגער) א, מחיה, צוקער זיס!

דוואָסיע (שטאַרק בעשעפּטיגט מיט זיך, שמאָכט און ברומט אונטער)

צו מיר, צו מיר דוא נשמה מיינע,
ליובע לעב! רופט ער, ליובע איך בעט!
איך געה און קום צו מיין זיס לעבען
און טהו און האָב א קוש א גלעט.

מענדיל (שטיל מיט א חאוואיעלע) עס קאטערט זיא, עס תאבען איהר זיך צושפּילט דיא נעבליטען. דאס ליבע פּלעשעלע א פנים העלמם. (ער נעהמט ארויס פונם בוזעם עפּיס א פּלעשעלע, נעצט איין א פינגער און דערלאנגט פּלוצלים דוואסיען הינטען אויף׳ן האלז א שמיר, מאכענדיג דערביי) און טהוא און האפּ א שמיר א גלעט.

דוואסיע (קעהרט נישט טויט נישט לעבעדיג זיך אום און ווארפט בשעת מעשה ארויס פון מענדילס האנד דאס פּלעשעלי, וואס צוברעכט זיך אוף׳ן פּאל): אין דער ערד אריין, ימח שמוניק איינער! ס׳איז מיר ענטפאלען דאס נעזונד. וואס איז פאר א מאדע קיטצלען זיך? נאט אייך נייעס, ער קיטצעלט!.... איך וועל דאך דיר דערלאנגען א קיטצעל, אז דוא וועסט דא דיא נכפּה בעקומען.

מענדיל. דוואסעניו, איך חאלעש, איך שטארב! אזוי שיין ביסט דוא היינט. ס׳איז דיר אין פּנים נישט אריינצוקוקען וויא אין דער ליכטיגער זון. אוי, ליובע לעב, חאלעש איך, א קוש א קוש!

דוואסיע. נוא, מענדילי, ווער פארברענט! איך האב נישט קיין צייט.

מענדיל. עפּיס אזא מלאכה, וואס מען ברויכט דערצו צייט?! דוואסיע־ניו, האב א רחמנות אויף א יודישער נשמה! איך וועל דיר געבען כלה מתנות אזעלכע אוירינגליך, א סאמעטען מאנטיל, א גילדען קייטעלע און א בראשקע. דוא וועסט ביי מיר זיין א פּריצה, א שררהסטע, א גראפינע, א פּריצעסין, א רביצין! ... (ער האפּט דוואסיען ארום, פּלוצלים הערט זיך פונם קאראדאר א געשריי: דוואסיע, דוואסיע!)

דוואסיע. א, אויף דיא ציין, אויף דיא ציין!.... אז רייזילין גלוסט זיך חתונה האבען זעטצט מען פון דוואסיען דיא נשמה ארויס.... הערסט דוא מענדילי? נעה דיר, נעה צו אלדע שווארצע יאהר. לאז (אראבווארפענדיג פון זיך נעשווינד דיא אוירינגליך און דאס קעלנעריל רייסט זיא זיך אויס פון מענדילס הענט מיט איםפּעט אזוי, אז מענדיל פליהט צו א ביינקעל און קעהרט מיט איהם זיך איבער אויף דער ערד).

פערטע סצענע.

מענדיל, שמחה און ר׳ יוחנצע דעם רבי׳ס.

מענדיל (ראטשקעוועט זיך אויפשטעהן און זוכט דאָס היטעל) אבי דער קאָפּ מיינער איז גאנץ, דאָס היטעל וועט דער שווארץ יאָהר נישט צונעהמען.... אַ, נישקשה, דוואָסעניו, מיר וועלען זעהן, וואָס דוא וועסט חיינט אין אָווענט ביי עלקע דער קאָרטענוואָרפערען זאָגען! חא חא חא, א גוטע ממזרתע דיא עלקע. וויא זיא מיהט זיך פאַר מיר! נאָט אייך א פּזמון פון ראש חדש קרעמעניץ, עפּיס א חתן ווי׳ל זיא היינט אָנקוקען! חא חא חא, דוואָסעניו! חתונה פּגרסט דוא דאָך טאַקי צו האָבען, וועסט קומען צופליהען אויסגעפּוצט און לסוף וועט גאָר מינער וויא פּוגם חימעל אראָפּפּאלען. סקאָציל קומט דוואָסעניו! עלקע מיט איהרס, איך מיט מיינס און מיר וועלען דיך איינבייסען.... נישקשה, אין א שדוך איז איטליכער בעגלויבט אויף א ליגען. א יודענע א שדכנתע מעג אויף אָפּליגנערען וויא א יוד מיט א באָרד.... א שדכן איז אפילו חשובער, נאָר וואָס זאָל מען טהון? אז תשעה באָב איז נישטאָ קיין פלייא מוז מען יוצא זיין מיט וואנצען. (ער הייבט אויף און בעטראַכט דאָס צעבראָכענע פלעשעלי) עס זאָל דאָס איבערבלייבען חאָטש א קאָפּ! פינף און זיבציג קאָפּקעס מיין בלוט האָב איך בעצאָהלט סט מפּעניון אָט פאַר דעם ליבע פלעשעלי. ער האָט געשוואָרען אז ביים צווייטען, דריטען שמיר מוז יענע דיך ליב האָבען און ציהן ביי דא פּאָלעס.... מיר דאַכט זיך, עס האָט אָנגעהויבען טאַקי אביסיל צו ווירקען, נאָך היינטיגען שמיר איז דוואָסיע געוואָרען ווייכער. ס׳איז שוין גאָר נישט דער וואָרף וואָס פריהער!....

שמחה (קומט אריין און בלייבט שטעהן פארוואונדערט) וואָס טהוט זיך דאָ אזוינס, מענדיל?

מענדיל (אנידערשטעלענדיג אין איילעניש דאָס אומגעפאלענע ביינקיל) נישט אזוי סצוהאלטען פון דער קאַטץ. אוועקגעראַנגעלט האָב איך מיך דאָ אביסיל מיט דער שיינער קאַטץ!....

שמחה. וואס! מיט יענער, וועלכע איך האב געטראפען ערשט ארויס־שפרינגענדיג פון דאנען? אויב יענע איז א קאטץ, ביסט דוא, מענדיל, א קאטער!—אזוי, שיינעץ איינער, ביסט דוא א מענש אין דער טאקסע! זאג נאר, וואס הערט זיך מיט דיא אקסען, וואס מען האט היינט געקיילעט? ביסט דא־ט אין דער באינע געוועזן?

מענדיל. א נס חלעבין, וואס איך בין בעצייטענס אהין אנגעקומען. עס האט געקענט ווערען א גוטע חתונה. דער שוחט האלט א לונג און לעבער, ר׳ יוחנצע בלאזט, שטופט א פינגער, קרימט זיך מיט א פארפרומט פנימיל, וויא ס׳איז איהם עפיס שטארק נישט רעכט און שאקעלט מיט דעם קעפעלע. אז ער האט מיך דערזעהן וויא איך שטעה און קוק איהם קרום אן, איז ער געבליבען וויא דערווארגען, געמאכט עטליכע מאל טא, טא־און דער שוחט האט א זאג געטוהן: כשר.... דער רוח זאל איהם וויסען וואס ער קריכט אהינצו. נישט אנדערש, ער מיינט שוין ווייטער עפים.... קארג לעדוויצעס נעהמט ער איבער. א, נעהמען זאל איהם דער ......

שמחה. שא, מענדיל! ס׳איז נישט דיין עסק

מענדיל. אבער זיין עסק איז עס אויך נישט. וואס פאר א מחותן איז ער מיט דער טאקסע? קארג פאר איהם מאיר בעל חנס פושקע, ארץ ישראל געלד, נאך און נאך און נאך.... דם צפרדע, כנים איהם, דיא אלע עשר מכות!

שמחה. תרבית! וויא עפענט זיך עס דיר אויף דאס מויל אויף אזא פרומען, עהרליכען יודען, וואס שטאמט פון בערען, פונם גנילאפאטקער רב׳ס געזינד!

מענדיל. אוי, האט דער בער לאפעס! ניט אומזיסט קריכט ער און שטעקט ארײן דיא מארדע. ער וויל מסתמא אפלעקען א ביינדיל. הלוואי איך זאל ליגען זאגען, דער בער זאל נישט קומען און נעהמען אין דער טארבע.

(ר׳ יוחנצע קומט אריין, גיט א קוש דיא מזוזה און פארגלאצט דיא אויגען מיט א זיפצעלע).

שמחה (געהט ר׳ יוחנצען אקעגען) ברוך הבא, ר׳ יוחנצע! זעהר אנגע־לייגט. חלעבן.

מענדיל (אין דער זייט) אָנלייגען זאָל ער מיט דעם קאָפּ!

ר׳ יוחנצע. אין א מצוה זאך, ר׳ שמחה.... הגם ס׳איז אביסיל שווערליך, בין לא עליכם עפּיס אוי.... פאר קודשא בריך הוא איז עס פאָרט קיין תירוץ נישט. וואָס טהוט מען מיט יודישע קינדער נעביך? .... שטעלט זיך נאָר דער טאָג איז אלץ מצוות, מצוות.

מענדיל. (פון דערווייטען) נאָך גאנץ פריה חיינט כלחוך חשור, האָט ר׳ יוחנצע ניכטערהייט געקוקט דאָרט מחילה אין איין אָקס אריין. גאט זאָל דיא נאר דערלייגנערען דיא יאהרען. — וואס ווילען זיי אויף שבת א לעדוויצע צו א לעקער?

ר׳ יוחנצע. בע.... ווייס איך וואס.... עס.

שמחה (א קוק געבענדיג בייז אויף מענדלין) געה שוין דיר דיין וועג! האסט, דאכט זיך, נייטיגע ארבייט.

מענדיל. ר׳ יוחנצען פרעגען, וואס זייער גוטער ווילען איז, איז דאכט זיך אויך נייטיג. (ער געהט ארויס)

פינפטע סצענע.

דיא פריהערדיגע אָהן מענדלין.

שמחה. (נאָכדעם וויא א קענען א רגע איז שטיל) אזוי, ר׳ יוחנצע? אין א מצות זאך, זאגט איהר. — וואס קוועטשט איהר זיך עפּיס, הא?

ר׳ יוחנצע. אוי, אוי, אלץ לא עליכם מיט דיא מירידין.... לאמיר עס אפּמאכען בקיצור. א שוחט, ר׳ שמחה׳לי, אוי, נאך א שוחט!

שמחה. ביי אונז איז שוין אָהן דעם דא גענוג שוחטים, וואס קאסטען א קאסע: צו וואס נאך איינער? מען וועט דאך ארויפליינען ווייטער אויפ׳ן פלייש דער עולם וועט שרייען און גערעכט זיין.

ר׳ יוחנצע. פאר קודשא בריך הוא איז עס פארט קיין תירוץ נישט.... ביי א שמיקעל פירחא קלאפּט דאס הארץ, אפשר חלילה טרעפען דיא אלע נישט. נייא באלד נאר עפּיס א חשש איז שוין אי, אי....אלסדינג כדאי. מען

ווערט שרייען! — מילא דאריבער לאָמיר נעהמען אויף אונזער קאָפּ אזא עבירה? דערנאָך, אל תפתח פה לשטן, אז קליינע קינדער ווערען שטאַרבען, ווער ווייס שולדיג זיין — מיר! פאַר וואָס, ווען מען שרייען, האָט מען צונעלאָזט חטאים! .... געוואָלד, וואָס פאַר א מצוה פאַר יודען איז שחיטה!

שמחה. פאַר וואָס ביז אצינד איז רעכט געווען און פלוצלים איז נולד געוואָרען נאָך א שוחט? א גאַנץ איבעריגע זאַך, חקעבין. עס ווערט שלעכט זיין אי פאַר דעם עולם אי טאָקי פאַר מיר. איהר ווייסט אייך אייערס און איך מיינס.

ר' יוחנצע. אוי, לא עליכם.... בקיצור ס'איז רעכט. היינט חוץ לזה, מוזט איהר וויסען, וויל ר' שמעלקי אויף ווייטער נאָך א גראָשען איחם פון דער אָקע פלייש.

שמחה. נאָט איז מיט אייך, ר' יוחנצע, וואָס רעדט איהר?! א פּופּצעהן יאָהר אז ר' שמעלקי נעהמט א דרייער פון דער אָקע פאַר דיא חילצערנע קלייטעליך זיינע אויף פלייש צו פאַרקויפען. א שפּאַס וויפיל ער האָט שוין איבערגענומען און פלוצלים נאָך א הוספה!

ר' יוחנצע. און אונזער ר' מודריסיל וויל אָנשטאָט א האַלבער טאָקי א גאַנצע קאָפּיקע פון דער אָקע.

שמחה. פאַר וואָס, פאַר דיא פינף הונדערט קערבליך וועלכע ער האָט אויסגעלינען, אזוי הייסט עס, צורעכט מאַכען דיא באָד מיט דער מקוה! דיא באָד איז עד־היום טאָקי א חורבה און דיא מקוה שטינקט מחילה וויא פריהער איין עיפוש.... אזוי פיל יאָהר נעהמט ער, נעהמט און פלוצלים נאָר א הוספה! עס גרוילט דאָך דאָס לייב הערענדיג. מיר קומט דאָך אוים טאָקי צוצולייגען דעם קאָפּ און צרוואַרפען דיא טאַקסע. ר' יוחנצע, איך בעט אייך, מאַכט עס זאָל בלייבען וויא פריהער. לאָז מען נישט שרייען.

ר' יוחנצע. און אגב טאַקי האָב איך אליין צו אייך א שטיקעל בקשה. איהר זאָלט מיר נים אָפּזאָגען.

שמחה. אָך, אלסדינג פון אייערטוועגען אלץ וואָס נאָר מעגליך.

ר' יוחנצע. ! א שוועהרע, ביטערער נכות! — מיין חאַסקילי, אוי, בעדאַרף נעהן צום חיינטיגען פריזיוו. אז אָך און וועה צו וואָס מיר האָבען

זיך דערלעבט, אז א חאסקילי, א ייִדען קינד, פון אזא הייליגער משפחה, דערצו נאך א מטופל געביך מיט ווייב און קינדער מוז בעוונותינו הרבים זיך שטעלען! מאקי גאר משיח ציים. מילא האב איך געוואלט אייך בעטט — אוי, לא עליכם.... מיינע שטעבעניש אויף דיא שונאי ישראל — בעטען איבערצייריידען מיט דעם דאָקטאָר און נאך אזעלכע. פארשטעהט איהר?

שמחה. אָ, שווערליך און דערצו אויף מאקי עפים פריקרע........ איז חאסקילי אייערער געוואנט?

ר' יוחנצע. מכח געוואנט איז, צווישען אונז גערעדט, בעוואָהרענט. דיא עצטע צייט איז ער נישקשהדיג פונם פנים אראב, נישט צודערקענען איהם.. אַט מכח דעם בעדארף איך וויטער אייער טובה. זלמן, אייער מחותן, מאכט א מורא. באם ביים פריזיוו וועט נישט צונעהן כשר, וועט ער אויסגעבען.... פארשטעהט איהר מיך.... זיין בן יחיד, דער חתן אייערער, שטעהט אויף אופ'ן פריזיוו. איהר פארשטעהט?

שמחה. ווילט איהר, חייסט עס, איך זאָל ריידען מיט זלמנען. אַט דאָ האט איהר מיר פארגעבען א שווערען לייענען! איהר ווייסט דאך וויא שטארק מחולק מירביידע זיינען. איך געה מיר אויף מיין דרך און ער אויף זיין ווייטען דרך.

ר' יוחנצע. און דער חתן אייערער, מישטעהנעם געזאגט, איז פארקראכען העט, העט אויף נאך א ווייטערן דרך. אי, אי, ר' שמחהלי! וויא קומט צו אייך אזא שעמנו? (ער סמארעט מיט דער נאז) אלכסנדר! עפים, רחנא-ליצלן, גאר דייטשערעס. ווען מען האט דאָ צופארהיטען!.... אוי, ר' שמחהלי, זיינט איהר דערפאר ווערטה....

שמחה. פייניגט מיך נישט, ר' יוחנצע! לאָמיר דערפון, איך בעט אייך, נישט ריידען.

ר' יוחנצע. (אויפהייבענדיג זיך) וואס זשע, הא, ענטפערט איהר מיר מכח יענעם?

שמחה. וואס, מכח אייער בקשה?

ר' יוחנצע. אי.... איך מיין מכח דיא פריהערדיגע ענינים.

שמחה. וויא נאט איז אייך ליב, ר' יוחנצע, רייבט עס אפ! מאכט עס זאל בלייבען וויא פריהער. מכח אייער בקשה וועל איך מסתמא שוין זעהן....

ר׳ יוחנצע. מא. איך וועל מיך פריווען.... (ער לאָזט זיך געחן צו דער טהיר און קעהרט זיך פלוצלים אום) גוט חלעבין, איך האָב מיך דערמאָהנט. עס. איך נעבייטיג מיך אצינד, גענייטיג איך מיך אין א גמילות חסד. אזוי. עטליכע קערבליך.

שמחה. וואס זשע האָט איהר לכתחילה דאָס נישט געזאָגט! עפּיס דאָס ערשטע מאָל איז מיר צוגעבען א גמילות חסד. (ער שטעקט ר׳ יוחנצען אין דער האנד אריין) זעהט זשע ר׳ יוחנצע, איך פארלאָז מיך שוין אויף אייך.

ר׳ יוחנצע. נאַ—נאַ. האָט זשע אין זינען מכח.... (ער קושט דיא מזוזה און נעהמט ארויס)

שמחה. (שטארק אויפגעבראכט) נישט אויסצוהאלטען, תמיד איז נאָר גיב. גיב, גיב! יענעמס מקורבים, ארמע קרובים גיב שטעלען אין דער טאקסע, דעם גיב בעשטימטע קצבה, אָדער קלאָמפּערשט גמילות חסדים. היינט לא יחרץ געלד עזות פנימער, אנחאפּער, זאגטערס, קאבלעפּעל, שטאָדטפּעטערס, פאקטוירים, דרעהקעפּליך, הענטשקע לשון־ריידער, פּאטשער קעססמאכער, עצות געבער, וועלכע מען בעדארפט פארשטופּען דיא מיילער און מען מוז נאָך שווייגען. געה דערצעהל דעם עולם מעשיות און רייץ אקעגען דיר אויף א וועלט מיט פּיינע, לייטישע מענשען.... גנבים, בלוט-צאפּערס ווערד פארחאפּט אין איינעם מיט דער טאקסע!.... (שפּרינצע און רייזילי קומען אריין).

זעקסטע סצענע.

שמחה, שפּרינצע, רייזילי דערנאָך אלכסנדר.

שפּרינצע. איך זעה דיך שוין, שמחה, צייט איינהאנדלען דעם קינד חתונה קליידער. גיב געלד!

שמחה. נישט אויסצוהאלטען. איין קול: גיב, גיב. גיב!

שפּרינצע. הערט נאָר אביסיל וויא ער האָט זיך צושריגען! גזלנים ווינען איהם איבערגעפאלען.

שמחה. זאָלסט דוא טאַקי וויסען שפּרינצע, גזלנים !.... לאָז מיך חלעבין צו רוה. איך בין אסור נישט משוגע, און וויים וואָס איך שריי.

שפּרינצע. גענוג שוין דיינע שטעכווערטליך. מען ווייסט, מען ווייסט אז דיר געפעלט נישט.... ציה מיך נישט ביי דער צונג. נאָר וואָס וועט עס דיר אָבער העלפען... מיר פאר דיין קאָפּ, רייזילי, דוא וויינסט? שאַ, נישקשה! מעגסט זיך חלעבין שעהמען, שמחה. אזוי רעדט אַ טאַטע!

שמחה. אַי, אַי שפּרינצע!

שפּרינצע. וואָס זאָל איך דאָ מיט איהם טענהן. קום, רייזילי, קום און לאָמיר לאָזען צורוה דעם טאַטען!

רייזילי (צופאַלענדיג צו שמחהן) טאַטעניו, דוא ביסט דאָך אזא גוטער, ליבער טאַטעניו! קריינק מיך נישט, איך בעט דיך און זיי אויף מיר נישט אין כעס.

שמחה. נישט אויף דיר, רייזילי, חלילה! ס'איז דאָ אויף וועמען אנדערש אין כעס צו זיין.

שפּרינצע. דאָס, טאָכטער, איז איין אָנצוהערעניש מיר. מיך מיינט ער.... הא, וואָס פאָרט האָב איך דיר, מיין מאַן, אזוינס געטהון?

שמחה. דוא? נאָר נישט.... ביסט אַ גאַנץ עהרליכע יודענע, שרייעסט נאָר אַ מאָל איידער דוא ווייסט פאר וואָס. אפשר האָב איך היינט געהאַט קריינקונג, עגמת נפש און בין דאריבער אביסיל אויפגעבראַכט.

שפּרינצע. בעט איך דיך הונדערט מאָל מחילה. דערצעהל זשע מיר, שמחהניו, וואָס איז אזוינס? דערצעהל.

שמחה. איין אנדערש מאָל, שפּרינצעלי. אצינד מוז איך נייטיג אויף אַ ווײַלע אוועקגעהן. — נאַ דיר דאָס שליסעלע און נעהם פונם קעסטעלי דאָרט אליין ארוים וויפיעל דוא בעדאַרפסט. (ער געהט)

שפּרינצע. נעביך. ער האָט נאָך היינט אין מויל נישט געהאַט.

רייזילי. (זעצט זיך און נעהמט אויסצייכנען נאָזטיכליך) און דוא מאַמעניו, האָסט איהם נאָך אביסיל.... ער איז דאָך צו דיר אזוי גוט.

שפּרינצע. מיין ראָליע ביי איהם אויף אלע מיינע ליבע געזאָגט גע-וואָרען. איך האָב דיא דעה. פון דעסטוועגען מוז מען אמאָל — תּאַמש נאָר לפנים — זיך מחוח אַ בייזער. שטענדיג גוט טוהר מען אפילו מים דעם בעס-

טען מאן נישט זיין.... דיא מענער זיינען פייער און מיט פייער בעדארף מען וויסען וויא אומצוגעהן.

רייזילי (האלט איין אויסגעצייכענט טיכעל שפרינצען פאר דיא אויגען) קוק אן מאמעניו .P. K, מזל טוב מיר מיט דעם נאמען! אונטער דעם לעצטען אות וועל איך באלד אריינטרעטען אין א נייא לעבען, מיט א נייער פאמיליע און א נייא מזל. איך בין איבערגליקליך.

שפרינצע. גליקליך, טאכטער, זאלסט דוא טאקי אייביג זיין. דאס מזל זאל דיר לייכטען און שיינען וויא דער ליכטיגער מארגענשטערען.

רייזילי. איך בין איבערגליקליך. און דאך פיהל איך אין הארצען מיך עפיס.... וויא זאל איך דיר זאגען.... עפיס אביסיל וויא בעליידינט. לעב אזוי פיל יאהר מיט דיין נאהמען און פלוצלים פארענדער איהם. עס קומט אויס עפיס זיינען מיר חפצים, מיר בייטען תמיד און טראגען דעם נאהמען פונם בעל הבית, וועלכען מיר געהרען. פריקרע! .... וואס זאגסט דוא, מאמע? דיא מענער זיינען פייער. (אלכסנדר קומט אריין)

שפרינצע. שווייג שוין שווייג, ווייס איך וואס איהר פאלט איין!

רייזילי. (מיט א געלעכטער) דוא הערסט, אלכסנדר, וואס דיא מאמע זאגט, מען בעדארף וויסען וויא מיט פייער אומצוגעהן.

אלכסנדר. פייער איז א גנב. אבער אקעגען וואס? ....

רייזילי. חא חא־חא, דאס ווייס איך שוין א קעגען וואס. שא! ווארים אט טהוא איך מיך א בייזער.

שפרינצע. (טייטענדיג מיט דעם פינגער אויף דער נאז) אי, רייזילי, ביסט דוא א שפעטערין! (צו אלכסנדרין) ווייס איך, וואס זיא וויל דיר דארט אביסיל פארדרעהען דעם קאפ. (זיא נעהט ארויס).

זיבעטע סצענע.

רייזילי, אלכסנדר דערנאך דוואסיע.

אלכסנדר. נייעס, רייזילי! זעהר וויכטיגע נייעס.

רייזילי. עפיס גוטס, הא? שא, נישט קיין ווארט! דיין פנים זאָל מיר פריהער זאגען. געהענטער צו מיר מיט דעם פנים!

אלכסנדר. (שטעלענדיג זיך נעהענטער) ע־ע, רייזילי, דוא הייבסט אָן בעצייטען מיך צומושטירען; עס פאסט חלעבין נישט פאר א רביצין.

רייזילי. וואָס איז דאָס פאר א נייער טיטעל?

אלכסנדר. גאנץ פשוט. אז דער מאן איז א רב, איז דאָס וויב א רביצין.

רייזילי. און אז דער מאן הייסט שמעריל, הייסט דאָס וויב שמעריליכע. עס פארשטעהט זיך, אלץ דער מאן. נוא, זאָג שוין, וואָס איז אזוינס דיא מעשה?

אלכסנדר. מען וויל, בשעת דיא וויבאָרעס, מיך וועהלען דאָ פאר רב. און ווייסט דוא וועמענס אויפטהוא דאָס איז? ר' יוחנצעס! ער האָט עס היינט געלאָזט זאָגען דעם מאַטען מיינעם. וואָס זאָגסט דוא ד״רצו, רייזילי?

רייזילי. און דוא, וואָס זאָגסט דערצו?

אלכסנדר. ס'איז דאָ צוואָגען אזוי און אזוי. וויל מען, איז א רב עפיס נישט אזא חשיבות. זאָג נאָר, איך בעט דיך, דוא קענסט פנחס האָרט, בעריל טאראָס, פייביל פאָנפע, חייקיל קאָכלעפעל און איציק פאָלגע מיט דער גאנצער כנופיא?

רייזילי. א, זעהר גוט. זיי זיינען שכורים, ארץ פיאסקע עזות פנימער, שקצים, אָנחאפערס, וואָס אין דער קאָרט. נאָר צו וואָס מישט דוא זיי פלוצלים דאָ אויף?

אלכסנדר. אט ווער עס וועהלט געוועהנליך ביי אונז יודען, און אונטער וועמען א רב איז אונטערוואָרפען!

רייזילי. נוא, אלכסנדר, אויב אזוי, רעדט זשע נאָר נישט דערפון. ס׳איז דאָך נאָר א חרפּה.

אלכסנדר. וויל מען אָבער צוריק שמיעסין, קען א רב, אויב ער פער־לאַנגט נאָר, זעהר פיל ווירקען. ביי אונז יודען זענין דאָ גוזמאות זאכען, וואָס מען בעדאַרף און וואָלט געקענט פארבעסערען. איך בעריהם מיך נישט, רייזילי, אז איך בין א געלערענטער מיט אלע מעלות, נאָר איך האָב א יודיש הארץ. איך בין יונג, מיט פרישע קרעפטען און וויל מיט דעם גאַנצען לעבען ארבייטען און ברייננען עפּיס נוטצען.

רייזילי. אצינד פארדינסט דוא א הייסען קוש. (זיא קושט אלכסנדרין) דוא וועסט אין מיר האָבען א רביצין, וואָס וועט נישקשה פארדינען צוטראָגען דעם נאָמען....

אלכסנדר. הייגט ווייטער, רייזילי, לאָמיר רעדען צווישען אונז וויא פּראָסטע בשר ודם, גאַנץ פּראַקטיש. ליב, האָבען מיר זיךביידע טאַקי זעהר שטאַרק. אָבער דיא בערעכענונג בעדאַרפען מיר דאָך האָבען אזוי: וויא לעבט מען, נאָך דער חתונה? קעסט עסען, וויא א יודיש פּאָר פאָלק, דאָס איז נישט גוט, נישט רעכט נישט שיין, א דערניעדריגונג פאר זיך און אַיין אומגליק פאר דיא קינדער אויף שפּעטער. לעבען זשע פונם נדן, וואָס דיין טאטע גיט, עפּעס אויך נישט אזוי גוט... (ער לייגט ארויף דיא הענד אויף רייזילים אקסלען) וואָס קוקסט דוא, רייזילי, מיך עפּעס אזוי שאַרף אָן? דיינע אויגען בליטצען וויא פלאַם פייער.

רייזילי. איך שעהם מיך, נאָר עס העלפט נישט.... מען מוז מודה זיין, מיר ווייבער, זענין שוואַכער, ווייכער און נישט אזוי בערעכענט. בעהערשט אונז איינמאָל דאָס הארץ, הערשט עס שוין אָהן א שיעור און מיר לאָזען זיך פיהרען העט, העט.... איך קען דער פּראַקטיקע, דעם ריינעם אמת קאַלט אין דיא אויגען אריין נישט קוקען אזוי וויא דוא.

אלכסנדר. אין דיינע רייד איז דאָ א שאַרף שטעכווערטיל, וואָס שטעכט מיך וויא מיט שפּילקעס. איך פארשטעה נישקשה וואָס דוא מיינסט. פאר־שטעה זשע אויך וואָס איך האָב מיט מיינע פריהערדיגע רייד געמיינט. איך האָב עס געזאָגט אקעגען דעם, צו בעווייזען דיר נאָר, אז דיא ראבינער שטעלע, וועלכע ר׳ יוהנצע האָט פאָרגעלייגט, איז אצינד פאר אונז וויא געווינשען....

אַי, רייזילי, רייזילי נאָך ווייסט דוא נישט וואָס פאר א שטאַרקע שליטה

דוא האסט איבער מיר! (ער נעהמט רייזלין ארום און ביידע שטעהען ארום־נעמונען א היבשע צייט שטיל. — דוואסיע קומט פלוצלים און מיט א טישטוך און טעלער אין דיא הענד)

דוואסיע. דיא בעל הביתטע האט מיר געהייסען גרייטען צום טיש.

רייזילי. (ארויסהאפענדיג פון אלכסנדרס הענד) שוין טיטאג, אזוי פריה!

דוואסיע. א זאג אביסיל, פריה! אייך פליהט דיא צייט און מיר דאכט זיך א שרעק וויא זיא קריכט. ר' אליקים חיריק איז שוין געגאנגען מנחה דאווענען, טעטצעס קיה איז שוין נעקומען פונם פעלד, דיא היהנער פאדען זיך שוין זעטצען אויף דער סידעלע, ליפשע שרייעט שוין: הייסע באבקעס יודעליך! אויפן פריפעטשיק איז שוין קיין פונק פייער נישטא און ביי לייטען טראכט מען שוין ארום דער וועטשערע.

רייזילי. שא, דוואסיע, עפעס האט אין דיר זיך געעפענט א קוואל רייד, דוא שיטסט וויא פון א זאק. שא, לאז זיין טיטאג און לאז מיך געמאך! (זיא נעהט מיט אלכסנדרין ארויס)

אכטע סצענע.

דוואסיע און מענדיל.

דוואסיע. (ארומצווישען, פארקעהמט יום טובדיג, אין א קליידעל מיט אלע טיני מאדעס אין איינעם) און אז ס'איז אביסעל פריה, מה רעש! ... ווען אביסעל נישט דערקאכט, עפיס אויך נישט א"א אומגליק. איהר האט צייט, ווענט איינבייסען נישקשה.... זיי מענען אלסדינג. שטעהען זיך ביידע ארומגענומען, קאשקען זיך, ליובען זיך, טשמאק, טשמאק! און דוא דוואסיע היניע, טרעפסנע, נעה, שנא ציון, אוים. בין אויך א מענש, אזוי שמייליג וויא איהר!.... וויא דערלעב איך שוין פטערען דעם שיינעם טיטאג, פארשטאפען זיי דיא מיילער און בעצייטענס ארויסהאפען זיך אהינצו.. צו עלקין. און—

דיסער נאָט לאָמיך שוין אויך עפּעס אויפגעריכט ווערען! (זיא קוקט זיך אַן אין שפּיגעל, טאַפּט זיך ביי דיא האָר מיט א שמייכעלע) נישקשה, דוואָסיע איז נאָך קיין מעשה נישט און וועט אנדערע אין דיא פּאַטרעכעס פאַרשטעקען.... איך וועל איהם געפעלען נישקשה, היינט ביי דער נאכט.... מזל טוב! וועלען מאָרגען פריה, לעבין דער יאטקע, מיר עס זאָגען מיינע חברתעס, דוא ביסט למזל א כלה געוואָרען, און אליין בשעת מעשה האָבען דיא נאָל.— א שיינעם דאנק וועל איך ענטפערען, מ״מ מזל זאָלט איהר לעבען! און דערביי טראכטען: פּגרט, ווערד צוזעמצט פאַר קנאה. לאָז זיך יענער פּוקען, עפּעס נאָר מחי״ה חלעבין. עס הייבען מיר זיך אויש דיא פיסליך פאַר פרייד. (זיא זינגט אונטער, אָננעהמענדיג זיך ביים קליידעל און טאנצט אקעגען שפּיגעל, ווארפענדיג מיטן קאָפּ אין אלע זייטען)

אבינו מלך,
ס׳הארץ איז מיר פרעהליך,
פרעהליך וועלען מיר זיין,
טרינקען וועלען מיר וויין,
וויין וועלען מיר טרינקען,
קרעפּליך וועלען מיר עסען,
(הא, וואָס געהט דאָרט נאָך, נאָכן עסען? יאָ, אזוי!)
און נאָך עפּעס נישט פארגעסען.

מענדיל. (קומט אריין, בלייבט שטעהן לעבען דער טהיר און פליעסקעט צו מיט א האוואיעלע) אזא מזל! א״א יאָהר! טאנץ דוואָסיעניו!.... אם ירצה השם אויף חתונות, אויף ברית׳ן, מ״ט מיר א״ן א״נעם ביז הונדערט און צוואנציג יאָהר!

דוואָסיע. בעקום דיא נכפּה, ימח שמו״נ״ק איינער! אָט איז ער שוין דאָ, דאָס אָנשיקעניש. בראש צאַטעוועט ער מיך, געהט מיר נאָך אויף שריט און טריט וויא א קיה א קעלביל.

מענדיל. גראַפיניו, פּרינצעסי״ו, רבי״צ״ן, בת מלכה! א צאַפּ נאָר א פּורים קו״ליטש. א פּאָר באקען נאר א פאַרברוי״נטיר עפּ״ל קוגעל. געשמאַק מחיות, עס גלוסט זיך א ביס טוהן (ער טהוט זיך א לאָז) אָט וועל איך, דוואָסיעניו, דיך.... אוש נוא!....

דוואָסיע. (שוין ווייכער) נאַ, נענוג, דוא אָנשטעלער, חן־מאַכער! האָרך בעסער, איך האָב צו דיר אַ בקשה.

מענדיל. פון דיינעט וועגען, דוואָסעניו, אין פייער, אין וואַסער!

דוואָסיע. אַ ברודער מיינער איז נעקומען צופאָהרען, איך בעדאַרף היינט ביי דער נאַכט צו איהם נעהן. פאַרשטעהסט דוא? און אפשר אויף לאַנג. בעט איך דיך, מענדילי, צובלייבען אין שטוב און אָפּטוהן פאַר מיר אַלע מלאכות.

מענדיל. (טהוט זיך אַ האָפּ און קראַצט דעם קאָפּ) אי־אַי־אַי! אָט האָסטו דיר שיינס, גראָד איז מיינע אַ שוועסטער אויך נעקומען. דוא היינט בייא דער נאַכט צום ברודער און איך צו דער שוועסטער! פאַר שטעהסט דוא?

דוואָסיע. דיין שוועסטער וועט דער גוטער יאָהר נישט צונעהמען מאָרגען אויך. אַ ברודער איז עפּיס אַנדערש. אָט איז ער דאָ, אַ מאַנספּאַרשוין, און מאָרגען.... וויים איך?

מענדיל. קלוג וויא דער טאָג!.... אַזוי דוואָסעניו, בעט מיך, בעט.

דוואָסיע. מענדילי, סערדצע, ליובעניו, מאַטעניו, נשמהניו!

מענדיל. ליובע, ליובע מיך, דוואָסיעניו. אָט אַזוי פון היינט ביי דער נאַכט ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר! נעה, דוואָסיעניו, צום ברידער. זייא רוהיג, איך וועל שוין טהון, פון מיר וועט סיין מניעה נישט זיין.

דוואָסיע. עס וועט דיר, מענדילי, זיין אָפּנעגעבען ברויט.... אָט העלף מיר מאַכי נרייטען צום טיש. לאָמיר זייא שוין פאַרשטאָפּען דיא מיילער און וויסען דערנאָך פון אַ לעבען צוזאָגען. זיא זינגט אונטער „אבינו מלך" און נעהט טאַנצענדיג אַרויס פון דער שטוב)

מענדיל. האַ האַ־האַ. „און וויסען דערנאָך, מאַכט זיא, פון אַ לעבען צוזאָגען". אָמן, דוואָסיעניו, אָמן! היינט דער נאַכט, מיר ביידע דאַרט ביי עלקען....

צווייטער אקט

א נאס. רעכטס דיא וואָאינסקי פּריסוטסטווא. רעדליך מענשען. ווייבער חליפּען וויינען, מאַנספּילין שמיעסין צווישין זיך, א טהייל פּאַררייסען דיא קעפּ ארויף, שטעהן און קוקען. כמעט אלע מיט שטעקליך און איטליכער האלט דאָס שטעקיל אויף איין אנדער מאַניר: ביי איינעם חייגנט עס אויפן אָרם, ביים אנדערען אויפן אַקסעל; דער דרעהט עס פון פאָרענט אין דער לופט, יענער האלט עס מיטביידע הענד פון הינטען און שפּאַרט זיך דארויף אָן. לינקס שטעהט א קלייטעל מיט איין איבערגעצווינגען דעכיל איבער דעם גאניקעל. נישט ווייט דערביי זיטצט א חלפן לעבען א טישעל.

פינפטע סצענע.

א יודענע. (אויף א וויינענדיג קול וויא בייא תחינות לייענען) אוי, א לאָך אין הארצען! ...... מיין בערילע, אוי,! ...... מיין בערילע אויר אוי־אוי!

שמואליק (איין אלטער אויסגעדינטער ניקאָלא־עווסקער סאָלדאט נאָר הויט און ביין. אביסעל פארכוסעט. קרימט זיך דער יודענע נאָך מיט א לעבעלע פון א שכור) מיין בערילע. בערילע! .... טפוא, וויסניטרע, וויס־וויסנאָפרע לחי עולמים! אויך מיר א פּריאָם, א חיינטינגמאָדישער פּריאָם! בערילע, שמערילע שפּאַצירען זיך אהינצו מיט דיא פיסעליך אליין.... אוי, וואָלט איהר געוואוסט אין יענע יאָהרען „אליין!“ ריקען זיך מיט דיא רגלים אליין .... מיר, וויסניטרע וויסנאָפרע, זיינען געגאַנגען, הע־הע! מיט א גאַנ־צער חאָפּטע אונטערפיהרער, געפּענטעט מיט בראסליעטען. א קאַפּעליע פון קייטען האָט צוגעצימבעלט זום זים זום, עס האָט געקלונגען דיא וועלט, געהאט א פנים מראה כהן. און פאר דער חתונה איז געווען א לאַנגער, א ברייטער פאָרשפּיל מיט כבוד. חדשים לאַנג איז מען אוועקגעזעסען וויא דיא גענז אין

שטייג פֿארשפּארט. אָט וואָס האָט געהייסען אַ פּריאָם בגעלע בנריינע בשמחה רבה ואמרו כלם!

חינקע. (ווייענדיג אויף אַ קווימשיג קוֹלבּין מיט אַ ניגון) וועה איז מיר, ווינד איז מיר, חאסקיל מיינער, אַ מאטע נעביך פון קליינע קינדער!

שמואליק (סוקט זיא שאַרף אָן שאָקלענדיג מיט דעם קאָפּ) פּישש, האָט זיך צו יאחמערט! אַ מאטע נעביך פון קליינע קינדער! .... און קליינע קינדער נעביך פון אַ מאטען, וויסניטרע וויסנאַפּרע, אָט וואָס אין מיינע צייטען! בעהעלפּערס אַזוינע מיט מעששנע קנעפּליך האָבען זיי אויף דיא פּלייצעס געטראָגען. עוֹזר דלים הוֹשיעה נאָ מארש צאַן קד־שים, מארש אהין, אזש וואו דער שווארצער פּעפּער וואקסט דארט ערגיץ און געפּאסעט ח־ירים, געפּעכנעט פאר הונגער, געהאַפּט אַ שמיטציל, קליינימשקע גרעסערע אביס־ל יעמוֹד עם כל הנערים!

הערשעלי (אַ יונגער סאָלדאַטיל. מיט גוטען צו שמואליקין) אלטע מעשיות, זיידע! נענוג, מען האָט שוין געהערט זיידע, אלטע מעשיות! —

שמואליק (נעהמט זיך אין דיא זייטען אויסציהענדיג זיך גלייך וויא אַ סטרינקע און טהוט אַ פּייף)

אלטע מצבוֹת פון פארצייטען!

סמירנאָ! וויסט איהר וואָס זייא בעטייטען?

זאָגט יזכור און סמירנאָ! .... טפוא, אַ סאָלדאַטיקעל, אַ היינטיג־מאָדיש סאָלדאַטיקעל! אַ צוציסעל מיט קליינע וועגטשעליך, נעכטען ערשט אָנגעהויבען צודינען און איבערמאַרגען שוין פארטיג, זיך אויסגעדינט. אב הרחמים! דוואַרצאַט פּיאַט ליעט סלוזשי־ל באָנו אי צאריו און געגעסען בערעזוועע קאשע. פּיט, פּיט, פּיט! .... סמירנאָ, מיינע וואָנטשעס זיינען גרעסער פון דיר אין גאַנצען. האָסט נישט אַזויפיל האָר אין קאָפּ וויפיל עס לינט אין זיי חלבדיגע לעבט מיט סאַזשע. (אָנגעהמענדיג זיך מיט ביידע הענט ביי דיא וואָנטשעס) אויף אַ סטאַטרע, אג אגך! איז געווען אַ מורא אָנקוקען אונזערע וואָנטשוּעס, אָנגע־שמירט און פּארדרעהט אָגיל ואשמח מיט לאַנגע און דינע שפּיטצען. — מאַלאַדעץ שמואל! האָט דער קאָמאַנדיר אַ זאָג געטהון און בשעת מעשה מיר דערלאַנגט, גלאַט אַזוי פון פרעהליכקייט וועגען, טראַך, טראַך אונטער דער מאַרדע. — ראַד סטאַראַטסיאַ וואַשע בראַדיע! האָב איך געענטפערט און אַראָפּגעשלונגען אַ צאַהן בשמחה רבה ואמרו כלם!

הערשעלי. א חיים זיידע, זיך אביסיל צוליינגען! ווען נישט, נעה איך און שיק גיסיען, מיין גיסיען. גיסיע נעביך מוז שוין אוודאי איבערטראכטען וואס דוא ביסט אזוי לאנג נישטא. קום, זאג איך דיר, קום.

שמואליק. זאגט יזכור, אזב פאחאר דעם אלטען זיידען! .... (ער צמאקעט מיט דיא ליפען) צו צוציקעל, ער מושטירט! — א היינטיגער מושטיר, משטעהנעס געזאגט, א שפרינגען, א דראפען זיך אויף דיא גלייבע ווענט, האלטען ביקסליך און שיסען, שיסען.... הייא סליש! קענסט דוא אין פאר התמעטע ארום און ארום תחתונים מיט א היטעל וויא א בלינע אויפן שפיטץ קאפ זיך אויסשטרעקען וויא א דרעגניל א לאנגע צייט אויף איין ארט? און אויף איין פוס קענסט דוא אוועקשטעהן א שעה, אט אזוי, אזוי (ער הייבט אויף א פוס און ציהעט זיך אויס גלייך) רא־א־א־אז (גיט זיך א פאטש הינטען און מאכט אראפלאזענדיג דעם פוס) פיט! .... (ער פאלט שיער אנידער, הערשעלי חאפט איהם אונטערן ארם און פיהרט איהם אוועק).

חינקע (וויזט זיך אויף דער גאס שוין אויף איין אנדער ארט, חליפעט און ווישט מיטן פארטוך דיא אויגען) וואס וועל איך נעביך טהון א לעבעדיגע אלמנה? רבוני של עולם! וויא קענסט דוא עס צוזעהן אזא ועטהיג, אזא בושה? האט מען עס א מאל געהערט, געזעהען, אז אזא חאסקילי פון אזא משפחה זאל זיך געהן שטעלען פאר א סאלדאט! .... אליין איז ער נעביך צובראכען, דאר וויא א חארט און זעהט אויס וויא א טויטער.

א יוד (לעבין א רעדיל מענשין) חאסקיל האט אקענען א האלב יאהר פריהער פארן פריזיוו אנגעהויבען צופאסטען הפסקות און איז נעביך אראפ פונם לייב.. דאך האט ער זיינס נישט געשיינסט און חינקע האט היינטיגס יאהר אם ירצה השם ווייטער א קינד.

חינקע. אזא וועטהיג, אזא בושה.

ר׳ יוחנצע (צוקוטענדיג צו חינקין) שא, טיפשא איינע, שא! וואס זאל מען טהון, אז מען איז בעוונותינו הרבים אין גלות.

חינקע. אבער געוואלד רבוני של עולם, וויא קענסט דוא אזוינס צוזעהן, אזעלכס צולאזען? ס׳איז שוין טאקי נאר איין עק פון דער וועלט.... שווער, וואו זיינען דיא נגידים, אייערע נגידים? עפים זיינט איהר דאך מיט זייא אין איינעם א טחוער, א נאנצער מאבער אין שטאדט זאבען. זייא זאלען וועלען וואלט נאר אנדערש געווען. מיינע צרות אויף זייא!

ר׳ יוחנצע. שא, זאג איך דיר טיפשא, נישקשה! אזוי גראב מיאוס איז נאך דיא וועלט נישט פארדארבען געווארען. ר׳ יוחנצע דעם רב׳ס זוהן וועט מען נאך אזוי גיך אין געוואנד נישט אריינשטעקען. יודען נישקשה בלייבען יודען .... (אנבייענענדיג זיך צו חינקין) מיינע נגידים נישקשה ארבייטען אין דעם עסק. גלויב מיר, סאיז רעכט נישקשה! .... (ער מהוט זיך פלוצלים א חאפ) שא, אט איז, ראכט זיך, דארט חאסקילי אליין!

צווייטע סצענע.

חאסקיל לויפט פון דער פריסוטסטוויא ארויס מיט איינ פעט. **חינקע** און **ר׳ יוחנצע** לאזען זיך צו איהם נעד שווינד חענדום פענדום.

חאסקיל (סאפעט, האלטענדיג זיך ביים הארצען, און קען נישט חאפען דעם אטהעם) הוא אוי, אוי, אוי! ....

חינקע (אויף א קוויטש) א דונער האט מיך דערשלאגען! .... דאס איז דער גוטער אוי, דאס גוטע אויעלי!

ר׳ יוחנצע (צמאקעט מיט דיא ליפען און מאכט מיט דיא הענט שטארק פארוואוגדערט) נוא-נוא-נוא! היתכן. הא?

חאסקיל (בלינצילט מיט דיא אייגעליך, סאפעט וויא א גאנז און לאזט קוים ארויס זיפצען) אוף.... בוף.... אוף....

חינקע (ברעכט דיא הענט) אוף, וועה איז מיר! בוף, ווינד איז מיר! דאס גוטע זיפצעלע........ (צו ר׳ יוחנצען) אט האט איהר אייך פאר אייער מיה, אלץ אין מצוה זאכען, אין שטאדט זאכען.

איינער פונם עולם (אין דער זייט) מאהלט אייך צו מצוה זאכען לייגט ר׳ יוחנצע קיינמאל נישט צו. הערט בעסער וואס איך וועל אייך זאגען: איז חאסקילי צוגענומען געווארען איז איין עק מיט דעם נאבאר. (צו איינעם לעבין איהם) פול טוב, ר׳ זלמן, איהר מעגט זיך שוין פרייען, אייער בן יחיד איז פרייא.

חאַסקיל. טאַ־טאַ־טאַ.... טאַטע!

חינקע (אויף אַ קוויטש צו ר' יוחנצן) אוי טאַטע פאַטער, פאַרהאַפּט זאָלען זייא אייך ווערען אייערע פיינע לייט, רבוני של עולם, אין דער ערד מיטן קאָפּ אַלע אייערע נגידים'ליך, גלויבט זייא פון היינט אָן וויא דעם הונט.

ר' יוחנצע. שאַ טיפּשא; לאָז מען הערען אַ וואָרט. חאַסקילי וויל עפּיס זאָגען.

חאַסקיל. טאַטע.... אבגעלאָזט!

ר' יוהנצע (פאַרגלאָצט דיא אויגען) געלויבט השם יתברך! — נוא, חינקע, וואס האב איך געזאָגט? דוא מיינסט טיפּשא, ס'איז הפקר אַ וועלט? גלאַט מען נעמט און גיט אָפּ!....

חינקע (פרעהליך) דא האָבען זיך טאַקי נאַר נעמיחט זכות אבות, זכות אבות.

חאַסקיל (אַ מאַך מיטן גראָבען פינגער) דוא מיינסט, טאַטע, מען האָט מיך פשוטו־כמשמעו אָפּגעלאָזט? גלאַט אַזוי זיך גענומען און מיך אָפּגעלאָזט גיין....

חינקע (פאַרוואַרפט מיטן קאָפּ און ברעכט דיא הענט) איך חאַלעש, איך בין פאַרביא!

ר' יוחנצע. אַ פירוש חאַסקילי, אַ פירוש!

חאַסקיל (מיט אַ גמרא ניגון) ניין!.... דוא מיינסט מען האָט געזאָגט גלאַט: געה דיר, מיינסט דוא? ניין, דאָס איז דאָך נישט קיין רבותא. וואָס־זשע וואָלט מען מיך דאָ געלאָזט הערען? אַ פּאָר דאַרטען האָט מען טאַקי געזאָגט: געהט אייך. דאָס איז אָבער נאָר געווען על־מנת להחזיר. טאַקי תוך־כדי דבור האָט מען זייא צוריק גערופען. איינעם האָט מען אָהן שיהות טאַקי אָפּגעגעבען און דעם אנדערען געהייסען געהען מחילה אין ספּיטאָל, וויא הייסט עס בייא זייא דאָרט אויף זייער שיינעם לשון, עפּיס אויף ספּיטאַניע. מילא איז דאָך „געה דיר" דאָרט עפּיס נישט אזא חשיבות, אז דערנאָך? ל נישט זיין דערצו קיין פּתח־חרטה. אלא וואָס דען זשע? ניין, מען בעדאַרף הערען דעם שפּיטץ.

ר' יוחנצע (מיט חינקען אין איין קול) ניבער, ניבער, חאַסקילי, ציה נישט בייא דער נשמה!

חאסקיל. דיא גאנצע רבותא ליגט אין דעם שפיטץ. ער האָט געזאָגט יענער אָרוּן, מיט דיא עפּאָלעטין דאָרט, האָט געזאָגט.... לאָמיך נישט זאָגען קיין ליגען. ניין, נישט געזאָגט, נישט געזאָגט.. א געשרייא האָט ער געטאָן חא ?) ניין, ניין...... א שפּייא געטאן, ער האט פריהער א שפּייא געטאָן.

ר׳ יוחנצע. למאי נפקא מיניה אזוי צו אזוי? עפּים א גביוּת עדות! דא געהט דאך נישט אין דעם געשרייא, אין דעם שפּייא. — אין תוך אריין, חאסקיל, אין תוך אריין.

חאסקיל. ניין, לאָז זיך דינען, ס׳איז א גרויסע נפקא מיניה, מען בע־דאַרף עס האָבען צום ■שעטיל. דרינען ליגט דער גאנצער קוועטש, דאָס גאנצע בעוואָחרעניש. יאָ, טאקי אזוי, פריהער א שפּייא און דערנאָך א געשרייא. ער האָט אויף יונית א היק געטהון: פּאשאָל וואָן זשיד פּאַרחאטי! דער פּשט דערפון איז נישט גלאט, געה דיר! עס זאָל נאָך א סברא זיין דיך ווידער צו רופען, אלא וויא דען זשע, פּאשאָל וואָן אויף לעולם ועד, נעה אויף דער דעה, אז אייביג זאָל מען דיין פרצוף פנים מעהר נישט אָנ־קוקען! .... „זשיד פּאַרחאטי!“ הייסט אזוי פיל, אז אלע דאָרט זיינען מודה, איך טויג לחלוּטין נישט און האלטען נאָך פאר א טרפה׳ן גליק, וואָס זייא זיינען מיינער פטוּר געוואָרען. אָט וואָס הייסט אָפּלאָיען, מיט א קוועטש, מחיה נפשות! ביי זייא להבדיל מעגען אפשר אזעלכע דבורים גאָר זיין עפּים נישט א׳עלכע שיינע, נאָר פון ווענען, משטעחנעס געזאָגט, מען האָט זיך דאָ צובעליידינגען ?!.... אדרבה, גאנץ גוט, מחיה, ס׳איז דאָך אויסגע־קומען מיטן קנאָק.

ר׳ יוחנצע. אבי חאסקילי דוא ביסט אויף דעם עולם, אין א גוטער מזלדיגער שעה! א פּנים עס האָט גאָר געקענט זיין חלילה אנדערש ?! עפּים שפּילט מען זיך מיט צדדים, מיט מיינע זכות אבות!.... און דיא טיפּשא דיינע האָט שוין פּארלוירען דעם בטחון, געמיינט: עס שמעט הפקר א וועלט....

חינקע (אויפחייבענדיגביידע הענט אין דער הויך) א שבח צו דעם, וואָס איך האָב דיא הענט נים געוואשען! א געפּוּנענער חאסקילי, א געפּוּנענער! נוּמל בעדאַרפסט דוא, חאסקילי, בענשען, וואָס דוא ביסט אויסגעקומען, ארויס פון זייערע הענט....

חאסקיל. חינקע, דוא האסט געמוזט סלוקערצין, מען האט דיך דארט דערמאנט. ביים באדקעווען מיך און בעקוקען פון אויבען ביז אראפ האט איינער מיט א שמייכעלע מיך א פרעג געטהון, אויב איך האב א ווייב? — פע, עפּיס אזעלכע נארישקייטען! נאר מילא, נוא — איך האב, זאג איך, א ווייב, וויא דער אמת איז, און קינדערליך. דיא זאך א פנים איז איטלי־כען דארט געפעלען, ווארים אלע האבען קוקענדיג אויף מיר עפּיס געלאכט און אויסגעלאזט צום סוף כהאי לישנא: הא א, מאלאדעץ! געה צום ווייב און גלייך דיר אביסיל אוים דיא ביינער. — פע, עפּיס אזוי משונה גראב.... וייער באבעם עסק! — עם חאלעשט מ׳ר בעסער דאס הארץ. קום א חיים. עסען! אויף וואס דיא וועלט שטעהט עסען. שוין צייט, דאכט זיך, מיר צו עסען.... אי, וויל איך עסען! (ער וויל געהן און קען נישט פלאנטען מיט דיא פים)

חינקע (מיט א זיפץ) א ריהרען זיך אביסיל! א קאטאוועם אזא צייט זיך פיינינגען .... בלייב, חאסקיל, דא מיט דעם טאטען און איך וועל א שפּרינג טהון ברייננען א וועגעלע. (זיא פארשווינדט גיך).

דריטע סצענע.

ר׳ יוחנצע את חאסקיל שטעהן לעבין עולם אין דער דיס. אלכסנדר געהט פון דער פּריסוטסטווא ארויס פארטראכט. זלמן און זעלדע לויפען איהם אקעגען. שמואליק.

זעלדע (אין איין אטחעם) אבי דוא ביסט שוין דא, אלכסנדר, אין א גוטער מולדיגער שעה. איך זאל דיך שוין זוכה זיין פיהרען אונטער דער חופּה. הא? דוא שווייגסט .... וואס שווייגסט דוא אלכסנדר? דאס בעטייט עפּים נישט קיין גוטס בעטייט עס. וועה איז מיר, זאג גיכער, זאג, ווארים....

זלמן. וואס איז אלץ אין איין אטהעם? האב אביסיל צייט, זעלדע.

זעלדע. ניין, ער שווייגט, דאס איז נישט קיין גוטער סימן. אלכסנדר, פערדצע, דוא ביסט בלייך.

אלכסנדר. מאמע, איך בעט דיך....

זעלדע. איך זעה שוין, זעה, פינצטער איז מיר!.... זלמן, מיר האבען געפיהרט אונזער איינציגען זוהן צו דער עקדה! (זיא לאזט ארויס א קלאג).

זלמן. איהם מקריב צו זיין אנשטאט א באראן (ער טייט אקעגען מיט א פינגער) אנשטאט א האסקילין! א יא, מיין זוהן, דוא ביסט א קרבן?!

אלכסנדר. צו וואס, מאמע, אזעלכע שרעקליכע ווערטער? שא, א רחמנות נעביך אויף דער מאמען!

זעלדע (ברעכט דיא הענט) א וועטהיג איז דער מאמען.... פינצטער איז דער כלה...... זיא וועט עס היינט בעקומען דיא וויסטע, פינצטערע בשורה.

אלכסנדר. (האפענדיג זיך ביים הארצען פארציטערט) אך, בערוהיג דיך אביסיל, מאמע, שפאר זיך אויף מיר און שטעה א ווילע ביז דוא וועסט צו זיך קומען. (ער נעהמט זיא אונטערן ארם. צווישען דעם עולם הערט זיך א גערייש. שמואליק ווייזט זיך ווידער, שטארק פארבוסעט, דאס היטעל אויף דער זייט)

שמואליק. סמירנא, וויסניטרע, וויסנאפרע לחי עולמים, נאך שחרית נעהמט מוסף און צווישען, א כוס, א קידוש מיט טרעהרען לכבוד דעם היי־טיגען יום הדין.

זעלדע (מיט א געוויין אנשפארענדיג זיך אויף אלכסנדר'ן) אך, ווי גליק־ליך מיר זיינען ערשט נישט לאנג אלע געוועזן....

שמואליק (פייפט און זינגט מיט איין אומטיג ניגונדיל)

אויף א ביימיל, אין א נעסט,
זיטצען טויבען צופרידען,
זיטצען, פיקען, עסען קעסט,
פיהרען דארטען אויס פלידען.

טראלאלא, טרילילי,
ראז, דווא, טרי!

זלמן (אָנווייזענדיג דעם עולם אויף ר' יוחנצין און חאסקילין) **אָט זיינען** די זיילען פון דעם יודישען גלות!.... אָט פון וואנען עס נעהמען זיך אונזערע אלע צרות, מכות, לייד און פורעניות! איין עולם יודען הארעוועט, דארבט, ווערד פארשווארצט און בעדארף אויסהאלטען פוילע מיוחסים, בטלנים, צוויאקעס, וואנצען, כנים, וואָס קריכען, בייסען, שטינקען און פרעס־סען. קארג וואָס אזעלכע גיט מען אוועק דעם לעצטען ביסען ברייגנט מען נאָך זיי קרבנות — קינדער, בני יחידים!

שמואליק. פיטום הקטורת, שטאַפּט קעלבער יודישע קינדער! פיטום הקטורת נפשות צו דער עבודה זרה, נפשות צו די ר' נעצעליך! ביי איטליכען נעצעלע איז בנים א זעטצעלע און איטליכער שמיילינער ר' נעמץ האָט נעשלאָגען כפרות מיט א קליין יתום׳ל, מיט איין אָרם, בידנע קינד. ונסכיהם כמדבר, דרייא איימער טרעהרען פון איין אָרמער מאמע, א וויס־טער אלמנה!....

זלמן (אליץ אָנווייזענדיג אויף די פריהערדיגע) קעמץ מיט סאמעטענע לאפּקעליך און שארפע שפּיטציכדינע נענעל! און אזעלכע ריידען פון גאָט, פון יודישקייט, פון פרומקייט, עהרליכקייט און רחמנות...

איינער פונם עולם. מען וויל רחמנות פון אנדערע אז ביי אונז אליין איז איינער אויף׳ן אנדערען נישטאָ קיין רחמנות. מטופּלים מיט קינדער טהון אלע מיטעל זיך אויסצודרעהען, נישט קוקענדיג דארויף אז דערמיט קיילען זייא אנדערע.

א יודענע. געקיילעט זאָלען זיי ווערען אָהן א מעסער וויא זיי האָבען מיך פאר א יאָהרען געקיילעט! מיט פיל מיה און גרויסע צרות האָב איך אויסגעהאָדעוועט מיין קינד, מיין איין איינציג קינד, מיין טרייסט און מיין לעבען. פלוצלים גיט מען איהם א ריס מיר אויס דעם הארצען.... איך יאָמער און קלאָג ביז אצינד. אוי, יודישע קינדער! אזא וועהטיג, וואָס א בהמה אפילו קען עס נישט אויסהאלטען, רעוועט שרייעט נאָך איהר קינד, אז א שטיין קען צונאָסען ווערען.

זעלדע (אויף א בימער קול) איין אויג אין קאָפּ, און דאָס איינציגע האָט מען צוגענומען!

שמואליק (קריכט זיך נאָך פלאַנכעט !.... א קאַטאָוועס איין אויג אין קאָפּ ! מיר האָבען שוין געזעהען איביידע אויגען—זיבען קינדער ביי א מאַמע צונעהמען. שבעה אני יודע, שבעה כוסות כבמחות ! (ער פּיפּט צו און זינגט)

דראַפּעט צווישען טאָג און נאַכט
שטיל א קעטציל זיך ארויף,
צו דיא טייבליך מיאוי געמאַכט.
טשיק-טשיק, האַפּ לאַפּ, פרעסט זיי אויף.
טראַלאַלאַ, טרילילי,
ראַז, דוואַ, טרי !

זלמן. שיינע נפשות, וואס ציטערן נאָר פאַר זייער הייטיל ! אבי זייער נפשיל מעג פון זייערט וועגען כל ישראל אפילו דיא כפרה ווערען. און אזעלכע הייסען נאָך רחמנים בני רחמנים, אוהבי ישראל ! און אויף אזעלכע עפּענט זיך נאָך שונאים א מויל צוזאָגען, אז אלע זיינען מיר איין קהל, יד אחת.... אוי אונזערע ר׳ יוחנצעס, אונזערע פיהרער, אונזערע תכלית פאַרזאָרגער און דאָס גאַנצע יודישע רחמנות !

האַסקיל (טאָרעט ר׳ יוחנצען) קום טאַטע ! הינקע האָט שוין געבראַכט א וועגעלע. דוא הערסט וואָס ער רעדט ?

ר׳ יוחנצע (מאַכט מיט א פינגער און רעדט צוצייענען) ווער האָרכט אזא מזנשיל, אזא אפּיקורוס ! יודען האָבען שוין גענוג אזעלכע איבערגעהאַט און זייא אלע געהערט וויא גאָר נישט. (ביים אוועקגעהען מיט האַסקילין צום עולם) פאַלט פון דעסטוועגען ביי איך נישט אראָפּ. יודען נישקשה בלייבען יודען....

שמואליק. חי וקים, שרייעט חי וקים, יודישע קינדער !

זלמן (מיט א זיפץ) יאָ, יודען בלייבען טאַקי יודען.... בייא אזעלכע אין גלות. — — (צו אלכסנדרין און זעלדען) קומט ! דיא זאַך איז נאָך נישט פאַרלוירען, נישקשה. אלסדינג וועל איך דערוויזען און האַסקילי וועט געהען א גאַנג און שמקען פולווער.... שאַ, זעלדע, נישקשה חלעבין ! גלויב מיר, וועסט עס אין פרידען דערצעהלען ניך און באלד ביי דיין זעהן צו דער חופּה. קומט א חיים !

וועלדע (אונעקנעהענדיג מיט אלכסנדרין) אוי, חרב וויסט איז מיין חיים.

שמואליק (שאקעלט מיטן קאפ, טהוט א פייף און זינגט טרויעריג)
נישטא אין נעסט קיין טייבליך מעהר,
נישטא מעהר דארט סיין פרידען,
צולעבען איז דיא אלטע שווער
אליין אהן זיי׳רע פלידען.
טראלאלא, טרילילי,
ראז, דווא, טרי!

שרייעט חיי וקים. נעשטאיע אייך פארפול, יודישע קינדער!.... (דרעהט זיך איבער אויף א פוס און געהט, מאכענדיג דערביי ראז דווא, טרי. דער עולם צונעהט זיך אין פארשידענע זייטען).

פערטע סצענע.

איציק דער קרעמער שטעהט ביי דער טהיר פונם קלייטעל.
ר׳ אליה זיטצט אויפן גאניקעל, אויף א ביינקעל מיטן פנים צו דער גאס. ליפע דער חלפן זיטצט לעבין טישיל.

איציק (שאקעלט מיטן קאפ שארף אנקוקענדיג ר׳ אליהן און ניט א מאך מיט דער האנד) ער רעדט עפיס אזוינס, אז מען קען אויסגעהן הערענדיג! גלאט מען נעהמט דעם תוגר און ווארפט איהם ארויס אויף א שפענדיל! און ענגלאנד, וואו איז ענגל נד? איהר שפילט זיך עפיס מיט ענגלאנד! ר׳ אליה, און וואו איז קירה? דוא שפילסט זיך, איציק, עפיס מיט קירה!

איציק (טהוט ביין א שמייבעל) קירה מאק!

ר׳ אליה (ווערד אונטערגעטראגען) הערסט דוא, איציק, דיין וויקטאריע איז א יודענע מיט א יאמפערקע!

איציק (הייבט אויף דעם פוס און קלאפט מיט א פינגער אויפן קנאפעל) וואס בייא דער יודענע מיט דער יאמפערקע ליגט אין קנאפעל האט עס אייער קירה נישט אין קאפ, קירח מאכט געוועהנטליך נאר פוילע תנועות. דרעהט זיך, דרעהט זיך אין ראסיל...... און שטעהט תמיד אויף איין ארט.

ר' אליה. תרבית! איך קען בעסער קירח וויא דוא (געהמטנדיג זיך ביים בערדיל) איך בין ברוך־השם אין מיין לעבען, וויא דוא קוקסט מיך אן, שוין צווייא מאל געווען אין בראד און איינמאל אזש אין לעמבערג. פארשטעהסט דוא מיך? אין לעמבערג!.... מען בעדארפט קענען יענס לעבען. טע־טע־טעט! ס'איז נאר עפיס אנדערש. וואס בעדארף מען מעהר, למשל אביסיל בראנפין, ס'איז נאר איין אנדער ביסיל בראנפען. בייא אונז איז בראנפין — בראנפין. קירח'ס אביסיל בראנפין איז אביסיל בראנפין טאסי וואס אביסיל בראנפין הייסט, מען פיהלט, אז מען נעהמט אביסיל בראנפין, עד היום ליגט מיר אין טעם קירח'ס אביסיל בראנפין.

איציג (פארקרימט זיך) פישששׁ! און פאנש איז חלעבין נאר שלעכט, פאנש מיט ענגלאנדם אביסיל ראם. קירה, זאג איך אייך בפירוש נאך א מאל דרעהט זיך און שטעהט אלץ טאקי אויף איין ארט. ער האפט נאר בייא דיא מלכיות שיריים וויא א מקבל.

ר' אליה. (שטארק אויפגעבראכט) דער תוגר איז א קבצן!

ליפע (דרעהט אוים דעם קאפ צום גאניקעל) וואו איז, ר' אליה, דיא פערציג קאפיקעס, וואס איהר האט בייא מיר גענומען א גמילות חסד אויף שבת?

ר' אליה. הרגעט מיך פאר א גראשען. נישטא אצינד, נישט פאר אייך געדאכט, בייא מיר קיין פרוטה. אח־חא חא! שלעכטע צייטען. — (צו איציקין) יא, איציג, זאלסט דוא טאקי וויסען, דער תוגר איז א קבצן.

ליפע נעהמט נישט פאר אומגוט, ר' אליה. מילא דער תוגר איז א קבצן גאנץ רעכט, איז ער זיך א קבצן. לאז ער זיך זארגען אליין פאר זיך. אבער איהר, ר' אליה, פאר וואס זאלט איהר ארום אייך עפיס נישט טראכטען? איהר זיצט דאך נעביך אהן פרנסה און האט נישט א טאג מיט וואס איבערצוקומען. איך בעט אייך, פאר וואס זאל אייער שמחה טאריאשעס, א שטיינער, נישט לאזען אזא יודען וויא איהר, דרעהען זיך ארום איהם אין

דער טאקסע ? למאי פופציג אנדערע, וואס דרעהען זיך דארט ארום. ווייס איך וואס זיי טהון ? זיי קוקען דרעהען זיך, מאכען באם, לאז אזא ר׳ אליה זיך אויך דרעהען, קוקען, הא !

ר׳ אליה (גיט א מאך מיט דער האנד) עט.... דברים בטלים. לאז נאר זיין מלחמה וועל איך מיט נאטס כח מיך אװעקלאזען אויף דער מלחמה. נישקשה.... (צו איציקין) דער שפיטץ איז, איך וועט מיך אין וויפיל מען וויל קווארם משקה, אז עס וועט זיין וויא איך זאג.

איציק. במזומנים, ר׳ אליה ! איך לייג אויף איין אקענען, אז זיין וועט וויא איך זאג.

(פייבוש קומט צו צום קלייטעל, דאס היטעל איז איהם פאררוקט אויפן שפיטץ קאפ און דאס שטעקיל הייננט איהם אויפן ארם).

פינפטע סצענע.

דיא פריהערדיגע און פייבוש נאטסוואונדער.

פייבוש. א נאט העלף, יודען ! פון וואס שמועסין עס יודען ?

ליפע. נוט, חלעבין, וואס איהר האט זיך דא אונטערגעהאפט, ר׳ פייבוש, זיי האמפערען זיך דא שוין אוודאי א קענען א שעה, אלץ וועגען דער מלחמה מיט דעם טערק, אויך וועגען דיא קאמפאניעס פון דיא קיסריות, און קענען זיך בשום אופן נישט אויסגלייכען.

פייבוש, למאי נפקא מיניה ? מסתמא וועלען דאך יודען נישט משוגע זיין, רעדען איבער איין ענין, און וועלבען עס זאל נישט ליגען עפיס א שטיקעל פונה.

ליפע. א, קרעפליך זאלט איהר, ר׳ פייבוש, עסען. איהר נעהט טאקי אויף א דרך. אנגעהויבען האט זיך עס פון שמחה מאריאשעס חתן, וואס איז היינט צוגענומען געווארען אין דער דינסט. ר׳ אליה זאגט, אז מוז ווערען אויס שידוך. ער זאגט עס נאך מיט א קוועטש פון דער פאליטיקע,

מיט זיין קיימא לן, אז מלחמה מיט דעם מערק מה זיין און מאקי בקרב, און א ניבער צייט זיין. (צו ר' אליהן) פיהרט, זיים מוחל, אליין אויס אייער געדראנג, בייא איך וועט עס אויסקומען שפיטציכדינער. זאגט, ר' אליה, זאגט!

ר' אליה. ממילא וועט דאך שמחה'ס חתן אין דער מלחמה אריין מחויב זיין צוגעהן. ווארום אויך דיא איינענע מעשה, ביסט דוא א זעלנער שמעק זשע פולווער, און וויא באלד פולווער! איז שוין גאר אנדערע דינים.... נמצא וועט שמחה לכל הדעות האבען א מגו אויפן שידוך חרטה צוהאבען. אט וואס איך זאג. אי איציק זאגט גאר קאפויר? נוא, בע.... איציק ווייסט נישט מאי דקאמרי רביצין!

איציק. און ר' אליה אין איינעם מיט קירה ווייסט נישט מאי דקאמרי אחשתרנים! (ער געהט אריין אין קליימעל).

ליפע. היינט פארשטעהט איהר שוין ר' פייבוש? און פון דער מחלוקת איבער דער מלחמה איז נולד געווארען דער סכסוך וועגען דיא צדדים פון דיא קסריות, ווער מיט וועמען וועט האלטען. היינט ילמדנו ר' פייבוש אייער הסברא. עפיס זיינט איהר דאך א לאנד שדכן.

פייבוש (רייבענדיג דאס בערדיל מיט א קנייטשיל) על פי סברא איז מאקי אזוי.... אדרבה, הא? (ער טיים מיט א פינגער אויפן שטערען) איז דאך מאקי עפיס א פלאן. יא, אי וואס?....

ליפע. איך ווייס פון א זיכער ארט, אז מלחמה וועט געוויס זיין. אין פריקאז האב איך א בעקאנט שרייבעריל האט ער אליין מיר עס געזאגט יאקבי א יודישע נייא ציימונג — מפוא! וויא הייסט זיא דארט? — שרייבט אויך אזוי פון א זיכער ארט.... הערשעלי דער סאלדאט האט מיר עס אויך געזאגט. ניסיע, זיין ווייב, האט צובייטענדיג היינט בייא מיר א קערביל עפיס שטארק געזיפצט, מיין איך, סאיז א פנים נישט גלאט.

פייבוש (שטארק פארטראכט) מילא איז שוין איין צד דא.... און דער צווייטער? דער צווייטער? .... (ער ריקט ארויף שטארק דאס היטעל, שטעקט אריין טיף הינטער דעם קאלנער און טהוט זיך א געשמאקען קראמץ) או מען זוכט נעפינט מען.... ס'איז רעכט! מען בעדארף ארום דעם מאן און דיי צתויספיהרען?

ליפע (אַנקוקענדיג פייבושין פארוואונדערט) וואָס ? ! ווערע, ר' פייבוש, צונויפפיהרען ?

פייבוש. עט.... מיר איז אנב ארויף אויף דעם מוח מיינס עפּיס אײן עסקיל.... נישטאָ קיין צייט. א גוטען ! (ער פליהט געשווינד אוועק).

ליפע. עפּיס איז מיר היינט מיין פייבוש שטארק צוטראָגען ! איהר האָט בעמערקט ?

איציק (שטעהענדיג אין דער טהיר פונם קלייטעל און אויסשטרעקענדיג דעם קאָפּ צו דער גאַס) אוי אוי האָב איך בעמערקט, וויא ער האָט פון ר' אליהס נעדראָנג זיך פּארקנייטשט, גלייך וויא ער וואָלט איינגענומען ריצענאייל. א גוט אָפּפיהרונגס מיטעל, חלעבין ! ער איז טאַקי באלד אנטלאָפען.

ר' אליה (א צמאָק געבענדיג מיט דיא ליפען) א חכם פון דער מה־נשתנה ארויס, בע !.... פרעגט איהם בחרם וואָס ער בעבעט, אבי גע־בעבעט !......

איציק (לויפט ארויס צום עק גאַניקעל און רופט אויף א קול האלטענדיג דיא האנד איבער דיא אויגען) מענדיל ! מענדיל ! (צו ליפּען טהוט איהם נאָר, זייט מוחל, דאָרט א רוף, ר' ליפּע !

ליפע. מענדיל, מענדיל ! — בראָש איז ער טויב — אָ מענדיל, מענדיל, מענדיל !

זעקסטע סצענע.

דיא פריהערדיגע און מענדיל.

מענדיל (צוקומענדיג צום קלייטעל) גרויסע נסים, חלעבין, וואָס איך בין נישט מעוברת. מען קען מפּיל זיין פון אזא געשרייא !

איציק (מיט א פינגער אויף דער נאָז) צו מיר וויכסט דוא שוין נישט שמעקען ? אז מען שיקט דיך עפּיס קויפען, קויפסט דוא ערגיץ אנדערש.

א דוא פלבונים! וואחין ביסט דוא עס ערשט גאר אהן א נשמה אייך געלויפען?

מענדיל. טפוא, איך האב היינט דאס גוטע לויפעניש! פון פריה מארגען אן טראגט עס מיך וויא א רוח א מלמד. לויף און לויף און טו באלד מאקי ווייטער לויפען.

איציק. ניין כלבונים! אבי איך האב דיך שוין דערטאפט, וועסט דוא ביי מיר אזוי גיך נישט אויסדרעהען זיך. זאג, וואס בעטייט אזוינס דאס לויפעניש? זאג, מענדיל, זאג מיט פיסקעס!

ליפע. זאג, מענדיל! איך בין דאך שוין מאקי צוקאווע: זאג ושע, זאג!

ר' אליה. אז צווייא יודען זאגען: זאג! איז נישט דער דרך ארץ זיך אפצוזאגען, מילא וואס קען עס דיך ארען צוזאגען? זאג שוין, זאג, אז דוא וועסט זאגען.

מענדיל (אנהאפענדיג זיך ביים קאפ מיט א האוואיעלע) אי־אי־אי, האט רחמנות יודישע קינדער! פון אלע זייטען א זאג-זאג-זאג! אז עס רייסט מיר אויף דעם מוח. שא! איך וועל מיך אויסקויפען פון יודישע הענט און אלסדינג, וויא איך בין א יוד! און איין אטהעם אפזאגען. — שלום עליכם! — עליכם שלום! — מה שמיכם? — מענדיל, נאך א בחור. ר' שמחה'ס א משרת. — לויף היינט פריה כלחוף חשור אין דער באינע. לויף פון דארט א היים און האב א בארג ארבייט. — אמנם חטאתי! פארגלוסט זיך פון אלע מלאכות מיר אין דער קעך, סוצוגיו מוצוגיו מאכען מיט דוואסיען. — איך איחר: דוואסיעניו, ליובעניו, און זיא מיר: ווער פארברענט! — גיב איך זיא א קליין ציהעלע און מיינע אין איין כעס מיט א געפיכדער.... בלייבט לעבין מיר זיטצען אויפן מאפטשאן — לויפט פלוצלים אריין דיא בעל הביתטע. — צולויפען מיר זעך וויא דיא פארסאמטע מייז. — מיינער פוטץ אין שטוב אריין, — ווארף אין איילעניש, כויפעניש עפיס אראפ, טראף, טראף! — נעשווינד א לויף אין אנדערען חדר. — לויפט אריין דיא בעל הביתטע, בטעלט חלומות — האפט זיך אונטער דער שניידער מיט רייזילים חתונה קליידער.— א לויפעניש צו רייזילין אין חדר. — מיינער א פליה צוריק אין שטוב אריין. — טראגט דער רוח אן דאס גוטע טוהמעניו האלצע אין שלייער. — מאכט אין איין אטהעם: שפרינצע .... הא, נישט׳ .... מענדיל, וואו דיא בעל הביתטע? — לויפט אן דיא בעל הביתטע און רייזילי אין א חתונה קלייד, נאר א פריצת.

— פארניטץ געזונט! ווינטשעוועט צו האלצע, נאר מיט מעהר מזל. אפגעגעבען אוי דיין חתן! — רייזילי פוטץ אויף דער קאנאפע, קאלט וויא אייז. — א געשריי, א לויפעניש! — דער בעל הבית לויפט, ווערטעלט זיך מיט דער בעל־הביתטע. — לויפט דיא בעל־הביתטע פארוויינט ארויס. — לויפט דער בעל־הבית צוקאכט אוועק. — א געשרייא: לויף מענדיל אין דער אפטייק! — נעהמט מיינער דיא פיס אויף דיא פלייצעס און לויפט. — שרייעט ר׳ איציק, מענדיל! — קוויטשעט ר׳ ליפע: מענדיל מענדיל! — א גערייִדערייא, א געזאגערייא! זאג זאג־זאג! — האפ איך אפ אין איין אטהעם וויא דיא עשרת בני המן ביז ויזתא. — האט איהר שוין אפגעהערט דיא מגילה, ווייסט איטליכס פיטצעלע, האט־זשע רחמנות, יודען, אויף א יודישער נשמה! לאזט און לאמיך לויפען ווייטער!

איציק. א, צו אלדע גוטע יאהר, ממזר איינער! א שיינער תכשיט נישקשה, א פארשלעפטע קריינק פון זיין ליבען נאמען. (ער נעהמט און גיט מענדלין אין דער האנד) נא, משלחת, א שטיקעל מאנדעל־זייף פאר דיין דוואסיען.

מענדיל. זיא זאל האבען מיט וואס מיך צוזייפען. אוי זייפט זיא מיך, יודישע קינדער! (ער געהט אוועק. צום קלייטעל קומט צו א קונה, איציג געהט מיט איהם אריין).

ר׳ אליה (צו זיך אליין) טע־טע־טעט . נוא, וואס וועט ווייטער זיין? (געניצט אויף א קול) אהו הוך! (נעהמט פונם בוזעם ארויס א צוקנייטשט פאפיריל, טרעסעט ארויס א קאפ צוריבענעם טאבאק און פריוווט מאכען א פאפיראס) אח הא חא! עס וועט דערפון גאר נישט ווערען. מען בעדארף געהן א בעט טהון בייא יענעם א ציגאר טיטון. (ער הייבט זיך אויף פונם ביינקעל, גלייכט זיך אוים דיא ביינער, און געהט אריין אין קלייטעל).

זיבעטע סצענע.

שמחה מאַריאַשעס און פייבוש ווייזען
זיך אויף דער גאס, האלטענדיג אין אַ שמיעס.

פייבוש. איך זאָג עס אקעגען דעם, ר׳ שמחה, נאָט אייך אַ דרייער פּאַר מענשענס שכל! אלץ השם יתברך.... ס׳איז דאָך בעשיינפּערליך אַ חידוש נפלא! אדרבה מאקי, לאָמיר זיך נישט נארען. האָט מען דען אייך נישט אָנגעשלאָגען לייטעשערע, אין אלע אופנים גלייכערע שידוכים פּאַר אייער בתולה? עפּים איז ר׳ שמחה גלאט אזוי זיך אוועקצומאכען, הא? — פּאַר וואָס זשע, איז דאָך דיא קשיא, פייבושים שידוך מיט אַ זלמן קריסטאַל אָנגענומען געוואָרען?

שמחה (נישט אָנקוקענדיג פייבושין). ווייל ר׳ פייבוש, זאָל געזונט זיין, איז....

פייבוש. ניין־ניין־ניין, לאָזט זיך דינען, שאַ!.... נישטמעהר, דער תירוץ איז גאָרנישט.... קשיות איז גאָר נישטאָ. אָט דאָס גופא מאקי, דאָס גופא האָט איהר דעם בעסטען בעוויז, אז פיהרען דיא וועלט פיהרט דער רבונו של עולם. בעדאַרף גראָד פייבוש, וויא אויף קאָטאָוועס, זיך ארויס־האפּען: זלמן קריסטאַל. בעדאַרף גראָד אייער בתולה דאָס הערען און בעקומען חשק. בעדאַרף זיא גראָד זיין אַ ציטערדיגעס ביי דער מוטער. בע־דאַרף דיא מוטער, אייער שפּרינצעלי זאָל געזונט זיין, פאַר דער טאָכטער זיך ארויסשטעלען און ר׳ שמחה, מאריך ימים ושנים זאָלט איהר מיר זיין, בעדאַרף אלסדינגג, וואָס דאָס ווייב וויל, פאָלגען.... אָט אזוי האָט זיך עס געדרעהט, געדרעהט, געדרעהט ביז עס האָט זיך אויסגעדרעהט.

שמחה. נוא. האָט דאָך שוין זיך אויסגעדרעהט! וואָס זשע....

פייבוש. ניין־ניין־ניין!.... און אין גאנצען — לאָזט זיך נאָר דינען! — ווער האָט אין דער זאך דעם ערשטען דרעה געגעבען? מאקי איהר, ר׳ שמחה אַז דער מאַן לאָזט זיך פונם ווייב פיהרען ביי דער....

שמחה. איך בעט אייך, לאָזט מיך צורות און גענחט......

פייבוש. לאָזט זיך דינען! מילא זאָג איך עס אקעגען דעם וויא גאָטעניו דרעהט זיין וועלטיל ... וואָס זשע טהוט גאָטעניו אז זיינע דריידליך האָבען שוין זיך אויסגעדרעהט? דרעהט גאָטעניו ווידער צוריק, אזוי אז, פאַר־שטעהט איהר מיך?....

שמחה. נוא נוא! ער פאסט מיר צו מיינע צרות. לאָזט מיך געהן מיין וועג!....

פייבוש. (נעהמט שמחהן ביים ארבעל) נישקשה, ר' שמחה! מעהר קיין צרות זאָלט איהר נישט האָבען. (ער ריקט אריין דיא האנד הינטערען קאָלנער און דערלאַנגט זיך א קראַטץ) אז מען זוכט געפינט מען. פייבוש געפינט.... ס'איז דאָ חתנים......

שמחה. נענוג!.... (ער רייסט זיך אויס פון פייבושים הענט און ווערד אנטרינען)

פייבוש (שטארק פארטראכט) שווערליך!.... נאָר עט.... נישט דאָס ערשטע מאָל. נישקשה, איך וועל שוין געפינען א רעדיל! (ער געהט)

אכטע סצענע.

ר' אליה זיצט אויפן גאניקעל מיט פערלייגטע הענט
און גניצט. ליפע, דערנאָך פייבוש.

ר' אליה (קוקענדיג אין דער וועלט אריין) אכט, צוועלף, צוואנציג, פערציג, פופציג, הונדערט!......

ליפע (אויסדרעהענדיג דעם קאָפּ צו ר' אליהן) וואָס צעהלט איהר אזוינס, ר' אליה? דיא קאסע?!

ר' אליה (טהוט א גניץ) אהו הוך! א שרעק, וויפיל סאָראקעס האָבען אויפן שפיטץ דאַך דאָרט זיך אויסגעזעטצט! אוודאי אקעגען א ת"ק שטיק. דאָס וייזט אויף גוטער פאָגאָדע.

ר' ליפע. וואָס שרייבט, ר' אליה, עפּיס דער לוח?

ר' אליה (אונטערהייבענדיג זיך אביסיל אויפן ביינקיל) א, קונדעס איינער!

זעהט נאָר דאָרט, א קונדעס האָפּט דאָרט א ציג פאַר דיא הערנער. זיא װעט איהם נאָך דורס זיין. (נאָכדעם װיא ער שװײגט א רגע שטיל) אָט, אזוי, האָפּ־האָ־האָפּ! זיא האָט איהם נוט נעטראָפען. א מצוה! —

ליפּע. מען זאָגט, דער לוח טרעפט היינטיגס יאָהר זעהר נוט.

ר' אליה (גיט זיך א הייב אונטער, מאַכענדיג מיט דער האַנד) װאָן, װאָן, פּאַשאָל װאָן!

פייבוש (צוקוקענדיג צום קלייטעל) װאָס איז, ר' אליה? אויף װעמען שרייעט איהר עס אזוי?

ר' אליה. א הונד ר' פייבוש! א הונד לויפט צו און דרעהט א יודיש קעלביל דאָרט ביים אויער, דרעהט ער.

פייבוש (פאַרריקט דאָס היטעל און רייבט דעם שטערען שטאַרק פאַר־טראַכט) יאָ, אזוי מאַקי, אזוי!.... דער דרעה געהט דורך איהם........

ליפּע. עפּיס רעדט איהר, ר' פייבוש, נישט צו דער זאַך! איהר זיינט מיר היינט עפּיס גאָר צודרעהט.

פייבוש. אַך א שװערע פרנסה דאָס שדכנות, מיט הונדערט ספּריזשינ־קעליך, שרייפעליך, קליינ׃ און גרויסע רעדליך, עפּיס א גאַנצער „אשר יצר“— דראָט ארביים, דריידעליך דריידעליך, פייפעליך פייפעליך.

ליפּע. גלויבט מיר, אַלע יודישע פרנסות זיינען איין „אשר יצר“. לויטער דריידעליך, פייפעליך. ומפליא לעשות איז דער, װאָס קען גוט אָנפייפען....

פייבוש. דריגען האָלט איך מאַקי מיט אייך, ר' ליפּע. לאָז מען פאַל־מעסען א יודען װעט מען ביי איהם אין אַלע רמ״ח אברים זיינע געפינען רעדעליך, דריידעליך. אָדער זאָל מ׳גליך זיין, א שטיינער, א סוחר, א פאָד־ראַטשיק וכדומה אין דעם קאָפּ ארייגצוקוקען, װאָלט איש אָנגעהאָפּט א שװינדעל זעהענדיג, װיא עס דרעהט זיך דאָרט פאַר דיר עפּיס בוידעם פּאַלאַצע, קאַטשערע לאָפּעטע, לאָקשענברעטיל, אינדיקזוימען, קאַטשקעפּוטער, סבה שער אַלע אין איינעם.... אפילו דיא נענעל שניידט א יוד מיט א דריי־דעל, עפּיס לסירוגין, געשפּרונגען און געדרעהט.

ליפּע. נישקשה, איהר מעגט ארייגשטעלען אין צעטיל צו דיא פריהערדיגע אויך למדנים, מחברים, דרשנים און חזנים. דיא גאַנצע קונץ בעשטעהט ביי זייא אין דעם דרעה, אין דיא הויות און דיא תנועות....

פייבוש. אז ס׳איז שוין יא אזוי, שטעלט זשע ארייו אי בעלי־תפלות אויך.

אין האנדריקעוו, אז איך האָב דאָס ערשטע מאָל ימים־נוראים געדאַווענט מוספים, אין דער עולם פון מיין דאַווענען נישט קאָנטעט געווען, ווייל איך האָב אויף א קול געזאָגט פשוט עברי. הערסטו, האָט מען געטענהט, דאָס איז דאָך קיין שכל נישט! גלאַט גראָב זעטצען ווערטער בעדאַרף מען דערצו גאָר קיין גרויסער בעל תפלה נישט זיין. א בעל תפלה בעדאַרף מאַכען עפּיס מיט א צוק, א דרעה אויף דער געמבע אהין און אהער....נוא, האָב איך דערפאַר דאָס צווייטע יאָהר שוין אנידערגעלייגט א דאַווען מיט גאָלע שטיינער, דרעהעליך און תנועות, אז מען איז אויס דער הויט געשפּרונגען און געלעקט דיא פינגער פאַר מתיקות. (צו ר׳ אליהן) מילא דאָס אלסדינג איז הבל־הבלים....א שטיקעל גמרא איז דאָ, וואָס דרינען וואָלט גוט געווען, דאַכט זיך, אייערם א דרעהעלי. קומט, ר׳ אליה! וואָס זיטצט איהר אזוי אלץ אויף דעם אייגענעם אָרט און ווילט זיך נישט ריהרען?

ליפּע. ר׳ אליה האָט אויף דעם אָרט שוין א חזקה. ער וועט עס נישט אָפּלאָזען, סיידען עס זאָל, בעהיט גאָט, נישט זיין אין ערדציטערניש.

ר׳ אליה. אָה־האָ־האָ! דיא היינטיגע גילדענע פּרנסות! צו וואָס ארומדרעהען זיך אומזיסט און רייסען שיך? (ער טהוט א גנעיץ) אהה־הוך!..וויים איך, ר׳ פייבוש, וואָס איהר ווילט פון מיר האָבען? גלאַט געה און רייס שיך, — נישט מעהר, וואָס זאָל מען טאָן מיט אייך, הא? (ער הייבט פּאמעליך זיך אויף פונם ביינקעל, קנאַקט אויס מיט א גנעיץ דיא ביינער און געהט מיט פייבושן אין דער גאַס).

ניינטע סצענע.

פייבוש און ר׳ אליה.

פייבוש (נאָכדעם וויא ער קוקט אָן ר׳ אליהן א רעגע שטיל) אזוי, ר׳ אליה, אזוי,.... א מלחמה, דרינגט איהר, מוז זיין.

ר׳ אליה (מאַכט צו איין אייגעל האלטענדיג דאָס קעפּיל אין דער זייט) בבן?

פייבוש. בכן וועט אם־ירצה־השם זיין וואָס צוטאָן.

ר׳ אליה. דאָס ווייס איך אליין, אבי נאָר מלחמה לאָז איך מיך, מיט נאָטס כח, באלד אויף דער מלחמה אוועק. נישקשה, בין אזא בריה וויא אנדערע בין איך....

פייבוש (מיט א שמייכעלע) אויב איהר זיינט א בריה! דריגען איז חלילה קיינער נישט מסופק. — נאָר איך ליגט אלץ אין זינען פּאָליטיקע און איך מיין נאָר בפשטות א שידוך. איהר קענט מיר אביסיל צוארבייטען און דערווייל, איידער איהר לאָזט זיך אויף דער מלחמה, דאָ חאַפּען א שיין פּארדינסטיל. נישט לאנג געטענהט, א שידוך פאר שמחה׳ס בתולה מיין איך.

ר׳ אליה. וואָס הייסט! דער פריהערדיגער שידוך איז דען שוין טאקי אָפּגעלאָזט געוואָרען?

פייבוש. גלייך וויא אָפּגעלאָזט. מען בעדארף נאָר אונטערריקען א נייעם, וועט דער אלטער ממילא אויס ווערען.

ר׳ אליה. א שטיקעל חידוש, חלעבין! איהר זיינט דאָך געוועזן דער גאנצער שדכן!....

פייבוש. נוא, דעריבער זאָל איך שטעהן וויא א גולם און ווארטען ביז אנדערע וועלען זיך פּארחאַפּען און אונטערריקען! און וואו שטעהט עס געשריבען, אז מען שייט זיך ביי איין בתולה דאָס צווייטע מאָל א שדכן זיין? אין צוואת ר׳ יהודה החסיד האָב איך עס נישט באגעגנט און קיין חרם דרבינו גרשון איז דארויף אויך נישטאָ.

ר׳ אליה. אין קלייטעל דאָרט האָט ערשט איינער געזאָגט: זלמן פּילדערט ער מוז דיא אלע פסלנות דערווייזען. שפּרינצע איז ארויף אויף שמחהן מיט פייער, אלע מיטעל זאָל ער אײַנווענדען און דעם חתן בעפרייען. שמחה יאָגט זיך אצינד ארום, ר׳ יוחנצע חאַפּט א ציטער און איז שטארק אין כעס. שמחה מיט דער טאַססע ליגט ביי איהם אין דער האנד און ער קען איהם דערקוועטשען וויא א פליג. ס׳איז א רעש, א קאָכעניש.

פייבוש. אזוי? .... א קאָכעניש? אָווא! — נאָר אויך דיא אייגענע מעשה אָפּהענגדיג בעדארף מען נישט ווערען. עט.... חלעבין! אהין אהער, וויא דער שטיינער איז, און צום שפּיטץ מוז אויסקומען, טאקי פאָרט ר׳ יוחנצע!..

מיך קוועטשט נאָר אביסיל, אָט דאָס, זעהט איהר, וואָס שמחה איז עפּיס

אויף מיר אָנגעבלאָזען און בין ביי איהם, וויא איך פארשטעה, א שטיקעל פסול. דאריבער איז מיר איינגעפאלען אייך, ר׳ אליה, אריינצוזודרעהען אין דעם ענין. פארשטעהט איהר ?

ר׳ אליה. אָט דאָס איז אייער שטיקעל גמרא ! (מים גדלות) איהר מוזט וויסען, אז ביי שמחה׳ן בין איך א חשוב, ער לאָזט אמאָל זיך צו מיר קענען. מיין שטאָדט איז לעבען איהם אין שיל. אין דיא נײַן טעג מאך איך איהם געוועהנטליך א סיום. דערצו נאָך איז מיין פלוניתטע מיט איהם עפּיס א קנע פיל. פארשטעהט איהר מיך ?

פייבוש. דאריבער טאקי נעהם איך דאָך אייך פאר א שותף. איהר זאָלט זיין כלה׳ס צד און איך חתנס צד.

ר׳ אליה. קיין בלינדען אתרוג קויף איך נישט. צובעטראכטען האָב איך ליב דעם פּטום. ווער איז דער מחתן ?

פייבוש. אבער ר׳ אליה, וויא מיר שטעהן דאָ תחת כפת השמים, ס׳זאָל בלייבען בסוד. איך בעשווער אייך ביי אייער חלק לעולם הבא ! אנדערע קענען עס נאָך אויסחאפּען. — ר׳ יוסיל פינטשעווער, הא, קענט איהר ?

ר׳ אליה (מאכט פארקרימענדיג זיך מיט דעם פינגער) יוסיל פינטשעווער און שמחה מאַריאשעס ! !

פייבוש. אָבער דער קרן, זיין בחור׳ל מאַרקיל ! א יאַ קפריסין ? א קאַרירער אתרוגיל, א פיטומיל נאָר א חידוש. טאקי וואָס מען רופט א טשאַטשקעלע, א זיידען קינד ! נוא ?

ר׳ אליה. טאַ, איך וועל מיך פּרייווען.

פייבוש. א הקדמה מוז איך אייך זאָגען איידער איהר טרעט מיט מיר אין שותפות אריין, אז דער ענין פון שדכנות האָט ליב א דריידיל (מאַכענדיג מיט דער האנד ארויף און אראָפּ) אָט אזוי, אהין, אהער, אין אלע זייטען. מען בעדאַרף א מאָל אריינפאָהרען עפּיס הינטען ארום. עס זאָל אויסזעהען מען פאָהרט, דאכט זיך, קיין יהופּעץ און פלוצלים זאָל נאָר אויסקומען בײַבעריק. פארשטעהט איהר ?

ר׳ אליה. אין פּאָליטיקע מעגט איהר נישקשה אויף מיר זיך שוין פאַר לאָזען. דרינען האָב איך ברוך השם א געפּיהל.

פייבוש. נאָר למען השם נישט אייער קירה׳ס פּאָליטיקע — דיך דרעהען,

דרעהען און שטעהען אויף איין אָרט. אין דער שדכנישער פּאָליטיקע איז איין כלל: אַ דרעה און ווייטער. קשיות איז גאָר נישטאָ.

ר׳ אליה. עפּים רחמנא ליצלן גאָר טערקיש!....

פייבוש. טערקיש צו שמערקיש אנדערש קען עס נישט זיין. אָט איז דיא גאַנצע פּאָליטיקע. לאָדען קען מען דאָ גאָר צום וגתנה תוקף און אין ערנסטען פאַל דיך רופען קנאַק ניסעל....

ר׳ אליה (מיט א קנייטשיל) און נאָך אלע זאכען, הערט איהר, איז פּאָרט נעטהיג אין דער גיך מלחמה. מיין געדראנג אָקעגען דעם ענין איז דאָך זעהר וואויל. וואָרים, פארשטעהט איהר, וויא באלד פּולווער איז איין עק, שוין גאָר אנדערע דינים.... (אויף דער גאס ווייזט זיך הערשעלי דער סאָלדאט און זיין ווייב גיסע).

פייבוש. גוט. חלעבין, אָט איז הערשעלע! מען וועט איהם בעדאַרפען מאכי א פרעג טהון. (פּלוצלים קומט אָן צולויפען דיא מוהמע אָהן א נאָז מיט א גאַנצער האָפּטע).

צעהנטע סצענע.

דיא מוהמע אָהן א נאָז, דאָס קליינע בליומריל, ווייסע חברה און א האָפּטע ווייבליך, מיידלעך און מאנסבילין, צווישען זייא הערשעלי, גיסיע, פייבוש און ר׳ אליה.

דיא מוהמע (מיט אַ ייפּע אויף איין אָרבעל, אין פּאנטעפּעליך. האַלט א טעלעריל, פּאָנפעט און הערקעט זיך) אויף אַ מיידעל, יודישע קינדער! אַ יתומה, אָרם, עלענט.... (צו פייבושין מיטן טעלעריל) אויף הכנסת כלה, ר׳ פייבוש! — וויוואַס!

פייבוש (באָברעט זיך אין דער קעשעניע) נישטאָ, אוּנאַ! — פּאַמיר זענט איהר רייך אין אַ פּאָר גראָשען, ר׳ אליה?

ר' אליה. קיין צרות! — איך האב שוין געוואלט בייא אייך א בעט טהון.

דאס כלי־זמריל (ריפעט אויף עפים א מין פידעלע, צווינגענדיג אויף א ביי קולבין און לאזט אוים מיט א קוויטש)

א נדבה, יודען, זאלט איהר געבען,
א נדבה, יודען אויף א בתולה!
א גרויסע זינד, בנאמנות חלעבען,
א מיידעל זיטצען לאזען, חלילה!
ניין איילען פייבוש קלעקט אהן שאלות
אויף אלע רייכע מאכען חבות,
און צופארשלייערין ארמע כלות
העצקען מוהמעניוס זיך אין ייפעס.
אשריכם ישראל, יודישע קינדער!
אזא מוהמע, אזא פייבוש גאטסווינדער!

דיא ווייסע חברה (קרימען זיך נאך, זינגען, שפרינגען און טאנצען)

ניין איילען פייבוש אויף א חופה,
צאן קדשים מע! א טאנץ, א טופע!
רריפע, ריפע שיזאן, רריפע, ריפע,
העצקע מוהמע זיך מיט דער ייפע!
(אין דעם עולם איז א געלעכטער)

דיא מוהמע (מיטן טעלעריל צום עולם) דערקוויקט איין ארם מיידעל, יודישע קינדער! א יתומה נעביך וויל חתונה האבען. גאט זאל אייך דערקוויקען דיא יאהרען און אימליבענס וואונש דערפילען.

א ווייבעל. גיט מיר מ חמע א גראשען, נאט אייך א דרייער, אוי, לאז גאט מיר פאריכטען מיין פינצטערע דאליע....

א דינסטמיידעל. נאט אייך א גראשען, לאמיך זיעסער גאט אויפגעריכט ווערען....

גיסיע. איין דרייער פאר מיר און איין דרייער פאר הערשעלין! בעט גאט מוהמעניו פאר מיין מאן, ער זאל בשלום צוריק קומען פון דער מלחמה.

ר׳ אליה. איהר הערט? .... נאַ, ר׳ פייבוש, וואו נעהמט מען אצינד אַהער איציקין!

פייבוש. אַהער הערשעלי! אויף א וואָרט, נאָר אויף איין וואָרט.

הערשעלי. נישטאָ קיין צייט!

דאָס כלי־זמריל (ריפּעט און זינגט מיט א קוויטש וויא פריהער)

א חופה ניך א יודען שטעלען,
א יודען ניך־און באַלד בעגראָבען,
צוויא מעלות טובות, נאָר אנצוקוועלען,
וועלכע מיר נאָר יודעליך האָבען.
גיכער יוד זיך פּרובּפערען, מעהרען!
גיכער גם זיך פּעריל, ריקעל, פּיינעל!
א, בעגראָבען גיכער זאָלסט דוא ווערען,
ליג אין דר׳ערד און באַק דאָרט ביינעל!
אשריכם ישראל! נישט צוציילען
אַלע אייערע שיינע צורות:
אי מוהמעס אי פּייבוש ניין איילען.
אי יודען, וואָס שרייבען צוועלף שורות!

(דיא מוהמע מיט דעם כלי־זמריל און דער גאַנצער עולם צוגעהען זיך גע־שווינד, דיא ווייסע חברה פאַרשווינדען שפּרינגענדיג מיט רעש און געשרייא).

פייבוש (אויף א קול מיט אימפּעט, נאָכדעם וויא ער שטעהט א ווילע שטיל, צומישט) מכשפה׳טע! .... שיינעץ .... טפוא זאָלט איהר ווערען מיט אייער הכנסת כלה! .... (ער נעהמט אוועק געשווינד און ר׳ אליה נאָך איהם).

דריטער אקט

ביי שמחה מאַריאַשעס אין הויז.

ערשטע סצענע.

שפרינצע, רייזילי און מענדיל.

(רייזילי זיטצט שטארק צוטראָגען, האלטענדיג אין דער האנד א בריף, און וועלכען זיא קוקט צו ווילען אריין. א קעגען איהר זיטצט שפרינצע, ארבייטענדיג א זאָק און דערלאַנגט היגטערוויילם א בליק אויף רייזילין מיט א זיפץ).

שפרינצע. גענוג שוין, רייזילי, געטראַכט, איך בעט דיך!

רייזילי. אלכסנדר זאָל שווייגען! — אָט איז זיין לעצטער בריעף און מעהר קיין וואָרט אזא לאַנגע צייט! — ניין, ס'איז נישט אומזיסט!

שפרינצע. אָט וועסט דוא זעהען, מענדיל ברייגנט באלד א בריעף. — דיא פּאָסט דאָרט אין בולגאריא געהט נישט אקוראַטנע. — מלחמה צייט! ....

רייזילי (אָנגעהמענדיג זיך ביים קאָפּ) עס קלינגט, שיסט, שיסט מיר אין דיא אויערען.... הונדערט הארמאטעס שיסען דאָרט אצינד און עס גיסען זיך טייכען בלוט.... בלוט פון מענשען, טהייערע, ליבע, טיף אין הארצען איינגעבאַקטע.... אוי, אלכסנדר!....

שפרינצע (טאפּט רייזילין ביים קאָפּ) מיר פאר דיין קאָפּ, טאָכטער, אזוי יונג און שוין א געבראָכען הארץ. פאָלג מיך, רייזילי, און נעהם נישט אַזוי צום הארצען, מען מוז קענען אראָפּשלינגען צרות, וועה טינגען.

רייזילי. אָבער אזעלכע וועהטיגען, אז דאָס הארץ ציהט, ציהט און רייסט פיהלסט.... מאַמע, איך בעט דיך, דוא האָסט פארזוכט א מאָל אזעלכע וועהטיגען ?

שפּרינצע. אזעלכע ?.... ניין, דיא צייטען זיינען נישט גלייך, אנדערע צייטען אנדערע וועהטיגען; מיר האָבען געהאַט אונזערע וועהטיגען, אזא וועהטיג וויא דיינער, ניין, האָבען מיר נישט געוואוסט און גאָר טאַקי נישט געקענט וויסען.

רייזילי. לאַבען, חלעבין, מוז מען פאַר צרות! און דיינע צייטען זיינען געוועזן העלצער, נישט קיין מיידליך.

שפּרינצע. זאָלסט דוא טאַקי וויסען, מיידליך יונגע מיידלעך זיינען אין אונזערע צייטען כמעט גאָר נישט געוועזן, עס זיינען געוועזן יונגע ווייבליך, כּלוֹת און קינדער. איך, א שטייגער, בין נאָך גאָר א קינד שוין געוועזן א כלה פאַר דיין טאַטען. אונזערע עלטערען זיינען זיך געפעהלען און ביידע זיך משדך געוועזן, ביז דער חתונה האָב איך מ׳נעם אין דיא אויגען נישט אָנגעקוקט, און דערנאָך אפילו פלעג איך זעלטען נאָר זעהן, מיר האָבען זיך געשעמט איינער מיט׳ן אַנדערען פאַר מענשען א וואָרט צורייד‍ען. — אָט אזוי, רייזילי, האָט מען חתונה געמאַכט קינדער. נאָך דער חתונה איז געגאַנגען א סדרה קינדער, צרות, פּרנסות, קאָפּ־דרעהניש און וועמען איז אין זינען געלעגען זיך צוצוהערען צו אזעלכע זאכען, וואָס מען רופט עס היינט עפּיס ליבעס.... אנדערע צייטען אנדערע וועהטיגען.

רייזילי. מען איז געוועזן נעביך דערנידעריגט, דערשלאָגען, אליין נישט צופאַרשטעהן דיא מיאוסע לאגע, דיא וועהטיגען האָבען זיך אָנגעהערט נאָר מיט דעם מאָגען, מיט דיא בעדערפעניש אין דעם בעל הבּתישקייט, בידנע ווייבער! (זיא געהט צו און נימט א קוק אין פענסטער) וואָס זאמט זיך אזוי מענדיל ?.... אוי, וועהטיגען — אז טהוט וועה דאָס הארץ, דיא נשמה!....

שפּרינצע, שא, רייזילי! דאַכט זיך מען געהט, א ודאי מענדיל, אָט וועסט דוא זעהן וויא ער בריינגט א בריף.

רייזילי (צוהערענדיג זיך) הא ? יא, מענדיל! איך לויף אקעגען (זיא לויפט צו דער טהיר און חאַפּט זיך באַלד צוריק) און וויא אָבער אז נישטאָ ?—

לאַפּיק ווארטען, בעסער נישט פרעגען, לאָז מיר זיך אלץ דאכטען טאָמיד.... הער איך נישטאָ, אָ, איז איין עק!....(זיא שטעלט זיך אויבענאָן אין ווינקעל, מענדיל קומט אריין אין שטוב).

מענדיל. נוא האָט זיך עס דאָרט געטאָן! א צוויי שעה בין איך אוועקגעשטאַנען אין דעם רעש און נישט אויסארענדיג זיך דעם סוף האָב איך געטאָן א שפּייא און אוועקגעגאנגען.

שפּרינצע. וואָס איז היינט אויף דער פּאָטשט אזוינס מעהר וויא תמיד?

מענדיל. וואָס פּאָטשט! דיא קלויז מיין איך, א חאַפּעטע איז זיך אהין צונויפגעלויפען, נישט געלאָזט אריינגעהמען, איין געשרייא: מהייער פלייש, מען בערייסט דעם עולם! דער בעל הבית איז צוקאָכט, ווייזט אויף דיא נגידים. דיא נגידים שושקען זיך, און ווייזען אויף ר' יוחנצען, ר' יוחנצע וויל נים מפסיק זיין, פּאָטשט אויפן שטענדער און מאַכט אי, אי! דם צפרדע כנים איהם, דיא אלע עשר מכות!

שפּרינצע. פאר וואָס גראָד איהם?

מענדיל. פון טיינטוועגען מעג ער דערפון אראָפּגעבען אי דיא נגידים, נאָר דער גרעסטער חלק מכות קומט פאָרט איהם. גלויבט מיר, ס'איז אין גאנצען זיין אָנשטעל, ער טייטש שוין מסתּמא ווייטער עפּים....ס'איז דאָ א פניהלע....אוי קען איך דעם שיינעם יודען, פול מיט פלייא און דער נאָז! ער איז אי אהין אי אהער, אין אלע זייטען און פיהרט אלע אין באָד אריין. — אצינד האָב איך שוין נאָר א נייא קופּעניש (ער וויל געהן.

שפּרינצע. און א בריף, מענדיל?

מענדיל. א בריף? הערשטו, עיקר שכחתי, אלץ דער שיינער יוד, מסתּמא זאָל ער ווערען, יאָ....

שפּרינצע און רייזעלי (ביידע אין איין קול) הא?......א בריף, בריף!

מענדיל. יאָ, א בריף — איז נישטא. (ער נעהמט ארויס, רייזעלי נים זיך אוואָרף אויף דער קאַפּע און בלייבט זיצען שטיל, פאַרדעקט דעם פּנים מיט ביידע הענט).

שפרינצע (צוקומענדיג צו רייזילין) רייזילי, דוא וויינסט! .... אך, האָב רחמנות אויף דיר, אויף דער מאמע!

רייזילי. מאמע, נישט גוט! עס ליגט מיר א שטיין אויפ'ן הארצען....

שפרינצע. איך גלויב דיר טאָכטער! איך בין מאקי א יודענע פון דער אלטער וועלט, אָבער אין מיר ליגט נאָך א הארץ פון א מוטער, (זיא וויינט) איך פיהל, מיין קינד, דיין שווער ביטערער געמיטה, דאָס העליש פייער דארט אין דיר ברענט און בראַט און צוקאָכט דאָס בלוט אויף מיר.... נאָר וואָס קען מען אבער טהון? (זיא נעהמט ארום רייזילין ביים קאָפּ) מיר פאר דיין קאָפּ! קום בעסער און לייג זיך אביסיל צו בייא דיר אין חדר. (איינע דער אנדערער טהוט א קיש און געהעןביידע אוועק).

צווייטע סצענע.

פייבוש, און שפרינצע.

פייבוש (ארייגפליהענדיג אין שטוב) א גוטער פורים! (ארומקוקענדיג זיך) נישמאָ קיינער? .... גלייכער! דערווייל בעטראַכט איך מיר דאָס גאַנצע דריידעל. — חאסקילים פלוניתטע האט מיט איהר שטארק מיך מחיה געווען. — וואָס מיר ר' אליה? וואָס מיר יוסיל פינטשעווער? א דולעניש נאר! חאסקיל איז גין גאָלד.... אלסדינג איז דאָ צום רימעל: טאקסע, ר' יוחנצע, נגידים, שטאָדט שקצים .... טאַ־טאַ־טאַ, א דריידעל מיט אלע פיש־משעוועקעס! — ר' יוחנצע האָט עס היינט געמאכט דיא שפיל ממורים, וויא א גוטער פורים שפילער! שמחה'ן גענומען אויפן דראַנדשיק, האלט דיא בייטש אָנצוטרייבען: וויאָ, שמחהלי, וויאָ! דער שידוך, אם ירצה השם ווערט פאָהרען.... (שפרינצע קומט אָן).

שפרינצע. אָ, איין אָנגעלייגטער גאַסט! זיך פאָרט אויסגעריסען א מאָל צוקומען. זיטצט זשע ה' פייבוש! עפּיס איז דאָך היינט שושן פורים, קוסט דאָך אביסיל בראָנפין מיט קישעליך, פאָרט א געוועזענער שדכן, א גוטער פריינד! ...... (זיא געהט צו דער שאפע).

פייבוש (אריינשטעקענדיג דיא האנד הינטערן קאלנער) איך זוך חיינט אלץ בייא מיר און זוך: רבותי של עולם, וואס בייסט מיך, פיקט מיר אזוי אין קאפ? (טהוט זיך א קראטץ) און טאקי געפונען! מען בעדארף, זאג איך אריינגעהן צו שפרינצעלין......

שפרינצע (אנידערשטעלענדיג אויפן טיש א פלעשיל בראנפין מיט קישעליך) גוט טאקי האט איהר געטהון. — אי האב איך א הארץ פול מיט מכות, יסורים!.... מאכט ברכה ר׳ פייבוש!

פייבוש (אנגיסענדיג א קידוש גלעזעלי) געה פרעג גאטעניו קשיות, אז ער דרעהט זיין וועלטיל! את דרעהט ער אהער און פלוצלים גאר א דרעה צוריק. — לחיים! אבי געזונט, שפרינצעלי. און וואס ווייטער איז בע.... מסתמא וועט זיין רעכט. (ער טרינקט) א, בראנפין, גאר א חידוש!

שפרינצע. לאזט זיך נישט בעטען, טרינקט נאך געזונטערהייט.— אמת טאקי, גאטעניו, וויא איהר זאגט, טהור מען קיין קשיות נישט פרעגען, נאר א וועהטהיג איז עס א גרויסער. פון אזויפיל קינדער קוים דערלעבט מיין רייזילין און געמיינט, פון איהר את, את נחת האבען, פלוצלים....

פייבוש (פאלט איהר אריין אין דיא רייד אויסטרינקענדיג דאס גלעזעלי) לאזט זיך דינען, שפרינצעלע! מילא קומט דאך בייא אייך אויס, אז רבוני של עולם מאכט זיך זיין דרעהעלע גלאט אזוי עס.... גארנישט! (א קראטץ הינטערן קאלנער) ניין, אז מע זוכט געפינט מען! דער ביס איז דעם זינדיגען מענשען איין אנצוהערעניש, ער זאל זוכען נאר אין דער אנדערער זייט, ווארים דער אמת איז, אין אזעלכע ענינים מוז מען צומאכענדיג דיא אויגען זיך לאזען פיהרען, מען פרייוט, טאמער נעהט עס אהער, געהט עס נישט אהער, בעדארף מען זיך נישט מצער זיין און פריוועז אהין, פארשטעהט איהר מיך? א דרעה אהין.... ר׳ שמחה אייערער פארשטעהט דיא זאך אוודאי בעסער און זינדיגט נים מיט דיא רייד. ווארים ר׳ שמחה איז א ווילדער חכם און האט אין זיך דאס פינטעלע יוד.

שפרינצע. ניין, ר׳ פייבוש, דא איז גאר נישט דאס פינטעלי. שמחה מיינ׳ער קוקט פשוט אויף דער זאך וויא אונזערע טאטעס, מאמעס א מאל, א שידוך איז נישט חתן כלה׳ס עסק, נאר דיא עלטערענס, היינטיגע קינדער טענהן אבער אזוי: —

פייבוש. איך וויל גאר נישט הערען יונגעלשע טענות. עט! שטותערייען.

ווייס איך, וואס קינדער דארט פלוידערען! (ער גיסט אן דאס גלעזעלי)
ר׳ שמחה קוקט דארויף טאקי וויא א ווילדער חכם. (ער טרינקט)

שפרינצע. א וואונדער חלעבין! ביים שידוך מיט אלכסנדרין האט איהר ר׳ פייבוש גערעדט גאר אנדערע ווערטער!

פייבוש. א, דערלעבען זאלט איהר משיח'ן! איהר האט דאך מיך טאקי, איך בעט אייך איבער וויא איין אייגענע מוטער, נישט פארשטאנען. הערסטו, דריגען טאקי ליגט דאך דאס גאנצע שפיטצעל! דרעהט נאטעניו אחער — אין אהער, דרעהט זיך אבער דאס רעדעל איבער, מח עס בהשגחה פרטית, זיך דרעהען גאר אהין.... אי וואס, פון לכתחלה? .... דער תירוץ איז גאר-נישט.... קשיות איז גאר נישטא, צוקייעט עס גאר גוט, שפרינצעלי, ס'איז זעהר א טיפער ענין. — אייער ר׳ שמחה, זאג איך נאך א מאל בפירוש, איז א ווילדער חכם. — איהר מעגט עס איהם פון מיינטוועגען אפזאגען. פארקעהרט, אדרבה. — ר׳ שמחה זאל וויסען וויא איך האלט פון איהם עולם ומלואת וואלט פייבוש ביי איהם געווען, פארשטעהט איהר? גאר טע טע-טע! .... עיקר הדבר, געדיינקט זשע, איז דאס פינטעלע, וואס ער איז א יוד, טאקי מיטן פינטעלע. — א גוטען!

שפרינצע. אזוי ניך! עפיס האט איהר מיך דאך גאר מביש געווען, נישט נעטרונקען, נישט פארביסען!

פייבוש. נישקשה, עט.... באלד אפשר קום איך נאך ווידער. אצינד איז זיך גלאט אזוי.... (ער געהט אוועק).

דריטע סצענע.

שפרינצע, שמחה, דערנאך דוואסיע.

שפרינצע (קלייבט צו פונם טיש און שטעלט אריין אין שאפע) פייבוש, פארשטעה איך, מיינט טאקי, זיינע שבחים זאלען צו שמחה'ס אויערען קר מען, און וועלען, פון שלום וועגען, טאקי קומען. לאז מיינער, חלעבין טאקי אויף איהם זיך נישט אזוי בלאזען.. (זיא זעטצט זיך לעבין דער קאמאדע

און זעהט איבער דאָס וועש. נעהמט זיך דערנאָך אריינצילען א פּאָדים און טרעפט נישט אין לעכיל) א קעפּיל אביסיל, נאָר א פּינטעלע! — עפּיס פּינטעלט מיר היינט פּייבוש אלץ פּינטעלע, מיט דעם פּינטעלי! — (צילעט) נעח טרעף אין פּינטעלע! .... היינטיג מאָדישע קעפּליך, משטעהנעם גע־זאָגט.... נוא, צו וואָס טויגען דיא אלע פּינטעליך, יענעם נאָר צופּאַרבּלענדען דיא אויגען! (ליינט אוועק דיא נאָדעל) נאָר א שווינדעל, א קאָפּדרעהעניש, מפוא .... (שמחה קומט אריין מיטן תלית און תפלין זאק אונטערן אָרם) א שיינער שושן פּורים, מען זאָל אזוי שפּעט דאַווענען און ביז אצינד אין מויל נישט צוהאָבען!

שמחה (ליינט אנידער דעם תפלין זאק און זעטצט זיך אקעגען שפּרינצען) אוי, האָט מען מיט מיר היינט געדאַוועוועט!

שפּרינצע. איך ווייס שוין, ווייס! גוטס לאָזט זיך הערען. — נאָר איין אָנשיקעניש חלעבין!

שמחה. אוי, איין אָנשיקעניש! הלואי עס זאָל זיך גוט מיט אונז אויסלאָזען. אלע אויף מיר: א הויטשינדער, א בערייסער! נאָר א צוועט־צעניש, ווייסענדיג, אז מיר קומט פונם מהייערען מקח גאָרנישט ארויס, און נאַנצען נאָר זייא, זייא, דיא פיינע בריות, און דאָ טחור מען נישט ארויס מיט א וואָרט! — אז זיי זיינען דיא שטאָדט און פּאַר א פּיפּס נאָר, ווערד פון דיר תל. — אוי דער ר' יוחנצע, ר' יוחנצע! ער זאָל זיך עס היינט אָפּרו־פען פּאַר מיר איין וואָרט, גלייך וויא א יודישער גראָשען איז איהם אָסור חזיר. ער האָט נאָך געמאַכט עפּיס אזא מינעלע, וויא ער האָט הנאָה, וואָס דער עולם שרייעט. וואָס ער מיינט דערמיט ווייס איך לע״ע נאָך נישט. נאָר מסתמא ווערט זיך עס ארויסווייזען.

שפּרינצע. פּאָרט וואָס איז ביי אייך דאָרט געבליבען?

שמחה. געבליבען? דיא אלטע קאָמעדיע, פּורים שפּיל — איין אסיפה! .... דיא נגידים וועלען היינט אין אָוועגט זיך דאָ צונויפקומען. זייא מיינען א קערמישיל. זאָל זיין אזוי! גאָר אָהן דעם איז דאָך עפּיס אויך שושן־פּורים!

שפּרינצע. אי, ס'איז א גאַנצע ארבייט!

שמחה. מילא וואָס קען מען טהון. אז מען ליגט בייא זיי אין דיא הענט, (ער שטעהט אויף) קיינער איז דאָ היינט נישט געוועון?

שפרינצע. הא ? ... יאָ ! פייבוש איז היינט אריינגעקומען. — וואָס האָסט דוא זיך אַזוי פאַרקרימט, שמחה ?

שמחה. מילא, עט.... פייבוש שמיבוש !........

שפרינצע. דוא זאָלסט וויסען, שמחה, וויא פייבוש האָט דיך ליב און לויבט דיך אין טאָג אריין ! ער זאָגט : דוא ביסט א יוד מיט דעם פינ־טעלע. א ווילדער חכם. — נאָר נעהם זין פון דעסטוועגען נישט איבער, שמחה !

שמחה (שמייכלענדיג מיט א שיינענדיג פנים) ביים ווייב איז דער מאַן אין דיא אויגען קיינמאָל קיין חכם נישט. אונטער דיא אויגען איז איטליכער מאַן דער גרעסטער שוטה אפילו, ביים ווייב א שטאַרקער חכם. — נעהם זיך, שפרינצעניו, פון דעסטוועגען אויף נישט איבער מיט דיין מאַן, וועלכען מען לויבט אַזוי.... הא, אַזוי ? איז דאָ היינט, זאָגסט דוא, פייבוש געוועזן.... אַז פייבוש האָט מיר שוין יאָ בייא דיר דאָס מול פאַררינכט, גיב זשע מיר, סערדצע, א קישעלע מיט א ביסיל בראָנפין !

דוואָסיע (אריינלויפענדיג מיט איפפעט) א שאלה ! בייא דער הגון איז א שפילקע אין פופעק.

שפרינצע. אָט האָסט דוא דיר פון אלע מלאָכות ! .... דוואָסיע, גרייט צו א וועטשערע. היינט וועלען דאָ זיין דיא נגידים.

דוואָסיע. מזל טוב דיר ! נא דיר נאָך נגידים אויף דיין קאָפּ ! אַי, אין דער ערד אריין חלעבין !

שפרינצע (צו שמחה) געה מיין חכם אריין צו דיר. דאָרט שטעהט שוין אלסדינג אָנגעגרייט. (שמחה געהט אוועק).

פערטע סצענע.

שפרינצע, דוואָסיע, ר' אליה און פייבוש.

שפרינצע (צעהלט אויף דיא פינגער) פיש געלע מיט ראָזינקעס, קיין יוך, מיין איך, בעדאַרף מען נישט.

דוואָסיע. וואָס דען! נאָך א מאָל לאָקשען!

שפּרינצע. א מאָפּגעבראָטענעם פון קאָפּ סיסליצע, א לערוועצע.

דוואָסיע. אפשר איין עסיגפלייש׳ל מיט א גריינשׁיל איינגעהאקטע קוילען פון זאָדיגפלייש אין זויערען.

שפּרינצע. מלינצעס, סרה׳ס-קניידליך, ווארעניקליך מיט קאשע און גריוועז.

דוואָסיע. אזוי פיל! אפשר טאקי שוין גאר אלע מאכלים: זראזע, א ראָסעל-פלייש, לעבערליך מיט ציבעלע, פעטשע, קוגעל, אָנגעפּיהלטע העלזליך, חרעמזיל, פוילע ווארעניקעס — פוילען זאלען זייא! וואו וועלען זייא דאָס אלסדינג לייגען?

שפּרינצע. אונזערע נגידים האָבין ליב צועסען, בפרט בייא יענעם, אז קאָסט זייא קיין געלט נישט.... נוא פלאָדען איז דאָ, טאָרט איז דאָ, פאנקוכען איז דאָ, סטרודעל איז דאָ, מלכות-ברייטליך — דאָ, געגוג איבערגעבליבען פון פלאָמענצימעס איז אויך דאָ. נישט פארזינדיגען! פאר נויט קען מען נאָך צומאכען א קאָמפּאָט פון עפּעל. לאָזען זייא עסין! אויף יענעמס חשבון עסען זייא מיט אפעטיט.

דוואָסיע. צוועטצטערהייט, רבוני של-עולם! א פרעסען אביסיל!....נאָר, היישרעקען, טפוא! (זיא לויפט ארויס).

שפּרינצע. משקה דאָס איז שוין שמחה׳ס זאך. נוא און ווייטער גאָרנישט.. (ר׳ אליה קומט אריין, דערלאנגט א שמיר דיא מזוזה מיט אלע פינגער און קושט זייא דערנאָך מיט א זיפצעלע).

ר׳ אליה. א גאָט העלף! (בעטראכט פון פאָרענט און פון הינטען דיא פאָלעס פון דער קאפּאָטע) נוא, גוט פארדריפעט!

שפּרינצע (צוקוקענדיג זיך צו ר׳ אליהו) נאָך א געכטיגער, א פורימדיגער שלומפּער?

ר׳ אליה. אי! ערשט נולד געוואָרען היינט, געהענדיג אהער....און לסוף, אייערען א־פּנים ווייטער נישט געטראָפען. אָווא, א מעשה, א מעשה,....האָב שוין אזא מזל עפּיס האָב איך. לויף און מעשה שטן געראָטה מיר נישט צו־ האָפען אייערין, טיפליך ארייגלאָזען זיך מיט איהם מפה איין־עניו. טרעף איך איהם א מאָל שוין יאָ און נעהם מיך צום שמיעס גאנץ ברייטליך,

טראַגט דער רוח אַן דעם, יענעם און בלייב אַלץ פון פאַרענט בלייב איך. אָווא א מעשה, א מעשה.

שפרינצע. מיינער איז אביסיל פערנומען. נאַר איך וועל איהם זאָגען. ויטצט דערווייל, ר׳ אליה, אויב איהר האָט צייט, (זיא געהט).

ר׳ אליה (אליין. זיצענדיג זיך אויף א ביינקעל) אויב איהר האָט צייט? — א שאלה אביסיל! מיינע קאַנטאָרען דיא גרויסע! (ער געניצט) אַחו הוּך!.... יאָ, נערעכט פייבוש! פאר שפרינצען איז חיות מיט א וואָרט....היינט בלי נדר מאַך איך שוין קיין הקדמות. הויב גלייך אָן דעם עסק: איהר ר׳ שמחה און ר׳ יוסיל פינטשעווער—יוסיל פינטשעווער. זאָל זיין מיט מזל!....(ער הייבט זיך אויפן ביינקעל) איך זיטץ וויא אויף שפּילקעס. אַח חאַ־חאַ, דיא זאַך זאָל שוין האָבען א סוף! נישטאָ בייא מיר קיין גראָשען....(ער שטעהט אויף און הערט זיך צו) דאַכט זיך וויא עמיס טריט, הא? (ער נעהט און שטעלט זיך תארט לעבין דער טהיר צוהערענדיג זיך) געלויבט איז גאָט! פאָהרט אויף שמחהן מיך אויסנעוואַרט.

פייבוש (ניט ביים עפענען פלוצלים דיא טהיר א שטופּ ר׳ אליהן אויף עטליכע טריט וויים) אָווא, ר׳ אליה!

ר׳ אליה (פאַרנאַפּט) עמיס גאַר אומגעריכט! וויא קומט איהר אהער?.... איך האָב נישקשה אין זינען מיין זאַך.

פייבוש. ניכער ר׳ אליה! שוין א פּאָר שעה זוך איך אייך. ניכער צו יוסיל פינטשעווער! עמיס מאַכט ער פוילע תנועות. מען בעדאַרף צו איהם האָבען אייער פּה קדוש.

ר׳ אליה. וואַרט דאַך שמחהן וואַרט איך. אַט קומט ער, תויב איך גלייך אָן עסק.

פייבוש. טענהט נישט און נעהט. שמחהן לאָזט שוין איבער אויף מיר. — באַם איהר טרעפט איהם נישט אין דער היים זאָלט איהר זיך אנידער זעטצען אויף אייער חוקה־אָרט ביים קלייטעל און וואַרטען....(צופיהרענדיג ר׳ אליהן צו דער טהיר) אָט אזוי, אזוי. — עמיס שווישטשעט בייא אייך א שוך און מיאוס געעפענט א מויל, דאָס שווישטשעט ער אויף נייע. גאָט וועט העלפען,...... נעהט זייט מוחל געזונטערהייט.

ר׳ אליה (קראַצט זיך אין קאָפּ) אָווא, עס נעהט א שלאַקס רעגען, נור איין ברירה. (ער געהט ארויס).

פייבוש (מאכט מיט אלע צעהן פינגער א לאנגע נאז) פישטש, קיווע, א גרויסער פלאקענשיסער! .... אויס שותפות ר' אליה. -

---

פינפטע סצענע.

שמחה, פייבוש דערנאך מענדיל.

שמחה (ביים אריינקומען שטארק פארוואונדערט) ווייס איך וואס דיא זאגט דארט.... ר' אליה!

פייבוש. איהר מיינט פייבוש! .... ר' שמחה. א חיבשע צייט מאקי דא נישט געוועז. וואס זשע מאכט איהר ר' שמחהניו? איך האב שוין נאך אייך געביינקט, בגאמנות! עס גלוסט זיך א מאל הערען א קלוג ווארט און ריידען מיט א גוטען, עהרליכען מענשען. אוי, איז היינט א וועלט! דורך שקר.

שמחה. זעהט איהר, דאס גראד זאגט איהר איין אמת.

פייבוש. וואס דען? — איך קען קיין עולות נישט ליידען. דאס היינ־טיגע שרייען אין קלויז איז דאך נאר געוועז פע, תולשה חלשות! אין גאנצען איז דאך עס איין אנגעשטעלטע זאך, איינער האט אונטערגעהידעט. איך וויים נישקשה.

שמחה (זעטצענדיג זיך) זיטצט ר' פייבוש! זעהט איהר, דאס איז דאך מיר מאקי שטארק געלעגען צו וויסען.

פייבוש. (פארביינט דיא פאלע און זעטצט זיך פאמעליך לעבין שמחהן) מילא וואס מאכט עס אויס, אז יענער טאראראמט דארט, ר' שמחה נישקשה וועט בלייבען ר' שמחה. פארקעהרט. יענער דרעהט לרעה און גאטעניו דרעהט דווקא גאר לטובה...... מיר האבען מכח דעם נענוג נע־שמיעסט ביי ר' יוחנצען, זאל לעבין. — איך בין געוועז דארט מנחם אבל זיין, איהר ווייסט דאך, ר' חאסקילעס ווייב איז לא עליכם געשטארבען פון א קינפעט מיט א צווילינגעל. — וואס פאר א כלי שלמה דער ר' חאסקילי

אין, טאַקי ר׳ יוחנצעס אַ זוהן און דעם אַלטען רב׳ס איין אייניקעל. אַ קאַטאַוועס אַזאַ משפחה. לוימער בערען.... וואָס פאַר אַ גוט אַזעלכע צוויי־ געלעך. דאָס ווערצעלע מאַכט זעהר פיל אויס. הא?

שמחה (פארטראַכט מיט אַ זיפץ) אוי מאַכט ער מיר אויס, מאַכט דאָס ווערצעלע אויס, ווען ר׳ יוחנצע זאָל וועלען הע־הע.

פייבוש. בהן שלי, ר׳ יוחנצע איז אייך זעהר גוט און וויל.... וויל אייער טובה גאַנץ שטאַרק. נאָר, לאָזט זיך דינגען, ר׳ שמחה, אביסיל גע־ ווענדעט זיך עס אָבער אין אייך.... יאָ, האָבען מיר מכח דעם געשמ־עסט. מכח דעם, פאַרשטעהט איהר, וויא גאַטעניו דרעהט זיין וועלטיל. עס דרעהט זיך אַמאָל נאָר אויס להפך.... אין דעם טיפען שמ־עס איז ארויף גראָד דאָס אַ שטיינער, וויא גאָטעניו קען מען קיין קשיות נישט פרעגען. דאכט זיך איהר האָט דאָך געטהון אַ שידוך און לסוף.... איז נאָר אין הימעל אויס־ נערופען געווארען עפּיס אנדערש. בת שמחה לבן פלוני......

שמחה. פארקריכט נישט, ר׳ פייבוש, אין זייטיגע זאַכען. ענדיגט בעסער מכח דעם שמיעס דארט בייא ר׳ יוחנצען. וואָס פארט זאָגט ר׳ יוחנצע? עד מתי, געוואַלד, וועט מען מיך אַזוי קוועטשען? — אוי, ר׳ יוחנצע זאָל וועלען!......

פייבוש. ער וויל, וויא איך בין אַ יוד.... אט וואָס מיר האָבען גע־ שמיעסט. לאָזט זיך נאָר דינגען ר׳ שמחה. מיט עטליכע יאָהר צוריק האָט איהר געהאַט איין אוינ אויף אַ חאַסקילין. וואָס מאַכט זיך אב־ער? קומט איינער און חאַפּט איהם פּלוצלים אויס. ער האָט חתונה, און אייער רייזילי ווערד אַ כלה פאַר איין אַנדערען. וואָס זשע טהוט גאָטעניו? נאָר אַ קליין דרעהעלע, אַזוי: דוא, רייזילים חתן, זייא אַ כפּרה פאַר ר׳ חאַסקילין, און דוא, ר׳ חאַסקילים ווייב — אַ כפּרה נעביך פאַר רייזילין. וואָרים אויבען איז בע־ שיינפערליך אָנגעהתמעט געוועזען: ר׳ חאַסקילים ווייב זאָל אין דעם יאָהר געלעגען ווערען מיט אַ צווילינגיל און שטאַרבען. נמצא, ווען עס זאָל זיין וויא אייך האָט אין דער תתחלה זיך געגלוסט, וואָלט דאָך רייזילי געווינען דאָס צווילינגיל און געשטאָרבען!.... אצינד זעהט מען טאַקי קלאָהר ארויס דעם נס, דיא חידושים הבורא.... גאַנץ קלאָהר וויא דער טאָג, ס׳איז אַ זיווג משמים. פאַרשטעהט איהר, ר׳ שמחה?

שמחה. אצינד הויב איך שוין אָן אביסיל צופאַרשטעהן. אהאַ!....

נאָר וואָס העלפט עס אָבער, עפּיס איז דאָך דאָ א ווייב אויך, א מאַכטער, וואָס.... (מענדיל קומט אריין) מענדיל! מאַך אין שטוב א שטיקעל סדר צו דער היינטיגער אסיפה.

מענדיל. איהר הייסט מיר אין שטוב און דיא בעל הביתטע — אין קעך· זאָל איך מיך צורייסען?

פייבוש. חלעבין, ר׳ שמחה, איך וועל דאָ בלייבען און אביסיל צוהעלפען. דאנקט גאָר נישט, דאנקט נישט ר׳ שמחה, וואָס מאכט עס אוים.... עט, נישקשה...... היימישע מענשען. חלואי אויף שמחות, ביי אייער טאָכטער אויף דער חתונה.

שמחה (מאַכענדיג מיט דיא אקסלען) הים הום.... טא.... קום, מענדיל, נעהם זיך צו דיין זאַך. (שמחה און מענדיל געהען ארוים).

זעקסטע סצענע.

פייבוש, מענדיל, דערנאָך דוואסיע.

פייבוש (ארומקוקענדיג זיך) איך בין דא,.... דא, ברוך השם, מיט ביידע פיס! .... היום הרת עולם, אויף היינט שטעהט דיא וועלט. מיין טוים זאָל דאָ זיין, נעה איך פון דאנען נישט אוועק ביז מיר ארבייטען עס נישט אָפּ מיטן קנאַק. — שמחה, נישקשה, איז גוט איינגעשפּאַנט און ר׳ יוחנצע, זאָל לעבען, איז א גוטער שמייסער.... הכלל ס׳איז רעכט. און קודם כל, מיין איך, וואָלט אפשר נישט קרום געווען האַפּען בינתים א מנחה. (ער רייבט דיא פינגער אויף דעם פענסטער. דיא טהיר עפענט זיך דערוייל פּלוצלים אויף אין קאָראַדאָר אריין, פון וואנען עס זעהט זיך א לאנגער טיש).

מענדיל (שטעהענדיג אין דער טהיר) זייט ושע מוחל, ר׳ פייבוש! וואו זיינט איהר ערגיץ?

פייבוש. תיכף, מענדיל, דיא רגע. האָב נאָר אביסיל צייט (ער פאַר־שטעקט דיא פּאָלעס און פארקאטשעט דיא ארבעל) נוא, אצינד בין איך פאר־

טיג. דוא, מענדיל, נעה אין קאַראַדאר פון יענער זייט, און איך וועל א נעהם
טחון דאַ. נעהטט עס וויא א מזמור.

מענדיל (שטופענדיג דעם טיש מיט כח) א בייג א ביסיל אין דער זייט,
ר׳ פייבוש! נוא, גיט איהר דאַרט א דרעה?

פייבוש (שפרינגט אהין, אהער, קוועטשענדיג זיך וויא ער רייסט אין
דאָס געצונט) א שאלה אביסיל אויב איך גיב א דרעה! אי דרעה איך....
עס געהט אָבער עפּיס נישט. פריוו נאָר דוא דאַרט געבען א דרעה!

מענדיל. און איהר האלט נאָר בייא אייך דאַרט שטארק מיטביידע
הענט! (דער עק טיש הויבט זיך הויך אויף אין דער טהיר און פאלט באלד
טאקי אראָפּ) פאר וואָס זשע פאלט עס ביי אייך, ר׳ פייבוש, אראָפּ?

פייבוש (קוועטשענדיג זיך קלאָמפּערשט וויא ער טהוט) אוודאי פאלט
בייא מיר אראָפּ! ס׳איז נאָר הארב דאָס אויפהייבען. פריוו נאָר נאָך א
מאָל, אָבער מיט אַלע כוחות. אָדער ווייסט דוא נאָר וואָס, געה דוא אהער
און שלעפּ, איך וועל געהן אהין אונטערשטופּען. (פייבוש געהט ארויס און מענדיל
קומט אריין).

מענדיל (שלעפּענדיג מיט אַלע קרעפטען) איין בייג, האָטש איין ביינעלע
אין דער זייט! (פונם קאַראַדאָר הערט זיך א קוועטשעניש וויא פייבוש
סאָפּעט און גיט אונטער חשק. פלוצלים ריקט זיך דער טיש אריין מיט אימפּעט
און ווארפט מענדלין אום).

פייבוש (אריינקומענדיג) אָווא! איך בין אָסור נישט שולדיג. דאָס איז
זיא.... ביי מיר האָט זיך עס געריקט נאָר מחיה, בעדארף זיא זיך אריינמישען
און דערלאַנגען אזא שטופּ.

דוואָסיע (וויזענדיג זיך אין טהיר מיט א געלעכטער) האָסטו געהערט,
א שעה זאָל מען זיך באַברען ארום א טיש! רעכט אויף דיר, רעכט, ברעך
פון מיינטוועגען דעם קארק.

מענדיל. גלויבט איהר נישט, ר׳ פייבוש! ווייבער האָבען ליב תמיד זיך
פארשטעלען. לאָבען קלאָמפּערשט ווען עס ווינט זיי דאָס הארץ. — דוואָ־
סיעניו, איך האָב דערקענט דיין שטופּ! שוין נישט דאָס ערשטע מאָל. נעה
האָטש הויב מיך אויף און טהוא מיך א קיש!

דוואָסיע. אָט צוואָג איך מיך! אזא גרויסע מכה זאָל דיר זיך זעטצען וויא
גרויס דוא ועסט דארויף וואַרטען.

פייבוש. נוא, מענדיל, טהוא איהר היינטינס מאָל צוליב און שטעה אליין אויף. ביים אנדערע וואָרף טהון דיך וועט זיא שוין מיט איהרע אייגענע בשרע הענט דיך אויפהויבען.

מענדיל (אויפשטעהענדיג) הלוואי פון אייער מויל אין דוואָסיעס אויערען אריין! זאָג דוואָסעניו אָמן! — זעהט איהר, זיא שווייגט, אז איהר ווילט זיך גאָר א יחוס שידוך, א בחוריל מיט א אויסגעווייסט פניציל.

דוואָסיע איך שטעה מיר דאָ און קוק וויא ער מאכט זיך משוגע און דערווייל קען דאָרט דאָס טעפיל אויסלויפען! אויסלויפען זאָל דיר דיא נשמה, ימח שמוניק אייגער! (זיא לויפט ארויס).

זיבעטע סצענע.

פייבוש, מענדיל, שפרינצע אשמש און שמחה.

פייבוש (האלטענדיג זיך אין דיא זייטען מיט פארקאמשעטע ארבעל און פארשטעקטע פאָלעס) נוא, האָבען מיר שוין, ברוך השם, דעם טיש אויך ארויפגעטראָגען, האָבען מיר.

מענדיל (באָברענדיג זיך ארום דעם גרויסען טיש) נעהמט, ר' פייבוש, אָט דעם טישעלע פון מיטען שטוב און שטעלט עס אין ווינקעל דאָרט.

פייבוש (צולויפענדיג צום ווינקעל) האָסט א טעות. מענדיל, עס וועט נישט גערן. פריוו אדרבה ועסט דוא זעהן. — הערסטו וואָס איך וועל דיר זאָגען, דוואָסיע איז גאָר דאָס וואוילע מיידיל.

מענדיל (אנידערשטעלענדיג דאָס טישעלע אין ווינקעל) עס שטעהט דאכט זיך גאַנץ גוט.

פייבוש. טאקי באמת גאָר נישקשהדיג, וויא איך בין א יוד, — נוא, האָבען מיר שוין דעם טישעל אויך אנידערגעשטעלט. — מען בעדאַרף זיך א נעהם טהון צו דוואָסיען.

מענדיל (אויסדרעהענדיג דעם גרויסען טיש פון איין זייט דאכט זיך, דיא זייט שטעהט גלייך. — אדרבה פריוווט זיך, ר' פייבוש.

פייבוש (א רוק געבענדיג דעם טיש גאר באלכסון) אציגד, מענדיל, אביסיל א רוק פון דיין זייט. — פון דוואסיעס זייט, זאג איך דיר, וועט שוין, אם ירצה השם, זיך אנהויבען צוריקען.

מענדיל (אויסגלייכענדיג אין פייבושעס זייט) אבי נישט קרום חלילה וויא דער טיש.

פייבוש (א שטופ געבענדיג אומגערען דעם אנדערען עק טיש) קרום, חלילה, קען גאר ביי מיר נישט זיין. איך האב שוין דערצו מיינע מיטעל. (א קראטץ הינטערען קאלנער) אז מען זוכט געפינט מען.

מענדיל. דאס וואס איהר, ר' פייבוש, געפינט, איז אייער סוד, בייא איך בלייב עס. איך אבער געפין, אז ביי אייך מחילה איז פאפערעק. מיר שפארען שוין אן לעבין דער טהיר. (שפרינצע קוממ אריין)

שפרינצע. א, ר' פייבוש, וויא איהר ארבייט נעביך און זיך אזוי מטריח!

פייבוש. עס.... נישקשה, מילא?.... הלוואי אויף שמחות איינער צום אנדערען!

שפרינצע. אמן, רבוני של עולם, — פארט איין אלטער גוטער פריינד.. עפיס רופט אייך רייזילי.

פייבוש. תיכף, איך וועל נאר גוט שטעלען דעם טיש, (דרעהט זיך אהין, אהער טאפענדיג זיך בייא דיא פאלעס בשעת מענדיל ארבייט זיין זאך) נוא, געפאטערט, ברוך השם, נאך א שווערע מלאכה. דער טיש שטעהט ביי מיר אייזענפעסט. (ער געהט ארויס און באלד דארויף קוממ דעם רב'ס שמש אריין).

דער שמש. צו ר' שמחהלין! וואו איז ר' שמחהלע?

שפרינצע. גיבער, מענדיל, געה שיק אריין דעם בעל הבית! (מענדיל געהט).

דער שמש (קרימענדיג זיך) טע.... יחוד מיט א נקבה (ער קריכט ארויף גיך אויבענאן, קעהרט זיך אום צו שפרינצען מיט דעם ריקען און מיט דעם פנים צום פענסטער).

שמחה (אריינקומענדיג) וואס וועט איהר, שמש, זאגען עפיס גוטס?

דער שמש (קעהרט זיך אום און נעהמט פונם בוזעם ארויס א פאקעט) נאט, ר׳ שמחהלי! דער רבי שיקט אייך אט דאס און נעלאזט שעהן בעטען, מוחל צוזיין פון זיך שוין א ידיעה נעבען ווען מען בעדארף, האט נעלאזט זאגען אזוי דער רבי, (שמחה ריקט דעם שמש אין דער האנד אריין א מטבע, ער בעטאפט זיא מיט דער האנד און נעהט).

אכטע סצענע.

שמחה, שפרינצע, דערנאך פייבוש מיט ר׳ יוחנצען און דיא נגידים.

שמחה (נעמט, זעטצענדיג זיך, ארויס פונם פאקעט א בריף, אין וועלבען ער קוקט מאכענדיג מיט דיא אקסלען) דאס איז עפיס גאר צו רייזילין א בריף.

שפרינצע (א חאפ נעבענדיג זיך) אוודאי פון אלכסנדרין! נעלויבט איז גאט, איך לויף אנזאגען רייזילין! (זיך חאפענדיג באלד צוריק) זאג נאר ניכער איז ער געזונד? — ניכער!

שמחה. שא. אהן רעש! וואס איז דא אויף דיר אזא פרייד? אי, שפרינצע שפרינצע, האסט־דוא מיר נעקויפט מפטיר!....

שפרינצע. נענוג גערעדט. מען האט שוין נעהערט! אצינד קומט איהם אוים צודרשהנען בשעת איך חאלעש הערען א ווארט. אט לייען, לייען בעסער.

שמחה. אי, שפרינצע, דוא זאלסט וויסען מיינע ביטערע....נאר לאמיך בעסער שווייגען. (ער נימט א מאך מיט דער האנד און לייענט איבערהיפע־רענדיג) : „אצינד, מיין רייזילי, איז חאלבע נאכט....מיט נעוועהר אין דיא הענט שלאפט איצט דיא קאמאנדע אויסצורוהען אביסיל נאך אזוי פיל שווערע מיה....קוילען זענין נעפלויגען....אין דונערען און בליטצען פון פייער־שפייענדיגע הארמאטעס האט דער מלאך־המות....וועבענדיג אויף פליהענדיגע

באמבעס געקיילעט....מארגען נעהמט דיא גרויסע מלחמה פאר שיפקע! און נישט איינעם נאר פון דיא דאזיגע שלאפענדיע אצינד וועט מארגען....רייזילי! איך רעד איצט אין דעם דאזיגען בריף מיט דיר, אין דער האפנונג, אז ווען דיא דיא קויל טרעפט מיך, וועט ער דיר דערצעהלען וויא שטארק ליב". — מילא נוא, עס געהער נישט צום ענין. — „אין דיא לעטצטע מינוטען פון מיין לעבען האב איך געדיינקט נאר פון דיר......"

שפרינצע (ווישט דיא אויגען) רייזילי וועט נעביך צוגעהן הערענדיג. אבי גאט האט איהם ביז אחער אויסגעהיט.... נוא, ווייטער, שמחה! וואס שרייבט ער ווייטער?

שמחה. ווייטער איז שוין זייערע זאכענישען, נארעשקייטען.. צו דיר איז אויך דא א געוויס נאר פריינדליך. פרעה זיך מאמע! (ער נעהמט נאך א בריף פונם פאקעט און בשעת מעשה פאלט פון דארט ארויס א פאטא־גראפיש ביכד.

שפרינצע. חא, רייזילים בילד.... שמחה, דוא ביסט בלייך, וועה איז מיר! לייען נאר הויך, וואס לייענט ער עס עפיס שטיל פאר זיך!

שמחה. בערוהיג דיך שפרינצע! האב נאר אביסיל צייט!

שפרינצע. שמחה לייען!.... לייען, ווארים אט חאלעש איך אויפן ארט.

שמחה. איך לייען. נאר שא, למען־השם שא! — דאס שרייבט דער רישטשוקער רב פון בולגאריא צו אונזעריז, אזוי: „איך שבא, געקומען לקהילתנו א זעלנער מאחינו בני ישראל, א יונגער מאן און רחמנא ליצלן חרב געווארען והיהודים פון מיין קהילה רחמנים בני רחמנים האבען איהם אריינגענומען אין בקור־חולים, ושם איז ער געלעגען, לא עליכם אין א היטצינער חולאת אחז לשון און מטושטש...."

שפרינצע (נישט מיט איהר קול) דאס גוטע בריוועלע, וועה מיינע יאהרען! — ווייטער שמחה לייען, ביז דעם סוף.

שמחה. אבער איך בעט דיך, שפרינצעניו, שא!....(ער לייענט און שטאמעלט) „ואחר פטירתו האט מען געפונען אצלו בריף, פון וועלכע מען זעהט בחוש אז ער איז מבני קהילתכם, האט דארט פאטער און מוטער וגם א כלה, וואס איהר כילד איז רצוף בזה, לכן מהוא איך הכל, וואס אויף מיר איז מוטל און שיק לכבודו אלסדינג אריין. בכדי כבודו זאל מצדו

א ידיעה נעבען לסרוביו און וויסען איך לחתנהגי".

שפרינצע (ברעכט דיא הענד) א שלאק האט מיך געטראָפען, רייזילי! — פארשפילט אזא טהייערע נשמה! שמחה, אוי נישט גוט!....

שמחה (האפט ארום שפרינצען) שפרינצע, א שפרינצעניו, לאָז דיך נישט אָפּ! אין שטוב, ווילסטו, זאָל ווערען א צונויפלויפעניש און רייזילי זאָל זיך דערוויסען פלוצלים?

שפרינצע. אוי, איך וועל מיך איינהאַלטען, זיך וערגען, שטיסען אין טיר!.... (זיא הליפעט און נעהט ניך ארויס).

שמחה (מיט א זיפץ) ברוך דיין אֶמת!.... גאָטעניו דרעהט זיין וועלטיל, וויא פייבוש זאָגט. (פארטראכט) אוי, דרעהט פייבוש זיין וועלטיל! און קלאָמפערשט אלץ וויא גאָט זאָגט.... (ער וויל נעהען און בעגעגענט זיך לעבין דער טהיר מיט ר' יוחנצען און פייבושין) א, ברוך הבא ר' יוחנצע! דער ערשטער און דער בעסטער. — זיטצט, זייט מוחל, איך וועל נאָר אויף א ווייל ארויסגעהן. עפּיס קריטט זיך מיין ווייב און איז לא עליכם אביסיל לא עליכם־דיג. (ער געהט).

פייבוש. אי, וואס פאר א פאנטאָפעל מאן דער שמחה איז, דאָס ווייב, א געלעכטער חלעבין, האָט ביי איהם א דעה........

ר' יוחנצע. בייא אלע עמי הארצים איז דאס ווייב א גאנצע חשובה.... שמחה, דער עם הארץ, זאָגט איהר, קווינקעלט זיך נאָך, — ווער איז ער אָט ווער — איך? (ער מאכט א קילאָק) אָט דאָ ליגט ער בייא מיר! וויל איך ווערד מאָרגען פון איהם תל. פארשטעהט איהר?

פייבוש. דאָס מאָקי מיין איך זאָלט איהר איהם היינט דאָ גוט אָנ־צוהערעניש געבען, אז ער זאָל פיהלען און צאפּלען צו טאָן. אויף דער אסיפה בעדאַרפט איהר זיין אהין נישט אהער, אהער נישט אהין, עפּיס מיט א דריידיל, פארשטעהט איהר?....(אונטערוואַרמענדיג ר' יוחנצען) ר' חאסקילי אייערער וועט אין א שמאַלץ־גרוב זיך אריינהאפען און אויסגלייכען דיא ביינער נאָך אזוי פיל דחקות נעביך. שפּרינצע איז א וואוילע בעלהביתטע. א שטוב איז בייא איהר פון אלעם גוטען און איהרע ווארעניקעס שמין דיא וועלט.... ר, חאסקילי נישקשה וועט האָבען גוטע קעסט! (שמחה קומט אריין און נעהמט זיך אָנצינדין ליכט אין זילבערנע לייכטער. פייבוש האפּט

ויך העלפען און ווארפט אראפ א לייכטער. באלד דארויף קומען אן דיא נגידים).

שמחה (לויפענדיג זייא אקעגען) א, ברוך־הבא ר׳ שמעלקי! ברוך־הבא ר׳ טודריסיל! ר׳ חעניך, ר׳ סענדעריל, ר׳ לייבעלע! ברוכים הבאים, ברוכים הבאים!

ניינטע סצענע.

דיא נגידים, ר׳ יוחנצע און שמחה זיטצען ארום טיש.
פייבוש דרעהט זיך ארום וויא ער איז שטארק בעשעפטיגט,
ווארפט זיך אין אלע זייטען און טהוט לחלוטין נארישט.

ר׳ סענדעריל. הבה נתחכמה רבותי! וואס טהוט מען מיט דיא עזות פנימער?

דיא נגידים (אלע אין איין קול און איטליכער רעדט זיינס) מען קען נישט אראפלאזען! — מיר קומט אויף דער באד!! — צוויי שוחטים נייע מוז מען צונעהמען! — פארקעהרט, מען מעג נאך דעם מקח נישקשה ארויפ־ציהען! — וואס מיר עולם? ווען מיר עולם! — נארישע זאכען חלעבין! — פישיש! — לאזט זיך דינגען, לאזט זיך דינגען! — וואס טויג מיר דא המצאות! — צוויי קאפיקעס איז חלעבין ביושר! — פאלגט מיך! — ניין, ניין! — פארקעהרט, אדרבה, דרייא.

שמחה. בעטראכט רבותי מיין לאגע. דערווייל לייד איך און אין גאנצען לאזט זיך עס אויס צו מיין קאפ.

דיא נגידים. איז אייך שלעכט, זאגט ושע זיך אפ.

שמחה. האטש מארגענדיגען טאג! בעפרייעט מיר נאר מיין זאלאג. (צו ר׳ יוחנצען) ר׳ יוחנצע, איהר פארשטעהט דאך יא אין עסק, בעטראכט אדרבה דיא זאך ארום און זאגט, איך בעט אייך.

ר׳ יוחנצע (קנייטשט זיך) בע.... א שווערע הלכה....

שמחה. מיר איז שלעכט פון אלע זייטען. עס קומט דאך מיר אויס בדלות צו ווערען. — איך לאז אייך דא איבער, איהר זאלט אייך נוט מישב זיין (ער געהט ארויס).

ר׳ שמעלקי. נישקשה, לאז ער זיך טאקי אפזאגען וועלען זיין, פארשטעהט איהר מיך, פאפעטשיטעלעס. וויא מיינט איהר, ר׳ יוחנצע?

ר׳ יוחנצע (נעהמענדיג זיך ביים בערדיל) בע.... שמיעסט מען אין תוך אריין זיינט איהר פאפעטשיטעלעס זעהר גוטע. מהיכא תיתי.... נאר לאמיר שמיעסין פארקעהרט, איז דאך דיא קשיא נאר פון אויבען אויף: זאלט עס אנדערש זיין אזוי.... וויא זשע ווערד מען פטור שמחתן! אלא וואס דען וועט איהר ענטפערען: עולם, לאז דער עולם טאקי שרייען געוואלד, וועט ער שוין מוזען.... פארשטעהט איהר מיך, בלייבט דאך צוריק דיא קשיא: וויא איז דער דין אז ער ווערד א כופר בעיקר, דאס הייסט, ער זאגט דער שטאדט, איהר פארשטעהט דאך וועמען איך מיין, גאר גראב: געשמייע אייך פאר פול, וואס פאר א מחותנים זיינט איהר מיט דער טאקסע? —איז דאך טאקי נישט קיין גוטער משא ומתן.... נישטמער מען בעדארף זיך גוט מישב זיין. מיר וועלען זעהן. (צווישען דיא נגידים ווערד א געזהשריי. פייבוש נעהט צו פאמעליך צו ר׳ יוחנצען, רוימט איהם איין אין אויער און געהען ביידע צו דער טהיר).

פייבוש. שמחה רופט אייך אויף א ווארט. זעהט זשע ר׳ יוחנצע, אצינד אין דיא רעכטע צייט. ווייזט איהם דארט דאס בייטשעל און גיט איהם א קוועטש וועט ער זיך אנחאפען מיט הענט און פיס. — לאז ר׳ האסקילי זיך אריינחאפען אין א שמאלץ גרוב, (ר׳ יוחנצע געהט ארויס).

ר׳ טודרוסיל (אפפיהרענדיג ר׳ שמעלקען פונם טיש אין דער זייט) באם עס וועט בלייבען פאפעטשיטעלעס בעט איך אייך אין זינען צוהאבען, מיך אויך אין דעם צעטיל אריינצושטעלען. (זיי געהען צוריק צום טיש).

ר׳ סענדעריל (אפפיהרענדיג ר׳ לייבעלען אין דער זייט) פארגעסט נאר נישט, איך בעט אייך, אז איך בין שוין א מאל אויך געווען פאפעטשיטעל און בין דער שטאדט שטארק צוניטץ געקומען. מיין גאנץ לעבען ארבייט איך אלץ לטובת הכלל, לטובת הכלל.... (זיי געהען צוריק צום טיש. שמחה און ר׳ יוחנצע קומען אריין, פייבוש געהט צו זיי נאהענט צו).

שמחה. לאז עס נאר בלייבען בסוד, ר׳ יוחנצע, ביז איך וועל פארטיג

ווערען פיט פין ווייב. אונזער תקיעת כף איז הייליג.

פייבוש. מזל טוב, ר׳ שמחה מזל טוב ר׳ יוחנצע! .... איהר האָט ביידע חלעבין געטראָפען. אזעלכע צווייא לייטישע מחותנים! (ר׳ יוחנצע ווינקט צו שמחון. שמחה נעהמט ארויס און ער נעהמט און זעטצט זיך ביים טיש).

ר׳ יוחנצע. מסתמא בין איך נערעכט! איך האָב א טאָפ געמחון דאָרט שמחהן און זעה ארויס, וויא באלד מען ציהט איבער דעם בוינען אין ער טובן ומזומן אייך ענטפערען קוממיות....

דיא נגידים (אין איין קול) אזוי...... ער וויל געהען א קענגען א שטאָדט.

ר׳ יוחנצע. שטאָדט, זאָגט ער, הייסט בייא מיר דער עולם, נישט עטליכע נגידים........

ר׳ סענדעריל (קנייטשט דעם שטערען) וויא באלד אזוי.... נישט איר בערציחען.... מוז מען אצינד, פארשטעהט איהר? שוין זעהן עפּיס א מיטעל וויא דעם עולם לעת עתה איינצונעהמען. און א סגולה צום עולם קען נאָר געבען איין ר׳ יוחנצע.

ר׳ יוחנצע (דרעהענדיג דאָס בערדיל) מיין זיידע, זכותו יגן עלינו, פלעגט אלץ מאכען, געדיינק איך, כתאי לישנא: בע.... עולם גולם. — צוקייעט מען דיא דאזיגע הייליגע ווערטער פיחלט מען וויא זיס זיי זיינען. ר׳ ליב שרח׳ס גולם, א שטיינער, איז געגאנגען, געטהון זיינע שליחות. האָט ער דשע רען געוואוסט וואָס ער טהוט? ניין, אין איהם האָט געארבייט דער שם המפורש. קוים אוועקנעהמענדיג דער שם המפורש, איז ער געבליבען ליגען וויא א שטיק ליים. — דער עולם, פארשטעהט איהר מיך, איז אין תוך אריין א ליימענער, אנגעטאָהלטער גולם. ער שרייעט, פילדערט און פרענט איהם בחרם וואָס.... אין איהם ארבייט עפּיס א שד, לצים אזוינע, נפשות, וואָס דרודלען איהם אָן. ס׳איז נאָר א האקוס פּאָקוס. מען בעדאַרף, פארשטעהט איהר? דיא עטליכע לצים אוועקנעהמען ווערד שא. און צו יענע לצים אין דאָ א שפרוך, גוטע באבסקע מיטעל — ממתקים מיין איך.

דיא נגידים. א, דרינען מוז מען זיך שוין ווענדען טאָקי צו שמחון. נעהמט, ר׳ יוחנצע, ביי איהם על חשבון. נישקשה......

פייבוש (צוגעהענדיג צו דיא נגידים) דער בעל הבית בעט דעם עולם

ארייננעהן אין אנדערען חדר. מען בעדארף דא גרייטען צום טיש. (אלע געהען אין צווייטען חדר).

צעהנטע סצענע.

פייבוש, דוואסיע און מענדיל.

דוואסיע (גרייט צום טיש) מיט איהם איז גוט דיא הענט זיך צו-צופיה-רען! וואו איז דער ימח שמוניק ערגיץ מיט דיא טעלער?

פייבוש דרעהענדיג זיך ארום דוואסיען) מיט אים וואלסט דוא דאך געוואוסט פון א לעבען צוזאגען. דאס טעלעריל פונם הימעל וואלט ער דיר אראפגענומען.

מענדיל (אנקומענדיג אויף דיא רייד מיט טעלער) און צונעטראגען דיר, דוואסיעניו, פון פייגעלמילך.

פייבוש (אנניסענדיג א כוס) בראנפין וויל איך אליין נעהמען און כעקיך צום פארבייסען וועסט דוא, דוואסיע, שוין געבען (ער טרינקט); הער נאר א מעשה, מענדיל האט גאר אליין נישט געוואוסט, אז ער האט א פעטער אין ארץ ישראל, — (צו דוואסיען) ער איז דאך פונם צימעס, נאלע יחוס. בעסערס דערפון האט דיין טאטע, ר׳ בתריאל, זיך נישט געקענט גאר ווינשען (מיט א זיפץ מלא חניפה) אט דאס איז געווען א ייד, אזוינע יודען זיינען היינט גאר נישטא. אי, האט ער, עליו השלום טיך ליב געהאט (מאכענדיג מיט דער האנד ניט ער א שטום דעם טיש).

מענדיל. עפיס גאר א נייער ריק, ר׳ פייבוש, פאפערעק אזש קיין ארץ ישראל......

פייבוש. וואס דיר דאכט זיך פאפעריק איז דווקא גלייך. אט וועסט דוא זעהן, מענדיל, וויא דוואסיע גיט מיר היינט פארבייסען לעקיך.

דוואסיע. היינט איז שווערליך. פארבייסט דערווייל מיט דער צונג. (שמחה מיט דיא נגידים קומען אריין).

עלפטע סצענע.

אלע זיטצען ארום טיש און עסען. דוואָסיע טראָגט אריין, מענדיל נעהמט צו ביי איהר און דערלאַנגט צום טיש. פייבוש דרעהט זיך אהין אהער, גלייך וויא ער סארווערט, טהוט איין טרונק בראָנפין נאָכן אנדערען און חאפט ביים וועג נעהענדיג פון א פאלימעשעק.

ר׳ יוחנצע (האלטענדיג א כוס אין דער האנד מיט פארגלאָצטע אויגען) לחיים! פשוט טאקי.... טיי טע־טע־טיי לחיים! (ער זיפצט, גיט א זופ און טריקט דערנאָך מיט א מאָל אויס דעם כוס).

דיא נגידים (זיפצענדיג) לחיים, לחיים אוי־אוי־אוי טאטע פאטער!

פייבוש (פאלענדיג פון דיא פיס שלאָגט זיך אָן מיט מענדלין) נישקשה, מענדיל, פאל בייא זיך נישט אראָפ, עס וועט נעהן!....

מענדיל. עפיס געהט עס היינט בייא אייך אלץ באָקבסאָן און פלאָנטעט זיך פאר דיא פיס טאקי ניין איילען, פייבוש.

פייבוש (צולויפענדיג מיט אימפעט צום טיש אויף א קול לעבעדיג, וויא א מארשאַליעק) דער בעל שמחה בעט דעם עולם קיין פאראיבעל נישט צוהאָבען. אויף דער טאָכטערס חתונה אם ירצה השם וועט ער פארבעסערען! (פלוצלים לויפען אריין הענדום פענדום פורים שפילער. אחשורוש אין א מאַנטיל פון איין אלטען פרוכת, אויפן קאָפ א מין היטעל פון געל פאפיר מיט פליטערליך. „ושתי המלכה“ מיט א סימן פון א בערדיל, אין א קורץ שטוטציג סליידעל, פון וועלכען עס קוקען ארויס גרויסע, גראָבע שטיוועל. ארום דעם האלז א שאל, צוגעבונדען מיט דיא עקען הינטען אויף דער פלייצע. אויפן קאָפ איין אָפגעבארעט שטרויען קאפעלישעל. — „מרדכי“. אין א קאפטאן, אויפן קאָפ א מין שטרייםעל מיט א לאנגער באָרד פון קליאָמשע. געהט רייטענדיג אויף א הילצערען פערדיל, בעהאנגען מיט גלעקליך. — „המן“. אין א סאלדאטסקען שענעל. אויפן קאָפ א דרייעקעכדיגער קראָפ פון צוקער פאפיר. — דער לעקער־לויפער אין שיך און זאָקען. דיא פאלעם פארביינען. אויפן קאָפ א הויך

פאפירען היטעל. א כלי-זמריל סקריפעט אויף א פידעלע און איינער נעהמט מיט דיא מאצען. — „דוואסיע און מענדיל" שטעהען לעבין דער טהיר און קייבען פאר געלעבטער).

מרדכי (יאגט זיך ארום רייטענדיג, שאקעלט מיט דעם בערדיל, דיא גלעקליך קלינגען).

פליהען אויף דיא אחשתרנים טהוא איך טהון,
אין א פורפעלוואלענע זיפצע טהוא איך זיין אנגעטהון,
טהוא איך, טהוא איך, טהוא איך טהון,
א שפרונג, א שפרונג אויבענאן.

מענדיל (צו דוואסיען) אויף דער אויבערשטער באנק אין באד! דאס איז בעריל דער שמייסער!

דוואסיע (קייבענדיג פאר געלעבטער) מיינע צרות אויף איהר, אויף ושתי המלכה! דאס איז לייזער דער בעהעלפער!

דער לעקערלויפער (שטעלט זיך אין דערמיט שטוב און גיט א מאך מיט דער האנד ארום זיך).

דאס איז א וויינגארטין!

אחשורוש (טהוט א מאך מיט דער האנד פון זיך)

א, דוא לעקערלייפערליין!
קויפען זאלסט דוא צו ושתין,
נאקוט לאז זיא אויפטרעטיין,
לאזען דיא הארען קוקיין,
וויא ענטפלעקט טהוט זיא זיין שיין.
טראלעלייא, טראלעלייא, טראלעלייא!
איינם און צווייא און דרייא.

דער לעקערלויפער (צולויפענדיג צו ושתין).

איך טהוא מיט מיינע גילדענע פיסעליך טהון
אין דיין שפאצירגערטענדיל אריינטרייטען.
לאז מיך, א ושתי! דערציילען.
דער מלך טהוט טהון בעפיילען:
נאקוט זאלסטו זיך טהון צוגרייטען
נאקוט און הויל פאר איהם טרייטען.

טרייטען, טרייטען, טרייטען.

ושתי (אויף א קווימשיג קולכען)

נאקוט טהוא איך מיך שעהמען,

מיין שיין קלאָהר לייב בלויז צייגען.

א ליילוך טהוא איך טהון נעהמען

און צומאכען דיא אויגען.

(ווארפט אראָפּ דיא שאל, אויסטוהענדיג דאָס קאפּעלישעל טאַפּט זיא

אַן עפּיס אויפן שטערען און גיט זיך א חאַפּ מיט בעס).

וואָס טהוט שפּראָצען מיר אויפן שטערן

עפּיס וויא א לאנגער האָרן?

א. לעקערלויפער, ניקס בשום אופן!

זאָלסט מיט דיינע פיסעליך לויפען.

ווער איז ער? טהוא איהם זאָגען,

אז איך ושתי זאל איהם טהון פּאָלגען!

א שטאלמייסטער האָט ער געטהון

טהון זיין א מאָל בייא מיין טאטען.

זאל ער נישט טהון פארגעסען,

אז איך בין א פּרינצעסין.

דער לעקערלויפער.

איך טהוא טהון א טרייטען.

טרייטען, טרייטען, טרייטען!

המן און **דער** לעקערלויפער (קומען און שלעפּען ושתין.)

נשהאנגען זאָלסט דוא ושתי ווערען,

פאר וואָס דוא טהוסט נישט הערען!

ושתי (וויינט אויף א קווימש)

וויא אויף מיינע יאָהריין

נאָך אזוי יונג און שיין!

(אין דעם עולם איז א גרויס געלעכטער: א שיינע ושתי לייזער דער בעהעלפער!)

ה מ ן.

דער יודע מאגדרוש טהוא איך קוקען.

F

ווייל פאר מיר נישט זיך טהון בוקען. (צו אחשורושין)
דיא שפיטץ יודען טהוען אונז בייסען
און טהוען נישט הערען דיין הערונג.
בעפייל: לאָז מען טהון זייא צערייסען
צערייסען אזוי וויא א הערונג.

מרדכי (לויפט צו מיט אימפעט)
דוא המן טהוסט אויסטראכטען ליגען,
ליגען, מסירות אויף יודענס קינדער.
אין דער ערד ווערסט דוא טהון ליגען,
און אונז וועט גאָט טהון וואונדער.
פליהען אויף דיא אחשתרנים טהוא איך טהון,
טהוא אין א פורפעלוואלענע זיפצען זיין אנגעטהון.
טהוא איך, טהוא איך, טהוא איך טהון
א שפרונג, א שפרונג אויבענאָן!

(אויסשטרעקענדיג דיא האנד צום עולם)
היינט איז פורים און מאָרגען איז אויס,
גיט מיר א גראָשען און שטופט מיך ארויס!

(שמחה גיט דיא פורים שפילער געלט און צו גלעזליך וויין, זיי טרינקען און לויפען דערנאָך ארויס).

דיא נגידים (אויפהייבענדיג זיך פונם טיש) אונז איז שוין אויך צייט. הייסט עס, דיא אסיפה איז געענדיגט.

פייבוש (מיט א געלעבטער פון א שכור) געענדיגט מיט א פורים שפיל, א קאָמעדיע!......

פערטער אקט

א דאטשע אין א סאסנאָווע וועלדיל. פאָרענט צו שטעהט א וויס שטיבעל מיט געלע פריזבעס און צווישן ביימער אקענען — ביינק פון גראָז. ארום און ארום שטוב ציהעט זיך א פליים פון איבער־געליינטע לאנגע דרענגליך, וואָס טהיילט איבער דעם וואלד.

ערשטע סצענע.

מיך אין וואלד ברענט א פייעריל. קינדער קלעטערען און יאָגען זיך ארום מיט פיילענבויגענס. עס הערט זיך א רעש, א געשריי, א געשווישטשעריי. מענדיל און דוואָסיע וויזען זיך פונם וואלד און קריכען אריבער דעם פליים.

מענדיל. איך זאָל האָבען אזוי פיעל הונדערטער וויפיעל חתונות חיינט, אין ל״ג בעומר, ווערען ביי אלע יודישע קינדער אָפּגעמאכט, וואָלט איך רייכער געווען פון גינצבורגען.

דוואָסיע. ער זאָל דאָס חאָטש זאָגען: אָהן עין הרע! .... וואָס צעהלסט דוא עס אזוי יודישע חתונות? לאָזען יודישע קינדער זיך פרוכפערען און מעהרען.

מענדיל. אויף יענעם איז זיא א וואתרענטע! און ביי אונז איז דען נישט קיין יודישע נשמה?.... טאָמיר, דוואָסיעניו, וואָלט א סברא געווען, מיר זאָלען היינט, אויף ציקאָוועשטש, בשעת יריד פון חתונות, אָפּשטעלען א חופה. הא?

דוואָסיע. קוקט איהם נאָר אָן וויא ער האָט נישט קיין צייט! נישר קשה, ביסט נישט קליין צו ווארטען.

מענדיל. צו וואָס ווארטען און אויף וועמען ווארטען? איך מיט דיר

ווינען מיר אי חתן כלה אי פון ביידע זייטען דיא מחותנים. אמווער נאך איז דא, אין דיא צעהן פינגער. און דיא דרשה קען איך, ברוך השם, גוט וויא אלע חתנים.

דוואסיע. נענוג געדארשהנט. איך קען שוין דיינע דרשות, דוא לץ איינער!

מענדיל. האטש איין קליין דרשהלע נאך. א צוויי, דריי קיש דוואסיע־ניו! (ער נעהמט זיא ארום און קישט).

דוואסיע. (וויא האט מען עס נישט קיין בושה! אין מיטען העלען טאג. דארט זיטצען מענשען.

מענדיל. נישקשה, ס'איז פאר זייא נישט קיין סוד. ווייסען אויך דעם פירוש דערפון. און איבריגענס זיינען אלע דארט ערשט זיך צוגאנגנען. (ער שטעלט אונטער דוואסיען זיין באק) נא, גיב אפ צוריק!

דוואסיע. א ניין! ועסט אזעלכעס ביי מיר בשום אופן נישט פועלין. (זיא קוקט זיך ארום און דערלאנגט איהם א קיש). נא דיר שוין, נא און לאז מיך צורוה!

מענדיל. אצינד דוואסיעניו מחט דוא זיבען מאל! נישט אנדערש וויא זיבען מאל.

דוואסיע. דאס, זעהסט דוא, אויף קיין אופן נישט.... (זיא קוקט זיך ווייטער ארום און שפרינגט אפ אין דער זייט). בראש האט ער זיך צו־חיצט און האט היינט עפים קיין אויגען נישט! נענוג זיך געשפילט, רייזילי געהט דארט! — איך וועל צוגעהן צו רייזילן, טאמיר בעדארף זיא עפים האבען. דאס הארץ פאלט מיר ארויס קוקענדיג וויא זיא האט זיך פארענדערט און וואס פאר א פנים זיא האט נעביך בעקומען נאך דער ווים־טער בשורה פון איהר חתנס טויט. הלואי דיא דאטשע זאל איהר העלפען! עפים האב איך זיא ליב, אזוי ליב.... זיא שטעהט מיר דא אין הארצען. (זיא ווישט מיטן פארטוך דיא אויגען)

מענדיל. א רחמנות נעביך!.... גיבער, דוואסיע, געה גיבער צו איהר! (מענדיל און דוואסיע צוגעהען זיך).

צווייטע סצענע.

רייזילי. אין א סיטצען קלייד און א ווייסע באטיסטענע קאפטעלע. צוויי לאנגע צעפ הייגנען איהר אראפ אויף דיא פלייצעס. זיא איז בלייך און געהט פאמעליך, שטארק פאר־טראכט. — דוואסיע געהט איהר נאך.

דוואסיע (צוקומענדיג צו א באנק צווישען ביימער) דא, דא, רייזילי, אין גוט זיך אויסצורוהען! עס קען צוקומען א שטיק געזונט. נוא?

רייזילי. טהוא וואס דוא ווילסט. מיר איז אלץ איינס.

דוואסיע (נעהמט נישט ווייט פון דאנען א קאלדרע און א קיסעלע און בעט אויס אויף דער ערד) גאר אנטיק! גרינע גראז, קרייטעכצער, ביימער, וואלדפייגעלעך.... מחיה, לעבעדיג, פרעהליך!

רייזילי (זעטצענדיג זיך) וועמען, הא? — דיר, דוואסיע?

דוואסיע. א הונט זאל א לעק טהון מיין הארץ וואלט ער, דאכט זיך, א מיתה משונה איינגענומען אויפן ארט. אי, האב איך א הארץ! איך בין נעביך עלענט, א ווייסטע יתומה....

רייזילי. נאר פלוצלים!......

דוואסיע. ערשט היינט טאקי האב איך עס דערפיהלט. אהן א טאטע, אהן א מאמע, וועה איז מיר, געה אליין ווער א כלה!........ אוי וועה....

רייזילי (פארטראכט) וואס איז?!

דוואסיע. גארנישט. גלאט אזוי.... איהר דרעמעלט, לאמיך אייך נישט שטערען. אביסיל פריש מיכך וואלט אצינד זעהר גוט געווען. א דערקוויקער ניש. נוא, זאל איך?

רייזילי. טהוא, דוואסיע, וואס דוא ווילסט! (זיא טהוט א מאך מיט דער האנד און גורעט זיך איין מיטן קאפ אין קיסען).

דוואסיע (ריקט זיך אפ אויף עטליכע טריט ווייטער און שאקעלט מיט דעם קאפ). אם האסטו דיר! שוין יא טאטע און מאמע, אז איז אבער נישטא קיין מזל! ......

דריטע סצענע.

שמחה, שפרינצע און רייזילי.

(שמחה און שפרינצע קומען צו נאָהענט וואו רייזילי ליגט)

שמחה (אויסלאָזענדיג א שמיעס) היינט פארשטעהסט דוא שוין, שפרינצע? שריי חי וקים, מוז אזוי זיין.

שפרינצע (ווינקענדיג צו שמחהן) שא! דאָס קינד ליגט דאָ און שלאָפט. לאָז זיא נעביך אביסיל זיך אויסרוהען.

שמחה (שטילער און שטארק אויפגעבראכט) א הארצוועהטיג, בנאמנות, וויא דוא ווילסט מיך נישט פארשטעהן! דוא מוזט, זאָג איך דיר, שפרינצע, מיט איהרריידען. היינט טאקי מיט איהר ריידען.

שפרינצע. א קאטאָוועס אביסיל אזא מציאה! אז נישט היינט קען חלילה דיא וועלט אונטערגעהן!

שמחה. דיא וועלט וויא דיא וועלט, מיר קענען דערוויילע טאקי אונטער־געהן. (ארויפלייגענדיג א פינגער אויפן האלז) איך בין פארבאָדען אָט ביז דאנען. אויף האסקילין שטעהט אצינד דיא וועלט!....

שפרינצע (נעהט פאמעליך צו נעהענטער צו רייזילין, בייגט זיך איבער איהר אביסיל אָן און טרעט באלד צוריק) בידנע קינד! ליגט וויא א שטילע טויב, פארלייגט מיט'ן קעפעלע און שלאָפט. — מעגליך, איהר חלומט זיך אצינד א גוטער חלום און דיינקט גאָר ניט אז דיא מאמע, איהר אייגענע מאמע, שטעהט לעבין איהר, וויא א קאטץ, מיט דער מחשבה ארייצוושטע־קען אין איהר הארץ דיא נעגעל און פארדרעהען איהר דעם קאָפּ.... איהר איצטיג שלאָפען, וויא אזוי זיא ליגט זיך דאָ איינגענורעט, רייסט מיר אויס דיא נשמה. זיא זאָל זיך אויפהאפען וואָלט געווען עפּיס בעסער, גרינגער.... (זיא ווישט דיא אויגען).

שמחה. איך פאָהר אין שטאָדט, א רגע איז איצט טהייער. — שפרינצע, רייד! (ער נעהט נעשווינד אוועק).

שפרינצע נאָכדעם וויא זיא שטעהט א רגע שטיל) א שרעק! וויא רעדט

מען מיט איהר פון אזא זאך!.... אוי, ליבער גאָט, האָסטו מיך געבראכט צו א שווערען נסיון. ניחייא וואָלט זיא האָטש גערעדט, געוויינט, וואָלט נאָך אזוי שווער נישט געוועזן זיך אויסצוטענהן מיט איהר. זיא אָבער שווייגט, טראָגט איהרע וועהטיגען טיף אין זיך. זיא צאַנגט, נעהט אויס וויא א ליכט. אין איהרע אויגען ליגט עפּיס א געבעט. אויף איהר בלייך פּנים — גוטסקייט אָהן א ברעג, גלייך וויא איינער רעדט: נאָט, מהוט מיט מיר וואָס איהר ווילט. און געה דערנאָך טהוא איהר עפּיס, אז זיא אליין גיט זיך איבער אין דיינע הענט! מען בעדאַרף האָבען א הארץ פון א גזלן. — ניין. א גזלן אפילו לייגט זיך אויך דיא האנד נישט צונעהמען א מעסער און קיילען, אז זיין קרבן שטרעקט אליין דעם האלז אויס. (ווידער צוגעהענדיג צו רייזילין) בידנע קינד, שטילע טויב! פאַמארען בייסען זיא נעביך. (זיא פּאַכט איבער איהר מיט א טיכעל).

רייזילי (עפענט דיא אויגען, זעטצט זיך אויף און קוקט אָן דיא מוטער) וואָס איז, מאמע?

שפּרינצע. קאָמארען בייסען דיך און דוא פיהלסט אפילו נישט. אלץ פאַרטראַכט, פאַרטראַכט. גענוג שוין, רייזילי, אלסדינג איז מיט איין עפּ. שטיק נישט דיינע צרות אין זיך. וויין, רייזילי, וויין אויס דיין הארץ. דיא טרעהרען וועלען דערוויכען דיין וואונד און עס וועט דיר ווערען גרינגער.

רייזילי. וואָס זאָל איך טהון, מאמע, אז איך קען נישט וויינען.

שפּרינצע. און אין מיינע צייטען פלעגען ווייבער קענען וויינען.... דאָס איינציגע מיטעל פאַר ווייבער נעביך אין שווערע בימערע צייטען, איז שטילערהייט אין א ווינקעל זיך גוט אויסוויינען. נישט איין מאָל, רייזילי, האָב איך עס געפּריווט אויף מיר. (זיא וויינט).

רייזילי (ארומנעהמענדיג שפּרינצען). מאמעניו וויין נישט, איך בעט דיך.

שפּרינצע. איך וויין רייזילי פאַר דיר, פאַר אונז ביידע. מיינע אויגען וועלען מיר נישט טריקענען ביז דוא וועסט צו זיך נישט קומען און אָנהויבען אויף דאָס נייא צולעבען.

רייזילי. נעהם, מאמע, טהוא מיט מיר וואָס דוא ווילסט.

שפּרינצע. אלץ וואָס דוא ווילסט, דוא ווילסט. ווען דוא, רייזילי, זאָלסט וועלען וואָלט איך — א שרעק חלעבין, — וואָלט.... איך דיר געזאָגט....

ריזילי. נוא, מאמע, זאג.

שפרינצע. דיא וועלט בלייבט א וועלט. וואס דיא ערד דעקט צו ווערד פארגעסען. נאך דעם ווינטער קומט תמיד דער ליבער זומער מיט נייע פרישע בלומען.... פארשטעהסט דוא מיך?

ריזילי. אנשטאט בלומען וואקסט א מאל קראפעווע. — נוא, מאמע, זאג.

שפרינצע (צומישט). נוא זאג איך — ניין, געגוג פאר היינט, — זאג איך.. הערסטו ריזילי? וואס מאכען דיר היינט עפיס צו מיטאג?

ריזילי (שטארק פארטראכט) וואס דוא ווילסט, מאמע.

שפרינצע (געהענדיג מיט א זיפץ) געה רייד, טהוא עפיס. אז זיא אלץ: וואס דוא ווילסט, דוא ווילסט, — בידנע קינד.

פירטע סצענע.

ריזילי, זלמן און זעלדע.

זלמן (וויזט זיך צווישען ביימער און ווינקט מיט דער האנד) אהער, זעלדע! זיא איז דא.

זעלדע (צולויפענדיג געשווינד נעהמט ריזילין ארום און קישט זיא פערדצע, קרוין! לאמיך שטארק אנקישען דיך דאס לעצטע מאל.

ריזילי. דאס לעצטע מאל! ...... מיט וואס האב איך מיך אזוי פארזינדיגט?

זעלדע. (אויף א וויינענדיג קול) אומשולדיגע, כשרה נשמה! פאר-זינדיגט האט זיך דיא וויסטע מאמע. פארלוירען האב איך מיט א מאל אי איהם, איין אויג אין קאפ, אי דיך, צווייי קינדער, בריליאנטען, מיט א מאל!

ריזילי (קישענדיג זעלדען): רעדט נישט, איך בעט אייך, אזעלבע ווערטער! אייביג וועל איך, וויא א קינד, ליב האבען דיך. שטארק ליב האבען פאר מיר און פאר איהם. (קוקענדיג זעלדען אין פנים) ער האט

נעהאט אין גאנצען דיין פנים, צוויא טראָפּען וואסער! (קישט זיא ווייטער) ואָג מעהר נישט מאמע: דאָס לעצטע מאָל!

זלמן. יא, רייזילי, איין ברירה, טאקי דאָס לעצטע מאָל! מיר פאָהרען אוועק אויף אייביג. — נאָט איז מיט דיר, רייזילי! וואָס ביסט דוא געוואָרען אזוי בלייך?

זעלדע. למאי, זלמן, אזוי פּלוצלים ארויסזאָגען! דיא מאנסבילין אָבער האָבען אלע אזא נאטור. (צו רייזילין) נוא, מיין קינד, וואָס זאָל מען טהון?

רייזילי (פּלייבט זיטצען א רגע שטיל) אך אזא רים! א רים פונם הארצען מיט אלע וואָרצלען. קיין זכר אפילו זאָל נישט איבערבלייבען.... הא, פאר וואָס אזוי פּלוצלים?

זלמן. אונז צווינגט דיא נויט. אלסדינג האָבען מיר דאָ פארלוירען....

זעלדע (וויינענדיג) ביטער איז מיר, גאָטס צאָרען איז אויף אונז אויס-געגאָסען געוואָרען! פול מיט גוטס, מיט נחת פון קינדער בין איך דאָ א מאָל געזעסען און איצט בין איך ליידיג און בלויז ווער איך א צינד פארוואָגעלט ערגיץ אין א פרעמד לאנד!

רייזילי (ארויספאלענדיג זעלדען אויפן האלז) דיינע ליידען זיינען מיינע ליידען. ביסט מיר איינגעבאקען טיף אין הארצען!

זעלדע. גאָט זאָל געבען, דוא, רייזילי, זאָלסט געפינען מנוחה און רוה בייא דיין מאן אין הויז! נייך, טאָכטער, מיר איז ביטער. איך בין אלט, אָב-געלעבט שוין מיין וועלט. דוא אָבער ביסט נאָך יונג, האָסט נאָך א האָפנונג גליקליך צולעבען מיט א מאן און זעהן פאר זיך א וועלט.... זיי געזונד מיין קינד! (זעלדע און רייזילי קישען זיך)

זלמן (געזעגנענדיג זיך מיט רייזילין) גאָט האָט געגעבען, גאָט האָט צר-גענומען. לאָז זיין נאָמען זיין געלויבט! (ער נעהמט מיט זעלדען אוועק)

רייזילי (נאָכקוקענדיג זייא) דאָס לעצטע שטערענדיל פארשווינדען.... (אָנהאָפּענדיג זיך ביים הארצען), אך, אין הארץ הייבען מיר זיך חוואליעס ... מאמע, איך וויין! דער בלאָטער האָט אויסגעשפּרונגען און איך וויין, וויין, מאמע, מיט אייטער און בלוטיגע טרעהרען! .... (זיא פארשווינד צווישען דיא ביימער)

פינפטע סצענע.

פייבוש און חאסקיל.

ביידע וויזען זיך ארויסגעהענדיג פונם וואלד און צוקומענדיג נאָהענט צום פלאַץ פאר דער שטוב. חאסקיל אָנגעטהון שבתדיג, אין איין אטלעסענער קאַפּאָטע אויף געלען אונטערשלאַק. פון אויבען א בורנאָס פון לאַסטינג. דיא הענד פארלייגט אהינטען אונטערן בורנאָס, אזוי אז דיא פאָלעס פארנעהמען זיך. אויפן קאָפּ א פליסען היטעל. דיא פּאות שטעהן אויבען אָפּ פון דיא שלייפען, אונטען פארשפּיצט אין א גרייזעל און הייגגען אראָפּ וויא צעפּליך. צווישען דיא צעפּליך קוקט ארויס א קליין, שיטער בערדיל, פארריסען מיט א שפּיצעל ארויף. קוקט א מאָל אויף איין איינעל, האלטענדיג דאָס קעפּיל אין דער זייט און אויף דיא ליפּען שוועבט א שמייבעלע, וואָס דריקט אויס חוצפּא.

פייבוש. אַט ועסט דוא זיא באלד אָנקוקען. הא, וואָס קען דיך עס ארען?.... הייסען ועט עס. עט, גלאַט אזוי, ביים וועג געהענדיג אויפן שפּאַציר, ל"ג בעומר, אין וואלד.

חאסקיל (מיט א קנייטשעל) נאָך א מאָל טאקי פרעג איך: למאי נפקא מיניה? וואָס איז דאָ אָנצוקוקען? א נקבה וויא אלע נקבות. עיקר הדבר איז דאָך יענץ — התחיבות.

פייבוש. גלויבט מיר, ס'איז רעכט. מען בעדאַרף וויסען דאָס אָרט. דאָ מח עס הייסען קלאָמפּערשט אָנקומען. רש"י איז מיט זיין בעוואָהרעניש חלילה נישט משוגע. און ווייטער הא, וואָס קען עס דיך ארען, אז דוא וועסט האָפען א קוק? נישקשה, מען ועט דיך חלילה נישט אָפּבייסען.

(ער בעטראַכט חאַסקילין) ע, דוא שוויצט דאָך עפּיס וויא ביבער!...... ניין, נישט קיין גוטער משא ומתן פאר מיר. — וואָס טוג דיר דאָס פליסען היטעל?

חאסקיל. א זאג אביסיל פון א יודען: וואס טויג דאס היטעל! עפיס נאר משונה ווילד, חלעבין!....

פייבוש. עס.... ווייס איך, וואס דוא רעדסט. – למען השם, זאג איך דיר, האסקיל, צוהאלטען זיך מיט דרך ארץ.

חאסקיל (מיט א שמייכעלע פיששש, דרך ארץ פאר א טיידיל! אט רעדט נישט קיין נארעשקייטען.

פייבוש. דאס, חאסקיל, זאג איך דיר טאקי: למען השם צוריידען מיט ישוב הדעת, ווארים זיא איז א קלוג מיידעל!

חאסקיל. א טריאטער חלעבין, א קלוג מיידעל! פון וואנען האט צו איהר דיא חכמה זיך גענומען? אין א חדר האט זיא דען געלערענט? וואס א מינדסטער מאנסביל האט אין נאגעל האבען עס צעהן קלוגע נקבות נאך אין קאפ נישט.

פייבוש (וויטער בעטראכטענדיג חאסקילין) נוא, סחורה!.... דוא שוויצט נאך טאקי אלץ חאסקיל?! נעהם וויש דיר אפ דאס פנים מיט א טיכעל. — צו וואס האט דיר נאך געטויגט היינט אזא בורנאס?

חאסקיל. עפיס א שניידעריל, א פראנצוויזיל בין איך, חא, מיך צו וויזען צווישען מענשען אין איין קאפאטע! — זעהר א פאליטישנער מענש, חלעבין, ר׳ פייבוש! (ווישענדיג דאס פנים מיט דער פאלע) חלכות פאליטיקע, דרך ארץ, פארשטעה איך בעסער. — רעדט בעסער מכח התחייבות.

פייבוש. נישקשה, דוא האפסט זיך אין א שמאלץ גרוב אריין. — טאמיר וואלט איך ביי דיר געפועלט, אויף א ווײלע האטש אויסצוטהון דיין בורנאס. ער איז דאך צו דיר נישט צוגעוואקסען, קענסט דאך אפנעהען מיט שוויס.

חאסקיל (ווישענדיג דאס פנים) בראש ציטערט ער פאר שוויס! וואס איז דא אזוינס? א יוד שוויצט... קעסט, ר׳ פייבוש! למען השם וואס מעהר קעסט.

פייבוש. שא זיא געהט, זיא געהט! (ער בעטראכט נאך א מאל חאסקילין פונם קאפ ביז דיא פיס) אך, דיין שוויצען, חאסקיל, דיין שוויצען! ......

זעקסטע סצענע.

פייבוש, חאסקיל און רייזילי.

רייזילי (צוקומענדיג נאָהענט) נאָך דאָ פּאָרט עפּיס א שטיקעל זכר....
ר׳ פייבוש! א גאַסט חלעבין. עפּיס וויא פונם הימעל אראָפּגעפּאַלען!

פייבוש. ווערמער מאַקי וויא פון א חכמה, א יודישע מאַכטער! קיינער טהוט נישט קיין טריט ביז ס׳איז ניט פונם הימעל. עס פאַלט דער שפּאָן ביז ס׳איז עפּיס נישט דראָן.

רייזילי (מיט א זיפץ) א מאָל אָבער פאַלט דער שפּאָן יענעם צרות אָנצוטאָן. חלילה, נישט אייך, ר׳ פייבוש, מיין איך.

פייבוש. מען בעדאַרף אָבער אַלסדינג אָננעהמען פאַר ליב. אז גאָטעניו דרעהט זיין וועלטיל! אוודאי איז נישט איטליכער נענוג שטאַרק אויסצושטעהן דעם נסיון.... איך האָב שוין דאָ געשמועסט מיט ר׳ חאסקילין, האָב איך ערשט.... וואו זיינט איהר ר׳ חאסקילי? (שטרעקט ריידענדיג אויס דיא האַנד אהינטער און שלעפּט חאסקילין צו ביי דיא פּאָלעס) אָט איז, ר׳ חאסקילי, דיא גוטע און פרומע, פון וועלכע מיר האָבען געשמיעסט.

רייזילי (לאָזט פאַרשעהמט אראָב דיא אויגען) ע, ר׳ פייבוש! איך האָב גאָר נישט געוואוסט, אז איהר קענט מאַכען קאָמפּלימענטען.

פייבוש. קאָנפּליענטען ווייס איך נישט, קיין פלאַטקע מאַכער בין איך נישט. ביי מיר איז אָהן קונצען, פראָסט דער אמת, וויא גאָט האָט געבאָטען. יאָ, האָבען מיר ערשט געשמיעסט, וויא שווער ס׳איז איין עהרליכער יוד צו זיין, גאָר אָהן קשיות פון זיין ליבען נאָמען אלסדינג מקבל באהבה זיין און געשטעלט למשל איינע אזעלכע, מיט וואָס פאר א שטאַרקייט זיא האָלט נעביך דעם נסיון אויס און נעהמט אָן פאר גוט, וואָס גאָט ברוך הוא טהוט, און ווער? דווקא א נקבה, נאָך א יונגנד. (א טאָרענגעבענדיג חאסקילין) א יאָ, ר׳ חאסקיל!.... איהר זיינט נעביך מיד, ר׳ חאסקילי, פונם גאַנג און געהט אָב מיט שוויס. נישקשה! (שטיל, אָנבייגענדיג זיך צו רייזלין ער איז א זיידען קינד, כלי שלמה!

רייזלי. איהר שטעהט דאַ דערווייל מיר און איך בעט אייך אפילו ניט זיטצען! זעטצט זיך, זייט מוחל, אַט דאַ אַקעגען אויף דער באַנק.

פייבוש (נימט אַ שלעפּ האַסקילין בייא דער פּאָלע און זעטצען זיך ביידע אַקעגען רייזלין) געלויבט איז גאָט, ר' האַסקיל, אַט זיטצען מיר אונטערגעלעהנט אונטער אַ בוים! אַ יאַ גוט? וואָס שווייגט איהר? (צו רייזלין) איך האָב זיך פאַררעדט און פאַרגעסען דערווייל צהאָנגען. יאָ, דאָס איז ר' האַסקיל ר' יוחנצע דעם רב'ס!

רייזלי (צומישט) אַ־אַ! איך וויים....

פייבוש (נאָכדעם אַז אַ היבשע ווילע איז שטיל) אַזוי, אַזוי געהט עס אויף גאָטס וועלטעלע! .... (ער דרעהט אַ האָר פונם בערדיל און מריקעט אונטער דער נאָז) טי־טי־טי, בריבים־בים־בים.... וואָס זאָגט איהר, ר' האַסקיל, וויא דאַ איז גוט?

האַסקיל (מיט שמייכעלע) וואָס איז דאַ אַזוינס? אַ וועלדעל, פלעקער, ביימער, ריטליך, בעזעמער!.... עס. נאַרעשקייטען, יונגעלשע זאַכען.

פייבוש (צו רייזלין) ר' האַסקיל, פאַרשטעהט איהר, געהט אַלץ אין הויכע דרכים. איהם טראַגט דער קאָפּ אין אַנדערע חלומות. אוודאי איז עס נאָר אַ הויכע מדרגה העט, העט...... אַ קאָטאַ! וויא קומען אַזעלכע מענשליך וויא איך דערצו.... בריבים־בים בים. — מען בעדאַרף אַריינגעהן אַביסיל צו דער מאַמען. (צו האַסקילין) און איהר מעגט דאַ בלייבען, ניש־קשה. (צו איהם אויף לשון הקודש) אתה בלא תהיה כאן שלימזאלניק. (באַלד מאַקי אויף יודעש) דיא וועלט פון דעסטוועגען, ר' האַסקיל, איז אויך אַ וועלט.

רייזלי (קנאַקט דיא פינגער) אַט וועל איך געהן, שיקען אייך דיא מאַמען אהער, ר' פייבוש!

פייבוש. חלילה, זיינט זיך נישט מטריח. איך געה אַליין, נישקשה. (ער ווערד פאַרשווינדען).

זיבעטע סצענע.

רייזילי און חאסקיל.

רייזילי נעהמט נישט ווייט פון איהר דאָס רעמיל און העפט, חאסקיל נעהמט זיך בייא דער פּאָה, און גלעט דאָס בערדיל.ביידע שווייגען א היבשע ווילע, נישט צוריידען א וואָרט.

חאסקיל (מאַכט מיט דיא אַקסלען אָנבייגענדיג דאָס קעפּיל) נאַ, נאַ, דיר פייבוש!

רייזילי (דערלאַנגט אָפּבייסענדיג דעם פאָדים א דורכנעהמענדיגען קוק אויף חאסקילין) וואָס פייבוש?

חאסקיל (אין דער וועלט אריין) א תם! ווייסט קלאָמפּערשט נישט, אז פייבוש איז א שדכן.

רייזילי. האָט נישט קיין פּאַראיבעל, איהר זיינט דען א בחור?

חאסקיל (מיט א געלעכטער) א טריאַטער, חלעבין. נאָט אייך א בחור מיט א בערדיל!.... איין אַלמן בין איך. — נאָר צו וואָס טויגען דיא אָנשטעלען, אַן מיין ווייסט אליין זעהר גוט.

רייזילי (גוט בעטראַכטענדיג חאסקילין) עפּיס ווילט זיך מיט אייך ריידען, איהר זיינט, דאַכט זיך, בייז.

חאסקיל (ווערד ביי זיך גאַנץ שטארק) ניין, עס רעדט זיך נאָר אזוי נוא, לאָמיך שוין הערען וואָס ווייטער?

רייזילי. איז אייער ווייב געווען א קלוגע, אויף אייך א מבין?

חאסקיל (מיט א געלעכטעריל) קלוג וויא אלע ווייבער, משטעהנעס גער זאָגט. און צו וואָס טויג באמת א פלוניתטע דיא איבעריגע חכמה? ביסט א פלוניתטע זייא זשע א פלוניתטע און גענוג. ווייטער נאַרנישט.... איהרע מבינות האָב איך נישט בעדאַרפט. אַלץ איינס....

רייזילי (אוועקשטעלענדיג דאָס רעהמיל און אָנקוקענדיג חאסקילין) פּיט

איך אין דאָך עפּיס מחיה נאַר צורײדען! זאָגט נאַר, איך בעט אייך, וואָס איז אזוינס פלוניתטע?

האַסקיל (שמאָכט פאר גרויס תנאה און רייבט דיא הענט) וואָס איז אזוינס פלוניתטע? — נאַרנישט, פלוניתטע איז פלוניתטע, א יודענע, אָהן א נאָמען, גלאט אזוי זיך....

רייזילי. און אייער ווייב, זאָגט נאַר, האָט איהר ליב געהאט?

האַסקיל. עפּיס אזוי מיאוס מגושם, ליב מחילה א ווייב! .... דאָס ערשטע מאָל הער איך אזעלכעס. עפּיס א ראָסעלפּלייש איז עס, א לעדוועצע....

רייזילי עפּיס נאַר אנטיק הלעבין וויא איהר רעדט! וויפיל איז דרינען אז אייער ווייב איז טויט?

האַסקיל. אָ, שוין א היבשע צייט, אקעגען א דרייא חדשים.

רייזילי. ערשט א דרייא חדשים און איהר ווילט שוין חתונה האָבען!

האַסקיל. מילא וואָס דען זשע טהוט א יוד, אז דיא פלוניתטע שטאַרבט? געשטאָרבען — נוא געשטאָרבען. ברוך דין אמת! האָב דיר דאַרטען א ליכטיגען גן עדן און חתונה מוז מען האָבען, — איבעריגעס בין איך מרוצה, אויף א קורצער צייט דיא חתונה אפּצולייגען, אבי למזל אָפּמאַכען דיא תנאים, פייבוש האָט מסתמא עס שוין געזאָגט.

רייזילי. און קינדערליך איז פון אייער ווייב איבערגעבליבען?

האַסקיל. פון עטליכע שטיקלעך איז דאָ איין יונגעל, א שלאָפּס. מען קען זיין גאַנץ רוהיג, דיא נשמה הייגנט איהם אויפן שפּיטץ נאָז. ער בלייבט בייס טאַטען. צ׳ם שידוך געהער זיך עס בכלל נישט אָן.

רייזילי. זעהר פיין פון אייער זייט.... (זיא נעהמט ווידער דאָס רעהמיל און העפט אראָפּלאָזענדיג דיא אויגען).

האַסקיל (נעהט אהין אהער מיט ברייטקייט און שמאָכט) וויא זיא האָט מיך דאָ פאַרהערט! בין איהר אָבער אריין אין טעם, העהע (פאַרקלייגענ-דיג דיא הענט אונטער דעם בורנאָס קוקט ער פון דערוויטענס אויף רייזילין מיט איין אייגעל און מעסט זיא איבער פון אויבען ביז אראָפּ) סחורה! פיין מעשה נישט, נישקשה.... מען בעדאַרף מיט איהר מאַכען גיכער איין עק. (צוקוקענדיג צו רייזילין רעדט ער עפּיס נישט מיט זיין קול) נוא, זאָג נאַרעלע, דוא ווילסט?

רייזילי (הייבט אויף פאַרוואונדערט דיא אויגען) וואָס? ! .....

חאסקיל (מיט א נארישער מינע) זאָג, נארעלע, שעהם זיך נישט! ס'איז דאָך א יודישע זאַך. ווייסט דאָך שוין וואָס......

רייזילי (שטעהט נעשווינד אויף, אנטאפענדיג זיך ביים הארצען) אהא, איך שטוים מיך שוין אן.... א שרעק!!

חאסקיל. שרעק זיך נישט. נישקשה! דעם נדן וועט דער טאטע דיינער סיליקין קורם המעשה. מעגסט אויף מיר זיך שוין פארלאזען. עד פרוטה אחרונה וועט ער ביי מיר סיליקין.

רייזילי (אויסשטעלענדיג אויף חאסקילין א פאר ברענעדיגע אויגען) אוועק דוא ווילדער!....(זיא לאָזט זיך גיך געהן).

חאסקיל (נאָכקוקענדיג רייזילין מיט חוצפא) פישששש....מען פרעגט זיא אום א דעה! נישקשה, וועסט בעסער ווערען!.... (ער געהט אוועק).

אכטע סצענע.

שפרינצע, רייזילי און שמחה.

שפרינצע (וויזט זיך געהענדיג פון שטוב און ברעכט דיא הענד) שוין!......דער ערשטער שניט איז שוין געשעהן. דיא מאמע מוז געהן דערקיילען.... רייזילי און א חאסקיל! אזא הפך וויא טאָג און נאכט........ אוי, דיא נויט, דיא ביטערע נויט!.... וויא אָבער וועל איך איהר אין דיא אויגען קוקען?.... רייזילי, אָ, רייזילי! (זיא שפארט זיך אָן צו א בוים און וויינט).

רייזילי (צוקומענדיג פארטראכט און דערשלאָגען) מאמע!....

שפרינצע (קלאפט זיך אין הארצען) וועה איז דער מאמע! — רעד, וויין טאָכטער!

רייזילי. איך האָב שוין געוויינט, מאמע!

שפרינצע. וויין, לאָמיך הערען! דיין שווייגען אצינד שטעכט מיך.... וויין, רעד טאָכטער!

רייזילי. אלץ איינס, מאמע! וואָס איז אין גאנצען מיין לעבען?

שפרינצע. א שרעק! עפּיס חערט זיך מיר אצינד דאָס אלטע לידעל: „דער טאטע האָט מיך געקיילעט, דיא מאמע האָט מיך געגעסען". יאָ, טאָכטער, געגעסען, דאָס איז טאקי פאר דעם עסען.

שמחה (אנקומענדיג שטארק אויפגעבראכט) אזוי? !.... דוא שיטסט מיט חייסען פריסיק שיטסט דוא אָפּ - טרייבסט! נוא, זאָג איך דיר, רייזיל, דער שידוך מיט חאסקילין מוז זיין און וועט זיין.

שפרינצע (אָננעהמענדיג שמחהן בייא דער האנד) אָבער שמחה, נישט מיט אזא......

שמחה. עט, וואָס ווערסט דוא מיר דאָ זאָגען,.... דאָס האָט דיא מאמע דיינע, רייזיל, דיר ביז אהער נאָכגעגעבען אלע דיינע חפצות און איך נאר האָב מיך געלאָזט ארויספיהרען אויף ביטשען........ יאָ, א גרויסע טובה האָט מיט איהר נאָכגעבען דיר דיא מאמע דיינע געטהון. אָ ווייבער, ווייבער......

שפרינצע (מאכט מיט דער האנד שמחהן בּמעט אונטער דער נאָז) שלעכט אין שטאָדט, עס געפעהלען איהם נישט דיא ווייבער! וויא באלד נאָר עפּיס זיינען דיא ווייבער.... אָ, מענער, מענער! (צו רייזילין) וואָס זאָלען מיר ווייבער נעביך טהון, אז מיר זיינען אין אזא פינצטער מזל געבוירען געוואָרען; אז מיר זיינען פארקויפט, נישט פרייא א קאָפּ אויפצוהויבען.... ע, דוא זאָלסט זיין א יונגעל, וואָס וואָלט איך מיט דיר געהאט צוזאָרגען, א מיידעל אָבער איז עפּיס נאָר אנדערש. זיא טהור צופיהל זיך נישט איינשפּארען.

רייזילי. מה רעש, איך ווער פארזיטצען? עפּיס נישט אזא סכנה!

שפרינצע. עפּיס גרינג אזוי צוזאָגען אייביג א מיידעל! ערגערס איז שוין, דאכט זיך, נאָר נישטאָ וויא צווישצען ביז דעם גרויען צאָפּ. און בפרט נאָך בייא יורען. בעהיט זאָל מען ווערען! — א מאָנסביל ער מעג, נישקשה, ער איז עפּיס נאָר וואָס אנדערש....

שמחה (וואָרטשענדיג) דיא מאמע איז דאָס דיא גוטע און דער טאטע דער שלעכטער. זאָגט זיא דען נישט אויך דאָס איינענע. נאָר אביסיל צושמירט.

שפרינצע. אז דוא ביסט געקומען אזוי אָנגעלאָדען און זיך צופלאקערט אויף דעם קינד נעביך! זעהסט דאָך, מען קען רעדען דאָס אייגענע טאקי,

נאָר ווי א מענש, מיט גוטען און ברחמנות.

שמחה (גלעט רייזילין איבערן קאָפּ) חלעבין, רייזילי, איך האָב דיך אזוי ליב ווי דיא מאמע.

רייזילי (אָנקוקענדיג דעם פּאָטער פּאָ״ט אבט) וואָס ? !

שמחה (א קלאַפּ געבענדיג זיך אין הארצען) איך האָב א הארץ פול מיט מכות ! .... און נאָר אָהן דעם, רייזילי, ביסט דוא דאָך שוין א דער־וואקסען מיידעל און וועמען אנדערש קען מען דיר אין אונזער גראָד אָנ־שלאָגען ? חאסקיל איז וויינינגסטענס א מיוחס, שטאמט פון א גרויסער משפּחה.

רייזילי. אָט דאָס גאָר ! .... ניין, טאטע, ניין !

שמחה (אויפגעבראכט) מיר זיינען פארבייא ! דוא ווילסט אונז קיילען טאָכטער. זאגען דיא מאמע.

שפּרינצע. משונה גראָב, שמחה ! רעד נישט אזוי משונה. (צו רייזילין מיט א קרעכץ) דער טאטע מיינט, מיר קענען פון אנדערע געקיילעט ווערען חלילה אָהן א מעסער....

שמחה. אונזער הויז, וואָס אין זאלאָג, וועט מען צונעהמען, אלס־דינג, האק און פּאק מיט דיא בעבעכעס. א חוץ דיא אלע ביטערע צרות וועל איך נאָך פארליהרען דעם גוטען נאָמען און זיין צו לייטעש געשפּעט. מיין גאנצע האָפנונג אצינד איז נאָר איין ר׳ יוחנצע, אָבער מיט דעם תנאי, אז דוא וועסט זיך נישט פארעקשהנען.... אוי, רייזילי, שלעכט, דער חלף ליגט מיר אויפן האלז !

רייזילי (אָנחאַפּענדיג זיך ביים הארצען) טאטע !....

שמחה. קוק מיין קינד אויף דער מאמען. דיא מאמע נעביך וועט ליידען דחקות, הונגער און נישט האָבען אויף דער עלטער וואו דעם קאָפּ אנידערצוליינען (ער ווישט דיא אויגען און קעהרט אוועק דעם פּנים).

רייזילי (צו זיך אליין, א מאך געבענדיג מיט דער האנד) ער.... אין דאָך מעהר נישטאָ.... מהוט אייך מיט מיר וואָס איהר ווילט !

שפּרינצע (וויינענדיג) ניין, ניין, צווינג זיך נישט טאָכטער !.... דיא מאמע וועט בעסער דיגען, זיך פארקויפען......

רייזילי. ניין, מאמע ! אלץ איינס. אזוי איז מיר שוין בעשערט...

(ווי פאלט אויף דער באנק).

שפרינגט (ערום האפענדיג רייזילין) געפאלען ווי א קרבן! ווער איז דעם מאמען, ווער איז דער מאמען!....

פינפטער אקט

א גאס. אויף דיא הייזער זיינען ארויסגעשטעלט פענדליך און א טהייל פון זייא זיינען אויף בעהאנגען מיט קרענצליך בלומען. רעדליך מענשען שטעהען אויף דיא טרעטואַרען. לינקס קוקט ארויס איציקס קלייטעל און דערבייא ליפע דער חלפן לעבין זיין מישעל.

ערשטע סצענע.

איין עולם. איציק דער קרעמער, ר׳ אליה, ליפע דער חלפן און פייבוש.

א יודענע (מיט א געשרייא שטופענדיג זיך צווישען דעם עולם) לאזט יודישע קינדער, לאזט! חיימיל מיינער קומט.... צוריק פון דער מלחמה.. מיט דעם פאלק קומט ער, מיין חיימיל!

א יוד. אי-אי, זיא האט מיר אנגעטרעטען אויף דעם פוס! איהר טרייף מזל, וואס זיא איז פארשווינדען.

קולות צווישען עולם. אחין, ווייטער, צו דער ראגאטקע, ניכער! (דער עולם דערווייטערט זיך).

איציק (שטעהט אויפן גאניקעל פונם קלייטעל) קיר״ה, זאגט איהר, געהסט דיא הערצאגאווינע! אט דאס איז דאך מאַסי אייער קיר״הס פולע תנועות, טהוט גארנישט און האבט נאר בייא דיא מלבוית שירים!....

ר׳ אליה (זיטצט אויף זיין חזקה אָרט) און דיין וויקטאָריעס האָפ דיא אינזעל ציפערען, הייסט נעביך גאָר ניט געהאָפט שויים! נישקשה, זיא איז א גוטע נאשערען, האָט ליב שטילערהיים א האָפּ צוטהון פונם טעפיל.

ליפע. אומזיסט, חלעבין, אייער האָפּפערען זיך, ער געהאָפּט, זיא געהאָפּט, וואָס מאכט עס אויס? א לאַנג אַלטע אייבּינע מעשה. אָט זעהט בעסער וויא דאָרט שיט זיך איין עולם אקעגען דעם חיל, וואָס קומט באלד אריין.

פייבוש (צוקומענדיג צום קלייטעל) א, גאָט העלף! פון וואָס שמיעסין עס יודען? מסתמא פון פּאָליטיקע. (צו ר׳ אליהן) זעהט איהר אין פּאָליטיקע, דאָ זיינט איהר, ר׳ אליה, א למדן מופלג, איין בריה און א שדכן דווקא נישט קיין גוטער. — יוסיל פינשעווערס שידוך האָט פון מיינע הענט, נאָר דורך אייך זיך ארויסגעגליטשט.

ר׳ אליה (אויפשפּרינגענדיג פונם ביינקעל) הערט זשע יודען בחן שלי, איך בין דרינען אזויפיל שולדיג...... וויא זאָל איך זאָגען? אזוי וויא.... נישטמעהר וואָס.... גאָרנישט.

פייבוש (מיט א גנבת שמייכעלע) נישטמעהר גלאט אויף דיא אייגענע מעשה — ר׳ אליה! אָבער ווען נישט ר׳ אליה און טרעפט זיך מיר עס מיט איין אנדערען, הערט איהר יודען! וואָלט איך טע־טע־טע.... נוא, ר׳ אליה, שא, ווייטער חבר.

ליפע (ארויפלויפענדיג מיט איטפּעט אויפן גאניקעל) איציק, דאָס חיל! דאָרט ריהרט זיך שטאַרק דער עולם.

איציק (צוקוקענדיג זיך) הא... ניין! ברוך הבא, דאָס איז ער, שטואליק מיט זיין כבוד אליין!

צווייטע סצענע.

שמואליק און גיסיע.

שמואליק (ארויסשטופענדיג זיך פון צווישען דעם עולם שטארק פאר־כוסעט און דאס היטעל אויף דער זייט קאפ) וויסניטרע, וויסנאפרע, וויס־נאטרע לחי עולמים!.... אז שמואליק מארשירט לאז זיין בצלצלי תרועה, מיט א קאטערינקע...... עך, פאלדאטיקי בראטיקי בשמחה רבה ואמרו כלם!

גיסיע (ציהעט שמואליקין ביים ארבעל) זיידע, גענוג! ניכער קום חער־שעלען אקעגען!

שמואליק (פארקרימט זיך) פישש, א גרויסער פריץ, אקעגען! – ווייבער, מאמעס צום קבלת פנים דא, אקעגען!.... ואני און איך האב צו דיין מוטער רחל נישט אזוי נעטהון, בבואי מפדן, אז מיר זיינען נעקומען פון קאווקאז, האבען מיר געדראלעט בעגלא ובזמן קריב וויא א קאדגער בעל עגלה אין דער בלאטע, זיך געשלעפט מיט גרויס קוראזש אומעטים הוררר.... אז אלע פלעגען פאר אונז מאכען ויברח....

איינער פונם עולם. אבער קידוש, שמואליק, פלעגט איהר מאכען?

שמואליק (שאקלענדיג מיט דער האנד) פיט, פיט, פיט! דוואדצאט פיאט פאלאק אויף א ברודער מיט דריי ציין אונטערגעשלאגען. און קידוש איבער א הארטען סעחאר. נא, גריזע און שריי חי וקים: ראדי סטאראטסיא וואשע בראדיע, בשמחה רבה ואמרו כלם!

גיסיע. אבער קום שוין, קום זיידע! וויא דערלעב איך שוין זעהען הערשעלען.

שמואליק (אויסציהענדיג זיך וויא א סטרינקע) סטאי ראוונאיסיא! פינף און צוואנציג יאהר מיט א שמיטצעל האט דיא מאמע געווארט און זיך נישט דערווארט איהר שמואליקין צוריק קומענדיג פונם חדר, וואהין דער בעהעלפער מיט מעשענע קנעפליך האט איהם, נאך נאר א ברעקיל, אוועק־געטראגען אויף דיא פלייצעס. דיא גאנצע צייט כסדר איז נעגאנגען דיא לאנגע סדרה בלק. ומלאכים יחפזון און נעציטבעלט, דם ואש ותמרות עשן

אלש א רויך איז נעגאנגען. (אננעהמענדיג גיסיען) חייא, אדם א מענש, קאטשקע ריק זיך! ריקט זיך ישראל בני רחמנים!.... (ער נעהמט אוועק טים גיסיען און א סך פונם עולם נאך איהם).

דריטע סצענע.

מענדיל, דוואָסיע און שמחה.

דוואָסיע. אונז, מענדיל, איז שוין אפשר צייט פאהרען א היים. אלסדינג איז שוין איינגעהאנדעלט. אויף א רגע נאר וואלט איך געוואלט א שפרונג טהון צו שפרינצען, זעהן וואס זייא מאכען.

מענדיל. מאכען זאלען אזוי דיא היגע ר׳ שמעלקעס. זיי האבען ר׳ שמחהן גוט איין אויער אויסגעמאכט. יענע וואך בין איך ביי איהם געוועז. אוי, דוואסיעניו, איז דאס בייא ר׳ שמחהן אין הויז א ביטערע עלענט, דער דלות שווישטשעט דארט פון איטליכסווינקעלע! דוא וואלסט איהם נישט דער־קענט, אזוי האט איהם דאס פנים זיך פארענדערט. שא, אט נעהמט ער דארט מאקי אליין.

שמחה (צוקומענדיג) שלום עליכם, מענדיל! וואס מאכסט דוא עפיס? וויא נעהמט עס דיר אין דיין ארענדע פון דער מיהל?

מענדיל. נישט צופארזינדינען, ס׳איז ברוך השם, דא ברויט. (אנקו־קענדיג א רגע שמחהן) וואס טויג אייך, ר׳ שמחה, דיא שטאדט אנקוקען דא דיא פנימער זייערע — דאס גאנצע פעקיל שיינע לייט, מיוחסים, וואס האבען בביוון, בכדי צו ווערען אדמיניסטראטארעס, שטילערהייט אויף אייך נעגראבען. בענראבען, חלעבין, זאלען זייא אייך אלע ווערען. אט נעהמט, פאלגט מיך, און פאהרט מיט אייער ווייב איבער צו מיר אין דארף אויף א צייט ביז נאט וועט אייך עפעס העלפען.

דוואסיע. בייא אונז וועט עס חלעבין גאר נישט אויסמאכען, אדרבה

מיר װעלען גרויס הנאה האָבען. טהוט אונז, חלעבין, דיא טובה, בעל הבית! אזוי פיעל יאָהר האָבען מיר דאָך אייער זאלץ און ברויט גענעסען.

שמחה. יישר כח אייך פונם גאנצען הארצען, ס'איז אָבער גאָר אומ־מעגליך. וויא מיינט איהר, הא? שפּרינצע מיינע װעט זיך שיידען מיט רייזילין און בפרט אצינד, אז זיא איז אזוי אומגליקליך און עס טהוט זיך....

מענדיל. אלץ אפשר מיט דעם שיינעם איידעמיל?

שמחה, ס'איז דאָ גענוג מיט דעם, מיט יענעם... אָט גוט חלעבין, וואָס דוא ביסט היינט אין דער שטאָדט. דוא קענסט מיר צוניטץ קומען. קום, װעל איך דיר זאָגען. (שמחה און מענדיל געהען אװעק).

פערטע סצענע.

רייזילי, א דארע מיט א טיכעל אויפן קאָפּ, א פּעקיל אונטערן אָרם. דוואָסיע, איציק און ליפּע.

דוואָסיע (צולויפענדיג צו רייזילין) וואָס זשע מאכט איהר פּאָרט, קרוין? אי, האָב איך שוין געגארט אזוי אייך צוזעהן! (זיא װישט דיא אויגען און שאָקעלט מיט דעם קאָפּ) א װעהטיג איז מיר, וויא איהר זעהט נעביך אויס! זאָגט זשע, איך בעט אייך, וואָס זשע מאכט איהר?

רייזילי (אונטערהיסטענדיג און הייזעריגליך) אזוי וויא דוא זעהסט מיך, דוואָסיע. — איך לעב....

דוואָסיע. אזא לעבען געזאָגט געוואָרען אויף אלע יענע לייט, וואָס האָבען א מאָל בייא אייך געזויפען, געפרעסען און דערנאָך אין אייער בלוט זיך געבאָדען! (אויסשטרעקענדיג דיא האנד צו רייזילים פּעקיל) א דונער האָט מיך נישט דערשלאָגען! קוים וואָס זיא גיהט, איז אויך אויף דער צייט און רייסט זיך נאָך דאָס געװאַנד אין טראָגענדיג אזא פּעקיל!

רייזילי (אװעקשטופּענדיג דוואָסיעס האנד) צו וואָס, דוואָסיע! וואָס מאכט עס אויס, נאָך א פּעקיל, אלץ איינס, חלעבין.

דוואסיע. נעהם שוין, נעהט, רעדט נישט אזעלכע זאכען. אייער געזונט איז טהייער. צעהן פון יענע שיינע לייט זאלען דיא כפרה ווערען פאר אייער מינדסטען נאָגעל.... נוא, גיט שוין עס אהער! — וואס איז דאָ אזוינס אין דעם פעקיל?

רייזילי. אביסיל וועש צום גייען...... האב איך אויף איין אָרט נענומען.

דוואסיע (ווישענדיג דיא אויגען מיט דער גאנצער האנד) ר׳ שמחה׳ס מאַכטער, וואס האט געלעבט אין וועהלטיג, זיך געבאָדען אין מילה, אין פוטער זאָל היינט געביך אזוי קריעה רייסען!

רייזילי. מיין לעבען איז גאָר נישט ווערטה, מען זאָל איבער איהם אזוי זיך זאָרגען. אָט זאָג בעסער, דוואסיע, וואס מאכסט דוא? לעבסט דוא צופרידען מיט דיין מאן?

דוואסיע. אויף אלע מיינע ליבע נעזאָגט געוואָרען אזא גוטע מולדיגע דאָליע וויא מיינע. מיין מענדיל ליובעט, קיבעלט מיך. אלץ דוואסיעניו, מיין דוואסיעניו. זאָגט דוואסיע, מאָג, מעג זיין נאכט, איז מאָג. — און איך איהם האָב אין הארצען עפּיס אזוי ליב, אזוי ליב...... איך רייץ מיך אפילו א מאָל מיט איהם, בלאָז מיך קלאָמפערשט, אָבער אזוי אויף קאטאָוועס.

רייזילי. זעהסט דוא, דוואסיעניו, דוא האסט מאקי א גליקליך לעבען.

דוואסיע. איך האָב מיך, ברוך השם, נישט צובעקלאָגען. ס׳איז נאָך אזא מענדיל, דאכט זיך, גאָר נישטא. ער איז דאָך אפילו א פּראָסטער מענש, נישט עפּיס וויא יענע זיידענע יונגע מאנטשיקליך; נאָר דיא כפרה מעגען זיי אלע ווערען פאר זיין מינדסטען פינגער.... א וועהטיג איז מיר! ו אָס ציטערט איהר עפּיס אזוי, רייזילי? איהר קענט דאָך זיך נישט האלטען אויף דיא פיס. אהער גיבער דאָס פעקיל! קומט, דאָ אקעגען האָב איך א בעקאנט קליימעל. (זיא נעהמט ביי רייזילען דאָס פעקיל און געהט מיט איהר צו צום קליימעל).

איציק (דערזעהענדיג דוואסיען) א, איסקאָמציל קומט, דוואסיע!

דוואסיע (ארויפפיהרענדיג רייזילען אויפן גאניקעל) זיצט, רייזילי, זיצט דאָ אויפן ביינקעל, אָט אזוי, אזוי. (צו איציקן) האָט קיין פאראיבעל נישט, וואָס איך פארוועד דאָ אזוי, וויא ביי מיר אין דער היים.

איציק (ווייזענדיג אויף רייזעלין) נישקשה, איך האב געגוג פון זייא איי־בערגעליוט א מאָל אין דיא נוטע יאָהרען....

ליבע (ארויפלויפענדיג געשווינד אויפן גאניקעל) איציק, מען געהט!

פינפטע סצענע.

פון דערווייטענס הערט זיך א שפילען פון מוזיקע. דערנאָך ווייזען זיך סאָלדאטען. פאָראויס געהען פיעווטשעס, זינגען און פייפען פרעהליך. אין דיא פענסטער פון ביידע זייטען הייזער שטעהען ראפען און ווארפען אויף דיא סאָלדאטען קרענצליך בלומען.

דיא פיעוומשעס:

סאָלדאטושקי, רעביאטושקי גדיע וואשי ושאָני?
— נאשי ושאָני רושיא זאראושאָני,
וואָט נאשי ושאָני. א. ז. ח. א. ז. ח.

א מהייל מענשען דערקענען צווישען דיא סאָלדאטען זייערע קינדער, זייערע מאנען, לויפען צו זייא פרעהליך צו, קישען זיך און געהען מיט זייא אוועק; א מהייל מענשען, וואס זייער האָפנונג איז געווען אומזיסט וויינען און ברעכען דיא הענט.

זעקסטע סצענע.

שמואליק, גיסיע און א סאָלדאט.

גיסיע (מיט א געוויין) נישטאָ הערשעלע! זיידע, וואס שווייגסט דוא?

שמואליק (מהוט אומעטיג א פייף) מי בחרב ומי בחניקה, ווער דורך בלייענע פייגעליך און ווער דורך א פיקע....

קום, גיסיע, קום! (ער נעהט שאָקלענדיג זיך).

גיסיע (נעהט וויינענדיג נאָך שמואליקין) וואָהין, זיידע, קום?

שמואליק (צוקומענדיג צו דיא פורנאָנעם קראַסנאהאָ קרעסטא) אחער. גיסיע! בענלא, אַ כאַט אין וואָנען ובזמן קריב און זשיווא.

אַ סאָלדאַט (ארויסקריכענדיג פונם פורגאָן, זיין האַנד היינגט אָנטערגע בונדען אויף אַ טיכעל) האַ־האַ שמואליק!

שמואליק מיט דער האַנד צום מויל) על בן ברך, מיט דעם גלעזעל אַ מאָך, פיף פוף־פאַף ויקדשתו און גענאַכט איהם פאַר אָ קדוש, אַהן אַ חענטיל. הייא. סליש!

גיסיע. נישטאָ הערשעלע! פרעג זיידע, וואו איז מיין הערשעלע?

דער סאָלדאַט (שטאַרק פאַרוואונדערט) וואָס הייסט?! הערשעלע איז נאָך נישט צוריקגעקומען!.... איך אליין האָב איהם געזעהן געזונד און האָב איהם איבערגענעבען....

גיסיע (מיט גרויס פרייד) זיידע, דוא הערסט, ער האָט געזעהן הערשעלע!. (צום סאָלדאַט) נשמה. הארץ, קויפט אייך עולם הבא און דערפרייעט מיך ניבער מיט דער בשורה, וואו, ווען, האָט איהר געזעהן הערשעלען?

דער סאָלדאַט (פאַרטראַכט זיך) וואו, ווען?.... שפּעטער אביסיל, איהר וועט קומען שפּעטער.

גיסיע. וואָהין, סערדצע, וואָהין קומען?

דער סאָלדאַט. צו זלמן קריסטאָל.

גיסיע. נאָט איז מיט אייך! פון זלמן קריסטאַל איז שוין לאַנג קיין זכר נישטאָ.

דער סאָלדאַט (אָנהאַפּענדיג זיך בייא דער קראַנקער האַנד מיט אַ קרעכץ) אוי!....

שמואליק (אַ פייף געבענדיג) מי ביד, אוי, אַ פיק פון אַ בלייען פוינעל ומי באדמה און באַקט ביינעל!....

גיסיע. זלמן האָט מיט זיין הויזגעזינד זיך אוועקגעלאָזט באַלד טאַקע נאָך זיין זונס טויט. פונם רומשיקער רב איז אָנגעקומען אַהער זיינע אַלע פאַפּירען מיט זיין בלה׳ס בילד. — נוא, דערצעהלט זשע מיר פון מיין הערשעלען אצינד.

דער סאָלדאַט (שאָקלענדיג מיט דעם קאָפּ פאַרוואונדערט) האַ־חאַ, אַט

וואָס! .... (ער קוקט שארף אָן גיסיען) אצינד.... ניין, לאָזט מיך אָפּ, איך בעט אייך (ער לאָזט זיך נעשווינד געהן).

גיסיע (שלעפּט שמואליקין בייא דער האנד) קום, זיידע! לאָמיר איהם נישט אָפּלאָזען (זיי געהען אויף).

זיבעטע סצענע.

שמחה, שפּרינצע, חאסקיל, מענדיל. פייבוש, גיסיע,
שמואליק דער סאָלדאט, רייזילי, דוואָסיע און
א רעדיל מענשען.

חאסקיל (דרעהט מיט דעם שטעקעלע אויף דער ערד און מאכט צוקען) שווער, אומזיסט אייערע רייד! זיי געהען מיר אפילו נישט אין דער לינקער פּאָה.

שמחה. אזוי, הא, ענטפערט מען א שווער?

שפּרינצע (נעהענטער) עס געהט דיר נישט מעהר אין דעם, שמחה, וואָס ער איז איין עזות פּנים. אלסדינג איז גאָרנישט אקעגען דעם גרויסען אומגליק, וואָס אונזער רייזילי נעביך האָט אזעלכען פּאָר א מאַן.

מענדיל (ארויסטרעטענדיג מיט פּעס) א מעשה, וואָס נאָך נישט דער־הערט געוואָרען! מען זאָל בייא א מענשען צונעהמען דאָס לעצטע נעביך. און נאָך וויא? בגנבה!

חאסקיל. איך האָב צוגענומען על פּי דין. מיר קומט קעסט. איך האָב נישט דערעסען קעסט!

מענדיל. ר׳ שמחה האָט דען און גיט נישט!

חאסקיל. אָבער וואָס געהט עס אָן מיך! אין דיא תּנאים האָט ער זיך מתחייב געווען קעסט. זאָל ער געבען קעסט! — ער קען נישט? נישט מיין דאגה. מיר קומט קעסט.

מענדיל. וויא שעמט זיך עס נישט א געזונטער בייבאָק אזוינס צוריי־

דען! וואָס איז דאָס פאַר אַ גאַנג, יענעם וויא אַ פּיאַווקע צו זויגען, צו־פרעסען און האָבען אויף יענעמס קאָפּ קינדער! קראַנק איז אַזאַ יוד מיט הענט און פיס אַליין צוהאַרוועז און פאַרדינען זיין ברויט כשר מיט שוויים וויא מיר פּראָסטע מענשליך! . . . .

חאַסקיל. איך רעד על פּי דין, על פּי יודישקייט און ער מיר ענטפּערט בווידעם. — עם הארץ, גראָבער יונג!

מענדיל. אוחניאַק!

פייבוש. (צוקומענדיג צום עולם, וואָס פאַרקלייבט זיך אַרום) וואָס איז דאָ אַזוינס?

מענדיל. אָט איז ער, דער שדכן! געהט האָט הנאה פון אייער אַר־בייט. (צום עולם) אָט האָט איהר, יודישע קינדער, אייערע שדכנים, אייערע גליקען! קוויקט זיך יודען מיט אייערע תכשיטליך, מיט אייערע שיינע נפשות! . . . (צום עולם קומט צו אַ סאָלדאַט, ניסיע און שמואליק).

ניסיע (צום סאָלדאַט) אָט דאָ וועט איהר וויסען דעם גאַנצען אמת. (צום עולם) אמת, אַז זלמן'ס זוהן איז אַין רושטשוק געשטאָרבען?

שמואליק. אמת . . . . ויציב און שטעלט אַ מצבה. ונכון און נאָך איינע.

דער סאָלדאַט (אויסציהענדיג זיך גלייך) וואָס, האַ, נישט דערקענט?

מענדיל (קוקט אָן דעם סאָלדאַט און שפּרינגט אָפּ צוריק שטאַרק פאַר־וואונדערט׳ וואָס זעה איך! . . . . .

שפּרינצע (צוקוקענדיג זיך) איך חאַלעש, דאָס איז ער! . . . .

שמחה (אַוועקקעהרענדיג זיך דערשראָקען) אויפ'ן עולם התועה!....

דער סאָלדאַט. אַזוי טאַקי . איך אוים (ווייזענדיג אויף דער קראַנ־קער האַנד) איך בין געוועזן מסכן שלאָף אַ לאַנגע צייט.

ניסיע. (מיט אַ געבעט) נשמהניו, האַרצעניו, נוא זאָגט זשע שוין, זאָגט׳ וואו און ווען האָט איהר הערשעלען געזעהען!

דער סאָלדאַט. (קוקט אויף ניסיען שאָקלענדיג מיט דעם קאָפּ) פאַר דער גרויסער מלחמה ביי שיפּקע האָב איך . . . . נוא, עס העלפט נישט. הערט זשע! איך בין געגאַנגען אויף דער מלחמה און הערשעלע קיין רוש־טשוק האָב איך איהם איבערגעגעבען . . . . .

ניסיע. נוא, ווייטער, ווייטער! דערפרעהט מיך שוין מיט דער בשורה.

דער סאָלדאַט (מיט א קרעכץ) האָב איך, געזעגענדיג זיך מיט הער-שעלען, איהם איבערגעגעבען מיינע אלע פּאַפּירען און דאָס בילד ....

פייבוש. א מעשה, א מעשה! היינט פארשטעהסט איהר יודען גאָ-טעניום דרעהעלי? טע טע טע, דאָס איז אין רושטשוק גאָר הערשעלע געשטאָרבען ....

ניסיע. א דונער האָט מיך דערשלאָגען! ... (פאַלט אויף דער ערד, שלאָגענדיג זיך מיט ביידע הענט אין קאָפּ, און בלייבט ליגען ווי א שטיין).

שמואליק. (ווישט מיט דעם הארבעל די אויגען) שאַ, שמואליק! לייד צרות, קלעפּ, שמיטץ און זאָג דעם צדוק הדין — ראַדי סטאַראַטסיא וואַשע בראָדיע! .... (ער פאַלט אויף די קניע לעבין ניסיען. — דוואָסיע מיט רייזילין קומען צו).

שפּרינצע (ברעכענדיג דיא הענט) בערוהיג דיך רייזילי, שטאַרק זיך טאָכטער!

רייזילי. וואָס איז דאָ מאַמע, אזוינס געשעהן?

דער סאָלדאַט (צולויפענדיג געשווינד) מיין רייזילי! ....

רייזילי (שטאַרק צומישט) אלכסנדר! ... (זיי האַפּען זיך ארום און שטעהען א רגע שטיל).

חאסקיל (צולויפענדיג) גוי, גוי איינער מיט איין אשת איש! (שלע-פּענדיג רייזילין) א שיינע פלוניסטע, ־לעבין! ....

אלכסנדר (א האַפּ געבענדיג זיך פאַרציטערט) רייזילי מיינע — א ווייבעל! .... חאסקילים א ווייב! ....

א גרױסע האָר.

אַז דער בײזער װינטער געהט־אַװעק און װעסנע בײ אונז אין לאַנד — טהוט זיך אין גאַנץ װעלטיל אומעטום! אַלע מיני באַשעפענים: פון'ם קלײנעם װערעמיל ביז דעם מענשען, דעם גרױסען פײנע־בריה, טהוען זיך אַ נעהם צו דער אַרבײט זײער גאַנץ געשמאַק — רײניגען און ראַמען, בױען און פעררױכטען נעסטען, הײזלעך און דירות אין לעכער און שפּאַלטען, אין װעלדער און אין פעלדער, אין שטעדט און דערפער. דענסטמאָל הערשט דאָס װײב אין שטוב, גאָר אַ שרעק. אויף איהר בעפעהל װערען געעפענט די טאָפּעל פענסטער, אַרױסגעטראָגען איבערגעטראָגען טיש און בײנק, קאַסטענס, שאַפעס און בעטען. זי גיט אָפּ איטליכען דערפון זײן אָרט, אױסשטעלענדיג זיך װי זי װיל און װעה איז דעם, װאָס שטעלט זיך איהר אַקעגען און ברײנגט זי אין כּעס אַרײן, זי װערט אָנגעצונדען און איז בערײט איהם צופאַרברענען מיט דעם מויל. אַ קלוגער מאַן בעהאַלט זיך דעריבער דענסטמאָל ערגעץ אין אַ װינקעל — און שאַ!

און גבריאל כּרפּס, אַ קלוגער מענש, אויך אַ מאַן אַ קלוגער, זיצט אין אָבענד, װאָס פאַר ערב פּסח, אײנער אַלײן בײ זיך אין צימער, נעבען שרײב־טיש, אַראָבגעלאָזט די נאָז, פאַרקנײטשט דעם שטערען, װאַרפענדיג אָפטער אַ בליק אויף אַן אַלטער צעריפּעטער שאַפע, װאָס שטעהט דאָרט אין אַ װינקעל, און מען זעהט װי שטאַרק בעטריעבט ער איז, פאַרטיעפט אין די געדאַנקען.

געװױנ װאַרפעניש, פאַרפאָלגעניש איז די דאָזיגע שאַפע אױסגעשטאַנען זינט זי איז צו כּרפּס'ן אין הױז אַרײנגעפאַלען ביז זי איז לסוף פאַרװאָרפען געװאָרען אַהער, אין דעם דאָזיגען צימער, װאו זי שטעהט שױן אַ צײט מיט יאָהרען פאַריקט, װי אַ קבצן, אַ בעטלער, הינטער די שעהנע, פאַרפוצטע שאַפעס, ניט װאַרפענדיג זיך אין די אױגען, נישט אין דער מאַדאַמס נישט

אין איהר מאַנס אויגען, אַזוי, אַז מען האָט זיך אין איהר גאָר פאַרגעסען, גלייך ווי זי וואָלט אויף דער וועלט נישט געווען. און היינט אַז די מאַדאַם כּרפּס האָט געקאָמאַנדעוועט אין שטוב, צוקוקענדיג זיך גוט, ווי אַ בעל-הבית'טע, אין איטליכם ווינקעלע, עס זאָלען שיינען, פינקלען אומעטום, איז דער צאָרען איהרער אויף דער שאַפּע צום שלים-מזל געווען אַזוי גרויס, אַז זי האָט בעפוילען, די שאַפּע זאָל אין שטוב זיך נישט געפינען; נישט אַנדערש, מען זאָל אַזאַ מצאָצע, אַזאַ מיאוס'קייט, אין קעלער אַראָפּוואַרפען, צו אַלדע-רוחות, פוילען זאָל זי אינאיינעם מיט אַלע אַלטע, אָפּגעדינטע שמאַטעס דאָרט, אַצינד האָט זיך כּרפּס אין דער שאַפּע דערמאָהנט און דאָס שיידען זיך מיט איהר איז איהם געווען זעהר שווער. אָבער וואָס זאָל ער טאָהן, אַז געגען דעם ווייב'ס בעפעהל קען מען ניט געהן. איהם אַליין האָט זי דאָך נישקשה אויך גוט מכבד געווען היינט. ער האָט נעבאַך געליטען, געדאַרפט, פערבראַכט אַ טאָג אין צרות, נישט פאַר קיין יודען געדאַכט!

זיצט זיך כּרפּס איינער אַליין טרויעריג, פערטראַכט און אַראָפּגעלאָזען דעם קאָפּ. פּלוצלונג הויבט ער זיך אויף פונ'ם אָרט און קומט צו צו דער שאַפּע, ווי איינער, וואָס קומט זיך געזעגענען מיט אַ פריינד פאַר'ן אַוועקפאָהרען. ער עפענט די שאַפּע, נעהמט אַרויס פון צווישען פאַרשטויבטע, פאַרשימעלטע, איינג-אָנגעשטעלטע ספרים דאָרט, אַ גרויסען האַלבענבוינגענדיגען, דיק-גראָבען ספר, טאָוולען פון ברעטלעך מיט לעדער איבערגעצויגענע, צונויפשפּילענדיג זיך מיט גרויסע מעשענע העקלעך. ער בעטראַכט דעם ספר, שאָקלענדיג מיט דעם קאָפּ, געהט און לייגט איהם אַנידער אויף'ן טיש. ווי באַלד אָבער ער האָט זיך געזעצט, אויפגעעפענט דעם ספר און אַריינגעקוקט דרינען, איז ער פערציטערט געוואָרען, האָט זיך אַ חאַפּ געטאָהן געשווינד פונ'ם בוינקעל, גלייך ווי אַ שלאַנג וואָלט איהם אַ ביס געטאָהן, און זיך געלאָזט געהן הין און הער איבער דעם צימער שטאַרק צודולט, אַזוי אַז ער האָט נישט בעמערקט ווער ס'איז גראָד בשעת מעשה אַריינגעקומען אַהין.

— כּרפּס! — טהוט אַ זאָג יענער, נאָכדעם ווי ער איז אַ ווײַלע געשטאַנען ביי דער טהיר פערוואונדערט, אָהן לשון.

כּרפּס דרעהט זיך אוים שטאַרק דערשראָקען מיט דעם פּנים צו יענעם, וואָס רופט איהם אָן ביים נאָמען, קוקט איהם שאַרף און טהוט זיך אַ לאָז צו איהם מיט אַ געשריי:

— אַ-אַ, זרחי!... אָט וואָס הייסט אַ גאַסט, אַ ליעבער, טהייערער גאַסט!

— וואָס־זשע מאַכסטו דו, כּרפּס מיינער, ביזט־דו, האַ, רעכט געזונד?

— ווען ביסט־דו געקומען און פון וואַנען געקומען? וואָס שטעהסט־דו ביי דער טהיר, ליעבער זרחי מיינער?

— געקומען בין איך היינט... אַרומפאָהרענדיג וועגען מיינע געשעפ־טען בין איך אין איינוועגס געקומען אַהער, אין דיין שטאָדט אַריין.

כּרפּס און זרחי ביידע זיינען געבוירטיגע פון איין שטאָדט, חברים, גוטע ברידער פון קליינערהייט; ביידע האָבען געשעפּט תּורה ביי איינע מלמדים ביז זיי זענען געוואָרען בחורים; ביידע זענען צוגלייך אַרויס פונ'ם חדר און געגאַנגען אין די שקאָלעס; ביידע זענען פון די שקאָלעס אַרויס מיט דיפּלאָמען, געבילדעטע, לייטישע מענשען, און ביידע האָבען פערגעסען דאָס יודישקייט האַק־און־פּאַק מיט דער תּורה, וואָס זיי האָבען געלערענט יונגעלווייז, און זיך אָבגעגעבען מיט זייערע געשעפטען. איטליכער אין זיין אָרט, וואו ער האָט זיך בעזעצט, האָבען גענומען ווייבער, געהאַט קינדער און געלעבט גאַנץ ברייט. אַ טאַטען האָט כּרפּס געהאַט זעהר אַ פיינעם. ער איז געוועזן, עליו השלום, אַ יוד מיט'ן פוללען מויל, אַ יוד אַ הייסער, אַ גוּ־טער, אַ פרומער און אַ וואויל לערנער. ער האָט גבריאל'ן, דעם זוהן זיינעם איבערגעלאָזט ירושה די גאַנצע כּלי־בית זיינע מיט דער דאָזיגער שאַפע ספרים, דעם אָרון־קודש — דאָס הייליגסטע, טהייערסטע אין זיין לעבען. די כּלי־בית זענען געוועזן זעהר אָנגעלייגט, מען האָט זיי געבּוּיכט ביי גבריאל'ן אין הויז צו יעדער צייט, און דאָס אָרון־קודש'ל — אָט די שאַפע מיט הייליגע ספרים, איז געוועזן איין איבעריגע זאַך, אָהן אַ שום נוטצען. מען האָט זיך דערמיט געוואָרפען אַהין־אַהער און פערשטופּט לסוף אין אַ ווינקעל, נישט האָבענדיג ז' מעהר אין זינען.

לעבען האָט כּרפּס געלעבט גאַנץ פריי. די גאַנצע פיהרונג ביי איהם אין הויז מיט דער ערציהונג פון די קינדער איז געוועזן אויף דעם נייעם שניט, פער'גוי'עשט הייסט עס. פונ'ם יודישקייט איז איהם איבערגעבליבען נישט מעהר ווי אַ לאַנגע נאָז, געגרייזעלטע האָר, אַ פליהענדיגער מוח, גרינג זיך צושפּילענדיגע געבליטען און צאַפּלענדיגע נערוועןן.

אצינד אַז כּרפּס האָט דאָ געהאַפּט עפּעס אַ ציטער און איז געוועזן שטאַרק צוקאָכט, איז ביי איהם זעהר אָנגעלייגט געוועזן, וואָס דער חבר זיינער איז געקומען און זיך מיט איהם שטאַרק דערפרעהט.

— זעהר גלייך געטאָהן, ליעבער פריינד, וואָס דו ביזט געקומען! —

זאָגט כּרפּס, אַרומנעהמענדיג דעם חבר זיינעם — זעטץ זיך, איך בעט דיך, אָט אויף דעם וויכגעבעטען שטוהל, די פיס דיינע „לעהן־אונטער" אויף דעם בּיינקעלע, אָט אַזוי, אַזוי... אַצונד דערצעהל מיר, וואָס מאַכסט־דו? ווי געהט עס דיר?

— האַ, וואָס איז דאָס?! — מאַכט זרחי פערוואונדערט, צוקוקענדיג זיך צו דעם ספר, וואָס ליגט אָפען אויף'ן טיש — דעם „שלחן ערוך" האָלסט דו! די דינים פון פסח לערענסט דו?

כּרפּס בּלייבּט צומישט און ווייסט נישט וואָס צו ענטפערען.

— מיר זיינען דאָ אייגענע מענשען — זאָגט זרחי מיט אַ פריינדליכען שמייכעל — פאַר מיר, נישקשה, האָסט דו זיך נישט צו שעהמען. פון ווען אָן, זאָג נאָר, בּיזט־דו עס געוואָרען אַ בּעל־תשובה?

— פון ווען אָן? פרעגסט־דו, פון היינט, פון היינטיגען אָבענד! און אָט דאָס, דאָס, וואָס מיך האָט געבּראַכט דערצו! — האָט כּרפּס זיך געמאַכט הארץ און געזאָגט, טייטלענדיג מיט אַ פינגער אין דעם ספר — קוק נאָר אַהער, זעה וואָס ליגט אַזוינס דאָ?

— אַ צוריבּענע וואַנץ, — רופט זיך אָן זרחי — פונ'ם אַלטען דוד'ס וואַנצען, האָט אַ וואַנץ דאָ די קבורה געהאַט און ליגט זיך רוהיג אַזוי דאָ, אין דעם קבר, שוין אַ צייט מיט יאָהרען.

— און דאָס, האַ, וואָס איז?

— דאָס? אַ האָר איז עס. אַ גרויע האָר!

— דאָס איז מיין פאָטערס, עליו השלום, פון זיין בּאָרד אַ האָר! — זאָגט כּרפּס שטאַרק געריהרט — אָט דאָס דאָזיגע האָר איז אַרויסגעפאַלען איהם פון דער בּאָרד בּשעת ער האָט מיט מיר, אין מיין יוגענד, געלערענט „הלכות פּסח" אָט אין דעם ספר, און איז געבּליבּען דאָ ליגען בּיז היינט, שוין אַ דרייסיג יאָהר! דאָס גרויע האָר איז מיר צו די אויגען געקומען אַצונד, ווען דער לעצטער פונק יודישקייט מיינער שטעהט אין סכּנה, אין גאַנצען אויסגעלאָשען צו ווערען, אז קיין זכר אפילו זאָל דערפון בּיי מיר אין הויז נישט בּלייבּען. איך זאָג עס אַקעגען די הייליגע ספרים, זאָג איך עס, אַקעגען דעם יודישען שאַטץ אָט אין דעם אָרון קודש, וואָס דער טאַטע האָט מיר איבּערגעלאָזט בּירושה. דער טאַטע מיינער, ווי דו ווייסט, איז נישט בּעזעסען קיין גרוים רייכקייט, קיין גיטער, דאָס גאַנצע פערמעגען זיינס אויף דער וועלט איז בּעשטאַנען אָט אין דעם שאַפּעלע, אין דעם אָרון, וואָס

עס איז איהם טהייערער פון בריללי‌אנטען, בעסער פון גינגאלד, און דאס האט ער איבערגעלאזט ירושה מיר, זיין קינד, זיין געבירטהה נאך איהם! וואס-זשע לאזט זיך אויס אצונד? אט דער דאזיגער ארון, די שאפע הייסט עס, וואס זעהט אויס אלטפעטעריש, נישט מיט דעם פוטץ, היינטמאדיש, וואס שטעהט אבגעזונדערט, אהן א שום געברויך אזא צייט מיט יאהרען, און האט דעריבער בעקומען אזא געשטאלט, אזא פינסטער פנים. — אצונד, הער נאר א מעשה, אצונד איז אויף איהם ארויס א פסק. ער זאל בעגראבען ווערען אויף אייביג! דאס ווייב מיינס זאגט: פע! אז אזא שברי כלי מיט'ן ביסעל ארעמקייט, וואס דרינען, זאל פערנעהמען א פלאטץ אין א לייטישער דירה, צווישען שעהנעם מעבעל און אנגעמאהלטע גולם'ס, זיין ארט איז אין א לאך ערגעץ אין קעלער, און עס האט מיר נישט געהאלפען די רייד, נישט מיט גוטען, נישט מיט בייזען אויסצומאכען די דאזיגע גזרה און האב היינט דערפון געהאט גרויס עגמת נפש דעם גאנצען טאג. אמת טאקי, שוין א פופצעהן און אפשר טאקי א צוואנציג יאהר, אז די דאזיגע שאפע מיט די ספרים זענען מיר ארויס פונ'ם זינען, אבער אצונד אז מען וויל דערפון מאכען א תל, רייסט מיר דאס הארץ, דערמאהנענדיג זיך, אז דאס איז מיר איבערגעגעבען געווארען א ירושה פון עלטערען. דערמאהנענדיג זיך אויך אן מיין טאטען, אין מיין יוגענד, אין מיין געבורטסארט, וואס זענען מיר איינגעבאקען טיעף אין הארצען, און דערמאהנענדיג זיך דאס אלסדינג, בין איך געגאנגען, כמעט אליין נישט צו וויסען אז איך געה, האב ארויסגענומען אט דעם ספר, וואס ליגט פאר דיינע אויגען, און אויפעפענדיג איהם טהוט זיך מיר א וויין דעם טאטענס גרויע האר דארט, בלייב איך צומישט, טוידט מיט אלע אברים...

יא, ס'איז מיר בעפאלען א שרעק. אזוינס אבער, וואס מיט מיר איז געשעהען דערנאך, אין א ווײלע ארום, איז נאך פיעל שרעקליכער, גאר קיין פערגלייך. נאר לאז זיין גענוג — האקט ברפס איבער אין דערמיט זיין שמועס — זיי מיר מוחל, איך בעט דיך, ברודער, וואס איך האב מיך דא צורעדט, אויסגיסענדיג מיין הארץ, עפעס גאר טאקי ווי א יודענע, נישט וויסענדיג קיין דרך-ארץ און פארגעסענדיג זיך ווי אויפצונעהמען א גאסט. סטיימש, אזא טהייערער גאסט, ווי דו, קומסט צו מיר אין הויז, אינטערעסיר איך מיר נישט מיט איהם, נאר איך רייד אלץ פון מיר. איך בעט דיך, ליעבער פריינד, דערצעהל מיר דו וואס דו מאכסט, וואס דו טהוסט!

— איך וועל דיר דערצעהלען, ברפס מיינער, אלסדינג דערצעהלען, אבער מיט דעם תנאי, אז דו זאלסט פריהער אבדערצעהלען מיר די מעשה

דיינע אין גאנצען, נישט צו פערפעהלען איין וואָרט, ווארום דו קאָנסט מיר נישט מאכען קיין גרעסערען פערגעניגען פון דעם, וואָס איך האָב פון דיין איטליכס וואָרט. דערצעהל־זשע, איך בעט דיך, און איך וועל הערען און שווייגען. דו ביזט געבליבען שטעהן דערביי: אַזוינס, וואָס מיט דיר איז געשעהן אין אַ ווײַלע שפּעטער איז נאָך פיעל שרעקליכער.

— אַזוי טאַקי, אַזוי — הויבט כּרפס אָן ווידער צו דערצעהלען — דער שרעק מיינער איז געוועזן אַזוי גרויס, אַז מיר איז פערגליווערט געוואָרען דאָס בלוט און בין אַרויס פון די כּלים. אַ מענש אַפּילו אַזעלכער, וואָס האַלט נאָר דערפון. וואָס עס זאָגט דער שכל, וואָס ער טאַפּט עס אָן און פיהלט מיט זיינע חושים, ווייטער איז גאָר נישט — מיט איהם קאָן זיך אַמאָל טרעפען, אַז אומשטענדען אַזוינע זאָלען איהם אַראָפּפיהרען פונ'ם זינען, ער זאָל זעהן נישט מיט די אויגען, הערען נישט מיט די אויערען און פיהלען אַזוינס. וואס לאָזט זיך נישט אָננעהמען. אָט דאָס האָר, באַלד ווי איך האָב עס דערזעהן, האָט אָנגעהויבען פאַר מיינע אויגען אַליין וואַקסען מעהר און מעהר — און אָט איז אַ באָרד, אָט איז אַ פּנים, און אָט איז דער טאַטע אין גאַנצען, שטעהענדיג אויף די פיס, די האַנד זיינע איז אויסגעשטרעקט אַקעגען דער שאַפע, די אויגען אויסגעשטעלט אויף מיר עפּעס מיט אַזאַ בליק, אין וועלכען עס ליגט אויסגעדריקט אי פּאַרדראָס, אי שטראָפרייד, אי אַ קלאָגען זיך אויף בעליידיגונג, אי אומעט און זאָרג; אַזאַ בליק, וואָס דרינען איז דאָ פאַר דיר געבראָטענע לייד, צופּעניש, שטעכעניש אין לייב און אין דער נשמה. אָ, רבונו של עולם, דונערען און בליטצען, שפּיזען און פיילען איידער אַזאַ מורא'דיג שרעקליכען בליק!... דאָס האַרץ קלאַפּט מיר, מוסר'ט מיך, און אַלע מעשים מיינע, פון דער קינדהייט ביז איצט שטעלען זיך מיר לעבעדיג פאַר. איך זעה מיר נאָך ווי אַ יונגעל אין הויז ביי מיינע עלטערען, אין די חדרים ביי מיינע מלמדים, אין די שוהלען און בתי מדרשים, אַלע מיינע געננג, מיינע שפּיעלען און פערגעניגענס, מיינע ימים־טובים און שבתים שטעהען מיר פאַר די אויגען. איך זעה דאָס אַלסדינג און זעה מיך אַליין טאַקי אויך. די אַלע יענע זאַכען קומען מיר נישט פאַר איינע נאָך די אַנדערע אין פערלויף פון דער צייט, נאָר וואָס דען, אַלע קומען זיי מיט אַמאָל. נישטאָ קיין פריהער, נישטאָ קיין שפּעטער, נישטאָ אויך קיין נאָהענטקייט און נישטאָ קיין ווייטקייט אין דעם פליהענדיגען כּח המדמה. אויב איך זאָל וועלען דערצעהלען אַלע זאַכען, וואָס מיר האָט זיך געדאַכט, וועט זיך פערציהען די מעשה אויף לאַנג און געדויערען אַ היבשע צייט זי אויסצוהערען. די אַלע זאַכען, אַלע בילדער יענע זענען עפּעס צום האַרצען, גוט־מחיה. עס זאָגט זיך אין זיי אַרויס ליעבע צו גאָט, כּבוד און שעהנקייט

צום פאָלק ישראל, הייסע געפיהלען פון עפּעם אַ בּיינקעניש, וואָס ציהען, ציהען בּיי דער נשמה... ווי שעהן, אַ שטייגער איז דאָס בּילד:

אַוועק איז דער ווינטער, דער שנעע איז צוגאַנגען, פּסח־צייט איז געקו־מען און דאָס קול פון דעם אינדיק לאָזט זיך הערען בּיי אונז אין שטעדטעל. און איך מיט דיר, מיט די חברים אונזערע זיטצען מיר אין חדר אַרום טיש, דער רבּי אין דערמיט, מיר שאָקלען זיך און לערנען „שיר השירים" מיט אַלע אויסרייידענישען פון רש"י, זינגענדיג הויך אויף אַ קול אַלע אינאיינעם שטאַרק פאַרפלאַמט, אַזוי: „ישקני מנשיקות פיהו — דעם דאָזיגען שיר זאָגט די כּנסת ישראל, די וויסטע אַלמנה, אין גלות, וואָס טהוט טהון גלוסטען צו איהר געליבּטען, צו שלמה, דאָס מיינט מען צו גאָט, וואָס דער שלום איז זיינער, איז זיך מודה אויף איהרע זינד און דערמאָהנט די גרויסע חסדים, וואָס ער האָט געטהון מיט איהר אַמאָל אין דער יוגענד. אָ, זאָגט זי. ווער וואָלט געבּען ער זאָל מיך טהון ווידער קושען אַ קושעניש פון זיין מויל!... שחורה אני, שוואַרץ מיאוס בּין איך מיט מיינע זינדיגע מעשים ונאוה אָבער שעהן מיט די מעשים פון מיינע עלטערען, די הייליגע אָבות... אַל תּראוני, זאָגט זי, קוקט מיך ניט אָן מיט געשפּעט שאני שחרחרת וואָס איך זעה אויס שוואַרץ, ניט אַזוי בּין איך געבּוירען געוואָרען, ששזפתני השמש, מיך האָט אָפּגעבּרענט די זון; בּני אמי, מיין מאַמעס קינדער, דאָס מיינט מען די ערב־רב פּונים לאַנד, צווישען וועלכע איך בּין אויפגעוואַקסען, נחרו־בי, האָבּען געצאָרענט, געפייערט אויף מיר, שמוני נוטרה את־הכּרמים מיך געמאַכט פּאַר אַ היטערין זייערע וויינגערטנער, כּרמי שלי, מיין וויינגאָרטען, וואָס איז מיר בּירושה פון מיינע עלטערען, לא נטרתי האָבּ איך ניט געהיט... ענט־פערט דער געליבּטער איהר: אם לא תדעי לך, אויבּ דו ווייסט ניט ווי צו ראַטעווען זיך פון בּעצווינגער, אַז דיינע קינדער זאָלען ניט אויסמישען זיך, פאַרלירען זיך צווישען זיי, צאי לך, געה־זשע דיר בּעקבי הצאן אין די טריט פון דיינע אָבות, וואָס האָבּען מקבּל געווען מיין תּורה, ורעי את־גדיותיך, און פיטער דיינע ציגעלעך על משכּנות הרועים, בּיי די געצעלטען פון די פאַסטוכער ישראל'ס.

אַך, וויפיעל זיסע הייליגע געפיהלען זענען אין דעם דאָזיגען שיר אויס־געדריקט! דו כּנסת־ישראל, דו בּיזט עס די ליעבּע געטרייע מאַמע; מיר קליינוואַרג, מיר זענען עס צאן קדשים, דיינע ציגעלעך, ליעבּע האַרצדיגע קינדערלעך, און די פאַסטוכער — דאָס זענען דיינע גרויסע לייט, די הייליגע חכמים! — עס הערט זיך מיר דרינען יענע געוויסע ליעדעל דער מאַמעס. ווי זי פאַרווינט מיך, זינגענדיג עס מיר אויף אַ שטיל אומעטיג קול:

אונטער גבריאל׳נוס וויגעלע
שטעהט א קלאר־ווייס ציגעלע
• • • • • • • • • • • • • • • •
תורה וועט ער לערנען
ספרים וועט ער שרייבען
א גוטער פרומער יוד וועט ער בלייבען.

און ווי איך בין דאָ אַזוי פאַרטיעפט אין די כנסת־ישראל געה פּשוט אוים פאר מתיקות, וואַרפט זיך מיר די וויסטע שאַפּע פאַר די אויגען. גראָבע געזונדע הענד שלעפּען זי אַהין אין איהר בעגרעבעניש, אין קעלער, און זי סקריפּעט, גרילצט, קרעכצט, רוקענדיג זיך, און איטליכער סקריפּ איהרער לעכערט מיר דעם מוח. זי קרעכצט, סקריפּעט און די פערשימעלטע מיט שטויב בעדעקטע ספרים שרייען פון איהר אַרוים מיט א קלאָג: הוי, וועה־געשריען אויף די ציגעלעך אז זיי ווערען צאַפּעס, אז זיי אַנטלויפען פון זייערע פּאַסטוכער און שפּרינגען אין פרעמדע גערטנער!... דער טאַטע ברעכט די הענד, פליקט די באָרד, רייסט אויף זיך די האָר, שאָקלענדיג אויף מיר מיט דעם קאָפּ, טהוט א גלאָץ מיט די אויגען און — פערשווינדעט...

איך בין זיך מודה — לאָזט כרפּס אוים זיין שמועס — אז דאָס אַלסדינג, וואָס איך האָב אַצונד איבערגעלעבט, האָט אויף מיר אַזוי גע־ווירקט, אַז איך בין איצט אין הארצען טאַקי אַ שטיקעל בעל־תשובה, און עס וועט מיר ניט אַרען טאָמער וועסט דו אוים מיר לאַכען און זאָגען: אז־אָך־און־וועה צו דיין בילדונג, צו דער חכמה דיינער, מ׳שטיינס געזאָגט, אז א האָר קאָן זי אומוואַרפען.

— זיי רוהיג ברודער! — ענטפערט זרחי — איך בין נאָך פריהער פון דיר געוואָרען אַ בעל־תשובה, אויך איבער אַ מעשה ווי ביי דיר, מיט דעם חלוק נאָר, דאָס וואָס דיר איז פאָרגעקומען עפּעס ווי אין חלום, האָט האָט זיך עס מיר געמאַכט טאַקי אויף׳ן וואָהר, און דאָס וואָס מיט דיר האָט זיך געמאַכט דורך דיין פאָטער, דאָס אייגענע טאַקי האָט זיך מיר געמאַכט דורך מיין זוהן. ס׳איז עפּעס בעשיינפּערליך גאָר א נס.

כרפּס שטעלט אוים אַ פּאָר אויגען און פאָדערט אויף שוויינענדיג דעם פריינד זיינעם מיט דעם בליק ער זאָל איהם די ווערטער זיינע דערקלעה־רען. זרחי מאַכט ניט לאַנג שהיות און הויבט אָן צו דערצעהלען.

— פֿאַדיי, דאָס ערשטע קינד מיינס, דער בכור, ווי באַלד ער איז גע־בוירען געוואָרען האָב איך מיר פֿירגענומען צו דערציהען, אויסצובילדען דעם „מענשען" וואָס אין איהם. דאָס הייסט אויסבילדען איהם אַזוי, אַז ער זאָל טויגען צום לעבען פֿון אַ וועלט מענשען, ווי איינער פֿון זיי, ניט נאָר צו אַ בעגרענעצט לעבען אין איינגשאַפּט צווישען יודען, און אויף אַזוי ווייט וויפֿיעל דאָס יודישקייט דערלאָזט. יודען ניט יודען זאָל איהם כּלל ניט אויסמאַכען. אָנלאָדען אויף זיך אַ משא יודישקייט און אַראָפּוואַרפֿען עס דער־נאָך פֿון זיך — איז דען ניט פֿיעל גלייכער גאָר פֿון לכתחלה דערפֿון ניט צו וויסען? צו וואָס, איך בעט דיר, דאָס איינשפּאַנען און דאָס אויסשפּאַנען זיך — אַזאַ אומזיסטע אַרבּייט, אויף וועלכער איך, זיין טאַטע, האָב אַוועק־געהאָרעוועט אַ צייט ביז איך בין פֿון איהר פּטור געוואָרען. וויפֿיעל אַ שטיי־נער קאָסט אָפּ אַ יודען פֿייבוש, נעבּיך, דער גע׳מלאכה׳טער נאָמען זיינער פֿ אַ ו ו נ ו ט י אַ, ניט אַזוי ווי ער שטעהט פֿערשריבּען? דאָס פּלאָנ־טעניש אין די נעמען מאַכט דאָך אָן אַ פּלאָנטעניש אין זיינע עסקים, אין נויטהיגע פּאַפּירען, און בריינגט איהם אַמאָל אויך פֿיעל שאדען. פֿע, חלע־בען! אַז מעהר נעהם טאַטע און זאָג: ויקרא שמו בישראל פֿאַוונוטיאַ... דעריבּער טאַקי איז פֿאַדיי מיינער אויסגעוואַקסען אָהן תּורה, אָהן יודיש־קייט, דאָס לערנען זיינס און זיין לשון אין גאַנצען איז געווען ווי ביי ניט קיין יודישע קינדער.

פֿאַדיי איז געווען זעהר אַ גוט יונגעל, אַ פֿרעהליכס, אַ לעבּעדיגס, געלערענט האָט ער אין דער היים ביי גובערנאַנטקעס, לעהרער, ביז ער האָט אויסגעהאַלטען עקזאַמען, גוט, אויסגעצייכענט, און איז אַריין אין גימנאַזיע. יענער טאָג פֿון דעם אַריינטרעטען זיינס אַהין איז ביי מיר געווען אַ יום־טוב, פֿאַרגעסענדיג מיך אין גאַנצען וויפֿיעל דאָס האָט מיך אָפּגעקאָסט געלד, מיה, לויפֿעניש, געבּעטע און אומ׳כּבוד, איך האָב מוחל געווען דאָס אַלסדינג און זיך געפֿרעהט, אַבי ער איז אַריין. נאָר אָבער מיין ווייב, זאָל זיך איהר גרינג שלוקערצען, זי האָט, ווי דער שטייגער איז פֿון ווייבּער אויסצוווייגען זיך אין פֿריידען, יענעם טאָג געגאָסען טרעהרען, דערמאָהנענדיג זיך, וויפֿיעל געזונד און יסורים האָט איהר געקאָסט די דאָזיגע שמחה.

עס געהט אַוועק אַ צייט, זעה איך, פֿאַדיי מיינער איז עפּעס אַראָפּ פֿונ׳ם פּנים, אומעטיג, פֿערטראַכט, גאָר ניט דער וואָס פֿריהער. אַזוי איז ער, דאַכט זיך, געזונד, לערנען לערענט ער זיך אויך גוט. וואָס־זשע דען? האָב איך געררעכענט צו דעם איבּערגאַנג פֿון די יונגעלשע יאָהרען אין די יאָהרען פֿון אַ בחור, פֿאַרשטעהסט דו? — און מיך בערוהיגט. שפּעטער אַביסעל

מיט אַ ציטער, הויבט מײַן זוהן אָן מיר צו פֿערגעבען שאלות, ווי אַ שטײַגער: טאַטע, פֿון וואָס פֿאַר אַ נאַציע ביזט דו? טאַטע, וואָס, אַ יוד בין איך? טאַטע, האַ, וואָס איז אַ יוד אַזוינס? טאַטע זאָג, עסען איבערהויפּט יודען קנאָבעל און ציבעלעס? טאַטע דאָס, טאַטע יענעס, גאָר אָהן אַ סוף, אָהן עק. איך האָב אַרויסגעזעהען, אַז אונזער ברודער עשו שטעקט דאָ אין דערמיטען. ער האָט דאָס יעקב׳ס קינד דערקלערט דאָס, וואָס דער טאַטע האָט עס געמאַכט פֿאַר איהם אַ שווייג; ער האָט עס אָנגעהויבען איהם פֿאַרזוכען צו געבען די ביטערע גלות־טראָפּענס, צו בעטריבען זיין געמיטה, זיין לעבען. איך האָב מײַן זוהן תמיד געענטפֿערט אויף זײַנע שאלות מיט אַ האַלבען מויל, אַבי אויסצודרעהען זיך, און בכלל האָב איך איהם געראַטהען ער זאָל אָנבויגען דעם קאָפּ און זיך ניט צוהערען צו יענעמס נאַרישקייטען, געבענדיג עס איהם צו פֿערשטעהן מיט קרילאָווס געוויסען משל „דער עלעפֿאַנט און דאָס הינטעל“ און אַרויסנעהמענדיג דערפֿון אַ מוסר־השכל גאַנץ חכמה׳דיג, אַז אַ מענש, אַ קלוגער, בעדאַרף, ווי דער עלעפֿאַנט דאָרט, אַראָפּשלינגען אַלע בעליידיגונגען פֿון יענע ביללערס און זיך דאַרויס גאָר ניט מאַכען. דער זוהן אַ פּנים איז ניט צופֿרידען געווען פֿונ׳ם טאַטענס עצה, וואָרום ער איז אַלץ וואָס ווייטער, ווייטער מעהר אומעטיגער געוואָרען, זיך דערווייטערט פֿון מענשען, בעזאָנדערס פֿון מיר, עפּעס ווי ברוגז אויף מיר, און געזעסען איינער אַליין פֿערשפּאַרט בײַ זיך אין חדר.

איינמאָל קומט פּאַדיי פֿונ׳ם קלאַס זעהר שטאַרק צוקאָכט און לויפֿט אַרײַן האַסטיג צו זיך אין חדר. די מאַמע, מײַן ווײַב הייסט עס, אַ שוואַכע, אַ קרײַנקליכע, איז גראָד געלעגען אין בעט בײַ זיך אין צימער און האָט עס ניט בעמערקט, ווי באַלד מען האָט זיך געקליבען עסען מיטאָג און פּאַדיי איז ניט אַרײַן צום טיש. בין איך אַרײַן צו איהם. איך טרעף איהם ליגען אויפ׳ן בעט, מיט דעם פּנים אַראָפּ, אײַנגעהילט אין קישען. עס קומט מיר באַלד אַרויף אויפ׳ן געדאַנק, ער האָט זיכער היינט געהאַט אַ שלעכטע בעגעגעניש, און האָב איהם נעביך שטאַרק בעדויערט. איך רוף איהם — און ער ענטפֿערט ניט. דאָס הארץ האָט מיר געריסען אָנקוקענדיג איהם נעביך אין אַזאַ לאַגע. איך רוף איהם צום צווייטען מאָל, מיט אַ ריהרענדיגער שטימע — און ער קעהרט אום צו מיר דאָס פּנים זײַנס. אַך, ווי שרעקליך ער האָט אויסגעזעהן דענסטמאָל! דאָס פּנים האָט איהם געפֿלאַמט און די אויגען זענען איהם פֿערלאָפֿען פֿון טרעהרען.

— וואָס איז דיר מײַן זוהן? — פֿרעג איך איהם שטאַרק גע־רידהרט.

און ער זיפצט און זאָגט עפּעס מיט פאַרדראָס:

— וואָס פרעגסטו דו מיך? ווייסט דען ניט אַליין, אַז איך געפין מיך דאָרט צווישען פיינד? גענוג האָבען זיי מיר געטאָהן אין דער גאָל ביז אַצונד, און היינט האָבען זיי מיך געפייניגט נאָך מעהר, אויסוואַרפענדיג מיר עפּעס אַ מעשה מיט בלוט אין די מצות, אין דעם יום־טוב פּסח, וואָס לויט זיי זאָגען איז דער דאָזיגער יום־טוב ביי יודען טאַקי היינט...

ווי אַ דונער האָט מיך געטראָפען, אַזוי בין איך געוועזען צומישט הערענדיג אַזוינס, און ניט געקענט אַרויסברייגנגען פונ'ם מויל קיין וואָרט. געפיהלען פון רחמנות, פון שאַנדע און חרטה האָבען ווי דער ים געשטורעמט אין מיר, און די נשמה מיינע האָט עס געוואָרפען פון איין חוואַליע צו דער אַנדערער נאָר אומצוקומען פאַר גרויס לייד!

איך פיהל די צרות פון מיין זוהן, פיהל זיין ביטער געמיטה און דאָס האַרץ מיינס פּלאַגט מיך און זאָגט: דיין זוהן'ס דאָזיגע צרות האָסט דו דאָך, דו, איהם אָנגעמאַכט, דיר האָט ער דאָך זיי צו פערדאַנקען! דו האָסט אַוועקגענומען אַ נפש פון זיין פאָלק, עס זאָל זיך דערמיט ניט אָנגעהערען, נאָר מיט דער מענשהייט אַליין, ניט צו בערעכענען זיך אַז מענשהייט איז איי־גענטליך ניט מעהר ווי אַ וואָרט. אין דער וועלט זיינען באמת דאָ נאָר נאַציעס, פעלקער, און דער סך־הכל פון זיי, פון די אַלע פעלקער אינאיינעם רופט מען מענשהייט. עס קומט אַזוי פיעל אויס קרום ווי איינער, אַ שטיינער, זאָל זאָגען, בוימער איז ביי מיר גאָרנישט, וואָס געהט מיך אָן אַ בוים? דער עקר איז ביי מיר דער וואַלד!... דאָס האָסט דו דיר איינס, און צווייטענס, לאָז שוין זיין אפילו אַזוי, מענשהייט — איז דאָך די קשיא. פאַר וואָס איז ביי דיר אויסגעקומען, אַז דער וועג צו דער מענשהייט געהט דוקא אָט דורך דער נאַציע, וועלכע דו האָסט פאַר דעם זוהן דיינעם אויסגעקליבען, און דורך דיינער, חלילה־וחס! קאָן מען גאָר פאַרקריכען קיין בויבע־ריק?... זעה נאָר, דיין זוהן, פאַר וועלכען דו האָסט געזוכט דאָס גליק ניט אין דיין פאָלק, זעה וואָס פון איהם איז אַצונד געוואָרען! וואו איז זיין גליק, וואו איז זיין נחת? פון זיין פאָלק איז ער אָפּגעריסען און פונ'ם פרעמדען פאָלק ניט אויפגענומען, העננגט ער דאָך נעביך אין דער לופטען — און פאַרפינסטערט איז איהם זיין וועלט געוואָרען נאָך גאָר אין דער יוגענד! יודישע קינדער פון קליינערהייט אויפדערוואַקסענע צווישען זייער פאָלק, אין דעם גוטען יודישקייט. זיי ליגט גוט אין טעם יענע מנהגים, צערעמאָניעס און פיעל אַנדערע זאַכען אַזעלכע אין דעם פאַמיליען לעבען און אין דעם כלל יודישען לעבען, וואָס פאַרזיסען זייער יוגענד און פאַרווירצען זייערע

טעג און יאָהרען ביז העט אין דער עלטער. דערמאָהן זיך, אין דיין יוגענד, דערמאָהן זיך, אַ שטיינער, אין דעם סדר פסח, בּיי דיינע עלטערען אין הויז! די שכינה פשוט האָט דאָך דענסטמאָל גערוהט אויף איטליכער זאַך דאָרט — אויף דעם שעהן-געגרייטען טיש מיט די כּוסות, אויף דעם טאַטען, אויף דער מאַמען און אויף די קינדער אַרום טיש, און דו אַליין האָסט דאָך געשיינט, געלויכטען, זיך געשמאָלצען פאַר גרויס פרייד. דערמאָהן זיך, ווי דאָס הארץ פלעגט זיך דיר פרעהען בשעת די ימים-טובים, וויפיעל נחת, וויפיעל פערגעניגען איטליכער יום-טוב האָט דיר פערשאַפט. און היינט — היינט איז דער יום-טוב בּיי דיר גאָר ניט, וואָכעדיג, און דיין זוהן איז געוואָהר געוואָרען, אַז בּיי יודען איז היינט פסח פון „ז י י"... אומגליק-ליך איז דיין זוהן, וואָס בּיי פרעמדע איז ער אַ יוד, נאָך אומגליקליכער אָבער, וואָס בּיי יודען איז ער אַ פרעמדער!!

וואָס זאָל איך דיר זאָגען, ברודער, בּיטער און זויער איז מיר געווען צו יענער צייט! מיין זוהן ליגט אויפ'ן בעטעל, דער'הרג'עט, דערשלאָגען צו-ליעב מיינע זינד, און איך שטעה בּבושה וחרפה, שלאָגענדיג מיך אָשמנו, בּיים דאָזיגען קרבן — און דאָס הארץ, אוי, טהוט מיר וועה!...

היינט אַז איך דערמאָהן מיך דערינגען, וואונדערט מיך אויף זיך אַליין, ווי אַזוי האָבּ איך מיך איינגעהאַלטען, טאַקע בּאַלד ניט צו פאַרריכטען דעם פעהלער, וואָס איך האָבּ געמאַכט אין מיין זוהן'ס ערציהונג, אוים רחמנות אויף איהם און אויף מיין כּבוד טאַקי אויך. ניט מעהר די דאגת הפרנסה, וואָס פּיקט אין מוח, פאַרשלאָגט די געפיהלען פונ'ם הארץ, און אַלסדינג בּיי מיר האָט זיך געפיהרט אויף דעם שטייגער ווי פריהער. נאָר דאָס, וואָס איך האָבּ ניט געטאָהן, האָט געטאָהן די צייט.

עס האָט זיך געמאַכט אַ מעשה, אַז דער לעהרער פון היסטאָריע, אַ המן איז זיך געזעסען איינמאָל אויף דער קאַפעדרע זאָגענדיג דעם שיעור פאַר די תלמידים, פּלוצים טראָגט איהם אונטער דער רוח אַ סמאַרע צו טאָהן מיט דער נאָז און זאָגען: עס שמעקט דאָ שטאַרק מיט קנאָבּעל! אַלע אויגען, וויפיעל עס זיינען געווען אין קלאַס, ווענדען זיך צו מיין זוהן, אָנקוקענדיג איהם מיט שפּאָט, און דאָס פּנים זיינס מינעט זיך איהם נעבּיך פאַר בּושה. ער קען ניט אויסהאַלטען, שטעלט זיך אויף און זאָגט עפּעס אַ וואָרט אַקעגען דעם לעהרער. קורץ, עס ווערט איהם ניט געשיינקט — מען שטופּט איהם אַרויס פון גימנאַזיע.

איך האָבּ זיך מישב געווען, ווי בּאַלד אַרויסגעשטופּט זאָל זיין אַרויס-

געשטופט, מעהר וויל איך שוין ניט שווארצען דאָס פּנים פאַר די לעהרער, פאַר דעם גאַנצען פּעקעל עשרת בני המן, מיט געבעט, מיט מתנות, ווי דער שטיינער איז, מיין זוהן זאָל ווידער אין גימנאַזיע אַריינטרעטען, לאָז ער בלייבען בעסער אין דער היים, און דאָ אויסלערנען די תורה, וואָס איז נויטהיג אויף אַריינצוגעהן אין אוניווערסיטעט. איך האָב איהם אָפּגעגעבען אַ בעזונדער שטיבעל, אין גאַנצען פאַר זיך, כּדי ער זאָל דאָרט קענען לערנען, אַרבייטען פריי, אומגעשטערט.

צו מיין זוהן אין שטיבעל האָבען אָנגעהויבען אַריינצוקומען עפּעס נייע חברים זיינע, מיט וועלכע ער פלעגט זיך אונטערהאַלטען בּשעת אַ פרייע צייט פון דעם לערנען. פריהער איז די צאָהל זייערע געווען ווייניג, דערנאָך איז די צאָהל פון די חברים געוואַקסען אַלץ מעהר, און קומענדיג צו איהם עפּטערם, פלעגען זיי מאַכען צווישען זיך עפּעס אַ שמועס, האַמפּערענדיג, שפּאַרענדיג זיך מיט אַ ליאַרם, אַ געשריי. צווישען די דאָזיגע חברים האָבען זיך געפונען שילער פון אַלערליי שולען, קלויזניקעס, ישיבה-בּחורים און גלאַט אַזוי זיך בּחורים — קאַפּאָטעס און מונדירען מיט מעשענע קנעפּלעך, קאַשקעטלעך, קאַטערוכעס, היטלעך מיט הערבען אויסגעמישט אינאיינעם. מיר זענען די אַלע חברה-לייט ניט געווען צום האַרצען. איך האָב איבערגעטראַכט, צו זענען זיי אפשר ניט פון יענע, וואָס ווילען פאַרבּעסערען די וועלט, קען דאָך, חס-ושלום, מיך טרעפען אַיין אונגליק דורך זיי. איך געדיינק דאָך נאָך די אַמאָליגע יונגע לייט אין אונזער צייט, וואָס זיי האָבען געוואָלט און וואָס פון זיי נעבּיך איז געוואָרען. אַ טהייל זענען געזעסען, אָפּגעקומען אין תּפיסה, אַ טהייל זענען פערשיקט געוואָרען אַזש וואו דער שוואַרצער פעפער וואַקסט דאָרט, און אַ טהייל האָבען הונגעריג, עלענד זיך אַרומגעבלאָנקעט אין דער וועלט. אויך מיר, געדיינקסטו, פלעגען זיך צונויפקומען אַמאָל מיט דער דאָזיגער קאָמפּאַניע און שיער שיער זענען מיר אויך ניט אַריין אין אַזאַ צרה. פאַר אַ געשלאָגענעם הונד — איז דאָ אַ ווערטעל — טאָהר מען קיין שטעקען ניט ווייזען. דעריבּער, אַז איך האָב דאָ געזעהן די חברה יונגע לייט קומען אָפט צו מיין זוהן, האָט אויף מיר תּמיד געציטערט די הויט. אַ מינדסטער שאָרך האָט זיך מיר געדאַכט ווי טריט — הא-הא, מען גערט!... די מלאכי-חבּלה קומען בּדקעווען בּיי מיר אין הויז.

זאָגען-זשע מיין זוהן, אַז איך וויל ניט ליידען, די דאָזיגע חברים זיינע זאָלען קומען צו איהם, דאָס האָב איך ניט געוואָלט. גאַנץ פּשוט, ווייל מיין זוהן איז שוין אַרויס פון די קינדערשע שיכלעך און האָט שוין זיין דעת, דריינט אַז איך וועל מיט איהם אָנהויבען מיט בּייזען וועט ער מיך ניט הערען.

בפרט נאָך, ווי מיר האָט זיך אויסגעוויזען, איז ער שוין פון לאַנג ביי זיך אין האַרצען געווען אויף מיר עפּעס אַביסעל אָנגעדרודעלט. א חוץ דעם האָב איך מיך בעטראַכט, פיעל בעסער איז פאַר מיר מיט מיין זוהן, אַז די חברים זאָלען געהן צו איהם איידער ער זאָל געהן צו זיי. מען בעדאַרף נאָר שטילערהייט גוט אַכטונג געבען אויף איהם אַזוי אַז ער זאָל עס ניט בעמערקען.

און אַזוי טאַקע האָב איך עס געטאָהן.

אַז מיין זוהן איז איינמאָל געגאַנגען מיט חברה שפּאַצירען, האָב איך מיך אַריינגעחאַפּט צו איהם אין שטיבעל, איבערגעקוקט דאָרט דאָס שאַפ־קעלע מיט די ספרים און אַלע האָבען זיך דערוויזען כשר. טהו איך דערנאָך אַ בליק אויף'ן טיש און דערזעה אויף איהם דריי ספרים און איינס איין אָפּען ביכעל. איך קוק מיר צו בלייב איך פאַרגאַפט — איך געפין אַזוינס וואָס מיר האָט קיינמאָל ניט געקאָנט גאַר איינפאַלען! צוויי ספרים, הערט אַ מעשה, זענען פון די הייליגע נביאים, איין ספר איז עפּעס אַ מעטהאָדע, אַלע אויף לשון קודש, און אין דעם ביכעל שטעהען פאַרשריבען לשון קודש'דיגע ווערטער, פאַרטייטשט אויף רוסיש — און די האַנדשריפט איז מיין זוהן'ס!... הייסט דאָס אַ פּנים, אַז פאַדיי האָט זיך גענומען צו תנ"ך, צו לשון קודש. נאָר פון וואַנען קומט צו איהם אַזוינס און ווער איז דאָס דער רבי זיינער? טאַ! מאַך איך, ס'איז ניט צו פערשטעהן, מען בעדאַרף עס איבערלאָזען דער צייט.

עס האָט ניט געדויערט לאַנג, קומט מיין זוהן צו מיר מיט אַ בקשה, איך זאָל איהם ניט אָפּזאָגען, פאַרבעטען צו מיר אין הויז, מאָרגען אין אָבענד איין עולם מענשען פון זיינע בעקאַנטע, דענסטמאָל איז געווען חנכה. אָך, האָב איך געזאָגט, מיט דעם גרעסטען פערגעניגען! איך וועל נאָך מאַכען פאַר דעם עולם אַ קערמישעל אויך, טראַכטענדיג ביי זיך, אָט לאָזען יודישע קינדער זיך שפּילען חנכה אין קאָרטען, ווי דער שטייגער איז, און אַגב טאַקי וועל איך אָנשמעקען, וואָס פאַר אַ מיני מענשען זענען זיי. דאָס ווייב מיינס איז צופריעדען געווען דערמיט און צוגעגרייט אַ מאָהל־צייט פון דער פולער האַנד. וואָס זאָל איך דיר זאָ־גען, מיין ליעבער, ביי מיר אין הויז איז נאָך קיינמאָל אַזאַ שמחה ניט גע־ווען ווי אין יענעם אָבענד. דער גרעסטער טהייל עולם איז בעשטאַנען פון יונגע לייט: בחורים און מיידלעך, גימנאַזיסטען, סטודענטען און קלויזניקעס, אָרעם און רייך אַלע גלייך. אַלע צווישען זיך פריינדליך, ליעבליך, לעבע־

דיג, פרעהליך טאַקי פונ'ם האַרצען, און עס שיינט זיי, לויכט זיי דאָס פּנים.

אין זינען האָבענדיג מיינע געסט האָב איך מוחל געווען אויף מיין כּבוד, אַנידערצוזעטצען זיך אויבענאָן אויף אַ שטוהל, נאָר וואָס דען, איך האָב מיך אַרומגעדרעהט, אַרוים, אַריין, זעהען, ווי אַ בעל הבית, אַז אַלסדינג זאָל געטאָהן ווערען ווי געהעריג. דעריבער בּין איך בּיים אַריינקומען אין שטוב געבליבען פערוואונדערט, זעהענדיג ווי דער עולם רעש'ט זיך דאָ אַזוי שטאַרק און פּאַטשט מיט די הענד. איך שטעה, בעטראַכט מיך אַ ווײַלע און פערוואונדער מיך נאָך מעהר — הער אַ מעשה, פאַדיי שטעהט און דרשה'ט פאַר'ן עולם, און אַלע שרייען איהם בּראַוואָ!

דער סוף פון דער דרשה זײַנער, וואָס איך האָב זוכה געווען צו הער־רען, איז אַזוי:

„משיח — זאָגט פאַדיי פאַרפלאַמט און דאָס קול זײַנס קלינגט ווי אַ גלעקעל — משיח דאָס איז דאָס העכסטע אידעאַל, וועלכע דאָס פאָלק שטעלט זיך פאָר, דער תכלית זײַנער הייסט עס, וואָס דערהאַלט איהם בּיי דער נשמה אין דער וועלט. אין משיח'ן זעהט דאָס פאָלק אַ קוואַל פון לעבען און ליכט, פון גערעכטיגקייט און יושר, פון פריידען און גליק. און די אייגענע מעשה, וואָס מיט דער זון איז און דער ערד, דאָס איז אויך מיט משיח'ן און דעם פאָלק. די ערד, ווי מיר ווייסען, שטעהט דאָך ניט אויף איין אָרט, נאָר וואָס דען, זי געהט, און דורך איהר גאַנג, אומקעהרענדיג זיך מיט דעם פּנים צו דער זון וואָס שטעהט, בעקומט זי פון איהר דאָס ליכטיגקייט — אַ שעהנעם גוט מאָרגען, אַ גוטען טאָג! אַי וואָס מען זאָגט: די זון געהט אויף, די זון פאַרגעהט, דאָס זאָגט מען נאָר גלאַט, ווייל עס דאַכט זיך אַזוי. באמת אָבער איז גאָר פאַרקעהרט: דער זון זאָגט מען און די ערד מיינט מען. אָט דאָס טאַקי איז אויף משיח'ן מיט'ן פאָלק אויך געזאָגט געוואָרען. אַ פאָלק, וואָס שטעהט גאָר נישט צו טאָהן, און וואַרט, האָפט אויף משיח'ן ער זאָל צו איהם קומען, קען עס אפשר טאַקי דיענען איהם, דעם פאָלק הייסט עס, פאַר אַ בּעוויז, אַז ס'איז נאָך דאָ אין איהם אַ פונק לעבען. אָבער מ'שטיינס געזאָגט אַזאַ לעבען! אמת לעבען קען עס נאָר, סיידען עס זאָל זיך ניט פוילען, און מוחל זיין, אַליין מיט זיין כּבוד געהן צו משיח'ן. וואָס מעהר אַ פאָלק פלייסט זיך צו פאַרבעסערען זיין שטאַנד, צו פאַרגרעסערען זיין קאַפּיטאַל פון מדות טובות און קרעפטען זיינע, וואָס זענען איהם גע־געבען געוואָרען אַ מתּנה פון זיין ליעבען נאָמען; וואָס מעהר עס טהוט זיך אָן אַ כּח בּייצוקומען אַלע שטרויכלונגען, וואָס ליגען איהם אויף'ן וועג און עס געהט, געהט אַלץ העכער — מעהר נעהענטער קומט אזא

**פּאָלק צום ציעל און עס הייסט, משיח, דער דערלעזער וויינער איז
איהם געקומען!...**

ראיות דאַרויף איז אין דער וועלט־היסטאָרי דאָ איבערגענוג. איז נאָך־
חענם צו איהר ציעל אַ נאַציע צוגעקומען, ווערט זי אויפגעקומען. צו זיין
אַ נאַציע איז נאָר יענע ווערטה, וואָס קען, ווייסט איהר ווערטה. דאָס איי־
גענע איז אויך מיט אונז יודען. דאָס דערצעהלט אונז היינט גאַנץ קלאָהר
אונזער יום־טוב חנוכּה, וואָס מיר מאַכען לכּבוד אונזערע גבּורים די חשמונאים
אין וועלכען די ליעבע צום פּאָלק, די ליעבע צום יודישקייט האָט ווי
אַ פייער...

נאָר איידער נאָך פּאַדיי האָט אויסגעפיהרט אין גאַנצען, וואָס ער
האָט געוואָלט זאָגען, איז די שטוב פול געוואָרען מיט אַ רעש, אַ געפּליעס־
קעריי, אַזוי אַז עס האָבען געציטערט די ווענד. מיין ווייב זאָל געזונד זיין,
שמעלצט זיך פאַר פרייד, ווערט בּרייטער ווי לענגער. הערענדיג ווי מען
לויבּט אין טאָג אַריין איהר זוהן. איך האָב אויך גענאָסען כּבוד אין זיין
זכות. דער עולם גיט מיר די הענד מיט אַ ווינשעניש, ווי בּיים אָפּגעבען
אַ מזל־טוב, זאָגענדיג: הלואי ווי עֶר אַ סך אַזוינע בּיי יודען! און איך שטעה,
ווי אַ תּם, חאָטש נעהם מעלק מיך אויס, שטעה און מאַך מיט די אַקסלען,
טראַכטענדיג בּיי זיך: „וואָס פיר אַ גרויסער גאָט דו בּיזט, רבּונו של עולם!
און ווי גרויס זענען די וואונדער דיינע, וואָס דו טהוסט אין דיין וועלט!״
ווער וואָלט זיך עס געריכט אַז פּאַדיי, ער — אַ געבּוירענער „אַסימיליאַטאָר״,
פרעגט איהם בּחרם וואָס יודען, וואָס יודישקייט, אַ יודיש אות האָט ער
קיינמאָהל אַפילו אין די אויגען ניט געזעהען, ער זאָל שטעהן אַזוי פאַר זיין
נאַציע, פאַר כּלל ישראל; זאָל זיין אַזוי פאַרקאָכט פאַר׳ן יודישקייט און זאָל
דרשה׳נען אַזוי ווי אַ למדן!

נאָך פיעל אַנדערע האָבען געהאַלטען רעדעס אין יענעם אָבענד. דאָס
אויפלעבּען אויף דאָס ניי פונ׳ם יודישען פאָלק — דאָס איז איטליכען געלעג־
גען אין מויל, דערינען זיינען אַלע געווען איינס, נאָר אין די וועגען, ווי אַרום
צוקומען דערצו, האָבען די מיינונגען זיך געטהיילט, איטליכער איז זיך
געגאַנגען מיט זיין דרך, מאַכענדיג צונישט דעם אַנדערען, איז דערפון אַרויס־
געקומען אַ שפּאַרעניש, אַלע האָבען זיך געהיצט, געווען פלאַם פייער.

איינער, עפּעס אַ צוטראָגענער, וואָס דער ישיבה־בּחור ליגט איהם
אויפ׳ן פּנים, אין אַלע זיינע גענג; רעדט אויף אַ קוויטש, אויפשטעלענדיג
דעם גראָבען פינגער, און אויסבּרייענדיג משל לעמעשקע ווי אַ חריף, אַ בּעל־

מוח — חאפט זיך ארויף אויף מיין זוהן מיט א געדראנג און גמרא ניגון:

— ווייל זרחי, זאגט ער, לאזט מיך הערען אלץ פאלק, יודישקייט וכדומה, איז דאך די משמעות, אז ער האלט ווי יענער מאן־דאמר, וואס דער עיקר איז ביי איהם דאס... קולטורע, חכמת ישראל, מיין איך, און ציון אין לאו דוקא. משיח איז גאר דאס... און דאס קען דאך קומען אומעטום דאס... איז דאך געדרונגען אז ער איז ניט קיין ציוניסט, ניט דאס, נאר א דאס, א לאומי, א נאציאנאליסט מיין איך!

פלוצים קומט אונטער נאך איינער, עפעס ווי פון דער זייט, און פריש, געזונד און משוגע טהוט ער זיך א זאג:

כדי צו ראטעווען דאס יודישקייט, דאס שריפטליכע ווי דאס מינדליכע, האק־און־פאק מיט די אלע הייליגע ספרים, וואס דערפון אייגענטליך האט זיך גענומען דער יודישער פאלקס־גייסט, אדער, ווי הייסט מען עס, נאציא־נאליטעט, פראסט גערעדט, דער יוד מיט די ביינער — איז אויב נאר עס איז געמאהלט א בעזונדערע יודישע מדינה קען זי געמאהלט זיין וואו מען וויל, נאר נישט אין ארץ־ישראל. א מדינה א לייטעשע, ווי עס בעדארף צו זיין, איז אונמעגליך היינט צו גרינדען אויף יענע געזעץ און מצוות, וועלכע זיינען געווען צוגעפאסט צו יענעם שטייגער לעבען פארצייטענס, וואס איז משונה ווייט, ווי הימעל פון דער ערד, פונ'ם שטייגער לעבען אין היינטי־גער צייט. דעריבער איז, גרינדען א לאנד אין ארץ־ישראל און נישט האלטען א סך זאכען, אויך די מצוות, וואס געהערען זיך אן על־פי־דין מיט דעם לאנד, הייסט דאך אזוי פיעל, ווי פארבויגען די תורה'לע, אפזאגען זיך דערפון. פיעל זאכען אזוינע, ווי תפלות ובקשות און מנהגים אין דעם לעבען, סיי אין שוהל, סיי אין דער פאמיליע, וואס האבען אריינגעזעצט אין דעם פאלק א יודישע נשמה, א יודיש הארץ מיט בע־זונדערע יודישע געפיהלען, וועלען דאך מוזען אין דעם לאנד אויפ־הערען, ניט צו קענען גאר פאר'ן מויל געבראכט צו ווערען. קומט דאך אוים, אז דאס אויפלעבונג פון'ם לאנד איז א טוידט פאר ישראל. אנגע־נומען אפילו, אז ישראל וועט דארט אויפשטעהן תחית־המתים, נאר עס וועט דאך אבער זיין גאר איין אנדערער, א נייער ישראל, ניט די תורות, ניט דער פאלקס־גייסט, ניט די געפיהלען, עפעס גאר איין אנדער מין בריה, ניט דער אייגענער וואס פריהער, און מיט אזא תחית־המתים איז א מענש ניט צופריעדען. איטליכער וויל, ער זאל בלייבען דער אייגענער, אזוי ווי ער איז, אויף תמיד. אינו־דומה אין חוץ־לארץ קען דער יוד זיך גרינדען א לאנד אונז ־־ים שטייגער פון היינטיגער צייט,

ניט עובר צו זיין דערמיט אויף די געזעטצע פון זיינע תורות. ער בעדאַרף זיך דערפון ניט אָפּזאָגען נאָר עס זאָגען ווי אַ יהי רצון, אַזוי ווי מיר זאָגען היינט: „יהי רצון, עס זאָל זיין דער ווילען פאַר דיר גאָט אונזער גאָט פון אונזערע עלטערן דאָס עס זאָל זיין אונזערע רייד פון די לעפּצען באַוויליגט צו פאַר דיר גלייך ווי מיר וואָלטען מקריב געוועזען דעם קרבן... גלייך ווי מיר וואָלטען מקריב געוועזען פאַר דיר די געווירצען... גלייך ווי מיר וואָלטען, וואָלטען און וואָלטען... דעריבּער...

— דעריבּער שאַ, שאַ! — איז אויף איהם אַרויף דער עולם פון אַלע זייטען מיט אַ געשריי אין מיטען די רייד, און ער האָט זיך ווי אַ קעצעלע אַרויסגערוקט, שאַ, שטיל.

מילא אין קאָרטען, ווי דו זעהסט, האָט מען ניט געשפּילט, מען האָט פערבּראַכט דעם אָבענד זעהר גוט, ריידענדיג אַלץ וועגען כּלל ישראל. וועד פון זיי איז גערעכט, האָט געזאָגט גלייך, דרינגען געה איך ניט אַריין, מיר זענען איטליכענס רייד געפעלען, ווייל זיי זענען הערצליך, אוים ליעבּע צום פאָלק.

אַצונד ווייס איך שוין וואָס פאַדיי איז און ווער זיינע חברים זענען אַזעלכע. אומזיסט האָב איך זיי חושד געוועזען פריהער. ניט די וועלט פאַרבּעסערען ווילען זיי נאָר דאָס פאָלק זייערס. זיי ווילען מיטהעלפען איינצוגעבּען דעם פאָלק אַ פרישען גייסט — ער זאָל אָנהויבען זיך צו קענען, צו פיהלען זיין כּבוד, זיין אייגענעם ווערטה און ניט צו פאַרלירען די האָפנונג זיינע אויף שפּעטער. ווילען אויך אויפרישען, אויפלעבען דעם פאָלקס אַלטע שפּראַך, די שפּראַך פון דער תּורה, פון זיינע הייליגע נביאים. ניט אומצוּוואַרפען זענען זיי אויסען, אַדרבה נאָר צובּויען, צו דערלעבען זעהן יודישע קינדער, זיטצענדיג ווי בעלי־בּתּים ביי זיך אין לאַנד. דאָס זענען פונ'ם נייעם שניט מענשען, פון וועלכע מי האָט ניט געוואוסט אין אונזער צייט. זיי זענען אויסען, צוציהען יודישע קינדער, יונגע צווייגעלעך אָפּגעריסענע פון דעם יודישען בּוים, און בּעהעפטען זיי ברידערליך צוריק צו זייער פאָלק דורך ליטעראַטור, שפּראַכע און יודישע געשיכטע. די וואָס קענען יודיש, נעה־מען זיך אונטער ביי זיי צו לערנען יענע, וואָס קענען ניט, איבּערגעבּענדיג זיי זייער תּורה מיט זייער גייסט. אָט די דאָזיגע לייט, זיי האָבען עס געיוּדישט פאַדייען און נאָך אַזוינע נפשות ווי ער, געבּענדיג זיי שטונדען אין דעם יודישקייט. און מיין זוהן'ס שטיבּעל האָט זיי געדיענט פאַר אַ וואויל אָרט, אויף צונויפקומען זיך דאָרט, איבּער'שמועס'ען און בּעראַטהען זיך וועגען זייערע אינטערעסען.

היינט בעטראכט זיך נאָר — לאָזט אוים זרחי זיין דערצעהלונג — די גבורות פון מיין זוהן, אַז ער האָט געקענט צושטעהן אַזוי צו זיין פאָלק! אַזעלכע, וואָס פון קליינוויז אויף זענען זיי אייַנגעטונקט געוועזן אין יודישקייט און עלטערוועערענדיג האָבען זיי זיך דערפון אויסגעטאָהן — אַזעלכע, זאָג, איך, איז נאָך דאָ אַ האָפנונג, אַז אפשר אין דעם זכות פון זייערע עלטערן, כשרה יודען, און אין דעם זכות פון דער תורה זייערער, מיט וועלכער זיי האָבען זיך אָנגעזאַפט אין דער יוגענד וועלען זיי זיך צוריקחאַפּען צום יודישקייט. אָבער וואָס איז דאָ צו האָפען פון קינדער, וואָס די טאַטעס זייערע אַליין זענען אַראָפּ פונ׳ם וועג און פאַרפיהרט מיט זיך זיי, זייערע קינדער, ניט צו געבען זיי פאַרזוכען פונ׳ם יודישקייט אַ לעק? אַזעלכע אַז קעהרען זיך אום צו זייער פאָלק איז ווירקליך טאַקי אַ גרויסער נס, וואָס טרעפט זיך זעהר זעלטען. ביי פאַדייען איז נאָך גרעסער דער נס, וואָס ניט גענוג ער אַליין האָט זיך צוריקגעקעהרט האָט ער נאָך צוגעצויגען אויך מיך, דעם טאַטען זיינעם!

אויך דאָס מוז איך דיר זאָגען, אַזוי ווי דער תשובה טהאָן פאַדיי׳ס וואָס איז ניט ערצויגען געוואָרען יודישלעך ווי איך, איז חשוב׳ער פון מיינס, פונקט אַזוי חשוב׳ער פון מיינס איז אויך דיין תשובה טהאָן: איך אַליין בין דאָך ניט געוואָרען אַ בעל-תשובה ערשט נאָך דעם אַז איך בין געקומען צו אַזוי פיעל חרפות-בזיונות, גענוג האָבען שונאים משונה ווילד נעביך געאַרבייט, אַריינגעלעגט אין מיר אַזוי פיעל מיהע ביז זיי האָבען מיר געמאַכט פאַר אַ יודען, און דו האָסט אַ גרויע האָר דערזעהען, אָט דאָס האָר פון דיין פאָטער, ביזט דו באַלד איבערגעביטען געוואָרען. דאָס וואָס אַזאַ האָר האָט געווירקט אויף דיר אין אַ רגע, האָבען שונאים געווירקט אויף מיר ערשט נאָך אַ צייט מיט יאָהרען. — כבוד, גרוים כבוד דיר, ליעבער פריינד! כבוד, גרוים כבוד דעם טאַטען דיינעמס גרויע האָר!...

— כבוד, גרוים כבוד דעם זוהן דיינעם! — האָט כרפּס אָפּגעענטפערט שטאַרק גערירהרט — כבוד, גרוים כבוד אויך די חברים זיינע, יונגע לייט, די שוועלבעלעך, וואָס ברייננען די בשורה פון אַ וועסנע, די בענייאונג, די אויפלעבונג פון אונזער פאָלק! — — —

אַ געשמאַק דערקוויקענדיג ווינטעל האָט זיך שטיל שוועבענדיג אַריינגעגנב׳עט אין צימער דורך דעם אָפענעם פענסטער צום גאָרטען צו. די בידע פריינד האָקען איבער דאָס געשפרעך, קעהרען זיך אוים מיט דעם פנים צום גאָרטען, איינגעהמענדיג גרוים פערגעניגען פונ׳ם ערשטען סמן לעבען, וואָס די וועלט ווייזט אַרוים. פונ׳ם ערשטען ריהרען זיך איהרם ביים

אָנהויב ווען עסנע נאָך אזא לאַנגען, שטאַרקען ווינטער-שלאָף, קוים קוקען אַרוים פון דער ערד יונגע גרעזעלעך, קוים פוקען זיך די בוימער, נאָך נאַקעט, אָהן אַ מלבוש פון גרינע בלעטער — קלינגט שוין דאָס לעבענס-ליעד אין דער גאַנצער וועלט! אַט דאָס ליעד האָבען געזונגען היינט לעבע־דיג, פרעהליך די פייגעלעך צווישען צווייגען; זשאַבעס אין קאַליוזשעס, טייכען; פליגען, בינען ביים אַרויסקריכען פון לעכער, שפּאַלטען. די זון איז היינט אַרוים פון איהר פוטער-פּאַס פרעהליך, אָנקוקענדיג די ערד מיט איהר ליכטיג פנים, זי געקושט ליעבליך, וואַרעם, ווי אַחתן אַ כלה — האָט זי, די ערד, זיך גאָר מחיה געווען, זיך גענומען אָפּרייניגען פונ'ם גאַנצען שמוץ, פון די אַלטע פערפוילטע געוועקס איהרע און צוגרייטען זיך נייע, גוטע, שעהנע זאַכען צו דער חתונה איהרער למזל-טוב. אָבענד האָט זי זיך אייגגעהילט אין אַ טונקעלען דעקטוך מיט העלע זילבערנע פליטערלעך פונ'ם שיין פון דער לבנה און איינגעדרימעלט מיט זיסע גוטע האָפנונגען אויף מאָרגענ־דיגען טאָג.

ווען עסנע אין אַ גוטע מזל'דיגע שעה!

זרחי הויבט זיך אויף פונ'ם אָרט און קלייבט זיך געהן צו זיך אין איינפאָהרהויז.

— צו מיר מאָרגען אויף וועטשערע — בעט כרפס דעם חבר זיינעם, געזעגענדיג איהם די האַנד.

— „אויף וועטשערע" זאָגסט דו, און ניט צום סדר?!

— יאָ, ליעבער זרחי, טאַקע אַזוי, און עס טהוט מיר זעהר באַנק וואָס איז אַזוי. פונ'ם גאַנצען האַרצען וויל איך מאַכען אַ סדר צוליעב מיר און מיינע קינדער, וואָרום קיין זאַך פאַרזיסט ניט אַזוי דאָס הויזליכע לעבען, זעצט ניט אַריין אַזוי פעסט דאָס יודישקייט אין די קינדערשע הערצער ווי די ימים-טובים. נאָר וואָס זאָל איך טהאָן אז דאָס הויז — דאָס איז דאָס ווייב, און דאָס ווייב מיינס, דו קענסט דאָך זי, איז ניט פון יענע ווייבער, וואָס לייענען תחינות, זי האַלט עפּעס ניט פונ'ם יודישקייט.

— נאָר ניט געזאָרגט, כרפס מיינער! נאָך היינט געה איך צו דיין ווייב און גיב איהר אַ שטונדע אין יודישקייט. מעגסט זיך, נישקשה, אויף מיר פאַרלאָזען, אז איך וועל זי יודישען, און מיר וועלען אם-ירצה-השם עסען מצה, מרור און חרוסת, פיש, קניידלעך און אַלע יודישע מאכלים. צו דיר ליעבער כרפס, מאָרגען צום סדר בעט איך דיך, צו דיר אין הויז.

* *

*

און אַ סדר האָט מען אָפּגעריכט בײַ כּרפּס׳ן אין הויז זעהר אַ שעהנעם, אַ כּשר׳ן טאַקי ווי זרחי האָט געזאָגט. דער טיש איז געווען געגרייט מיט אַלע צערעמאָניעס ווי געהעריג. כּרפּס דער מלך איז געזעסען אויף דער עסבעט גאַנץ געהויבען, דאָס ווייב, די מלכּה איהם צו דער רעכטער זייט. זרחי ווי אַ משנה־למלך — צו דער לינקער זייט, און אין שטוב איז געווען ליכטיג, פרעהליך, דאָס קליינוואַרג וואונדערט זיך, איינס דעם אַנדערען פרעגען: מה נשתנה, פאַר וואָס איז די נאַכט געוואָרען עפּעס פערענדערט פון אַלע אַנדערע נעכט? ווינשענדיג זיך — הלואי תמיד זאָל זיין אַזוי. און די גרויסע זאָגען די הגדה ווי מען איז דערלעזט געוואָרען פונ׳ם גלות־מצרים, ווינשענדיג זיך, הלואי, רבונו של עולם, דערלעזט צו ווערען פונ׳ם היינטיגען גלות — און לשנה הבאה בירושלים.

